

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

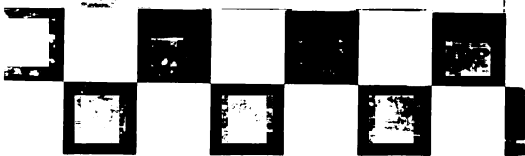
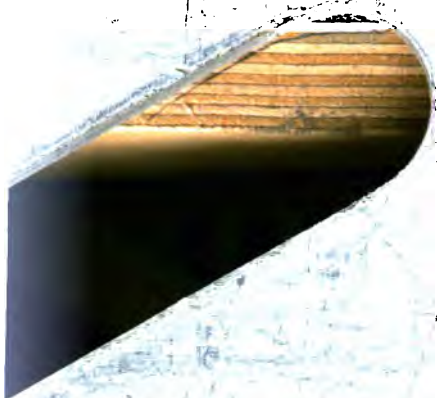
Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

730
K21

730
K21

UC-NRLF

\$B 64 649

कौषीतकिब्राह्मणम्

1462 CARPENTIER

DAS

KAUSHĪTAKI BRĀHMAṆA

HERAUSGEGEBEN UND UEBERSETZT

VON

B. LINDNER,

DR. PHIL., PRIVATDOCENT AN DER UNIVERSITÄT LEIPZIG.

I.

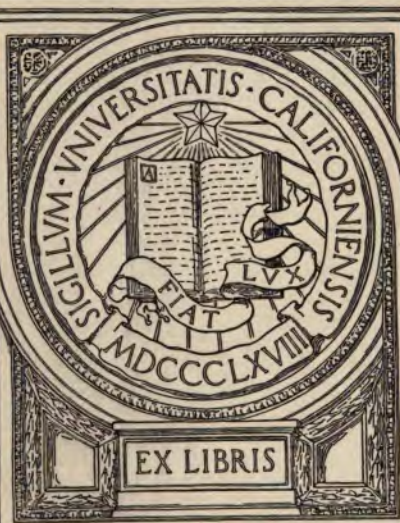
TEXT.

JENA,

HERMANN COSTENOBLE.

1887.

GIFT OF
HORACE W. CARPENTIER

EX LIBRIS

DAS
KAUSHÎTAKI BRÂHMAṆA.

durch Fehler des Abschreibers, nämlich 16, 10 und 26, 3-6. Der Text selbst zeigt starke Abweichungen gegenüber allen Handschriften, vielfach ist danach die Darstellung eine andere, theils kürzer theils ausführlicher oder es findet sich eine andere Wendung für denselben Gedanken.*) Da die Handschrift zu fehlerhaft geschrieben ist, war es nicht möglich, dieselbe für die Feststellung des Textes anders als in Einzelheiten zu verwenden; im Wesentlichen musste der Text nach den übrigen Handschriften gegeben werden, namentlich da dieselben fast durchweg mit dem Commentar übereinstimmen. Werthvoll ist unsere Handschrift aber besonders dadurch, dass sie in einzelnen Fällen eine bessere Lesart bietet, als die übrigen. Letztere haben mehrere gemeinsame Fehler, die sich dadurch, dass sie im Commentar erklärt werden, als alt erweisen, dagegen in *M* sich nicht finden. Vergl.:

1, 1	vāgnīn	für vā agnīn
2, 9	vishidati resp. vishi°	, vikhidati
3, 2	bahir asau	, barsau
3, 4	prasjānti oder pravṛṇajānti	, prasajānti
7, 9	'vāñco 'nunirvāñci	, vānto na nirvānti
8, 8	eshu	, esha
10, 1	parushā resp. purushā	, purusha (= purushe)
12, 4	vashaṭkāraṇa resp. vashaṭkārasya	, vashaṭkāraṇ sa
16, 8	pratitishṭhati	, pratishṭhāpayati
22, 8	yathābhir grāsam	, yathābhigrāsam
26, 14	nvāpi	, nvā api

An einigen Stellen ist der Fehler noch älter und findet sich auch in *M*. Hie und da hat der Commentar eine andere Lesart, als sie die Handschriften bieten.

Für den Commentar des Vināyakabhaṭṭa, über den das Nöthige bereits A. Weber Indische Studien II, 292 bemerkt hat, standen mir folgende Handschriften zu Gebote:

- 1) Chambers 253.
- 2) Adhyāya 1—15 Samvat 1931 gut geschriebene, aber sehr fehlerhafte Handschrift aus Bombay, die ich durch freundliche Vermittlung des Herrn Dr. Rost zur Benutzung erhielt.
- 3) Adhyāya 2—15 moderne Abschrift, Herrn Prof. Cowell gehörig.
- 4) Adhyāya 16—30 ebenfalls modern, Herrn Prof. Windisch gehörig.

Leider ist die Berliner Handschrift zu sehr zerstört, und sind die übrigen 3 Abschriften zu fehlerhaft, als dass sich der Text des Commentars überall mit Sicherheit feststellen liesse; gerade an einer besonders wichtigen Stelle ist er unbrauchbar, nämlich 2, 9 cf. Weber Ind. Stud. II, 293 f.

*) Grössere Abweichungen von dem Texte der übrigen Handschriften, die sich in *M* finden, werden im 2. Theile in den Anmerkungen verzeichnet werden.

Ueber den doppelten Namen unseres Brâhmaṇa spricht Weber Ind. Stud. I, 392—95; ich weiss dem dort Bemerkten nichts hinzuzufügen. In den Handschriften finden sich beide Bezeichnungen: Çāṅkhāyanabr. in *L.* am Schluss von Adhyāya 1, *B.* und *b.* (in beiden der Schluss von späterer Hand hinzugefügt); Sāṅkhyāyanabr. in *w.*; Kaushitakimatānusāri Çāṅkhāyanabr. in *O.* am Schlusse von Adhy. 30 und in *o.* Dagegen Kaushitakaṇ brâhmaṇam in *M.*; Kaushitakibr. in *O.* am Schlusse von Adhy. 15 und in *W.* — Auffallend ist dass in *O.*, dessen beide Theile von einem Schreiber geschrieben sind (Sukharāma, Sohn des Vijayarāma in Kāçi), einmal der Name Kaushitakibr. und einmal Çāṅkhāyanabr. genannt wird. Ich habe den Titel „Kaushitakibrâhmaṇa“ vorgezogen, einerseits, weil Vināyakabhaṭṭa unser Brâhmaṇa nur unter diesem Namen kennt, während er das Çrauta Sūtra gelegentlich als Çāṅkhāyana Sūtra citirt; andererseits, weil der Name in der ältesten und besten Handschrift der nordindischen Gruppe, in *W.*, und in *M.*, das aller Wahrscheinlichkeit nach auf eine ältere Recension zurückgeht, sich findet. Die Form Sāṅkhyāyana haben wir nur in der schlechtesten und fehlerhaftesten Handschrift *u.*, können also von dieser vollständig absehen. Natürlich bedeutet der Name Kaushitakibrâhmaṇa nicht „das Brâhmaṇa des Kaushitaki“, sondern „der Kaushitakin“, da Kaushitaki in demselben vielfach als Autorität citirt wird. Von Vināyaka wird mehrfach ein Mahākaushitakibrâhmaṇam angeführt (zu 34, 5. 7. 9. 10, 4. 18, 14. 24, 1. 2. 26, 1.), doch lässt sich nach den wenigen Citaten über den Charakter dieses Werkes nichts bestimmen.

Die Kaushitakibrâhmaṇa Upanishad zeigt keine Berührungen mit dem Brâhmaṇa; zwar werden 2, 1. 2. Kaushitaki und Paṅgya in derselben Weise wie im Brâhmaṇa neben einander citirt, aber als Autoritäten für einen, und zwar denselben, philosophischen Satz: prāṇo brahma, während im Brâhmaṇa ihre Aussprüche über Ritualfragen angeführt werden. Der Name Kaushitaki allein findet sich noch einmal 2, 7 in der Upanishad mit dem Epitheton sarvajit.

Ueber Anordnung und Eintheilung des Kaushitakibrâhmaṇa und über sein Verhältniss zum Aitareyabrâhmaṇa handeln Weber im 2. Bande der Indischen Studien und Aufrecht in der Einleitung zu seiner Ausgabe des Ait. Br. Das Kaush. Br. unterscheidet sich von dem Ait. Br. zunächst darin, dass es auch die Haviryajña mit behandelt, während letzteres sich auf die Darstellung des Somaopfers beschränkt. Somit findet sich für die ersten 5 Adhyāya des Kaush. Br. nichts entsprechendes im Ait. Br. mit Ausnahme des 2. Adhy., der das Agnihotra behandelt, welches als Bestandtheil eines jeden Somaopfers auch im Ait. Br. besprochen wird. Die Darstellung ist in beiden Brâhmaṇa ziemlich gleich, nur im Kaush. Br. viel knapper gehalten, namentlich die allgemeinen Betrachtungen über die einzelnen Opfer und Recitationen zeigen grössere Kürze. Die Anordnung ist wesentlich dieselbe in beiden,

indem zuerst die allgemeinen Ritualbestimmungen gegeben werden, dann die für die verschiedenen Somafeiern nöthigen Çastra. Im Kaush. Br. werden die einzelnen ein-, drei- und sechstägigen Feiern, die dann in verschiedener Weise zu Sattrā zusammengesetzt werden, der Reihe nach behandelt, während das Ait. Br. die Grundform der Sattrā, den Dvādaçāha, im Zusammenhang bespricht, dagegen den Abhiplavaḥ śhaḍaḥaḥ nicht speciell behandelt. Im einzelnen finden sich noch manche Abweichungen in der Anordnung; zur vollständigen Uebersicht über das gegenseitige Verhältniss der beiden Brāhmaṇa mag folgende Zusammenstellung dienen, die zugleich die Inhaltsangabe für das Kaushitaki Brāhmaṇa bietet:

Kaush. Br.	Ait. Br. *)
Adhy. 1. Agnyādhānam	
2. Agnihotram	25, 1-6.
3. Darçapūrṇamāsau	
4. Kāmyā ishṭayaḥ	
1. Anunirvāpyā	
2. Abhyuditā	
3. Abhyuddrṣṭā	
4. Dākshāyaṇayajñāḥ	
5. Idādadhāḥ	
6. Çaunakayajñāḥ	
7. Sārvaseniyajñāḥ	
8. Vasishṭhayajñāḥ	
9. Sākamprasthāyyāḥ	
10. Munyayanam	
11. Turāyaṇam	
12-14. Āgrayaṇam	
5. Cāturmāsyaṇi	
1. 2. Vaiçvadevam	
3. 4. Varuṇapraghāsāḥ	
5-7. Sākamedhāḥ	
8-10. Çunāsīryam	
6. 1-9. Legende von Prajāpati	
10-14. Thätigkeit des Brahman	
15. Allgemeines über die haviryajña	
7, 1-4. Dikshā.	1
5-9. Prāyaṇyam	2
10. Somakrayaḥ	3, 1-3
8, 1, 2. Ātithyam	4-6
3-7. Pravargya	4, 1-5
8. 9. Upasad	6-9
9, 1. 2. Agnipraṇayanam	5, 1. 2
3. 4. Havirdhānapravartanam	3

*) Der besseren Uebersicht wegen ist auch im Ait. Br. die Zählung nach Adhyāya gegeben.

Kaush. Br.	Ait. Br.
Adhy. 9, 5. 6. Agnishomaprāṇayanam	5, 4
10. Paçukarma	6, 1—7, 4
11. Prātaranuvāka	7, 5-8
12, 1-3. Aponaptriya	8, 1. 2
4. Upāmṇvantaryāman	3
13, 1. Sadahprasarpaṇam	
2. Havishpaṇktayaḥ	8, 6
3. Puroḍāçaḥ	5
4. Somāmṇavaḥ	
5-8. Dvidevatyaḥ	9, 1-4. 6
9. Rtuṇyājāḥ	5
14—16 Agnishtōmaḥ	7. 8. Tūshṇimṇṇsaḥ 10—14
14, 1-3. Ājyam	10
4. 5. Praṅgam	11, 1-4
15, 1. Einleitende Handlungen	5-8. Vashaṭkāra
2. 3. Marutvatiyam	9-11. Nividaḥ
4. 5. Nishkevalyam	12, 1-10
16, 1. Ādityagrahaḥ	11-13
2. 3. Sāvitragrahaḥ	13, 1-8
4. 5. Vaiṇvadevam	9-14
6. Pātnivatagrahaḥ	15, 5. 6
7. Āgnimārutam	16, 1-4
8. Aksharapaṇktayaḥ	5. 6
9. Schlussbetrachtung	17, 1-5
10. Sautrāmaṇi	17, 6-8
11. Ukthyokthāni	19. Allgemeines über den Dvādaçāha
17, 1-4. Shoḍaṭi	20—22
5-9. Atirātraḥ	
18, 1-5. Āçvinam	
6. Hāriyojanam	
7. Çakalāḥ	
8. Schluss des Jyotishtōma	
9. 10. Avabhṛthaḥ	
11-14. Anūbandhya	
19. Caturviṇçaḥ	
20. } Abhiplavaḥ shaḍahaḥ	
21. }	
22. } Prshṭhyaḥ shaḍahaḥ	
23. }	
24, 1. 2. Abhijit 3-9. Svarasāmānaḥ	

	Kaush. Br.	Ait. Br.
25,	1-10. Vishuvân 11-15. Viçvajit	18, 4-8
26,	1. Allgemeine Betrachtungen 2. Goâyushor mimâpsâ 3-6. Prâyaçcittam 7-17. Chandomâḥ	23, 1-24, 2 24, 3-6
27.	Daçamam ahaḥ	27-30
28-30	Recitationen der Hotrakâḥ	
	28. beim Prâtaḥsavanam	
	29. beim Mâdhyamdinam savanam	
	30. beim Tṛtīyasavanam.	

Für die letzten 10 Adhyâya des Ait. Br. findet sich nichts entsprechendes im Kaush. Br.

Unter den Legenden, die beiden Brâhmaṇa gemeinsam sind, verdient besonders erwähnt zu werden die Geschichte von dem Vaterfluch des Etaça (Aitaça), die sich sonst nirgends findet (Kaush. Br. 30, 5. Ait. Br. 30, 7).

Ueber die im Texte angewendete Schreibung ist nur zu bemerken, dass im Wesentlichen die des Petersburger Wörterbuches gewählt ist: ich schreibe also durchweg ṛ nach kurzen Vocalen und überall da, wo es ursprünglich Doppelconsonanz ist (M hat dafür çc , die übrigen Hss. ṛ). n ist vor s überall in nt verwandelt, wie auch vielfach in den Hss. sich nt findet (M : $ntth$ oder nth). ṛ und ṛ , wofür die Hss. ṛ und ṛ haben, findet sich durchweg in M , vielfach auch im Commentar, und ist danach im Texte durchgeführt.

॥ अथ कौषीतकिब्राह्मणम् ॥

अस्मिन्ने लोक उभये देवमनुष्या आसुते देवाः स्वर्गे लोक
यन्तो ऽपिमूचुस्त्वं नो ऽस्य लोकस्याध्वश्च एधीति तानपिद्वाचाय यद्वो
ऽहं घोरसंस्पर्शतमो ऽस्यनपचायितारो मनुष्याः कथं वस्तुनविष्यति
यन्मनुष्येष्विति ते देवा ऊचुस्तस्य वै ते वयं घोरास्तनूर्विनिधास्यामो
ऽथ धीव ते शिवा श्रम्या यच्चिया तनूस्तयेह मनुष्येभ्यो भविष्यसीति
तस्याप्सु पवमानामदधुर्वायौ पावकामादिष्वे शुचिमथ धीवास्त शिवा
श्रम्या यच्चिया तनूरासीत्तयेह मनुष्येभ्यो ऽतपदेता वा अपेस्तवस्त-
बदेता देवता यजत्वचापिः साङ्गः सतनूः प्रीतो भवति ता वै तिस्रो
भवन्ति त्रयो वा इमे लोका इमानेव तन्नोकानाम्प्रोति पौर्णमासं
प्रथमाथे तन्त्रं भवत्वामावास्त द्वितीयाथे तेन हास्त दर्शपूर्णमासाव-
न्वारब्धौ भवत ईक्षितवत्तौ हव्यवाङ्मत्तौ प्रथमाथे संयाज्ये तत्संया-
ज्याहूपं ह्यपी द्वितीयाथे द्वौ ह्यपी यजति सप्तदशसामिधेनीका तृ-
तीया सप्तदशसामिधेनीका वा इष्टिपशुबन्धास्तदिष्टिपशुबन्धानाम्प्रोति
सद्वन्तावाज्यभागौ भवतो ऽसानीति वा अपी'नाधत्ते स्वामिति का-
मयते स यदिह वा अपि स्विषा वीर इव सन्नपीनाधत्ते क्षिप्र एव
संभवति क्षिप्रे भोग्यतामश्नुते यः सद्वन्तौ कुर्वते विराजौ संयाज्ये त्री-
र्विराजन्नाबं त्रियो विराजो ऽन्नाबस्त्रोपाधौ ता वै गायत्र्यो भवन्ति
गायत्रो वा अपिर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनैव तच्छन्दसापीनाधत्ते ता वा

उपांशु भवन्ति रेतःसिक्तिर्वा अग्न्याधेयमुपांशु वै रेतः सिच्यते ऽभि-
रूपा भवन्ति यच्चै ऽभिरूपं तत्समृद्धं यच्चस्त्रीव समृद्धी द्वादश दद्या-
द्द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्त्रीवाप्त्या अश्वं त्रयोदशं ददाति
यस्त्रयोदशो मासस्तस्याप्यै ॥ १ ॥

देवासुरा वा एषु^१ लोकेषु संयत्ता आसुस्तेभ्यो ऽभिरपाक्रामत्स
ऋतून्नाविशन्ते देवा हत्वासुरान्विजित्वाभिमन्त्रिच्छं यमश्च वरुणश्चान्व-
पश्चतां तमुपामन्त्रयन्त तमश्चपयंस्तस्मै वरमददुः स हितं वरं वने
प्रयाजान्ने अनुयाजांश्च केवलाभ्युतं चापां पुरुषं चौषधीनामिति तस्मा-
दाङ्गरामेयाः प्रयाजानुयाजा आप्रेयमाज्यमिति ततो वै देवा अभ-
वन्परासुरा भवत्यात्मना परास्व द्वेष्टो य एवं वेद ॥ २ ॥

तदाङ्गः कस्मिन्तृती पुनरादधीतेति वर्षास्त्विति हैक आङ्गर्वर्षासु
वै सर्वे कामाः सर्वेषामेव कामानामाप्यै मध्यावर्षे पुनर्वसू नक्षत्रमुदीच्य
पुनरादधीत पुनर्मा वसु वित्तमुपनमस्त्वित्यथो पुनःकामस्योपाप्यै तद्वि
न तस्मिन्काले पूर्वपक्षे पुनर्वसुभ्यां संपद्यते धैवेषाषाढ्या उपरिष्ठाद-
मावास्या भवति तस्यां पुनरादधीत सा पुनर्वसुभ्यां संपद्यत उपाप्तो
ऽमावास्यायां कामो भवत्युपाप्तो वर्षासूपाप्तः पुनर्वसोस्तस्मात्तस्यां पुन-
रादधीत पञ्चकपालः पुरोडाशो भवति पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै
यज्ञो यच्चस्त्रीवाप्यै ॥ ३ ॥

विभक्तिभिः प्रयाजानुयाजान्वजत्यृतवो वै प्रयाजानुयाजा ऋतुभ्य
एनं तत्समाहरत्यप आयाहि वीतये ऽग्निं दूतं वृणीमहे ऽग्निनाग्निः
समिध्यते ऽग्निर्वृचाणि जङ्घनदग्ने स्तोमं मनामहे ऽप्ता यो मर्त्यो दुव
इत्येतासामृचां प्रतीकानि विभक्तयस्ता वै षड् भवन्ति षड्वा ऋतव
ऋतुभ्य एवेनं तत्पुनः समाहरतीति यथायथमुत्तमौ प्रयाजानुयाजौ
तथा हास्य प्रयाजानुयाजेभ्यो ऽनितं भवति वार्चघ्नः पूर्वं आज्यभागः

पाप्मन एव वधायाथो हास्य पौर्णमासात्तन्वादनितं भवत्वपि सोमेन बोधयेत्वपये बुद्धिमते पूर्वं कुर्यादिति हेक आहुः स्वपितीव वा एत-
स्त्राभिर्यो ऽभिमुद्वासयते तदेवैनं तत्पुनः प्रबोधयतीति वार्षघ्नस्त्वैव
स्थितो ऽपि आर्यैषि पवस इत्युत्तरस्य पुरोनुवाक्या पवस इति तत्सौम्यं
रूपं केवलाग्नेयो हि यज्ञक्रतुस्तत्पवमानस्य कीर्तयति तथा हास्य
सौम्यादाज्यभागादनितं भवति पदपङ्क्त्यो याज्यापुरोनुवाक्याः पञ्चपदा
पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्त्रैवाप्यै ॥ ४ ॥

व्यतिषक्ता भवन्ति व्यतिषक्ता इव वा इमे प्राणा आत्मानं भुञ्ज-
न्तीति सा सर्वैव ससामिधेनीकोपांशु भवत्वा पूर्वाभ्यामनुयाज्याभ्यामा-
ज्यतो विभक्तयो ऽनुग्रोता भवन्त्वथो सर्वे वै कामा विभक्तिषु तस्या-
दुपांशु भवन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्या उद्धिस्त्वैवोत्तमेनानुयाजेन
यवत्वुक्षैः सूक्तवाकश्रयोर्वाकावाह तद्यथाविदमित्वाविर्गष्टं कुर्यादेवं त-
दाविष्कामान्करोत्वापमिति त्रयमु हेक उपांशु कुर्वन्ति विभक्तीरुत्त-
रमाज्यभागं हविरित्थेतावज्यागन्तु भवतीति सा वा उपांशु निरुक्ता
भवति इयं वा अग्ने रूपं निरुक्तं चानिरुक्तं च तदेवास्य तेनाप्नोति
सर्वाग्नेयं हेके कुर्वन्ति न तथा कुर्यात्तस्त्रै पुनश्चतुर्थो जरत्संवायः
पुनःसंस्कृतः कद्रथो ऽनङ्गान्हिरस्यं वा दक्षिणा पुनःकर्म ह्येतदादित्वा
द्वितीया प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठित्वा एव प्रतिष्ठित्वा एव ॥ ५ ॥

॥ इति प्रथमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

घर्मो वा एष प्रवृज्यते यदग्निहोत्रं तदसौ वै घर्मो यो ऽसौ
तपत्वेतमेव तप्रीणाति स वै सायं च प्रातश्च जुहोत्वपये सायं सूर्याय
प्रातः सौर्यं वा अहराग्नेयी रात्रिर्मुखत एव तदहोरात्रे प्रीणाति
पयसा जुहुयादेश ह वै सर्वासामोषधीनां रसो यत्पयः सर्वैरेव तद्र-
सैरप्रीन्प्रीणाति तदु वा आहुर्द्यदशनस्त्रैव जुहुयात्सर्वं वा इदमपेरन्नं
स्त्रैवैव तदन्नेनाप्रीन्प्रीणातीति गार्हपत्ये ऽधिश्चित्वाहवनीये जुहुयाच्छ-
पयो वै गार्हपत्य आहवन आहवनीयस्तस्मान्नार्हपत्ये ऽधिश्चित्वाहवनीये

जुहुयाद् ब्रह्मानङ्गारान्करोतीमावेव तन्नोकी वितारयति तस्माद्धीमी
 लोकी सह सन्ती नानेवाथ यदधिश्रित्वावज्योतयति¹ अपयत्वे-
 नत्तदथ यदपः प्रत्यानयत्वापः कृत्स्नानि ह वै सर्वाणि हवींषि भवन्ति
 हविष एव कृत्स्नताया अथ यत्पुनरवज्योतयत्¹प एव तच्छपयति
 निरूपसादमुदग्धोमीयमुद्वासयति त्रैविध्याय चिवृद्धि देवकर्मानुच्छि-
 न्दन्निव² हरेत्तथा ह यजमानो ऽप्रच्यावुको भवत्यथोपवेधेण दक्षि-
 णतो ऽङ्गारानुपस्यूशति नमो देवेभ्य इति न हि नमस्कारमिति देवाः
 सुप्रत्यूढानङ्गारान्प्रत्यूहेत्तथा हास्य नान्तामचारिणी च न नश्नति चतु-
 रन्नयेच्चतुष्टयं वा इदं सर्वमस्त्वैव सर्वस्वाप्स्यी पञ्चकृत्व उन्नयेत्पाङ्गो वै
 यज्ञो यज्ञस्वीवाप्स्यी ॥ १ ॥

उपसदो ऽभिहोत्रे वेदित्वा उन्नीयोत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयति
 तदिमं लोकमाप्नोत्वाहवनीये होष्यन्दितीयं तदन्तरिक्षलोकमाप्नोति
 ऊत्वा तृतीयं तदमुं लोकमाप्नोति पालाशीं समिधमभ्यादधाति सोमो
 वै पलाशः सा प्रथमा सोमाहुतिः प्रादेशमात्री भवति प्रादेशमात्रं
 हीम आत्मनो ऽभि³ प्राणा ब्रह्मलं समिधो ऽतिहृत्यानुदृभन्निवाभि-
 जुहोति ब्रह्मले वा इदं मुखस्त्राप्तं धीयते धूमायन्त्यां यामकामस्य
 जुहुयाज्वलन्त्यां ब्रह्मवर्चसकामस्याङ्गारेषु पशुकामस्याभ्याधायेति त्वेव
 स्थितमत्र ह्येवैते सर्वे कामा उपायन्त इत्युभे आहुती ऊत्वा अपति
 या यज्ञस्य समृद्धस्वाशीः सा मे समृध्यतामिति या वै यज्ञस्य समृ-
 द्धस्वाशीः सा यजमानस्य भवत्युत्तरावतीराहुतीर्जुहुयादुत्तरोत्तरिण
 एव तत्स्वर्गलोकानाप्नोति सुचो बुध्रेनाङ्गारानुपस्यूशति स्वर्ग एव
 तन्नोके यजमानं दधाति द्विद्वीचीं सुचमुषच्छति इदमेव तत्स्वायां
 दिशि प्रीत्वावच्छति तस्माद्बुध्यमानस्त्रोत्तरतो न तिष्ठेन्नेदेतस्त्राघलस्य
 देवस्य परिप्रार्थे ऽज्ञानीति तामुत्तरतः सायमुपमार्ष्टि प्रतीचीमादित्यं

1) °ज्योतयति M. 2) so BµC, °छिन्नन्निव WwbK, °छिन्दन्निव LM.

3) धि M.

तद्वत् नयति दक्षिणत ऊर्ध्वा प्रातरादित्यं तदुन्नयति यत्पूर्वमुपमाष्टिं
तत्पूर्वं निलिम्बलोषधीस्तेन प्रीणाति यद्वितीयं तद्दक्षिणेन कूर्चमुत्तानं
पाणिं निदधाति पितृस्तेन प्रीणात्वथ यद्विः प्रदेशिन्या प्राप्नाति
गर्भान्पूर्वेषु प्रीणाति तस्मादनन्तो गर्भाः प्राणन्ति वयांस्युत्तरेण तस्मा-
द्वयांसि वज्रं किंच किंचिदिव भक्षयन्ति श्वेतमिव प्रस्रापयन्त्व^१थ
यत्स्रुचा भक्षयति भूतं च तेन भव्यं च प्रीणात्वथ यत्स्रुचं निर्लेढि
सर्पदेवजनास्तेन प्रीणात्वथ यत्स्रुचं मार्जयते रक्षोदेवजनास्तेन प्रीणा-
त्वथ यत्प्रागुदीचीर^२प उत्तिष्ठति गन्धर्वाप्सरसस्तेन प्रीणात्वथ यत्प्रा-
गुदीचीं^३ स्रुचमुद्दिशति रुद्रमेव तत्स्वायां दिशि दधात्वेवमपिहोत्रेण
सर्वाणि भूतानि प्रीणाति ॥ २ ॥

आहवनीय एव जुहुयादिति हेक आहुः सर्वेषु स्वेव जुहुयाद्धो-
माय ह्येत आधीयन्ते चतस्रो गार्हपत्ये चतस्रो ऽन्वाहार्यपचने द्वे
आहवनीये ता दश संपद्यन्ते दशदशिनी विराट् श्रीर्विराड्ज्ञाथं
अथो विराजो ऽज्ञावस्त्रोपाय्थी स य एवं विराट्संपन्नमपिहोत्रं जु-
होति सर्वान्क्रामानाम्प्रोति ॥ ३ ॥

अथ यदुत्पाप्मीनुपतिष्ठते प्रीत्यैव तद्देवेष्वन्ततो ऽर्थं वदते यदेव
वत्सं सृशति तस्माद्वात्सप्रं तच्चा ह यजमानात्पशवो ऽनुत्क्रामुक्ता भव-
न्त्वथ यदप आचम्य व्रतं विद्वजते ऽप्स्वेव तद्व्रतं दधाति ता अस्र
व्रतं गोपायन्त्वा पुनर्होमात् ॥ ४ ॥

अथ यत्प्रवत्स्यंश्च प्रोषिवांश्चाप्मीनुपतिष्ठते ऽभिवादो हिष देवताथै
यदुत्काशं भवत्वथो ऽपिभ्य एवैतदात्मानं परिददाति ये चैनमन्वञ्चो
भवन्ति ॥ ५ ॥

अथ यदरक्षोरभीन्समारोहयते देवरथो वा अरणी देव-
रथ एविनांस्तमारोहयते स एतेन देवरथेन स्वस्ति स्वर्गं लोकं

1) so wμLC, प्रस्राव° BbWMK. 2) प्राचीरुदीचीर° M. 3) प्रा-
चीमुदीचीं M.

समश्रुते यद्वेव पुनः पुनर्निर्मन्वते तेनो हिवास्त्र पुनराधेयमुपाप्तं
भवति ॥ ६ ॥

ये वै केचानन्दा अग्ने पाने मिथुने रात्र्या एव ते संतता अव-
वच्छिन्नाः क्रियन्ते तेषां रात्रिः कारोतरो य उ वै केचानन्दा अग्ना-
देव ते सर्वे जायन्ते ते देवा अन्नवन्क्तथं त्विमान्वयमानन्दानस्माद्-
शस्त्रिव प्रतिगृह्णीयामेति ते ऽपामूर्ध्वं रसमुदीहंस्वा ओषधयश्च वन-
स्पतयश्च समभवन्नोषधीनां च वनस्पतीनां चोर्ध्वं रसमुदीहंस्तफलम-
भवत्फलस्योर्ध्वं रसमुदीहंस्तदन्नमभवदन्नस्योर्ध्वं रसमुदीहंस्तद्रेतो ऽभव-
द्रेतस ऊर्ध्वं रसमुदीहन्तः पुरुषो ऽभवत्सो ऽयं पुरुषो य'त्प्राणिति
वापानिति वा न तत्प्राणेन नापानेनाहेति प्राणिषं वापानिषं वेति
वाचैव तदाह तत्प्राणापानौ वाचमपीतो वाङ्मयौ भवतो ऽथ यच्चक्षुषा
पश्यति न तच्चक्षुषाहेत्यद्राक्षमिति वाचैव तदाह तच्चक्षुर्वाचमप्येति
वाङ्मयं भवत्यथ यच्छ्रोत्रेण शृणोति न तच्छ्रोत्रेणाहेत्यश्रीषमिति वा-
चैव तदाह तच्छ्रोत्रं वाचमप्येति वाङ्मयं भवत्यथ यन्नानसा संकल्पयते
न तन्नानसाहेति समचीकृपमिति वाचैव तदाह तन्नानो वाचमप्येति
वाङ्मयं भवत्यथ यदङ्गैः सुशीमं वा दुःशीमं वा स्पृशति न तदङ्गै-
राहेति सुशीमं वा दुःशीमं वास्पाक्षमिति वाचैव तदाह तत्सर्वं
आत्मा वाचमप्येति वाङ्मयो भवति तदेतदृचाभ्युदितं नेन्द्रादृते पवते
धाम किंचनेति वात्मा इन्द्रो न ह्यृते वाचः पवते धाम किंचन स
वै सायं जुहोति ॥ ७ ॥

अभिज्योतिर्ज्योतिरभिरिति तं ज्योतिः सन्नं ज्योतिरित्याह स
सत्त्वं वदति तस्मायं वाङ्मय आत्मा सत्त्वमयो भवति सत्त्वमया उ
देवा अथ स्वाहेति जुहोति तस्मैतां देवाः सत्त्वज्जतस्वाङ्गतिं प्रतिगृह्णीन्ति
रात्र्या उ शीर्षन्तसत्त्वं वदति स यदिह वा अपि तत ऊर्ध्वं मृषा

वदति सत्त्वं हेवास्त्रोदितं भवति रात्र्या उ हि शीर्षन्तसत्त्वं वदत्यथ
 प्रातर्जुहोति सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य इति तं ज्योतिः सन्नं ज्योति-
 रित्याह स सत्त्वं वदति तस्यायं वाङ्मय आत्मा सत्त्वमयो भवति
 सत्त्वमया उ देवा अथ स्वाहेति जुहोति तस्मैतां देवाः सत्त्वज्जतस्या-
 ऊतिं प्रतिगृह्णन्त्यह उ शीर्षन्तसत्त्वं वदति स यदिह वा अपि तत
 ऊर्ध्वं मृषा वदति सत्त्वं हेवास्त्रोदितं भवत्यह उ हि शीर्षन्तसत्त्वं वदति
 स वा एषो ऽपि ह्यस्यादित्य आत्मानं जुहोत्यसावस्त¹ यन्त्साथे ऽपा-
 वात्मानं जुहोति रात्रिरेवाहजुहोत्यहो रात्र्यां प्राण एवापाने जुहो-
 त्वपानः प्राणे तानि वा एतानि षड् जुहोत्यन्योन्य आत्मानं यो ह वा
 एतानि षड् जुहोति वेदाजुहोत एवास्त्र ऊतं भवति जुहोत एवास्त्र
 द्विर्जतं भवति य एवं वेद स यदिह वा अपि सुरिशादे² वंविद्वान-
 पिहोच जुहोति प्रति हेवास्त्रेते आऊती देवा गृह्णन्ति यस्त्रो ह वा
 अपि देवाः सन्नदन्नन्ति तत एव सो ऽमृतः सत्त्वमयो ह वा अमृत-
 मयः संभवति य एवं वेद तस्यैवा ह वै अज्ञादेवस्त्र सत्त्ववादिनस्तप-
 स्विनो ऊतं भवत्येवं हेवास्त्र ऊतं भवति य एवं विद्वानपिहोच
 जुहोति तस्मादेवंविदपिहोच जुहुयादिति ॥ ८ ॥

उदिते होतव्याऽमनुदित इति मीमांसने स य उदिते जुहोति
 प्रवसत एवैतन्महते देवायातिथ्यं करोत्यथ यो ऽनुदिते जुहोति सङ्नि-
 हिताथैवैतन्महते देवायातिथ्यं करोति तस्मादनुदिते होतव्यं तज्जापि
 वृषशुष्मो वातावतः³ पूर्वेषामेको जीर्णिः शयानो रात्र्यामेवोभे आऊ-
 ती ह्रयमाने दृष्टोवाच रात्र्यामेवोभे आऊती जुहुतीति रात्र्यां हीति
 स होवाच वक्तास्त्रो न्वेव यममुं लोकं परेत्य पितृभ्यो ऽथो एन न⁴
 अज्ञातारो यदेवैतदुभयेचुरपिहोचमह्रयतान्वेयुर्वा तदेतर्हि ह्रयते रा-
 त्र्यामेवेत्येतदेव कुमारी गन्धर्वगृहीतोवाच रात्र्यामेवोभे आऊती जुहु-

1) so M, जुहोत्यसावस्तं die übr. Hss. und C. 2) सुरिशादे° M, सु-
 रिशान् C als v. l., सुरिषादे° K. 3) वाधावतः μ C. 4) नः B, नो Ww.

तीति रात्र्यां हीति¹ सा होवाच संधौ जुहुयात्समुद्रो ह वा एव सर्वहरो यदहोरात्रे तस्य हिते माधे तीर्थे यत्संधौ² तद्यथा गाधाभ्यां तीर्थाभ्यां समुद्रमतीयात्तादृक्तयत्संधौ जुहोत्यथो देवसेना ह वा एषाध्वगा हनिष्यन्ती³ यदहोरात्रे तस्या हिते पञ्चसी यत्संधौ² तद्यथा पञ्चाभ्यां क्षिप्रमध्वानमन्वियात्तादृक्तयत्संधौ जुहोत्यथो मृत्योर्ह वा एतौ ब्राजवाह्य यदहोरात्रे तद्यथा ब्राजवज्रभ्यां परिजियहीष्यन्नन्तरेणातिमुच्येत तादृक्तयत्संधौ जुहोति तदु ह स्नाह कौषीतकिः सायमस्तमिते पुरा तमसस्तस्मिन्काले जुहुयात्स देवयानः केतुस्तमेवारभ्य स्वस्ति स्वर्गे लोकं समश्नुते प्रातः पुरोदयादपहते तमसि तस्मिन्काले जुहुयात्स देवयानः केतुस्तमेवारभ्य स्वस्ति स्वर्गे लोकं समश्नुते ऽथो यो ऽतो ऽन्यथाभिहोच जुहोति श्नामश्वलो हास्याभिहोच विखिदतो⁴ ऽर्ध्वं श्वलो रात्रिः श्नामः स यो महारात्रे जुहोति श्नामो हास्याभिहोच विखिदत्य⁵थ यो महाह्ने जुहोति श्वलो हास्याभिहोच विखिदति⁵ तद्दि खलु यदैव कदाचन जुहुयाद्भुतसमृद्धिमेवोपासीतेति ऊत-समृद्धिमेवोपासीतेति ॥ ९ ॥

॥ इति द्वितीयो ऽध्यायः समाप्तः ॥

यद्दर्शपूर्णमासयोः पवसति न ह वा अत्रतस्य देवा हविरग्नन्ति तस्मादुपवसत्युत मे देवा हविरग्नीयुरिति पूर्वां पीर्णमासीमुपवसेदिति पैङ्गमुत्तरामिति कौषीतकं यां पर्यस्तमयमुत्सर्पेदिति सा स्थितिर्नृत्तरां पीर्णमासीमुपवसेदनिर्ज्ञाय पुरस्तादमावास्यायां चन्द्रमसं यदुपवसति तेन पूर्वां प्रीणाति यद्यजते तेनोत्तरामुत्तरामुपवसेदुत्तरामु ह वै समुद्रो विजते सोममनु देवतमेतद्देवसत्त्वं यच्चन्द्रमास्तस्मादुत्तरामुपवसेत् ॥ १ ॥

1) so MC, हेति BbWwμLK. 2) संधे WwbK. 3) हनिष्यन्ति Bbw, हनिष्यति K. 4) so M, विविदतो BbWK, विषीदतो LwμC. 5) wie 4).

अथ यत्पुरस्तात्सामिधेनीनां अपति स्वस्थयनमेव तत्कुरुते हिं-
 क्तव्य सामिधेनीरन्वाह वज्रो वै हिंकारो वज्रेणैव तद्यजमानस्य पा-
 प्मानं हन्ति त्रिहिंकारोति त्रिवृद्धि वज्रो वज्रमेव तदभिसंपादयत्येतेन
 वै देवास्त्रिवृता वज्रेणैभ्यो लोकेभ्यो ऽसुराननुदत्त तथो एवैतद्यजमान
 एतेनैव त्रिवृता वज्रेणैभ्यो लोकेभ्यो द्विषतो धातृव्यामुदत्त एकादश
 सामिधेनीरन्वाहैकादशाक्षरा वै त्रिष्टुप्त्रैष्टुभ इन्द्रस्तदुभाविन्द्राभी आभो-
 ति त्रिः प्रथमया त्रिदत्तमया पञ्चदश संपद्यन्ते पञ्चदश वै पूर्वपञ्चा-
 परपञ्चयोरहानि तत्सामिधेनीभिः पूर्वपञ्चापरपञ्चावाभोत्यथो वज्रो
 वै सामिधेन्यः पञ्चदशो वै वज्रो वज्रेणैव तद्यजमानस्य पाप्मानं हन्ति
 यदेव त्रिः प्रथमां त्रिदत्तमां यज्ञस्त्रैव तद्वर्षी¹ नह्यति स्त्रेभ्यो ऽविसं-
 साय तासां वै त्रीणि षष्टिशतान्यक्षराणां भवन्ति त्रीणि वै षष्टि-
 शतानि संवत्सरस्त्राह्नां तत्सामिधेनीभिः संवत्सरस्त्राहान्याभोति ता
 वै गायत्र्यो भवन्ति गायत्र्यो वा अपिर्गायत्रच्छन्दाः स्त्रेणैव तच्छन्द-
 साग्निं स्त्रीत्यभिरूपा भवन्ति यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समुद्धं यज्ञस्त्रैव समुद्धा
 उत्तमाग्ने तृतीये वचने प्रणवेन निगदमुपसंदधात्वप्ते महौ असि त्रा-
 ह्ण्य भारतेत्यपिर्वै भरतः स वै देवेभ्यो हव्यं भरत्यथ यद्यजमानस्त्रा-
 र्षेयमाह न ह वा अगार्षेयस्य देवा हविरश्नन्ति तस्मादस्त्रार्षेयमाहा-
 धितं पञ्चदशपदं निगदमुपसंदधात्वेष ह वै सामिधेनीनां निवित्तस्त्रा-
 त्यपञ्चदशपदो भवति पञ्चदश हि सामिधेन्यः स वा अच्छन्दस्कृतो
 भवति द्वयं वा इदं सर्वं छन्दस्कृतं चाच्छन्दस्कृतं च तेन सर्वेषाग्निं
 स्तवानीति तस्य सप्त पदानि समस्त्रावस्त्रेत्सप्त वै छन्दांसि सर्वेषामेव
 छन्दसामाप्त्या अथ चत्वार्यथ चत्वारि चतुष्टयं वा इदं सर्वमस्त्रैव
 सर्वस्त्राप्ते ॥ २ ॥

अथ यद्यवयाहं देवता आवाहयति नाना ह्याभ्यो हवींषि गृही-

1) so M, बहिरसी LwμC, बर्हिसी Bb, बर्हसी W, बर्हिरसी K.

तानि भवन्त्यथ यदग्निमग्निनावाहयत्वेषा ह वा अपेर्यञ्चिया तनूर्यास्त्र हव्यवाट् सा वा असौ यददो ऽमुष्यादित्यस्योपरिष्ठाद्भव'भाति ज्यो-
तिरिव तस्मात्पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यस्य तदाहामिमम् आवहेति तामा-
वहेत्येव तदाहाथ यदेवाँ आज्यपाँ आवाहयति प्रयाजानुयाजास्तदा-
वाहयत्यथ यदग्निं होचायावाहयति स्विष्टकृतं तदावाहयत्यथ यत्स्वं
महिमानमावाहयति वायुं तदावाहयति वायुर्वा अग्नेः स्वी महिमा
तेन हि संपाद्य महिमानं गच्छति यदेव वाचान्वाह वाचा यजति
तेनो हिवास्त्र स्वी महिमेष्टो भवत्या च वह जातवेदः सुयजा च यजे-
त्वावह च जातवेदो देवान्सुयजा च देवता यजेत्येवैनं तदाहाथ
यत्परस्तात्सामिधेनीनां अपति वज्रो वै सामिधेन्यस्तमेवैतच्छ्रमयति
पुरस्ताद्धोपरिष्ठाञ्चाथ यत्सुगादापनेन सुचावादापयति देवरथमेव
तद्युनक्ति देवेभ्यो हविः प्रदास्वन्त एतेन देवरथेन स्वस्ति स्वर्गं लोकं
समनुते ॥ ३ ॥

प्रयाजान्वजत्यृतवो वै प्रयाजा ऋतूनेव तत्प्रीणाति ते वै पञ्च
भवन्ति तैर्यत्किञ्च पञ्चविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमाप्नोति समिधो
यजति वसन्तमेव वसन्ते वा इदं सर्वं समिधयते तनूनपातं यजति
शीष्ममेव शीष्मो हि तन्वं तपतीडो यजति वर्षा एव वर्षाभिर्हीडि-
तमन्नाद्यमुत्तिष्ठति बर्हिर्यजति शरदमेव शरदि हि बर्हिष्ठा ओषधयो
भवन्ति स्वाहाकृतिमन्तं यजति हेमन्तमेव हेमन्ते वा इदं सर्वं स्वा-
हाकृतं तदाऋर्यत्पञ्च प्रयाजाः षडुतवः क्रीतं षष्ठमृतुं यजतीति यदेव
चतुर्थे प्रयाजे समानयति तदेनमितरेष्वनुविभजत्यथ यदुत्तमे प्रयाजे
देवताः समावपति प्रयाजभाज एवैनास्तत्करोति तद्यथापिः सर्वेषु ह-
विःषु भागी भवत्येवं तदग्नेर्भागे देवता भागिनीः करोति नाचापि
होचादित्याह पशवो वै प्रयाजा बद्धः स्विष्टकृन्नेद्रुद्रेण यजमानस्त्र

पशून्मसजानीति¹ स्वाहा देवा आज्यपा जुषाणा अम आज्यस्य बन्त्विति
 हेक आऊर्न तथा कुर्यादर्थं ह वै यज्ञस्त्राज्यमर्थं हविः स यज्ञान्यत-
 रद्रूयादर्थं ह वै यज्ञस्य समिष्टं स्वादर्थमसमिष्टं तस्मात्स्वाहा देवा
 आज्यपा जुषाणा अम आज्यस्य हविषो बन्त्वित्येव ब्रूयात् ॥ ४ ॥

अथ यत्पौर्णमास्यां वार्चघ्नावाज्यभागी भवतः पौर्णमासेन वा
 इन्द्रो वृचमहन्नथ यदमावास्यायां वृधन्वन्तो अथ वा अच चन्द्रो
 गच्छति तमेवैतदाप्याययति तं वर्धयति तौ वै जुषाणयाज्यौ भवतः
 समान²हविषौ हि प्रयाजैर्भवतो ऽथो ब्रह्म वै जुषाणो ब्रह्मणैव तदे-
 वेभ्यो हविः प्रयच्छति तौ वै त्रिवृती भवतो येयजामहो निगदो
 वषट्कारश्चर्चुर्वा आज्यभागी त्रिवृद्वै चर्चुः शुक्लं कृष्णं लोहितमिति तौ
 न पशौ न सोमे करोति पशुना वै चर्चुष्मानध्वरो मेघतुरचं बीभ-
 त्समध्वरं करवाणीत्यथ यदावत्यो हतवत्यः पुरोनुवाक्या भवन्ति प्रवत्यः
 प्रत्तवत्यो याज्या ह्रस्वैव तदेवेभ्यो हविः प्रयच्छति ता वै गायत्रीचि-
 द्बुभो भवन्ति ब्रह्म वै गायत्री अचं विष्टुब्रह्मचचाभ्यामेव तदेवेभ्यो
 हविः प्रयच्छत्यथो एतावान्नी कन्दसो विकारः सर्वेणैव तच्छन्दसो
 विकारेण देवेभ्यो हविः प्रयच्छत्यृग्नो वषट्करोति तथा हास्य सर्वा
 याज्या रूपवत्यो भवन्ति षडिति वषट्करोति षड्वा ऋतव ऋतूनेव
 तत्प्रीणाति बार्हतराचन्तरं वषट्कुर्यात्पुरस्ताद्दीर्घमुपरिष्टाद्ब्रह्म यद्ब्रह्म
 तद्ब्रह्मन्तरं यद्दीर्घं तद्बृहदथो इयं वै रथन्तरमसौ बृहदग्नयोरेव तत्प्र-
 तितिष्ठत्यथो एतावान्नी वाचो विकारः सर्वेणैव तद्वाचो विकारेण
 देवेभ्यो हविः प्रयच्छति भूर्भुव इति पुरस्ताद्येयजामहस्य अपत्योजः
 सहः सह ओजः स्वरित्युपरिष्टाद्वषट्कारस्य वज्रो वै वषट्कारस्तमेवैतच्छ-
 मयति पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्चाथो एते एव वषट्कारस्य प्रियतमे तनू यदो-
 जश्च सहस्य ताभ्यामेवैतं तच्छमयति ॥ ५ ॥

1) so M., प्रवृणजानीति LC, प्रवृजानीति BbWwuk.

2) समौ M.

अथ यदपि प्रथमं देवतानां यजत्वपिवै देवानां मुखं मुखत एव तद्देवान्प्रीणात्वथ यत्प्रीर्णमास्त्रामप्रीषोमी यजत्वप्रीषोमी वा अन्तर्वृच आस्तां ताविद्धो नाशक्तोदभि वचं प्रहर्तुं ताभ्यामेतं भागमकल्पयत्प्रीर्णमासं ती वा उपांशु निश्चकौ भवतो ऽवामितायी यदुपांशु यजति तेन सोमं प्रीणाति यन्निश्चकं तेनापिमथ यद्मावास्त्रायामिन्द्रापी यजति प्रतिष्ठे वा इन्द्रापी प्रतिष्ठित्वा एवाथ यत्संनयन्नमावास्त्रायामिन्द्रं यजत्येतज्ज्योतिर्वा अमावास्त्रा न ह्यत्र चन्द्रो दृश्यते ऽथ यत्संनयन्पुरोडाशावन्तरेणोपांश्चाज्यस्य यजत्वजामिताया अथ यत्संनयन्सानाज्यस्यान्तरेणोपांश्चाज्यस्य यजति तत्सोक्तं ब्राह्मणमथ यदपि स्विष्टकृतमन्ततो यजत्वेष इ वै देवेभ्यो हविः प्रयच्छति यो वा अन्नं विभजत्वन्ततः स भजते ऽथो इन्द्रो वै स्विष्टकृदन्त¹भावावा एष तस्मादेनमन्ततो यजति तस्य स²च्छन्दसी याज्यापुरोनुवाक्ये निगदो ज्यैवेति तेनाजामि भवति वषट्कुत्वाप उपसृशति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ॥ ६ ॥

अथ यत्प्रदेशिन्वामिडायाः पूर्वमञ्जनमधरौष्ठे निक्षिप्यत्तुत्तरमुत्तरौष्ठे ऽथ वै लोको ऽधरौष्ठो ऽसौ लोक उत्तरौष्ठो ऽथ यदोष्ठावन्तरेण तदिदमन्तरिचं तच्चत्प्राप्नातीमानेव तज्जोक्काननुसंतन्वन्प्रीणात्वथ यदिडामुपहृत्यते सर्वेज्यैव तज्जुतेषूपहवमिच्छते ऽथो अन्नं वा इडाजमेव तदात्मन्धत्ते ऽथो पशवो वा इडा पशूनामेवाप्स्यी तस्मां चतुरवानिति चतुष्टयं वा इदं सर्वमस्त्वैव सर्वस्वाप्त्या अथ यदिडामुपहृत्वावघ्राति पशवो वा इडा पशूनेव तदात्मन्धत्ते ऽथ यदध्वर्युर्वर्हिषदं पुरोडाशं करोति पितृनेव तत्प्रीणात्वथ यज्यपेनोत्तरेडां प्राप्नाति ब्रह्म वै जपो ब्रह्मण्यैवीनां तच्छमयत्वथ यत्पविचवति मार्जयन्ते शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ऽथ यद-

1) °दृषो ऽन्त° W.

2) च Wwμ.

न्वाहार्यमाहरन्नेतद्दक्षिणौ वै दर्शपूर्णमासौ तस्मादन्वाहार्यमाहरन्त्वथ
यत्समिधमनुमन्त्रयत इध्मस्य वा एषिकातिशिष्टा भवति तस्मादेना-
मनुसूतीति ॥ ७ ॥

अथ यन्त्रीननुयाजान्वजति यथो वा इमे लोका इमानेव तन्नो-
कानामोत्वथ यत्सर्वमुत्तममाह प्रतिष्ठा वै स्विष्टकृतप्रतिष्ठित्वा एवाथ
यत्सूक्तवाकमाह प्रतिष्ठा वै सूक्तवाकः प्रतिष्ठित्वा एवाथ यद्यावापु-
श्चिव्योः कीर्तयति प्रतिष्ठे वै ज्वावापृथिवी प्रतिष्ठित्वा एवापिरिदं
हविरजुषतेति हेक आऊर्न तथा कुर्यादभावर्तते हास्य देवता पुनर्यज्ञ
इति मन्वाणा पुनर्मे हविः प्रदास्यतीति सा यजमानस्त्राशिषो नि-
वर्तयति तस्माद्वहिरजुषत हविरजुषतेत्येव ब्रूयादथो या एवैतत्पुरसा-
देवता यजति ताभिरैवैतदन्ततः प्रतिष्ठित्वथ यत्सूक्तवाक्ये यजमानस्य
नाम गृह्णात्वेष ह वै देव आत्मा यजमानस्य यमृत्विजः संस्कुर्वन्ति
तस्मादस्य नाम गृह्णात्वथ हि जायत उद्देर्गृह्णीयास्यप्याचार्यः स्नात्तथा
ह यजमानो ऽप्रश्नावुको भवत्वथ पञ्चाशिषो वदतीडायां तिस्रस्ता
अष्टावेताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीराभ्युवत तथो एवैतद्यजमान एता-
भिरेव सर्वा अष्टीराभ्युते ऽथ बर्हिषि प्राप्तमज्जलिं निधाय जपति नम
उपेति न हि नमस्कारमति देवा अथ यच्छ्रयोर्वाकमाह प्रतिष्ठा वै
श्रयोर्वाकः प्रतिष्ठित्वा एवाथो श्रयुर्ह वै बार्हस्पत्यः सर्वान्वज्जाञ्जमयां
चकार तस्माच्छ्रयोर्वाकमाहाथ यदप उपस्युशति शान्तिर्वै भेषजमापः
शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ॥ ८ ॥

अथ यन्नाहंपत्ये पत्नीसंयाजैश्चरन्ति गार्हपत्यभाजो वै पत्य आह-
वनीयभाभ्यजमानस्तस्मान्नगार्हपत्ये पत्नीसंयाजैश्चरन्ति ते वै चत्वारो भ-
वन्वाचतुरं वै इन्द्रं मिथुनं प्रजननं प्रजातिं ते वा उपांशु भवन्ति
रेतःसिन्धिर्यै पत्नीसंयाजा उपांशु वै रेतः सिध्यते ऽभिरूपा भवन्ति
यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्रीव समृद्धा अथ सोमं त्वष्टारं देवानां
पत्नीरग्निं नृहपतिमिति यजत्विता ह वै देवता मिथुनानामीशते ता

अथ प्रीणाति¹ ता अथ प्रीता मिथुनानि दधति सोमं प्रथमं यजति
 रेतस्तिस्रश्चति त्वष्टारं द्वितीयं त्वष्टा वै रेतः सितं विकरोति ततः
 पत्यः पत्नीसंयाजा ह्येते ऽथ यदग्निं गृहपतिमन्ततो यजत्येतत्स्विष्टकृतो
 वै पत्यस्तस्मादेनमन्ततो यजत्य²थ यदृचं जपति स्वस्त्वयनमेव तत्कुर्वते
 ऽथ यदिडामुपहृत्य यन्मार्जयते यच्छंयोर्वाकमाह तस्मोक्तं ब्राह्मणमथ
 यद्वेदे पत्नीं वाचयति वृषा वै वेदो योषा पत्नी मिथुनमेव तत्पत्नीषु
 दधाति तस्मात्पत्नी वेदतृणान्यन्तरोरु कुर्वते ऽथ यद्वेदं स्मृणाति तेन
 हास्य दर्शपूर्णमासौ संततौ भवतो ऽथो एतेनैवास्त्राग्निहोत्रं स्त्रीर्णव-
 र्हिर्भवत्यथ यद्वेदातिशेषमुपतिष्ठत आशिषमेव तद्वदते ऽथ यदाहवनी-
 यमुपतिष्ठते प्रीत्यैव तद्वेवेष्वन्ततो ऽर्थं वदते ऽथ यदप उपस्पृशति शा-
 न्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते यज्ञे क्रियते ॥ ९ ॥

॥ इति तृतीयो ऽध्यायः समाप्तः ॥

अनुनिर्वाप्यथा वै देवा असुरानपाघ्नत तथो एवैतज्जमानो
 ऽनुनिर्वाप्यथैव द्विषतो आतृन्वानपहते स वा इन्द्राय विमृध एकाद-
 शकपालं पुरोडाशं निर्वपतीन्द्रो वै मृधां विहन्ता स एवास्य मृधो
 विहन्त्यथो आमावास्यामेवैतत्प्रत्याहरति यत्पीर्णमास्यामिन्द्रं यजत्यथ
 संस्मितदर्शपूर्णमासौ यजमानो यजपरपञ्चे भङ्गं नीयान्नास्य यज्ञविकर्षः
 स्यादथ यदमावास्यायामदितिं यजति यज्ञस्यैव सभारताथै सा संया-
 ज्यातो विमृद्वती भवति ॥ १ ॥

अथातो ऽभुदिताया एति ह वा एष यज्ञपथावस्थोपवसथे
 पुरस्ताच्चन्द्रो दृश्यते सो ऽप्ये दात्रे ऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपत्यपिर्वै
 दाता स एवास्मै यज्ञं ददातीन्द्राय प्रदात्रे सायं दोहितं दधीन्द्रो
 वै प्रदाता स एवास्मै यज्ञं प्रयच्छति विष्णवे शिपिविष्टाय प्रातर्दो-
 हिते पयसि चक्षं यज्ञो वै विष्णुः स एवास्मै यज्ञं ददाति तद्वदेता

1) प्रीणाति Lμ.

2) M ins. अथ यदप उपस्पृशति तस्मोक्तं ब्राह्मणं.

देवता यजति नेबज्ञपथादयानीति तिस्रध्वं दक्षिणा तत्स्वस्त्यय-
नस्य रूपं ॥ २ ॥

अथातो ऽभ्युद्दृष्टाया¹ एति ह वा एष यज्ञपथाबस्योपवसथे
पश्चाच्चन्द्रो दृश्यते सो ऽप्ये पथिक्रते ऽष्टाकपालं पुरोडाशं निर्वपत्य-
भिर्वै पथिक्रत्स एवेनं पुनर्यज्ञपथमपिपाथयति² न्द्राय वृचघ्न एकादश-
कपालमिन्द्रो वै वृचहा स एवेनं पुनर्यज्ञपथमपिपाथयति³ वैश्वानरीयं
द्वादशकपालमसौ वै वैश्वानरो यो ऽसौ तपत्वेष्ट एवेनं पुनर्यज्ञपथ-
मपिपाथयति² तबदेता देवता यजति नेबज्ञपथादयानीति दण्डो-
पानहं दक्षिणा तदभयस्य रूपं ॥ ३ ॥

अथातो दाचायणयज्ञस्य दाचायणयज्ञेनैष्यन्फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां
प्रयुङ्क्ते मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यत्फाल्गुनी पौर्णमासी तस्मात्तस्मामदी-
चितायनानि प्रयुज्यन्ते ऽथो दक्षो ह वै पार्वतिरेतेन यज्ञेनेद्वा सर्वा-
न्कामानाप तबद्दाचायणयज्ञेन यजते सर्वेषामेव कामानामाप्स्यी ना-
शने काममापेति³ सोमं राजानं चन्द्रमसं भक्षयामीति मनसा ध्या-
यन्नश्रीयात्तदसौ वै सोमो राजा विचक्षणश्चन्द्रमास्तमेतमपरपञ्चं देवा
अभिषुष्वन्ति तबदपरपञ्चं दाचायणयज्ञस्य व्रतानि चरति देवानामपि-
सोमपीथो ऽसानीत्यथ यदुपवसथे ऽप्रीषोमीयमेकादशकपालं पुरोडाशं
निर्वपति य एवासी सोमस्योपवसथे ऽप्रीषोमीयस्तमेव तेनाप्नोत्यथ
यत्प्रातरामावाख्येन यजत ऐन्द्रं वै सुत्यमहस्तसुत्यमहराप्नोत्यथ यद-
मावास्यायामुपवसथ ऐन्द्रां द्वादशकपालं पुरोडाशं निर्वपत्यिन्द्रां वै
सामतस्तृतीयसवनं तत्तृतीयसवनमाप्नोत्यथ यक्षीचावरणी पयस्ता मि-
चावरणी वा अनूबन्ध्या तदनूबन्ध्यामाप्नोति स एष सोमो हविर्य-
ज्ञानुप्रविष्टस्तस्माददीचितो दीचितव्रतो भवति ॥ ४ ॥

अथात इडादधस्वेडादधेनैष्यन्नेतस्मामेव पौर्णमास्यां प्रयुङ्क्ते तस्मा

1) ऽभ्युद्दृष्टाया Bbw μ LK, ऽभ्युद्दृष्टाया WMC. 2) so WBbK, अभिपाथ-
यति L, अपिपाथयति wM μ C. 3) °मापयति M, °मापेति alle übr. Hss. und C.

उक्तं ब्राह्मणं स एष पशुकामस्यान्नाद्यकामस्य यज्ञस्तेन पशुकामो
ऽन्नाद्यकामो यजेत तत्र तथैव व्रतानि चरति दाद्यायज्ञस्य हि
समासः ॥ ५ ॥

अथातः सार्वसेनियज्ञस्य सार्वसेनियज्ञेनेष्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां
प्रयुक्ते तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष प्रजातिकामस्य यज्ञस्तेन प्रजाति-
कामो यजेत तद्यदध्वर्युर्हवींषि प्रजनयति तत्प्रजायि रूपं ॥ ६ ॥

अथातः शौनकयज्ञस्य शौनकयज्ञेनेष्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां प्र-
युक्ते तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष तसूर्धमाणस्य यज्ञस्तेन तसूर्धमा-
णो यजेत स य इच्छेद्विषन्तं भ्रातृव्यं सृण्वीयेति सो ऽनेन यजेत
सृणुते ह ॥ ७ ॥

अथातो वसिष्ठयज्ञस्य वसिष्ठयज्ञेनेष्यन्फाल्गुन्याममावास्यायां प्र-
युक्ते ब्रह्म वै पौर्णमासी चत्रममावास्या चत्रमिवैष यज्ञः चत्रेण शू-
न्तहा इति वसिष्ठो ऽकामयत हतपुत्रः प्रजायेय प्रजया पशुभिरभि
सौदासान्भवेयमिति स एतं यज्ञक्रतुमपश्यद्वसिष्ठयज्ञं तमाहरत्तेनायजत
तेनेद्वा प्राजायत प्रजया पशुभिरभि सौदासान्भवत्तथो एवैतद्यज-
मानो यद्वसिष्ठयज्ञेन यजते प्रजायते प्रजया पशुभिरभि द्विषतो भ्रा-
तृव्यान्भवति ॥ ८ ॥

अथातः साकंप्रस्थाप्यस्य साकंप्रस्थाप्येनेष्यन्नेतस्यामेवामावास्यायां
प्रयुक्ते तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष श्रेष्ठ्यकामस्य पौरुषकामस्य यज्ञस्तेन
श्रेष्ठ्यकामः पौरुषकामो यजेत तद्यत्साकं संप्रतिष्ठन्ते साकं संप्रयजन्ते
साकं भक्षयन्ते तस्मात्साकंप्रस्थाप्यः ॥ ९ ॥

अथातो मुन्ययनस्य मुन्ययनेनेष्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां प्रयुक्ते
तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष सर्वकामस्य यज्ञस्तेन सर्वकामो यजेत ॥ १० ॥

अथातस्तुरायणस्य तुरायणेनेष्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां प्रयुक्ते त-
स्या उक्तं ब्राह्मणं स एष स्वर्गकामस्य यज्ञस्तेन स्वर्गकामो यजेताथ
यत्कृष्णाजिनं प्रतिमुञ्चते ब्रह्म वै कृष्णाजिनं ब्रह्मणैव तद्यज्ञं समर्धयति

तानि वै चीणि हवींषि भवन्ति चयो वा इमे लोका इमानेव
तन्नोकानाम्प्रोति ॥ ११ ॥

अथात आयययस्त्राययणेनाम्नायकामो यजेत वर्षास्त्रागते श्ना-
मावसस्त्रे श्नामाकानुवर्तवा आह सा या तस्मिन्कासे ऽमावास्त्रोपसं-
पद्येत तयेद्वाधेतयेद्वा यजेत यदि पौर्णमास्त्रेतयेद्वाथ पौर्णमासेन यजेत
यक्षु नक्षत्रमुपेक्षेत^१ पूर्वपक्षे नक्षत्रमुदीक्ष्य यस्मिन्नक्षत्रे^२ कामयेत तस्मि-
न्यजेत तस्यै सप्तदश सामिधेन्यः सप्तन्तावाय्यभागी विराजौ संयाज्ये
तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं सौम्यस्यः सोमो वै राजौषधीनां तदेन स्वया विशा
प्रीणात्वथ यन्मधुपर्कं ददात्वेष ह्यारक्षानां रसः ॥ १२ ॥

अथ वसन्त आगते पक्षेषु वेणुयवेषु वेणुयवानुवर्तवा आह तस्मा
एतदेव पर्वतत्तन्त्रमेषा देवतीषा दक्षिणीतद्ब्राह्मणं तां ह्येक आग्नेयीं वा
वाङ्मणीं वा प्राजापत्यां वा कुर्वन्त्येतत्तन्त्रामेवैतद्ब्राह्मणाम् ॥ १३ ॥

अथ ग्रीहिसस्त्रे वा यवसस्त्रे वागत आयययणीयानुवर्तवा आह
तस्मा एतदेव पर्वतत्तन्त्रमथ यदेङ्गापो द्वादशकपाल इङ्गापी वै
देवानां मुखं मुखत एव तद्देवान्ग्रीणात्वथ यद्विन्देवस्यदरेते वै सर्वे
देवा यद्विन्दे देवाः सर्वेषामेव देवानां प्रीत्या अथ यद्वावापृथिवीय
एककपालो वावापृथिवी वै सस्त्रस्य साधयित्र्यौ प्रतिष्ठा पृथिव्योऽ-
नासाम^३नुवेद तद्वदेता देवता यत्तत्वेताभिर्देवताभिः शान्तमन्नमत्स्या-
मीत्वथ यत्प्रथमत्रं गां ददाति प्रथमकर्म ह्येतन्नयेतस्यै ग्लाथात्पौर्ण-
मासं वामावास्त्रं वा हविः कुर्वीत नवानामुभयस्त्राभ्या अपि वा
पौर्णमासे वामावास्त्रे वा हवींष्यनुवर्तयेद्देवतानामपरिहाणायापि वा
यवान्वैव सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयान्नवानामुभयस्त्राभ्या अपि वा स्त्रा-
स्त्रीपाकमेव गार्हपत्ये अपचित्वा नवानामेताभ्य आयययणदेवताभ्य आह-
वनीये जुहुयात्स्विष्टकृच्च^४तुर्धीभ्यो ऽमुष्यै स्वाहामुष्यै स्वाहेति देवता-

1) °मपेक्षेत M. 2) यस्मिन् कस्त्राणे नक्षत्रे M. 3) °साव° C
als v. l. 4) छत्तच्च° B.

नामपरिहाणायापि वाग्निहोत्रीमेव नवानादयित्वा तस्यै दुग्धेन सायं-
प्रातरग्निहोत्रं जुहुयादुभयस्याप्या एत एतावन्तः पातास्तेषां येन का-
मयेत तेन यजेत त्रिहविस्तु स्थिता त्रयो वा इमे लोका इमानेव
तल्लोकानामोतीमानेव तल्लोकानामोति ॥ १४ ॥

॥ इति चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥

अथातश्चातुर्मास्यानां चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जानः फाल्गुन्यां पौर्ण-
मास्यां प्रयुङ्क्ते मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यत्फाल्गुनी पौर्णमासी मुखमुत्तरे
फल्गु पुच्छं पूर्वं तद्यथा प्रवृत्तस्यान्तौ समेतौ स्थातामेवमेवैतौ संवत्स-
रस्यान्तौ समेतौ तद्यत्फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवेन यजते मुखत
एव तत्संवत्सरं प्रीणात्यथो भैषज्ययज्ञा वा एते यश्चातुर्मास्यानि तस्मा-
दृतुसंधिषु प्रयुज्यन्त ऋतुसंधिषु हि व्याधिर्जायते तानि वा अष्टौ
हवींषि भवन्त्यष्टौ वै चतस्रणां पौर्णमासीनां हवींषि भवन्ति चतस्रणां
वै पौर्णमासीनां वैश्वदेवं समासो ऽथ यदभिर्मथ्यते प्रजातिर्वि वैश्वदेवं
तस्मादेतं देवं गर्भं प्रजनयत्यथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सद्गन्तावाज्य-
भागी विराजी संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा
अष्टौ हवींषि वाजिनं नवमं तन्नचत्रियां विराजमाप्नोति ॥ १ ॥

अथ यदग्नीषोमी प्रथमी देवतानां यजति दार्शपौर्णमासिके
वा एते देवते तस्मादेनौ प्रथमी यजत्यथ यत्सवितारं यजति सविता
प्रसवानामीशे सवितृप्रसूतताया अथ यत्सरस्वतीं यजति वामै सर-
स्वती वाचमेव तत्प्रीणात्यथ यत्पूषणं यजत्यसौ वै पूषा यो ऽसौ
तपत्येतमेव तत्प्रीणात्यथ यन्मरुतः स्वतवसो यजति घोरा वै मरुतः
स्वतवसो भैषज्यमेव तत्कुर्वते ऽथ यद्विश्वदेवी पयस्विते वै सर्वे देवा
यद्विश्वे देवाः सर्वेषामेव देवानां प्रीत्या अथ यद्यावापृथिवीय एक-
कपालः प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी प्रतिष्ठित्या एवाथ यत्प्रथमजं गां
ददाति प्रथमकर्म ह्येतदथ यत्पुरस्ताद्वोपरिष्ठाद्वा शंयोर्वाकस्यानावा-

हितान्वाजिनो यजति देवाश्चा¹ वै वाजिनस्तानेव तत्प्रीणात्यथ दे-
वाः साश्वाः प्रीता भवन्त्यथो ऋतवो वै वाजिन ऋतूनेव तत्प्री-
णात्यथ यत्परस्तात्पौर्णमासेन यजते तथा हास्य पूर्वपक्षे वैश्वदेवेनेष्टं
भवति ॥ २ ॥

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा अस्त्यजत ताः सृष्टा अप्रसूता वरु-
णस्य यवाञ्जलुसा वरुणो वरुणपाशैः प्रत्यमुञ्चताः प्रजाः प्रजापतिं
पितरमेत्योपाधावन्नुप तं यज्ञक्रतुं जानीहि येनेद्वा वरुणपाशेभ्यः सर्व-
स्माच्च पाप्मनः संप्रमुच्येमहीति तत एतं प्रजापतिर्यज्ञक्रतुमपश्चद्वरुण-
प्रघासांस्तमाहरत्तेनायजत तेनेद्वा वरुणमप्रीणात्स प्रीतो वरुणो वरु-
णपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः प्रजाः प्रामुञ्चत्य ह वा अस्य प्रजा वरु-
णपाशेभ्यः सर्वस्माच्च पाप्मनः संप्रमुच्यन्ते² य एवं विद्वान्वरुणप्रघासै-
र्यजते ऽथ यदपिं प्रणयन्ति यमेवामुं वैश्वदेवे मन्यन्ति तमेव तत्प्रण-
यन्त्यथ यदपिर्मथ्यते तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेयः सद्वा-
न्तावाज्यभागौ विराजौ संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा
नवानुयाजा नवैतानि हवींषि तन्नचत्रियां विराजमाप्नोति समानानि
पञ्च संचराणि हवींषि पौष्णान्तानि तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥

अथ यदैन्द्रापो द्वादशकपालः प्रतिष्ठे वा इन्द्रापी प्रतिष्ठित्या
एवाथो मध्यस्थो वा इन्द्रस्तस्मादेनं मध्यतो यजत्यथ यद्वावणी पय-
स्वेन्द्र उ वै वरुणः स उ वै पयोभाजनस्तस्माद्वावणी पयस्याथ यन्मा-
वती पयस्त्राप्सु वै मरुतः शितास्तस्मादेनान्पयसा यजत्यापो हि पयो
ऽथो इन्द्रस्य वै मरुत ऐन्द्रं पयस्तस्मात्मावती पयस्याथ यत्काय एक-
कपालः प्रजापतिर्वै कस्तमेव तत्प्रीणात्यथो सुखस्यैवैतन्नामधेयं कमिति
सुखमेव तदात्मन्त्यते ऽथ यन्मिथुनी गावौ ददाति तत्प्रजात्यै रूपमथ
यद्वाजिनो यजति तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यदप्सु वरुणं यजति स्व एवेनं

1) देवा अश्वा LbK. 2) •मुच्यते WMK.

तदायतने ग्रीणात्वथ यत्परस्तात्पौर्णमासेन यजते तथा हास्य पूर्वपक्षे^१
वक्ष्यप्रघासैरिष्टं भवति ॥ ४ ॥

ऐन्द्रो वा एष यज्ञक्रतुर्यत्साकमेधास्तवथा महाराजः पुरस्ता-
त्सिनागीकानि प्रत्युह्याभयं पन्थानमन्वियादेवमेवैतत्पुरस्ताद्देवता यजति
तवथादः सोमस्य महाव्रतमेवमेवैतदिष्टिमहाव्रतमथ यदभिमनीकवन्तं
प्रथमं देवतानां यजत्वपिर्वै देवानां मुखं मुखत एव तद्देवान्ग्रीणात्वथ
यन्मध्यंदिने मरुतः सांतपनान्वजति मध्यन्दिने वै संतपति तस्मान्म-
ध्यंदिने मरुतः सांतपनान्वजत्वथो इन्द्रस्य वै मरुत ऐन्द्रो मध्यंदि-
नस्तस्मान्मध्यंदिने मरुतः सांतपनान्वजत्वथ यत्सायं गृहमेधीयेन चर-
न्ति पुष्टिकर्म वा एतवद्गृहमेधीयः सायं पोषस्तस्मात्पोषवन्तावाज्यभागी
यजति यजमानमेव तत्पोषयत्वथ यत्प्रातः पूर्णदेवेण चरन्ति पूर्वेषुः
कर्मणैवेतत्प्रातः कर्मोपसंतनोत्वथ यन्मरुतः क्रीडिनो यजतीन्द्रस्य वै
मरुतः क्रीडिनस्तस्मादेनानिन्द्रेणोपसंहितान्वजत्वथ यदपिं प्रणयन्ति य-
न्मध्यते तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेयः सप्तन्तावाज्यभागी
विराजो संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा
अष्टौ हवींषि स्विष्टकृन्नवमं तन्नचत्रियां विराजमाप्नोति समानानि
षट् संचराणि हवींष्यैन्द्रापान्तानि तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यन्महेन्द्रमन्ततो
यजत्वन्तं वै अष्टौ भजते तस्मादेनमन्ततो यजत्वथ यद्विश्वकर्मण एकक-
पाक्षो ऽसौ वै विश्वकर्मा यो ऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणात्वथ यद्वृषभं
ददात्वेन्द्रो हि यज्ञक्रतुः ॥ ५ ॥

अथ यदपराक्ते पितृयज्ञेन चरन्त्यपचयभाजो वै पितरस्तस्माद-
पराक्ते पितृयज्ञेन चरन्ति तदाऽर्च्यदपरपचभाजः पितरो ऽथ कस्मा-
देनान्पूर्वपक्षे यजन्तीति देवा वा एते पितरस्तस्मादेनान्पूर्वपक्षे यजन्त्यथ
यदेकां सामिधेनीमन्वाह सकृदिव वै पितरस्तस्मादेकां सामिधेनीम-

1) पूर्वे पक्षे L.

न्वाह सा वा अगुष्टुम्भवति वागगुष्टुप्पराञ्च उ वै पितरस्मानेवैतद्वा-
 चानुष्टुभागमयत्त्वथ यजमानस्त्वावेयं नाह नेज्यमानं प्रवृण्वानीत्यथैतं
 निगदमन्वाह तस्मोक्तं ब्राह्मणमथ सोमं पितृमन्नं पितृन्वा सोमवतः
 पितृन्बर्हिषदः पितृनपिष्वान्तानित्वावाहयति देवा वा एते पितरस्त-
 स्मादेगानावाहयत्त्वथ यदपि कव्यवाहनमावाहयत्येतत्स्विष्टकृतो वै पि-
 तरस्तस्मादेगमावाहयति न हि के स्वं महिमानमावाहयन्ति यजमानस्त्वैष
 महिमेति वदन्त आवाहयेदिति त्वेव स्थितमभेद्वैष महिमा ॥ ६ ॥

अथ यत्प्रयाजानुयाजेभ्यो बर्हिष्मन्ता उत्सृजति प्रजा वै बर्हिर्ने-
 त्रजां प्रवृण्वानीति ते वै षड् भवन्ति षड्वा ऋतव ऋतवः पितरः
 पितृनेव तत्प्रीणात्त्वथ यज्जीवनवन्तावाज्यभागी यजति यजमानमेव
 तज्जीवयत्त्वथ यत्तिस्रस्तिस्र एकीकस्त हविषो भवन्ति त्रीणि वै हवींषि
 भवन्ति तेषां समवयति तस्मान्तिस्रस्तिस्र एकीकस्त हविषो भवन्त्वषो
 देवकर्मण्येवैतत्पितृकर्म व्यावर्तयत्त्वथो परामु वै परावतं पितरो गता
 आहूयत्येवेगान्प्रथमया द्वितीययत्नमयति प्रैव तृतीयया यच्छत्त्वथ य-
 दपि कव्यवाहनमन्ततो यजत्येतत्स्विष्टकृतो वै पितरस्तस्मादेगमन्ततो
 यजत्त्वथ यदिडामुपहृयावघ्राय न प्राप्नन्ति पशवो वा इडा नेज्य-
 मानस्त पशून्प्रवृण्वामेत्यथ यदध्वर्युः पितृभ्यो ददाति पितृनेव तत्प्री-
 णात्त्वथ यत्पविचवति मार्जयन्ते शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भे-
 षजमन्ततो यज्ञे क्रियते ऽथ यदृचं जपन्ति स्वस्त्ययनमेव तत्कुर्वते ऽथ
 यदुदस्रः परेत्य गार्हपत्याहवनीया उपतिष्ठन्ते प्रीत्यैव तद्देवेष्वन्ततो
 ऽथं वदन्ते ऽथो दक्षिणासंस्तो वै पितृयज्ञसमेवैतदुदकसंस्तं कुर्वन्त्वथ
 यत्प्राश्चमुपनिष्क्रम्यादित्यमुपतिष्ठन्ते देवलोको वा आदित्यः पितृलोकाः
 पितरो देवलोकमेव तत्पितृलोकाद्भुत्क्रामन्त्वथ यत्सूक्तवाके यजमा-
 नस्त नाम न गृह्णाति नेज्यमानं प्रवृण्वानीत्यथ यत्पत्नीसंयाजिर्न
 चरन्ति नेत्यत्यः¹ प्रवृण्वामेत्यथ यदुदस्रः परेत्य त्र्यम्बकैश्चरन्ति रुद्रमेव

1) so alle Hss.

तत्स्वायां दिशि प्रीणन्त्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्तमेवैतदुदकसंस्थं
कुर्वन्त्यथ यदन्त इद्वेद्या यजत एतत्संस्था वै साकमेधास्तस्मादन्त
इद्वेद्या यजते ऽथ यत्परस्तात्पौर्णमासेन यजते तथा हास्य पूर्वपक्षे
साकमेधेरिष्टं भवति ॥ ७ ॥

त्रयोदशं वा एतं मासमाप्नोति यच्छुनासीर्येण यजत एतावान्द्वै
संवत्सरो यदेष त्रयोदशो मासस्तद्वैव सर्वः संवत्सर आप्नो भवत्यथ
यदभिर्मध्यते यद्वैश्वदेवस्य तन्नं तत्तन्नं यद्यु न मध्यते पौर्णमासमेव
तन्नं भवति प्रतिष्ठा वै पौर्णमासं प्रतिष्ठित्वा एवाथ यदभिर्मध्यते
तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सद्गन्तावाज्यभागी विराजौ
संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा अष्टौ हवींषि
स्त्रिष्टकन्नवमं तन्नचत्रियां विराजमाप्नोति समानानि त्वेव पञ्च संच-
राणि हवींषि भवन्ति पौष्णान्तानि तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यच्छुनासीरौ
यजति शान्तिर्वै भेषजं शुनासीरौ शान्तिरेवैव भेषजमन्ततो यज्ञे क्रि-
यते ऽथ यद्वायुं यजति प्राणो वै वायुः प्राणमेव तत्प्रीणात्यथ यत्सौर्यं
एककपालो ऽसौ वै सूर्यो यो ऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणात्यथ यच्छ्रेता
दक्षिणेतमेव तत्प्रीणात्येतस्यैव तद्रूपं क्रियते ॥ ८ ॥

अथ यत्प्रायश्चित्तप्रतिनिधीन्कुर्वन्ति यदाहुतीर्जुह्वति स्वस्त्ययनमेव
तत्कुर्वते यज्ञस्यैव शान्त्यै यजमानस्य च भिषज्यायै ॥ ९ ॥

अथ यत्सैरभिभिर्यजमानं संस्थापयन्ति देवरथो वा अप्रयो
देवरथ एवैनं तत्संस्थापयन्ति स एतेन देवरथेन स्वर्गं लोकमेति सुक-
तां यत्र लोकः सुकृतां यत्र लोकः ॥ १० ॥

॥ इति पञ्चमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

¹ प्रजापतिः प्रजातिकामस्तपो ऽतप्यत तस्मात्तप्तात्पञ्चाजायन्ता-
भिर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा उषाः पञ्चमी तानब्रवीद्वयमपि तप्यध्वमिति

ते ऽदीक्षन्त तान्दीक्षितांस्तेषामानुषाः प्राजापत्याप्सरोरूपं कृत्वा पुर-
स्तात्प्रत्युदैत्तस्यामेषां मनः समपतन्ते रेतो ऽसिञ्चन्त ते प्रजापतिं पि-
तरमेत्याब्रुवन्नेतो वा असिचामहा इदं नो मामुया भूदिति स प्रजा-
पतिर्हिरण्मयं चमसमकरोदिषुमाचमूर्ध्वमेवं तिर्यञ्चं तस्मिन्नेतः¹ सम-
सिञ्चन्तत उदतिष्ठत्सहस्राक्षः सहस्रपात्सहस्रेण प्रतिहिताभिः ॥ १ ॥

स प्रजापतिं पितरमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीति नाम
मे कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदमविहितेन नाम्नान्नमत्स्यामीति स वै त्वमि-
त्यब्रवीज्जव एवेति यज्जव आपस्तेन न ह वा एनं भवो हिनस्ति नास्य
प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीया-
न्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतमार्द्रमेव वासः परिदधीतेति ॥ २ ॥

तं द्वितीयमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीति द्वितीयं मे
नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदमेकेन नाम्नान्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्य-
ब्रवीच्छर्व एवेति यच्छर्वो ऽग्निस्तेन न ह वा एनं शर्वो हिनस्ति नास्य
प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीया-
न्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं सर्वमेव नाश्रीयादिति ॥ ३ ॥

तं तृतीयमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीति तृतीयं मे
नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं द्वाभ्यां नामभ्यामन्नमत्स्यामीति स वै
त्वमित्यब्रवीत्पशुपतिरेवेति यत्पशुपतिर्वायुस्तेन न ह वा एनं पशुप-
तिर्हिनस्ति नास्य प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि
स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं ब्राह्मणमेव न
परिवदेदिति ॥ ४ ॥

तं चतुर्थमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीति चतुर्थं मे नाम
कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं त्रिभिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्र-
वीदुग्र एव देव इति यदुग्रो देव ओषधयो वनस्पतयस्तेन न ह

1) तस्मिन्नेतत् L.

वा एनमुयो देवो हिनस्ति नास्व प्रजां नास्व पशून्नास्व ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं स्त्रिया एव विवरं नेचेतेति ॥ ५ ॥

तं पञ्चममभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीति पञ्चमं मे नाम कुर्वित्वब्रवीन्न वा इदं चतुर्भिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्वब्रवीन्महानेव देव इति यन्महान्देव आदित्यस्तेन न ह वा एनं महा-
न्देवो हिनस्ति नास्व प्रजां नास्व पशून्नास्व ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतमुद्यन्तमेवैनं नेचेतास्तं यन्तं चेति ॥ ६ ॥

तं षष्ठमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीति षष्ठं मे नाम कुर्वित्वब्रवीन्न वा इदं पञ्चभिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्वब्रवीद्बुद्ध एवेति यद्बुद्धसङ्ग्रहास्तेन न ह वा एनं बुद्धो हिनस्ति नास्व प्रजां नास्व पशून्नास्व ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं विमूर्तमेव नास्तीयान्मज्जानं चेति ॥ ७ ॥

तं सप्तममभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीति सप्तमं मे नाम कुर्वित्वब्रवीन्न वा इदं षड्भिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्वब्रवीद्दीशान एवेति यदीशानो ऽन्नं तेन न ह वा एनमीशानो हिनस्ति नास्व प्रजां नास्व पशून्नास्व ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतमन्नमेवेच्छमानं न प्रत्याचक्षीतेति ॥ ८ ॥

तमष्टममभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माभ्यायच्छसीत्वष्टमं मे नाम कुर्वित्वब्रवीन्न वा इदं सप्तभिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्वब्रवीद्दशनिरेवेति यद्दशनिरिन्द्रस्तेन न ह वा एनमशनिर्हिनस्ति नास्व प्रजां नास्व पशून्नास्व ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं सत्यमेव वदेद्विरस्यं च

विभृयादिति स एषो ऽष्टनामाष्टधाविहितो महान्देव आ ह वा
अस्माष्टमात्युषात्प्रजातमन्ति वसीयान्¹ वसीयान्हीवास् प्रजायामाजा-
यते य एवं वेद ॥ ९ ॥

प्रजापतिस्तपो ऽतप्यत स तपस्तप्त्वा प्राणादेवेमं लोकं प्रावृहद-
पानादन्तरिक्षलोकं व्यानादसुं लोकं स एतांस्त्रील्लोकानभ्यतप्यत सो
ऽपिमेवास्माल्लोकादखजत वायुमन्तरिक्षलोकादादित्यं दिवः स एतां नि
चीणि ज्योतींष्यभ्यतप्यत सो ऽग्निरेवर्चो ऽखजत वायोर्ध्रुव्यादित्वात्सा-
मानि स एतां चर्यीं विद्यामभ्यतप्यत स यज्ञमतनुत स ऋचैवाशंस-
व्यजुषा प्राचरत्² सामोदगायदथैतस्मा एव ऋच्ये विद्याथे तेजोरसं
प्रावृहदेतेषामेव वेदानां भिषज्याथे स भूरितृचां प्रावृहद्भुव इति
यजुषां स्वरिति साम्नां केन³ दक्षिणतो ब्रह्मासीत्कास्⁴ दक्षिणतो
वर्षीयानुदीचीनप्रवणो यज्ञः संतस्थे तस्य ह वै दक्षिणतो वर्षीयानु-
दीचीन⁵प्रवणो यज्ञः संतिष्ठते यस्मैव विद्वान्ब्रह्मा भवति ॥ १० ॥

तदाऊर्यदृचा होता होता भवति यजुषाध्वर्युरध्वर्युः सामोन्ना-
तोन्नाता केन ब्रह्मा ब्रह्मा भवतीति यमेवामुं ऋच्ये विद्याथे तेजो-
रसं प्रावृहत्तेन ब्रह्मा ब्रह्मा भवति तदाऊः किंविद् किंन्दसं ब्रह्माणं
वृणीतेत्यध्वर्युमित्येके स परिक्रमाणां चेचञ्चो भवतीति ऋन्दोगमित्येके
तथा हास्त्र चिभिर्वेदेर्हविर्यज्ञाः संस्क्रियन्त इति बह्वृचमिति त्वेव
स्थितमेतत्परिचरणावितरौ वेदावच च भूयिष्ठा होचा आयत्ता भ-
वन्तीत्यग्निर्भयहा गृह्यन्त ऋषु सामानि गीयन्ते तस्माद्बह्वृच एव स्था-
त्तदाऊः कियद्ब्रह्मा यज्ञस्य संस्कारोति कियदन्य ऋत्विज इत्यर्धमिति
ब्रूयाद्वै वै यज्ञस्य वर्तनी वाचान्वा संस्क्रियते मनसान्वा सा या वा-
चा संस्क्रियते तामन्य ऋत्विजः संस्कुर्वन्त्वथ या मनसा तां ब्रह्मा

1) so OM μ LC, वशीयान् WBbK, वसीयान् w. 2) प्राचरत् OBL μ C,
प्राचरत् w, प्राचरत् b. 3) तेन WbMK. 4) तस्य WwBbMK. 5) उदी-
चीनैव WOw μ BbK.

तस्मादावदृचा यजुषा साम्ना कुर्युस्तूष्णीं तावद्ब्रह्मासीतार्धं हि तद्य-
ज्ञस्य संस्कारोति ॥ ११ ॥

अथ यच्चैनं ब्रूयुर्ब्रह्मन्प्रोष्यामो ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो^१ ब्रह्मन्प्रस्थास्या-
मो ब्रह्मन्स्तोष्याम इत्योऽमित्वेतावता प्रमुयादेतन्न वा एकमक्षरं चर्यीं
विद्यां प्रतिप्रति तथा हास्य चक्ष्या विद्यया प्रसूतं भवति ब्रह्मणि वै
यज्ञः प्रतिष्ठितो यद्वै यज्ञस्य स्खलितं वोल्बणं वा भवति ब्रह्मण एव
तत्प्राञ्जसात्स चक्ष्या विद्यया भिषज्यत्वथ यद्व्यच्युल्बणं स्याच्चतुर्गृहीत-
माज्यं गृहीत्वा गार्हपत्ये प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयाद्ब्रूः स्वाहेति तद्वचमृचि
दधात्यृचर्चिं प्रायश्चित्तिं करोत्वथ यदि यजुष्युल्बणं स्याच्चतुर्गृहीत-
माज्यं गृहीत्वान्वाहार्यपचने प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयाद्ब्रुविर्यज्ञ आग्नी-
ध्रीये सौम्ये ऽध्वरे भुवः स्वाहेति तद्यजुर्यजुषि दधाति यजुषा यजुषि
प्रायश्चित्तिं करोत्वथ यदि साम्न्युल्बणं स्याच्चतुर्गृहीतमाज्यं गृहीत्वा-
हवनीये प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयात्स्वः स्वाहेति तत्साम साम्नि दधाति
साम्ना साम्नि प्रायश्चित्तिं करोत्वथ यद्व्यविज्ञातमुल्बणं स्याच्चतुर्गृही-
तमाज्यं गृहीत्वाहवनीय एव प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयाद्ब्रुर्भुवः स्वः स्वा-
हेत्येष ह वै यज्ञस्य व्यृद्धं समर्धयति य एताभिर्व्याहृतिभिः प्राय-
श्चित्तिं करोति न ह वा उपसृतो^२ ब्रूयान्नाहमेतदेदेत्येता व्याहृतीर्वि-
द्वान्त्सर्वे ह वा उ स वेद य एता व्याहृतीर्वेद तद्यथा ह वै दारु-
णश्लेष्मसंश्लेषणं स्यात्परिचर्मणं वैवमेवेता व्याहृतयस्त्रय्यै विद्यायै सं-
श्लेषिण्यः ॥ १२ ॥

अथ यद्ब्रह्मसदनानृणं निरस्सति शोधयत्येवैनत्तदधोपविशती-
दमहमर्वावसोः सदसि सीदामीत्यर्वावसुर्ह वै देवानां ब्रह्मा तमेवै-
तत्पूर्वं सादयत्वरिष्टं यज्ञं तनुतादि^३त्यधोपविश्य जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मेति
बृहस्पतिर्ह वै देवानां ब्रह्मा तस्मिन्नेवैतदनुज्ञामिच्छते प्रणीतासु प्रणी-

१) प्रतरिष्यामो OL, प्रस्वरिष्यामो w, प्रवरिष्यामो b. २) उपश्रुतो
Oμb. ३) तनुयादि° WB.

यमानासु वाचं यच्छत्या हविष्कृत उद्वादनादेतद्वै यज्ञस्य द्वारं तदेत-
दशून्यं करोतीष्टे च स्विष्टकृत्यानुयाजानां प्रसवादेतच्च वै यज्ञस्य द्वि-
तीयं द्वारं तदेवैतदशून्यं करोत्वथ यत्र ह तद्देवा यज्ञमतन्वत तत्स-
विचे प्राशित्रं परिजहुस्तस्य पाणी प्रचिच्छेद तस्मै हिरण्यमयी प्रतिद-
धुस्त'स्माद्विरक्षपाणिरिति सुतस्तज्ञगाय परिजहुस्तस्याचिणी निर्जघान
तस्मादाङ्गरन्धो भग इति तत्पूष्णे परिजहुस्तस्य दन्ताम्परोवाप तस्मा-
दाङ्गरदन्तकः पूषा करक्षभाग इति ते देवा ऊचुः ॥ १३ ॥

इन्द्रो वै देवानामोजिष्ठो बलिष्ठस्तस्मा एनत्परिहरतेति तत्तस्मै
परिजहुस्तस्य ब्रह्मणा शमयां चकार तस्मादाहेन्द्रो ब्रह्मेति तत्प्रतीचते
मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रतीच इति मित्रस्यैवैनत्तश्चक्षुषा शमयत्यथैनत्प्र-
तिगृह्णाति देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां
प्रतिगृह्णामीत्येताभिरेवैनत्तद्देवताभिः शमयति तद्ब्रह्म तृणानि प्राग्दण्डं
स्थण्डिले निदधाति पृथिव्यास्त्वा नाभौ सादयाम्यदित्या उपस्थ इति
पृथिवी वा अन्नानां शमयित्री शमयत्येवैनत्तत्तत्त आदाय प्राग्ना-
त्यपेक्षास्तेन प्राग्नामीत्यभिर्वा अन्नानां शमयिता शमयत्येवैनत्तदथापो
ऽन्वाचामति शान्तिरसीति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषज-
मन्ततो यज्ञे क्रियते ऽथ प्राणान्त्संमृशति तच्चदेवात्र प्राणानां क्रूरी-
कृतं यद्विलिष्टं तदेवैतदाप्याययति तन्निषज्यतीन्द्रस्य त्वा जठरे सा-
दयामीति नाभिमन्ततो ऽभिमृशतीन्द्रो ह्येवैनत्तच्छमयां चकाराथ
यत्सावित्रेण जपेन प्रसीति सविता वै प्रसविता कर्मण एव प्र-
सवाय ॥ १४ ॥

प्रजापतिर्ह यज्ञं सखजे सो ऽग्न्याधेयेनैव रेतो ऽसृजत देवा-
कनुष्ठानसुरानित्यग्निहोत्रेण दर्शपूर्णमासाभ्यामिन्द्रमसृजत तेभ्य एतदन्न-
पानं सखज एतान्हविर्यज्ञान्त्सौम्यमध्वरमित्वथो यं यं काममैच्छंस्तं

तमेतैरयनैरापुरस्ताद्यमाययक्षेण तदाहुः कस्यादयनामीति गमनान्वेष
भवन्ति कामस्य कामस्य स्वर्गस्य च लोकस्य चातुर्मासीरामुवन्त्सर्गो-
क्तान्सर्वान्कामान्सर्वा ऋष्टीः^१ सर्वममृतत्वं स एष प्रजापतिरेव संव-
त्सरश्चतुर्विंशो यच्चातुर्मास्त्रानि तस्य मुखमिव वैश्वदेवं दर्शपूर्णमासी
पर्वाण्यहोरात्राण्यस्त्रिमज्जानि बाह्व वक्ष्यप्रघासाः प्राणो ऽपानो व्यान
इत्येतास्त्रिस्र इष्टय आत्मा महाहविर्या इमा अन्तर्देवतास्तद्व्या इष्टीः^२
प्रतिष्ठा मुनासीरीय स एष प्रजापतिरेव संवत्सरश्चतुर्विंशो यच्चातु-
र्मास्त्रानि सर्वं वै प्रजापतिः सर्वं चातुर्मास्त्रानि तत्सर्वेण सर्वमाप्नोति
य एवं वेद य एवं वेद ॥ १५ ॥

॥ इति षष्ठो ऽध्यायः समाप्तः ॥

वाग्दीक्षा वाचा हि दीक्षते प्राणो दीक्षितो वाचा वै दीक्षया
देवाः प्राणेन दीक्षितेन सर्वान्कामानुभयतः परिगृह्यात्मन्नद्धत तद्यो
एवैतद्यजमानो वाचैव दीक्षया प्राणेन दीक्षितेन सर्वान्कामानुभयतः
परिगृह्यात्मन्धत्त आपावैष्णवमेकादशकपालं पुरोडाशं निर्वपत्यभिर्वै दे-
वानामवराध्वीं विष्णुः परार्धस्तबक्षैव देवानामवराध्वीं यज्ञ परा-
र्धस्तब्रामेवैतत्सर्वा देवताः परिगृह्य सलोकतामाप्नोति तस्मात्कामं
पूर्वं दीक्षित्वा संसनुयात्पूर्वस्य ह्यस्य देवताः परिगृहीता भवन्त्वशरी-
राभिः प्राणदीक्षाभिर्दीक्षते प्राणा वै प्रयाजा अपाना अनुयाजास्त-
द्यत्प्रयाजानुयाजैश्चरन्ति तत्प्राणापाना दीक्षन्ते यज्ञविषा तच्छरीरं सो
ऽयं शरीरेणैव दीक्षमाणेन सर्वान्कामानाप्नोति प्राणापानैर्दीक्षमाणिः
सर्वासां देवतानां सलोकतां सायुज्यम् ॥ १ ॥

पञ्चदश सामिधेनीरन्वाह वज्रो वै सामिधेन्यः पञ्चदशो वै वज्रो
वार्चघ्नावाज्यभागी भवतो वज्रो वार्चघ्नावाज्यभागी चिष्टुभौ हविषो
याज्यापुरोनुवाक्ये वज्रस्त्रिष्टुबेतेन वै देवास्त्रिःसमुज्जेन वज्रेणैभ्यो लो-

१) इष्टीः W. २) so alle Hss.

केभ्यो ऽसुराननुदन्त तद्यो एवेतन्नजमान एतेनैव चिःसमुद्रेण वज्रोक्षिभ्यो
लोकेभ्यो द्विषतो भ्रातृव्यानुदते वज्रो वार्ष्णावाज्यभागी ता उक्ताव-
द्यातो हविषो याज्यापुरोनुवाक्ये उप^१ वा जिह्वा घृतमाचरन्दि^२-
त्वावती तत्पुरोनुवाक्यारूपं प्रति वा जिह्वा घृतमुचरन्दित्युदती
तन्वाज्यारूपं चिष्टुभौ संयाज्ये बलं वै वीर्यं चिष्टुल्लसमेव तदीर्यं यज-
माने दधात्यागुर उदृचमितीडायां सूक्तवाक्ये चाह यदा वा आपा-
वैष्णवः पुरोडाशो निष्पद्यते ऽथैव दीक्षित इति ह स्माह तस्मादागुर
उदृचमित्वेव ब्रूयादथैव दीक्षितस्य न सूक्तवाक्ये यजमानस्य नाम
गृह्णाति देवगर्भो वा एष यद्दीक्षितो न वा अजातस्य गर्भस्य नाम
कुर्वन्ति तस्मादस्य नाम न गृह्णाति ॥ २ ॥

न वेदे पत्नीं वाचयति नैनं शृण्वात्वसंस्मित इव वा अथ यज्जो
यत्सीम्यो ऽधरो नेत्युरा काशात्सीम्यमध्वरं संस्थापयानीति तदाङ्गः
कस्माद्दीक्षितस्यान्ये नाम न गृह्णन्तीत्यपि वा आत्मानं दीक्षमाणा
ऽभिदीक्षते तद्यदस्यान्ये नाम न गृह्णन्ति नेदमिमासीदामेति यदु सो
ऽन्यस्य नाम न गृह्णाति नेदेनमभिर्भूतः प्रदहानीति यमेव द्विष्टान्तस्य
दीक्षितः सन्नाम यसेतैव तदेवेनमभिर्भूतः प्रदहत्वथ यमिच्छेद्विचष-
णवत्वा वाचा तस्य नाम गृह्णीयात्सो तच्च प्रायश्चित्तिसचुर्वै विचषणं
चचुषा हि विपन्नत्वेषा ह त्वेव व्याहृतिर्दीक्षितवादः सत्यमेव स यः
सत्यं वदति स दीक्षित इति ह स्माह तदाङ्गः कस्माद्दीक्षितस्याशनं
नाग्नन्तीति हविरेष भवति यद्दीक्षते तद्यथा हविषो ऽनवन्तस्त्राग्नीया-
देवं तत्कामं प्रसुते ऽग्नीयान्तयथा हविषो ऽयातयामस्त्राग्नीयादेवमु
तत्तदाङ्गः कस्माद्दीक्षितो ऽपिहोत्रं न जुहोतीत्यसुरा वा आत्मन्नजुह-
वुवद्वाते ऽनघौ ते पराभवन्ननघौ जुहुतो ऽथ देवा इममेव प्राणम-
यिमन्नरादधत तद्यत्सायंप्रातर्ब्रतं प्रदीयते ऽपिहोत्रं ईवास्तीतस्त्रिन्प्राथे

1) so alle Hss., TS. 1, 8, 22, 1 und AV. 7, 29, 1 प्रति.

2) TS.

°चरस्तेत, AV. °चरस्मात्.

ऽपौ संततमव्यवच्छिन्नं ऊतं भवत्येषामिहोचस्य संततिर्दीक्षासु प्रोपसत्सु
चरन्ति का मीमांसा सुखायाम् ॥ ३ ॥

अथातः कैशिनी दीक्षा केशी ह दाभ्यो दीक्षितो निषसाद् तं
ह हिरण्मयः शकुन आपत्योवाचादीक्षितो वा असि दीक्षामहं वेद
तां ते ब्रवाणि सन्नदयजे तस्य चयाद्विभेमि सन्नदिष्टस्याहो त्वमक्षिति
वेत्य तां त्वं मह्यमिति स ह तथेत्युवाच¹ तौ ह संप्रोचान्ते स ह स
आसो लो वा वार्ष्णिवृद्ध इट्त्वा काव्यः शिखण्डी वा याज्ञसेनो यो
वा स आस स स आस स होवाच शरीराणि वा एतयेष्ट्या दीक्षन्ते
या वा इमाः पुरुषे देवता यस्मैता दीक्षन्ते स दीक्षित इति ह स्माह
स यत्राध्वर्युरौघभणानि जुहोति तदुप यजमानः पञ्चाङ्गतोर्जुङ्गया-
क्ष्णो मे मनसा दीक्षतां स्वाहेति प्रथमां वाङ्मे वाचा दीक्षतां स्वा-
हेति द्वितीयां प्राणो मे प्राणेन दीक्षतां स्वाहेति तृतीयां मध्ये प्रा-
णमाह मध्ये ह्ययं प्राणश्चक्षुर्मे चक्षुषा दीक्षतां स्वाहेति चतुर्थीं ओचं
मे ओचेण दीक्षतां स्वाहेति पञ्चमीं तदु ह स्माह कौषीतकिर्न हो-
तव्या अतिरिक्ता आहुतयः सूर्यद्रुघेरन्नध्वर्युमेव जुहुतमन्वारभ्य प्रती-
कीरुमन्त्रयेत मग्नो मे मनसा दीक्षतामिति प्रथमां वाङ्मे वाचा
दीक्षतामिति द्वितीयां प्राणो मे प्राणेन दीक्षतामिति तृतीयां मध्ये
प्राणमाह मध्ये ह्ययं प्राणश्चक्षुर्मे चक्षुषा दीक्षतामिति चतुर्थीं ओचं
मे ओचेण दीक्षतामिति पञ्चमीं दीक्षयत्यु हेवैता याः पुरुषे देवता
नो अतिरिक्ता आहुतयो ह्ययन्त इत्यथ खलु अद्वैव सन्नदिष्टस्याक्षितिः
स यः अहधानो यजते तस्मिन् न क्षीयत आपो ऽक्षितिर्या इमा एषु
लोकेषु याज्ञेमा अध्यात्मं स² यो मध्यक्षितिरिति विद्वान्यजते तस्मिन्
न क्षीयत एतासु हेव तत्केशी दाभ्यो हिरण्मयाय शकुनाय सन्नदि-
ष्टस्याक्षितिं प्रोवाचापराह्णे दीक्षते ऽपराह्णे ह वा एष सर्वाणि भूतानि

1) so M, तथेत्युवाच die übr. Hss. und C.

2) अध्यात्मम् WLOKwμ.

संपृङ्क्ते ऽपि ह वा एनं रश्ना¹ अतियन्ति तस्मात्सोहितायन्निवासमे-
त्वेतमेवात्मानं दीक्षमाणो ऽभिदीक्षते य एष तपति तस्मादपराह्णे
दीक्षते सर्वेषामेव कामानामाप्स्यी ॥ ४ ॥

प्रायणीयेन वै देवाः प्राणमाप्नुवन्तुदयनीयेनोदानं तथो एवैत-
च्छ्रजमानः प्रायणीयेनैव प्राणमाप्नोत्युदयनीयेनोदानं तौ वा एतौ
प्राणोदानावेव यत्प्रायणीयोदयनीये तस्माद्य एव प्रायणीयस्सर्त्विजस्त
उदयनीयस्त स्युः समानौ हीमौ प्राणोदानौ ॥ ५ ॥

प्रायणीयेन ह वै देवाः स्वर्गं लोकमभिप्रयाय दिशो न प्रज-
न्नुत्तानमिषवाच मह्यमेकामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रक्षास्या-
मीति तस्मा अजुहवुः स प्राचीं दिशं प्राजानान्तस्मात्प्राश्नमसिं प्रणयन्ति
प्राग्यज्ञस्तायते प्राश्न उ एवास्मिन्नासीना जुहुत्वेषा हि तस्य दिक्प्र-
ज्ञाताथाब्रवीत्सोमो मह्यमेकामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रक्षा-
स्यामीति तस्मा अजुहवुः स दक्षिणां दिशं प्राजानान्तस्मात्सोमं क्रीतं
दक्षिणा परिवहन्ति दक्षिणा तिष्ठन्नभिष्टीति दक्षिणा तिष्ठन्परिदधाति
दक्षिणो एवैनमासीना अभिषुखत्वेषा हि तस्य दिक्प्रज्ञाताथाब्रवी-
त्सविता मह्यमेकामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रक्षास्यामीति तस्मा
अजुहवुः स प्रतीचीं दिशं प्राजानान्तदसौ वै सविता यो ऽसौ तपति
तस्मादेनं प्रत्यक्षमेवाहरह्यन्नं पश्यन्ति न प्राश्नमेषा हि तस्य दिक्प्र-
ज्ञाताथाब्रवीत्पथ्या स्वस्तिर्मह्यमेकामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्र-
क्षास्यामीति तस्मा अजुहवुः सोदीचीं दिशं प्राजानादामि पथ्या स्व-
स्तिस्तस्मादुदीच्यां दिशि प्रज्ञाततरा वागुद्यत उदश्च उ एव यन्ति
वाचं शिचितुं यो वा तत आगच्छति तस्य वा शुश्रूषन् इति ह
स्माह्वेषा हि वाचो दिक्प्रज्ञाताथाब्रवीददितिर्मह्यमेकामज्जसाहुतिं जु-
हुताहमेकां दिशं प्रक्षास्यामीति तस्मा अजुहवुः सोध्वां दिशं प्राजा-

1) so C, रश्ना B.L.K, रश्ना M.

नादियं वा अदितिक्षत्वात्स्वामूर्ध्वा ओषधय ऊर्ध्वा वनस्पतय ऊर्ध्वा
मनुष्या उत्तिष्ठन्मूर्ध्वा ऽपिर्दीप्यते यदस्यां किंचोर्ध्वमेव तदायत्तमेवा
हि तस्मै दिक्प्रज्ञाता ॥ ६ ॥

एवं वै देवाः प्रायणीयेन स्वर्गं लोकं प्राजानस्तथो एवैतन्नज-
मानः प्रायणीयेनैव स्वर्गं लोकं प्राजानाति ते समे स्थातां प्रायणीयो-
दयनीये देवरथो वा एष यन्नस्तस्य हैते पञ्चसी यत्प्रायणीयोद-
यनीये ते यः समे कुर्वते यद्योभयतःपञ्चसा रथेन धावयन्नध्वानं
यचाकूतं समश्रुवीतिवं स स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्रुते ऽथ यो विषमे
कुर्वते यद्यान्यतरतःपञ्चसा रथेन धावयन्नध्वानं यचाकूतं न समश्रुवीतिवं
स न स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्रुते तस्मात्समे एव स्थातां प्रायणीयोद-
यनीये श्रृंखन्तं प्रायणीयं श्रृंखन्तमुदयनीयम् ॥ ७ ॥

पश्चां स्वस्तिं प्रथमां प्रायणीये यजत्वयाग्निमथ सोममथ सवि-
तारमथादिति स्वर्गं वै लोकं प्रायणीयेनाभिप्रेति तद्यत्पुरस्तात्पश्चां
स्वस्तिं यजति स्वस्त्वयनमेव तत्कुर्वते स्वर्गस्य लोकस्य समस्था अग्निं
प्रथममुदयनीये यजत्वथ सोममथ सवितारमथ पश्चां स्वस्तिमथादि-
तिमिमं वै लोकमुदयनीयेन प्रथ्येति तद्यत्पुरस्तात्पश्चां स्वस्तिं यजति
स्वस्त्वयनमेव तत्कुर्वते ऽस्य लोकस्य समष्टी ता वै पञ्च देवता यजति
ताभिर्यत्किंच पञ्चविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमाप्नोति तासां याज्या-
पुरोनुवाक्यास्ता वै स्वस्तिमत्त्वः पश्चिमत्त्वः पारितवत्त्वः प्रवत्यो नीत-
वत्यो भवन्ति मरुतो ह वै देवविशो ऽन्तरिक्षभाजना ईश्वरा यज-
मानस्य स्वर्गं लोकं यतो यज्ञवैशंसं कर्तोस्तद्यत्स्वस्तिमत्त्वः पश्चिमत्त्वः
पारितवत्त्वः प्रवत्यो नीतवत्यो भवन्ति नैन मरुतो देवविशो हिंसन्ति
स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्रुते ता वै विपर्यस्यति याः प्रायणीयायां
पुरोनुवाक्यास्ता उदयनीयायां याज्याः करोति या याज्यास्ताः पु-
रोनुवाक्याः ॥ ८ ॥

प्रेव वा एषो ऽस्मात्तोकाच्यवते यः प्रायणीयेनाभिप्रेति तद्य-

द्विपर्यस्यति तद्वर्षिर्लोके प्रतितिष्ठति प्रतिष्ठायामप्रच्युत्वामथो प्राणा
 वै छन्दांसि प्राणानेव तदात्मन्यतिषजत्वविबर्हाय तस्माद्धीमे प्राणा
 विष्वञ्चो वान्तो न निर्वान्ति¹ त्वां चित्रश्रवस्तम यदाहिष्ठं तदपय इत्थ-
 नुष्टुभौ संयाज्ये ततिर्वै यज्ञस्य प्रायणीयं वागुदयनीयं वागनुष्टुब्वाचा
 यज्ञस्यायते नेते विपर्यस्यति प्रतिष्ठे वै संयाज्ये नेत्यतिष्ठे व्यतिषजा-
 नीति शंखन्तं भवत्यभिक्रान्त्वे तद्रूपं तद्यथोपप्रयाय स्वर्गस्य लोकस्य
 नेदीयस्तायां वसेदेवं तद्यदेव शंखन्तं भवति सर्वा ह वै देवताः प्रा-
 यणीये संगच्छन्ते स यो ऽत्र पत्नीः संयाजयेद्यथा संगतां भूमानं दे-
 वानां पत्नीरभ्यवनेयेदेवं तद्यस्तं तत्र ब्रूयात्संगतां वा अयं भूमानं
 देवानां पत्नीरभ्यवानैषीत्सभामस्त पत्यभ्यवैष्यतीति तथा ह स्यात्तस्मादु
 शंखन्तं भवति देवतानामसमराय ॥ ९ ॥

असुरा वा अस्यां दिशि देवान्समबन्धन्त्ये² प्राच्युदीची त
 एतस्यां दिशि सन्तः सोमं राज्यायाभ्यषिञ्चन्त ते सोमेन राज्ञीभ्यो
 लोकेभ्यो ऽसुराननुदन्त तथो एवैतद्यजमानः सोमेनेव राज्ञीभ्यो लोके-
 भ्यो द्विषतो धातृव्यानुदते तं वै चतुर्भिः क्रीणाति गवा चन्द्रेण वस्त्रेण
 च्छागयाचतुरं वै द्वंद्वं मिथुनं प्रजननं प्रजात्वि तदसी वै सोमो राजा
 विचक्षणश्चन्द्रमाः स इमं क्रीतमेव प्रविशति तद्यत्सोमं राजानं क्री-
 णात्वसी वै सोमो राजा विचक्षणश्चन्द्रमा अभिषुतो ऽसदिति तस्मै
 क्रीताय नवान्वाह नवेमे प्राणाः प्राणानेव तद्यजमाने दधाति सर्वा-
 युत्वायार्वर्षिर्लोके ऽमृतत्वायामुष्मिन्भद्रादभि श्रेयः प्रेहीति प्रवतीं प्रव-
 र्त्त्यमानायान्वाह नृहस्यतिः पुरणता ते अस्त्विति ब्रह्म वै नृहस्यतिर्ब्रह्म-
 यज्ञसस्यावस्त्रा इमां धियं शिञ्चमाणस्त देव वनेषु व्यन्तरिचं ततानेति
 त्रिष्टुभौ वास्त्रावन्वाह चच वै त्रिष्टुपुत्रं वस्त्राः चचयज्ञसस्यावस्त्री
 सोम यास्ते मयोभुव इति चतस्रो गायत्रीः सौमीरन्वाह ब्रह्म वै

1) so M, alle übrigen Hss. und C ऽवाञ्चो ऽनुनिर्वाञ्चि. 2) so OMμ,
 समबन्धन्त्ये BbWwLK.

गायत्री चर्च सोमो ब्रह्मयज्ञसस्य च चर्चयज्ञसस्य चावब्रह्मा उत्तमाया
अर्धर्चमुत्कोपरमत्वमृतं वा अगमृतं तत्प्रविशत्यथो ब्रह्म वा अगुभयत
एव तद्ब्रह्मार्धर्चो वर्म कुरुते तद्यच्च कृचार्धर्चेन वा पादेन वोपरमेदे-
तद्ब्राह्मणमेव तद्या ते धामानि हविषा यजन्तीति प्रवर्तीं प्रपाद्यमा-
नायान्वाहागन्देव अतुभिर्वर्धतु चयमित्वागतवत्कर्तुमत्वा परिदधाति
संवत्सरो वै सोमो राजेति ह स्माह कौपीतकिः सो ऽभ्यागच्छमृतु-
भिरेव सहाभ्येतीत्यभिरूपा अन्वाह यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्रिव
समृद्धी ता वै नवान्वाह तासामुक्तं ब्राह्मणं चिः प्रथमया चिदन्तमया
चयोदश संपद्यन्ते द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्त्रिवाप्या अथ
यत्रयोदशीमन्वाहास्ति चयोदशो मास उपचरो विज्ञात इव त-
स्याप्यै तस्याप्यै ॥ १० ॥

॥ इति सप्तमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

आतिथ्येन ह वै देवा द्विपदस्य चतुष्पदस्य पशूनापुस्तथो एवेत-
द्यजमान आतिथ्येनैव द्विपदस्य चतुष्पदस्य पशूनाप्नोत्वामन्ते हविष्यातिथ्ये
ऽपि मन्थन्ति शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं प्राणो ऽपिः शीर्षस्त-
त्प्राणं दधाति द्वादशापिमन्थनीया अन्वाह द्वादश वै मासाः संव-
त्सरः संवत्सरस्त्रिवाप्या अभि त्वा देव सवितरिति सावित्रीं प्रथमा-
मन्वाह सवितृप्रसूततापै सवितृप्रसूतस्य ह वै न काचन रिष्टिर्भवत्य-
रिष्टी मही बौः पृथिवी च न इति बावापृथिवीयामन्वाह प्रतिष्ठे
वै बावापृथिवी प्रतिष्ठित्या एव त्वामपे पुष्करादधीति मथितवन्तं
तृचं मध्यमानायान्वाहोत ब्रुवन्तु जन्तव इति जातवर्तीं जाताया यं
हस्ते न खादिनमिति हस्तवर्तीं हस्तेन धार्यमाणाय प्र देवं देव-
वीतय इति प्रवर्तीं प्रह्रियमाणाय जातं जातवेदसीत्यावतीमाह्वय-
मानायपिनापिः समिध्यते त्वं ह्यपे अभिनेति समिध्वत्वौ समि-
ध्यमाणाय तं मर्जयन्त सुकृतुमिति परिदधाति स्त्रेषु चयेषु वाचि-
नमित्यन्तवत्यान्तो वै चयो ऽन्तः परिधानीयान्ते ऽन्तं दधाति चिः

प्रथमया चिह्नतमया षोडश संपत्तन्ते षोडशकलं वा इदं सर्वमस्तीव
सर्वस्वाप्ती ॥ १ ॥

एतया न्वच च चातुर्मास्त्रेषु चाद्य यच पशुरास्त्रभ्यते तदेतां
पराचीमनूय यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवा इति चिष्टुभा परिदधाति
चिष्टुभाः पशवः पशूनामेवाप्ती चिः प्रथमया चिह्नतमया सप्तदश संप-
त्तन्ते सप्तदशो वै प्रजापतिरेतद्वा आर्धुकं^१ कर्म यत्प्रजापतिसंमितं
सप्तदश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशो वै प्रजापतिरेतद्वा आर्धुकं^१ कर्म
यत्प्रजापतिसंमितं वार्षघ्नावाज्यभागी भवतः पाप्मन एव वधायाद्यो
हास्य पीर्षमासात्तन्नादगितं भवत्यतिथिमन्तो ह्येके कुर्वन्ति वार्षघ्नी
त्वेव स्थितावृम्याज्यी स्नातामिति ह्येक आर्द्धम्याज्या वा एता देव-
ता उपसत्सु भवन्तीति वदन्तो जुषाणयाज्यी त्वेव स्थिती सोमं
सन्तं विष्णुमिति^२ यजति तद्यदेवेदं क्रीतो विशतीव तदु हेवास्त्र
विष्णवं रूपं यदेव सोमं सन्तं विष्णुमिति^३ यजत्यचिवितेन नाम्ना यद्वि-
ष्णुरित्वाद्यो ऽमुना यत्सोम इति तस्मात्सोम इति वदन्तो जुहुत्वेवं
भक्षयन्ति चिष्टुभौ हविषो याज्यापुरोनुवाक्ये बलं वै वीर्यं चिष्टु-
ब्रह्मेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति होतारं विचरथमध्वरस्त्र यस्त्वा
स्वस्त्रः सुहिरस्त्रो अग्न इति संयाज्ये अतिथिमन्तौ रथवन्तौ चिष्टुभा-
वायेष्वी तद्यथा चतुःसमृद्धमेवं तदुपनामुक उ एवेन रथो भवति
य एते कुर्वन्त इदानीं भवत्यभिक्रान्तिं तद्रूपं तद्यथोपप्रयाय स्वर्गस्त्र
लोकस्त्र नेदीयस्तायां वसेदेवं तदुपांगुहविष एता इष्टयो भवन्ति
दीक्षणीयाप्रायणीयातिथ्योपसदो रेतःसिक्त्तिर्वा एता इष्टय उपांगु
वै रेतः सिञ्चत उत्सृजन्तः कर्माणि यन्ति पत्नीसंयाजान्ता दीक्षणीया
शृण्वन्ता प्रायणीयेदन्तातिथ्या देवता उपसत्सु प्रतियजत्युत्सर्गं वै प्रजा-

1) आर्धुकं M an allen Stellen.

2) विष्णुरिति M.

3) w ins.

अभिक्रान्तं भवत्य°.

पतिरेतैः कर्मभिः स्वर्गे लोकमेतद्यो एवैतद्यजमान उत्सर्गमेवैतैः कर्मभिः स्वर्गे लोकमेति ॥ २ ॥

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यज्जहावीरस्तन्न प्रथमयज्ञे प्रवृज्यादुप-
नामुक उ एवेनमुत्तरो यज्ञो भवति यः प्रथमयज्ञे न प्रवृणक्ति कामं
तु यो ऽनूचानः ओचियः स्वात्तस्य प्रवृज्यादात्मा वै स यज्ञस्वात्मनैव
तद्यज्ञं समर्धयति तदसौ वै महावीरो यो ऽसौ तपस्वितमेव तप्री-
णाति तमेकशतेनाभिष्टुयाच्छतयोजने ह वा एष इतस्तपति स श्रतेनैवैतं
श्रतयोजनमध्वानं समश्नुते ऽथ धैकशततमी स यजमानलोकसमेत-
मात्मानं यजमानो ऽभिसंभवति यमेतमादित्ये पुरुषं वेदयन्तो स इन्द्रः
स प्रजापतिस्तद्रुह्य तदचैव यजमानः सर्वासां देवतानां सलोकतां
सायुज्यमाप्नोत्यनवानमभिष्टुयात्प्राणानां संतत्यै संतता इव हीमे प्राणा
उच्चैर्निर्गन्तमभिष्टुयात्प्राणा वै स्ववो^१ निर्गन्तो ह्येष वाग्देवत्यो ह्येष
सावित्रीः प्रथमा अभिष्टौति सवितृप्रसूततायै सवितृप्रसूतस्य ह वै न
काचन रिष्टिर्भवत्यरिष्टी ॥ ३ ॥

ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुरस्तादित्यदो वै ब्रह्म जज्ञानं प्रथमं पुर-
स्ताद्यचासौ तपति तदेव तद्यजमानं दधात्यज्जन्ति यं प्रथयन्तो न
विप्राः संसीदस्य महौं असीत्यक्तवतीं च सन्नवतीं चाभिरूपे अभि-
ष्टौति भवा नो अग्ने सुमना उपेती तपोध्वमे अन्तराँ अभिचान्यो
नः सनुत्यो अभिदासदप इति तिस्रस्तपस्वतीरभिरूपा अभिष्टौति
यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यद्यज्ञस्यैव समृद्धीं कृणुष्व पाजः प्रसितिं न
पृथ्वीमिति राक्षोघ्नीरभिष्टौति रक्षसामपहत्या अभिर्वै रक्षसामपहन्ता
ता वै पञ्च भवन्ति दिशां रूपेण दिग्भ्य एवैतानि तन्निर्हन्त्यथो या-
नेवाध्वर्युः प्रादेशानभिमिमीते तानेवेताभिरनुवदति परि त्वा निर्घण
गिरो ऽधि द्वयोरदधा उक्थं वच इत्येन्द्रावभिरूपे अभिष्टौत्यिन्द्रमेव

स्वाहाकारमेताभ्यामनुवदत्यथो यानेवाध्वर्युः शकलान्परिचिनोति तान्पूर्वयानुवदति यमुत्तममभिनिदधाति तमुत्तरया शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यदर्हन्विमर्षिं सायकानि धन्वेति पौष्णीं च रौद्रीं चाभिरूपे अभिष्टौति पौष्णं चैव रौद्रं च स्वाहाकारावेताभ्यामनुवदत्यथो यानेवाध्वर्युः सुवर्णरजतौ हिरण्यशकलौ करोति तावेवैताभ्यामनुवदति पतंगमक्तमसुरस्त्र माययेति प्राणो वै पतंगो वायुर्वै प्राणो वायव्यमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदत्यपञ्च त्वा मनसा चेकितानमित्येतदस्त्रायतने प्रजाकामस्त्राभिष्टुयादथो उभे असंपन्नकारी ॥ ४ ॥

सञ्ज्ञे द्रप्सस्त्र धमतः समस्त्ररन्निति सर्वं पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्यत इति द्वे वि यत्पवित्रं धिषणा अतन्वतेत्येका ता द्वादश पावमान्यः सौम्यमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदत्यथ वेनञ्चोदयत्पृश्निगर्भा इतीन्द्र उ वै वेन ऐन्द्रमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदति तस्त्रैकामुत्तुजति नाके सुपर्णमुप यत्पतन्नामिति सो ऽयमात्मनो ऽतीकाशस्त्रामुत्तरासु करोति तेनो सानन्तर्हिता भवत्युभयतो वेन पापोक्तस्त्र पावमानीरभिष्टुयादात्मा वै वेनः पवित्रं वै पावमान्यः पुनात्येवेन तन्नणानां त्वा गणपतिं हवामह इति ब्राह्मणस्यत्वा अभिरूपा अभिष्टौति शिरो वा एतद्ब्रह्म वै ब्रह्मणस्यतिर्ब्रह्मणैव तच्छिरः समर्धयति स यत्रोपाधिगच्छेद्बृहद्वदेम विदधे सुवीरा इति तद्भीरकामाद्यै वीरं ध्यायास्तभते ह वीरं का राधञ्जोचाश्विना वामिति नवाकूधीच्यो गायत्रच्छन्दस इव वा अकूधीच्यो गायत्र उ वै प्राणः प्राणो वा अकूधीच्य आ नो विश्वाभिरूतिभिरित्यानुष्टुभं तृचं सा वामिष्णुयोनिं कल्पयत्वित्येतदस्त्रायतने प्रजाकामस्त्राभिष्टुयादथो उभे असंपन्नकारी ॥ ५ ॥

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वमिति पूर्वाह्ने सूक्तमाभात्यपिषसा-मनीकमित्यपराह्ने वैष्टुभे पञ्चर्चे तच्चक्षुरीडे बावापृथिवी पूर्वचित्तय इति जागतं पञ्चविंशं तच्छ्रोत्रं शिरो वा एतत्तद्दि शिरः समृद्धं

यस्मिन्प्राणो वाक्चक्षुः श्रोत्रमिति तानेवास्मिंस्तदधाति इचितो चर्म
इत्युक्ते ऽरुचचदुषसः पृथ्निरग्रिय इति इचितवतीमभिरूपामभिष्टौति
बुभिरक्तुभिः परिपातमस्मानिति परिवत्वा परिदधात्वभिरूपा अभि-
ष्टौति यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्विव समृद्धी ता एकशतमृचो
भवन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणमथ यदप उपसृशति शान्तिर्वै भेषजमापः
शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ऽथ यदवकाशिरूपतिष्ठते प्राणा
वा अवकाशाः प्राणानेव तदात्मन्वते ऽथ यदप उपसृशति शान्तिर्वै
भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते त्रयस्त्रिंशदुत्त-
रास्त्रयस्त्रिंशद्वै सर्वा देवतास्ता एवैतदुद्यन्तुमर्हन्ति ताभ्यो वै तत्स-
मुन्नीतम् ॥ ६ ॥

अभिरूपा दोहनीया अभिष्टौति यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञ-
स्त्विव समृद्धा आ सुते सिद्धत अग्रिमा नूनमश्विनोर्ध्विषिरित्वासित्तव-
त्पावभिरूपे अभिष्टौत्युदु ष्य देवः सविता हिरण्ययेत्युद्यम्यमान उद्यत-
वतीमभिरूपामभिष्टौति प्रेतु ब्रह्मणस्पतिरिति प्रव्रजत्सु प्रवतीं ब्राह्म-
णस्पत्यामभिरूपामभिष्टौति नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तमिति व्रजत्सु पत-
न्तमित्यभिरूपामभिष्टौति द्वाभ्यां यजेद्द्वंद्वं वै वीर्यं सवीर्यतायै¹ त्रि-
ष्टुप्तीभ्यां पूर्वाह्णे त्रैष्टुभो ह्येष चीहोक्तामस्तब्ध्वा तिष्ठति जगद्वती-
भ्यामपराह्णे जागतो ह्येष एतमु ह विशन्नं जगदनु सर्वं विशति
विपर्यस्त² दाशतयोभ्यां वषट्कुर्यादिति हेक आऊर्यथाव्यातमिति त्वेव
स्थितमथोत्तरा अभिरूपा अभिष्टौति यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञ-
स्त्विव समृद्धी हविर्हविष्मो महि सद्य दैव्यमिति पुराङ्गतेः प्रापणात्यु-
नर्हविषमेवैनं तदद्यातयामागं करोति सूयवसाङ्गवती हि भूया इत्या-
शीर्वत्वा परिदधाति पशुभ्य एव तदाश्विषं वदते तथा ह यजमा-
नात्यश्वो ऽनुत्क्रामुका भवन्त्यथ यदप उपसृशति शान्तिर्वै भेषजमापः

1) सुवीर्यतायै b.

2) विपर्यस्तति LbK.

शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ऽथ वै सुते प्रवर्ग्य इत्याचक्षते
 सुते बहिष्पवमाने तदग्निगौ देवा उपाह्वयन्त एतस्मिन्^१ काल आपी-
 धीये प्रवृज्युस्तबधेवाद् उपसत्स्वेवमेवाप्यथ सुत्यायामनवानमेवोपचा-
 रस्तबधाकर्मापवृज्यते ऽथ पशुकर्म तायते स एष महावीरो मध्यं-
 दिगोत्सर्गस्तबदेनेन मध्यंदिने प्रचरन्त्वसौ वै महावीरो यो ऽसौ
 तपस्वेतमेव तत्प्रीणन्वेतस्त्वीव तद्रूपं क्रियते ॥ ७ ॥

उपसदो ऽसुरा एषु लोकेषु पुरो ऽकुर्वतायस्त्रयीमस्मिन्नवतामन-
 रिचलोके हरिणीं हादो दिवि चक्रिरे ते देवाः परिस्त्रितेष्वेषु^२
 लोकेष्वेतं पञ्चदशं वज्रमपञ्चस्त्रिः सामिधेयः समनूक्ता नव संपन्नो
 षड्वाज्यापुरोनुवाक्वास्ताः पञ्चदशेतेन वै देवाः पञ्चदशेन वज्रेणीभ्यो
 लोकेभ्यो ऽसुराननुदन्त तथो एवैतव्यजमान एतेनैव पञ्चदशेन वज्रेणीभ्यो
 लोकेभ्यो द्विषतो भ्रातृव्यानुदत उपसन्वाय मीदुष इत्येतं तृचं पूर्वाह्णे
 ऽनुब्रूयादुपसदो ह्येतास्तद्वि कर्म समृद्धं यत्प्रथमेनाभिव्याह्रियत उपस-
 बमिव वा एतदहरमुनादित्येन भवतीतीमां मे अपे समिधमित्यपराह्णे
 तद्रात्रे रूपं समिधमिव वा इममग्निं सायं पर्यासत इत्यथ द्वितीये
 ऽह्नीमां मे अपे समिधमिति पूर्वाह्णे तदहो रूपं समिधमिव वा
 एतदहरमुनादित्येन भवतीत्युपसन्वाय मीदुष इत्यपराह्णे तद्रात्रे रू-
 पमुपसबमिव वा इममग्निं सायं पर्यासत इति ते वा एते उभे
 एव रूपे ज्ञायेते तस्मादहरहर्विपर्यासमनुब्रूयादुभे रूपे उभौ का-
 मा उपाप्नावसत इत्यनवानमनुब्रूयात्प्राणानां संतत्वि संतता इव हीमे
 प्राणास्त्रिस्त्रिरेकैकामनुब्रूयाच्चयो वा इमे लोका इमानेव तल्लोका-
 नाप्नोति ताः समनूक्ता नव संपन्नो षड्वा ऋतवस्त्रय इमे लो-
 का एतदेव तदभिसंपन्नो नैतं निगदं ब्रूयाथ एष^३ सामिधेनीषू-
 त्सृज्यन्ते ह निगदा जामि ह स्वाद्य एतं निगदं ब्रूयान्नावाहये-

१) उपाह्वयन्तीतस्मिन् WBbμK.

२) परिस्त्रितेष्वेषु W, परिस्त्रुते-

ष्वेषु Owμ.

३) so M, alle übrigen Hss. und C एषु.

चनेदिति^१ हि क आहुः किमु देवतामनावाह्य यजेदित्यूच एवावाह-
येदप्रिमावह सोममावह विष्णुमावहेति ता वै तिस्रो देवता यजति
त्रयो वा इमे लोका इमानेव तस्मोकाज्योतिष्मतः करोति ॥ ८ ॥

गायत्र्यावायेथौ गायत्रो ऽयं लोकस्तद्विमं लोकमाप्नोति चि-
ष्टुभौ सौम्यौ त्रैष्टुभो ऽन्तरिक्षलोकस्तदन्तरिक्षलोकमाप्नोति जगत्सौ
विष्णुश्चौ जागतो ऽसौ लोकस्तदमुं लोकमाप्नोति ता वै विपर्यस्यति
याः पूर्वाह्णे पुरोनुवाक्यास्ता अपराह्णे याज्याः करोति या याज्यास्ताः
पुरोनुवाक्या अयातयामताथै वषट्कारेण ह वा ऋग्यातयामा भवति
समाने ऽह्नयातयामाभिर्मे वषट्कृतमसदिति यद्वेव विपर्यस्यति ग्रीवा-
णां स्तेने तस्माद्वासां ग्रीवाणां व्यतिषक्तानीव पर्वणि भवन्त्याज्यह-
विषो देवताः पयोव्रतो यजमानस्तत्सलोम ताः परोवरीयसीरभ्युपे-
यात्तीनये स्नानानथ द्वावधैकं परस्पर एव तस्मोकावरीयसः कुर्वते
नाभ्युन्नयेत स्वर्गं ह वा एते लोकमभिप्रयन्ति य उपसद् उपयन्ति
द्वादशो ह वा अन्तरिक्षाः^२ स्वर्गो लोकः स यः सन्नदभ्युन्नयेत यधै-
करात्रं सार्थान्नेषिताननुप्रेयादेवं तस्यो द्वितीयं यथा द्विरात्रमेव त-
द्वीयते तृतीयेन स्वर्गाल्लोकान्वाप्नुते ऽप्यनुगच्छेदिति ह स्माह पैङ्गो
न त्वेवाभ्युन्नयेत यधैव कामयेत तत्पूर्वो गत्वा स्वर्गं लोकस्त्रावस्ते-
दिति समाप्तिः श्रेयसीति ह स्माह कौषीतकिः सम्राजो ऽस्मै भवे
दध्यानयेयुर्न व्रते सोमो वै दध्यनन्तर्हितो हास्य भक्षो भवति समा-
प्नोत्यु ते यदि संक्रीणीयुर्या मध्यमोपसत्तया ब्रह्मन्वतरे चरेयु-
रावपनं हि सैदमन्तरिक्षलोक आयतनेनाघासमरमभ्युदैत्यघासमर-
मभ्युदैति ॥ ९ ॥

॥ इत्यष्टमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

१) चनेति WM, चनेदिति K. २) अन्तरिक्षात् BM. ३) सधम
WwBbμK, सा । इदम् MC.

ब्रह्म वा अभिस्तब्धदुपवसथे ऽपिं प्रणयन्ति ब्रह्मस्वीव तबजमानस्य
 पाप्मानमपन्नन्ति पुरस्तादाहवनीयेन पश्चान्नाहंपथेनोत्तरत आपीधी-
 येण दक्षिणतो मार्वालीयेन ये ऽन्तःसदसं तैर्मध्यतस्तस्मादुपवसथे प्रा-
 च्चमपिं प्रणयन्ति वि धिष्ण्वान्हरन्ति यजमानस्वीव पाप्मनो ऽपहृत्वै
 देवा वै दीक्षिष्यमाणा वाचमुपासादयन्त बज्र त्वमुच्चावचं निगच्छसि
 सत्यमया उ वयं दममया बुभूषाम इति सा दीक्षायामाभक्तिमैच्छत
 तां देवास्तत्र नाभजन्त सा प्रायणीये तामु तत्र नो एव सा क्रये
 तामु तत्र नो एव सातिथ्ये तामु तत्र नो एव सो वा एतदुप-
 सदो ना चनागच्छन्निर्विद्येव तस्मादु तत्रोपांशु चरेयुर्यथैवैवं मिथः सं-
 शृण्वीरन्तो वा एतदुपवसथे ऽपौ प्रणीयमान आगच्छतां देवास्त-
 चाभजन्त तस्मादु तत्र प्रथमत एवोच्चैरनुब्रूयाद्यथैनामागतामनुबुध्ये-
 रन्नाभक्तां यज्ञे ॥ १ ॥

प्र देवं देव्या धियेति प्रवन्तं तृचं प्रह्रियमाणायान्वाहेडायास्त्वा
 पदे वयमितीयं वा इडास्तां हीदं सर्वमीदृजे जातवेदो निधीमहीति
 निहितवतार्धर्चेन निधीयमानमनुस्तीत्यग्रे विश्वेभिः स्वनीक देवैः सीद
 होतः स्व उ लोके चिकित्वाप्ति होता होतृषदने विदान इति सन्न-
 वतीभिः सन्नमनुस्तीति त्वं दूतस्त्वमु नः परस्या इति दूतवत्या परि-
 दधात्वभिरूपा अन्वाह यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्वीव समृद्धी ता
 वा अष्टान्वाहाष्टाक्षरा गायत्री गायत्री वा अभिर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनीव
 तच्छन्दसामिं प्रणयन्ति त्रिः प्रथमया त्रिस्तमया द्वादश संपबन्ते
 द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्वीवाष्टी ताः समनूक्ता अष्टादश
 गायत्र्यः संपबन्त आप्रेयमेव च्छन्दोभिर्यस्य ह कस्य च षट्समानस्य
 च्छन्दसस्ता गायत्रीमभिसंपबन्ते यस्य सप्त ता उष्णिहं यस्याष्टी ता
 अनुष्टुभं यस्य नव ता बृहतीं यस्य दश ताः पङ्क्तिं यस्यैकादश ता-
 स्त्रिष्टुभं यस्य द्वादश ता जगतीम् ॥ २ ॥

वाक्च वै मनस्य हविर्धाने वाचि च वै मनसि चेदं सर्वं हितं

तद्यज्ञविधाने प्रवर्तयन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्तिं द्वे हविर्धाने भव-
तच्छ्रद्धिस्तृतीयमभिनिदधति तैर्यत्किञ्च त्रिविधमधिदैवतमध्यात्मं त-
त्सर्वमाप्नोति प्रेता यज्ञस्य शंभुवेति प्रवर्ती प्रवर्त्यमानाभ्यामन्वाह यावा
नः पृथिवी इमं तथोरिहृतवत्पय इत्याशीर्वती पूर्वाथो द्विदेवत्वा द्व-
योर्हविर्धानयोर्धामध्युर्वर्त्तन्याहुतिं जुहोति तां पूर्वयानुवदति यज्ञ-
विधाने प्रवर्तयन्ति तदुत्तरया यमे इव यतमाने यदैतमित्यभिरूपया
हविर्धाने अनुसूतिं प्र वां भरन्मानुषा देवयन्त इति बहवो ह्येने
हरन्त्वधि द्वयोरदधा उक्थं वचो विश्वा रूपाणि प्रतिमुञ्चते कवि-
रिति यच्छ्रद्धिस्तृतीयमभिनिदधति तत्पूर्वयानुवदति यज्ञविधाने परि-
अयन्ति तदुत्तरया ॥ ३ ॥

अथो ररात्र्यामेवोत्तरया ते यदा मन्वेतात्र नेङ्गयिष्यन्तीति
यदेने नभ्यस्त्रे कुर्युरथा वामुपस्थमद्रुहेति यदा वै चेमो ऽथोपस्थः
परि त्वा गिर्वणो गिर इति परिवत्वा परिदधात्वभिरूपा अन्वाह
यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्रैव समृद्धी ता वा अष्टौ भवन्वेताभिर्वै
देवाः सर्वा अष्टीराश्रुवत तथो एवैतन्नजमान एताभिरेव सर्वा अष्टी-
रश्रुते त्रिः प्रथमया त्रिदत्तमया द्वादश संपन्नन्ते द्वादश वै मासाः
संवत्सरः संवत्सरस्त्रैवाप्तिं यदेव त्रिः प्रथमां त्रिदत्तमां यज्ञस्त्रैव त-
द्वर्षी¹ नष्टाति स्त्रेन्वे ऽविस्रंसाय तदु होतारमभिभाषन्ते यथा होत-
रभयमसत्तथा कुर्वन्ति संप्रेषितः पुरर्चः प्रतिवदनाद्दक्षिणस्य पादस्य
प्रपदेन प्रत्यङ्गं लोगमपास्त्रत्यपेतो जन्मं भयमन्यजन्मं च वृषहृत्प चक्रा
अवृत्सतेत्यत उ ह चक्राणामभ्याचारस्तत उ ह तस्मा अर्धायामयं भव-
ति स प्राणं दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरं वत्सोपनिश्रयेताय वै लोको
दक्षिणं हविर्धानं प्रतिष्ठा वा अयं लोकः प्रतिष्ठायामनुच्छिन्नो ऽसा-
नीति² यत्र तिष्ठन्प्रतिदध्यान्न तत इति वेति वेद्यावस्तत इति वेति

1) so M, बहिरसौ WOLC, बहिरसौ μ K, बहिसौ w, बहिसौ B,
बहिसौ b. 2) ऽयानीति M.

वेद्याद्यस्तं तच्च ब्रूयाच्छोष्यत इति तथा ह स्वात्परिधाय दक्षिणं वा-
ज्जमन्वावृत्त वाचंयमो यथेत¹ प्रवेत्य यच्च तिष्ठन्नग्रमामन्ववोचत्तत्स्वि-
त्वाच्च चापिप्रहरणे चाथ यथावसथमभ्युपेयात् ॥ ४ ॥

ब्रह्म वा अग्निः चत्वं सोमस्तद्यदुपवसथे ऽग्नीषोमीं प्रणयन्ति ब्रह्म-
चक्राभ्यामेव तद्यजमानस्त पाप्मानमपघ्नन्ति तदु वा आङ्गरासीन एव
होतृतां प्रथमामनुब्रूयात्सर्वाणि ह वै भूतानि सोमं राजानं प्रणीय-
मानमनु प्रच्यवन्ते तद्यदासीनो होतृतामृचमन्वाह तत्² सर्वाणि भूतानि
यथायथं³ नियच्छतीति⁴ सावीर्हि देव प्रथमाय पिब इति सावित्रीं
प्रथमामन्वाह सवितृप्रसूततायै सवितृप्रसूतस्त ह वै न काचन रि-
ष्टिर्भवत्परिध्या उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्तत् इत्युत्पापयति प्रेतु ब्रह्मणस्ततिरिति
प्रणयति ब्राह्मणस्तथै अभिरूपे अन्वाह ब्रह्म वै ब्रह्मणस्ततिर्ब्रह्मणैव
तद्यज्ञं समर्धयति होता देवो अमर्त्य उप त्वामे दिवे दिव इति केव-
लाग्नेयौ तृचावन्वाहामि हि पूर्वं⁵ हरन्ति तौ वा इतवन्तौ भवतो
द्वित्र्यमाणं ह्यग्निं स्तौति स यत्रोपाधिगच्छेन्नूतानां गर्भमादध इति
तन्नर्भकामायै गर्भं ध्यायाह्वयते ह गर्भमथाग्नीध्रीये ऽग्निं निदधति⁶
यद्⁷ध्वर्युराऊति जुहोति तां संप्रवेतामनुब्रूयादपे जुषस्व प्रतिहर्त्य तद्वच
इति तस्मा एवैषा याज्या जुषस्व प्रतिहर्त्यैतत्त्रिरूपा ॥ ५ ॥

अथ केवलं सोमं प्राञ्चं हरन्ति तस्मात्केवलीः सौमीरन्वाह सो-
मो जिगाति मातुविदितीतवत्तुचमनुब्रुवन्ननुसमेत्यथाध्वर्युराहवनीये पु-
नराऊति जुहोति तां संप्रवेतामनुब्रूयादुप प्रियं पनिप्रतमिति तस्मा
एवैषा याज्याऊतीवृधमित्त्रिरूपाथ पूर्वया द्वारा राजानं प्रपादयन्ति
तस्मिन्प्रपाद्यमाने तमस्त राजा वक्ष्यस्तमश्चिनेति ब्रजं च विष्णुः स-
स्त्रिवो अपोर्णुत इत्यभिरूपां प्रपाद्यमानाद्यान्वाहान्तश्च प्रागा अदि-

1) यथेत L.

2) तदेव M.

3) यथायतनं M.

4) नियच्छ-

सीति WwKμ (corr. aus °तीति).

5) पूर्वं LM.

6) निदधति LM.

7) तद° BbMK.

तद्यज्ञविधाने प्रवर्तयन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्स्यी द्वे हविर्धाने भव-
तच्छ्रद्धिस्तृतीयमभिनिदधति तैर्यत्किञ्च त्रिविधमधिदेवतमध्यात्मं त-
त्सर्वमाप्नोति प्रेता यज्ञस्य शंभुवेति प्रवर्ती प्रवर्त्यमानाभ्यामन्वाह यावा
नः पृथिवी इमं तयोरिदृतवत्पय इत्याशीर्वती पूर्वाधो द्विदेवत्वा द्व-
योर्हविर्धानयोर्यामध्वर्युर्वर्त्मन्याऊति जुहोति तां पूर्वयानुवदति यज्ञ-
विधाने प्रवर्तयन्ति तदुत्तरया यमे इव यतमाने यदैतमित्वभिरूपया
हविर्धाने अनुस्तीति प्र वा भरन्मानुषा देवयन्त इति बहवो ह्येने
हरन्त्वधि द्वयोरदधा उक्थं वचो विश्वा रूपाणि प्रतिमुञ्चते कवि-
रिति यच्छ्रद्धिस्तृतीयमभिनिदधति तत्पूर्वयानुवदति यज्ञविधाने परि-
अयन्ति तदुत्तरया ॥ ३ ॥

अथो रराव्यामेवोत्तरया ते यदा मन्येताव नेङ्गयिष्यन्तीति
यदेने नभ्यस्ते कुर्युरथा वासुपस्त्रमद्रुहेति यदा वै चेमो ऽधोपस्त्रः
परि त्वा गिर्वणो गिर इति परिवत्वा परिदधात्वभिरूपा अन्वाह
यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्वैव समृद्धी ता वा अष्टौ भवन्त्येताभिर्वै
देवाः सर्वा अष्टीरास्तुवत तथो एवैतद्यजमान एताभिरेव सर्वा अष्टी-
रास्तुते चिः प्रथमया चिश्तमया द्वादश संपद्यन्ते द्वादश वै मासाः
संवत्सरः संवत्सरस्त्वैवाप्स्यी यदेव चिः प्रथमां चिश्तमां यज्ञस्त्वैव त-
द्वर्षी¹ नष्टाति स्त्रेस्त्रे ऽविसंसाय तदु होतारमभिभाषन्ते यथा होत-
रभयमसत्तथा कुर्विति संप्रेषितः पुरर्चः प्रतिवदनाहचिणस्त्र पादस्त्र
प्रपदेन प्रत्यक्षं लोगमपास्त्रत्पेतो जन्वं भयमन्यजन्वं च वृषहस्तप चक्रा
अवृत्सतेत्यत उ ह चक्राणामभ्याचारस्तत उ ह तस्मा अर्धायाभयं भव-
ति स प्राच्यं दक्षिणस्त्र हविर्धानस्त्रोत्तरं वत्सोपनिअयेतायं वै लोको
दक्षिणं हविर्धानं प्रतिष्ठा वा अयं लोकः प्रतिष्ठायामनुच्छिन्नो ऽसा-
नीति² यच्च तिष्ठन्नप्रतिदध्यान्न तत इति वेति वेत्याद्यस्तत इति वेति

1) so M, बहिरसौ WOLC, बहिरसौ μ K, बहिसौ w, बहिसौ B,
बहिसौ b. 2) ऽयानीति M.

वेद्याब्रह्मं तच्च ब्रूयाच्छोष्यत इति तथा ह स्वात्परिधाय दक्षिणं बा-
हुमन्वावृत्त्वा वाचं यमो यथेत¹ प्रत्वेत्य यच्च तिष्ठन्प्रथमामन्ववोचत्तस्मिन्-
त्वाच्चान्निप्रहरणे चाथ यथावसथमभ्युपेयात् ॥ ४ ॥

ब्रह्म वा अग्निः अन्नं सोमस्तद्यदुपवसथे ऽपीषोमौ प्रणयन्ति ब्रह्म-
चक्राभ्यामेव तद्यजमानस्य पाप्मानमपघ्नन्ति तदु वा आङ्गरासीन एव
होतृतां प्रथमामनुब्रूयात्सर्वाणि ह वै भूतानि सोमं राजानं प्रणीय-
मानमनु प्रच्यवन्ते तद्यदासीनो होतृतामृचमन्वाह तत्² सर्वाणि भूतानि
यथायथं³ नियच्छतीति⁴ सावीर्हि देव प्रथमाय पिच इति सावित्रीं
प्रथमामन्वाह सवितृप्रसूततायै सवितृप्रसूतस्य ह वै न काचन रि-
ष्टिर्भवत्परिध्या उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यत इत्युत्थापयति प्रेतु ब्रह्मणस्यतिरिति
प्रणयति ब्राह्मणस्यत्वे अभिरूपे अन्वाह ब्रह्म वै ब्रह्मणस्यतिर्ब्रह्मणैव
तद्यज्ञं समर्धयति होता देवो अमर्त्य उप त्वापे दिवे दिव इति केव-
लापेयौ तृचावन्वाहाभिं हि पूर्व⁵ हरन्ति तौ वा इतवन्तौ भवतो
द्वित्र्यमाणं ह्यभिं स्तौति स यत्रोपाधिगच्छेन्नूतानां गर्भमादध इति
तद्गर्भकामायै गर्भं ध्यायाह्वयते ह गर्भमथाग्नीध्रीये ऽग्निं निदधति⁶
यद्⁷ध्वर्युराङ्गतिं जुहोति तां संप्रत्वेतामनुब्रूयादुपे जुषस्व प्रतिहर्यं तद्वच
इति तस्या एवैषा याज्या जुषस्व प्रतिहर्येत्त्वभिरूपा ॥ ५ ॥

अथ केवलं सोमं प्राञ्चं हरन्ति तस्मात्केवलीः सौमीरन्वाह सो-
मो जिगाति गातुविदितीतवत्तृचमनुब्रुवन्ननुसमेत्यथाध्वर्युराहवनीये पु-
नराङ्गतिं जुहोति तां संप्रत्वेतामनुब्रूयादुपे प्रियं पनिप्रतमिति तस्या
एवैषा याज्याङ्गतीवृधमित्यभिरूपाय पूर्वया द्वारा राजानं प्रपादयन्ति
तस्मिन्प्रपाद्यमाने तमस्य राजा वक्ष्यस्तमश्चिनेति अन्नं च विष्णुः स-
खिर्वो अपोर्णुत इत्यभिरूपां प्रपाद्यमानायान्वाहान्तस्य प्रागा अदि-

1) यथेत L. 2) तदेव M. 3) यथायतनं M. 4) नियच्छ-
सीति WwKμ (corr. aus °तीति). 5) पूर्व LM. 6) निदधाति LM.
7) तद् BbMK.

तिर्भवासीति प्रवर्ती प्रपन्नाय ज्ञेनो न योनिं सदनं धिया कृतं ग-
णानां त्वा गणपतिं हवामहे ऽस्तभ्राष्ट्यामसुरो विश्ववेदा इति सन्नव-
तीभिः सन्नमनुस्तीत्येवा वन्दस्व वरुणं बृहन्मित्राशीर्वत्वा परिदधा-
त्यभिरूपा अन्वाह यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्वैव समृद्धी ता वै
विंशतिमन्वाह ता विराजमभिसंपद्यन्ते विराजः सोमो ऽन्नं विराडन्नं
सोमो ऽग्नेन तदन्नाद्यं समर्धयति त्रिः प्रथमया त्रिदत्तमया चतुर्वि-
शतिः संपद्यन्ते चतुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्वार्धमासाः संवत्सरस्त्वैवाप्या एवं
तु यदि पूर्वया द्वारा राजानं प्रपादयन्ति यद्यु वा अपरया तेनैव
होतानु¹समियादात्मा वै यज्ञस्व होता प्राणः सोमो नेत्राणादात्मा-
नमपादधानीत्युत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन्परिदधाति यश्च उ वै सोमो
राजान्नाद्यममुत एव² तदर्वागात्तन्वशो धत्ते ऽर्वागात्तन्वशो धत्ते ॥ ६ ॥

॥ इति नवमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

वज्रो वा एष यद्वूपस्तद्यदुपवसथे यूपमुच्छ्रयन्ति वज्रेणैव तद्यज-
मानस्य पाप्मानमपघ्नन्ति स नापनत इव स्वादशनायतो वा एतद्वू-
पमभिनत इवोदरेणाथाहवनीयं पुनरभ्यावृत्तस्तद्वै सुहितस्य रूपमनश-
नायुका हास्य भार्या भवति³ य एव रूपं यूपं कुरुते पालाशं ब्रह्मवर्च-
सकामः कुर्वीत वैल्मन्नाद्यकामः स्वादिरं स्वर्गकामस्त्यरत्तिः स्वास्त्रो-
कानां रूपेण चतुररत्तिः पशूनां रूपेण पञ्चारत्तिः पङ्क्तिं रूपेण षड-
रत्तिर्चतूनां रूपेण सप्तरत्तिश्छन्दसां रूपेणाष्टारत्तिर्गायत्री रूपेण
नवारत्तिर्वृहत्वि रूपेण दशारत्तिर्विराजो रूपेणीकादशारत्तिस्त्रिष्टुभो
रूपेण द्वादशारत्तिर्जगत्वि रूपेणीता मात्राः संपदो यूपस्य तासामेकां
संपदमभिसंपाद्य यूपं कुर्वीत तदु वा आहुर्न मिमेबूपमपरिमित एव
स्यान्मितं ह वै मितेन जयत्यमितममितेनापरिमितस्यावहन्ती यच्चैव
मनसा वेलां मन्येत⁴ तद्वूपस्य च वेदेष्वेति ह स्वाह प्रजापतिर्वै मनो-

1) होता न Bb.

2) °द्यममृतमेव M.

3) भवन्ति WwbMμK.

4) M ins. तत्कुर्वीत.

यज्ञ उ वै प्रजापतिः स्वयं वै तद्यज्ञो यज्ञस्य जुषते यज्मनो मनसो वाजपेययूप एवावधृतः सप्तदशारत्निः सो ऽष्टाश्रिर्निष्ठितो भवति सर्वेषामेव कामानामग्या अथैतं प्रणेनिजति तद्यदेवेदं परमुना क्रूरीकृत इव तष्ट इव भवति तदेवास्तीतदाप्याययति तन्निषज्यत्वधैनमभ्यञ्जति तथा एवेमाः पुरुष¹ आपसा एवास्तिस्तद्दधाति स्वभक्तं स्वयमेव यजमानः कुर्वीत तथा ह यजमानो ऽरुच इव भवति ॥ १ ॥

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्त इत्युक्तवतीमभिरूपामाज्यमानाथान्वाहोच्छ्रयस्व वनस्यते समिद्धस्य अयमाणः पुरस्ताज्जातो जायते सुदिनत्वे अह्नामूर्ध्वं ऊ षु ण ऊतय ऊर्ध्वो नः पाह्यहसो निकेतुनेत्युच्छ्रितवतीश्वोदतीश्वोच्छ्रियमाणाथान्वाह युवा सुवासाः परिवीत आगादिति परिवीतवत्या परिदधात्वभिरूपा अन्वाह यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्वैव समृद्धी ता वै सप्तान्वाह सप्त वै छन्दांसि सर्वेषामेव छन्दसामाप्यै त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमयीकादश संपद्यन्त एकादशाचरा त्रिष्टुप् त्रैष्टुभाः पञ्चवः पञ्चनामेवाप्या इति त्रैकयूप एकपशौ चाथ यत्रैकयूप एकादशिनीमासभेरन्यपशौ पञ्चावेवाध्वर्युः संप्रेष्यति पशौ पञ्चावेव युवा सुवासाः परिवीत आगादिति सैव परिधानीया सा परिवीयमाणायेति त्रैकयूपे ऽथ कथं यूपैकादशिन्यामित्येता एव सप्त सप्तादशभ्यो ऽनुब्रूयादथ यमुत्तमं संमिन्वन्ति तस्मिन्त्यत्सूक्तस्य परिशिष्येत तदनुवर्तयेत्पुरस्तात्प्रगाथस्य तच्छृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां संददृश इति सर्वा-नेवानुवदति युवा सुवासाः परिवीत आगादिति सैव परिधानीया सा परिवीयमाणाथ तमाहु रनुग्रहरेयजमानो वा एष ययूपः स्वर्गो लोक आहवनीयस्तेन स्वर्गं लोकं गमयति तत्स्वर्गमिति तदु वा आहुस्तिष्ठेदेव यदिदमास्थानं स्वरोस्तत ईश्वरा यदि नासुररक्षांस्त्वन्वपातोस्तस्मात्स्वेष उद्यतो वज्रो यज्ञवास्तौ तिष्ठेदेवासुररक्षांस्त्वपन्नप-

बाधमानो यज्ञं चैव यजमानं चाभिगोपायन्नित्यथ यूय एको द्रव्य
एको गर्त एको यो ऽवाचीनवक्त्रः स^१ गर्तसंस्थाशं नेयादथ य
ऊर्ध्ववक्त्रो द्रव्यः स मानुषः कामं तस्यापि कुर्वीताथ यस्य प्रसव्या
आदित्यस्यान्वावृत्ता वक्त्राः स यूयः स^२ स्वर्ग्य एकस्यो भानृव्यो
यो वानुवृतः पञ्चाशीरा मूलात्स्यात्सो ऽनघः स पञ्चवक्त्रं पशुकामः
कुर्वीत ॥ २ ॥

अपीषोमयोर्वा एष आस्त्रमापद्यते यो दीयते तद्यदुपवसथे ऽपी-
षोमीयं पशुमास्रमत आत्मनिष्क्रयणो हेवास्त्रेय तेनात्मानं निष्क्रीया-
नृणो भूत्वाथ यजते तस्मादु तस्य नाग्नीयात्पुद्गो हि स प्रतिमया
तदु वा आऊर्ध्वविर्हविर्वा आत्मनिष्क्रयणं हविषो हविष एव स तर्हि
नाग्नीयाथ आत्मनिष्क्रयणमिति नाग्नीयात्तस्मादु काममेवाश्रितव्यम-
होराचे वा अपीषोमी तद्यद्दिवा वपया चरन्ति तेनाहः प्रीतमापेयं
रात्रिमनुसंतिष्ठते तेन रात्रिः सौमी प्रीता सैषाहोरात्रयोरतिमुक्ति-
रित्यहोराचे यज्ञेन मुच्येते नैनं ते आप्नोतो य एवं विद्वानेतं पशुमा-
स्रमते तमाऊर्ध्वः स्थाक्कुलं च कृष्णं चाहोरात्रयो रूपेण मुलं
वाथ लोहितं वापीषोमयो रूपेणेति तस्मैकादश प्रयाजा एकादशा-
नुयाजा एकादशोपयजस्तानि त्रयस्त्रिंशच्चयस्त्रिंशद्भिर्देवाः सर्वेषा-
मेव देवानां प्रीत्वि प्राणा वै प्रयाजा अपाना अनुयाजास्तस्यात्समा
भवन्ति समाना हीमे प्राणापानास्तदाऊः कस्यादृचा प्रयाजेषु यजति
प्रतीक्षीरनुयाजेष्विति रेतः सिध्यं वै प्रयाजा रेतो धेयमनुयाजास्त-
स्यादृचा प्रयाजेषु यजति प्रतीक्षीरनुयाजेष्वित्यथ यत्सर्वमुत्तममाह स्वर्ग
एव तस्मैके यजमानं दधात्याग्नीभिराग्नीषाति सर्वेषां ह वा एष
आत्मना सर्वेषां मनसा यज्ञं संभरते यो यजते तस्य रिरिचान इव
वा एतस्यात्मा भवति तमस्मैताभिराग्नीभिराग्नीषाति तद्यदाग्नीषाति

तस्मादाग्रियो नाम पर्यमि¹ पशुं करोति रक्षसामपहन्ता अप्रिवै² रक्ष-
सामपहन्ता चिः प्रसवि पर्यमिकरोति तद्यथा तिस्रो ऽपिः पुरः कु-
र्यादेवं तत्तस्मात्पुनः परीहीत्यभीध ब्रूयाद्यमिच्छेन्न प्रच्यवेतेति ॥ ३ ॥

दैव्याः शमितार उत च मनुष्या आरभध्वमुपनयत मेध्यादुर
आशासाना मेधपतिभ्यां मेधमिति तद्विक आङ्ग्यजमानो वै मेधपति-
रिति को मनुष्य इति ब्रूयादेवतैव मेधपतिरिति षड्विंशतिरस्य वङ्कय
इति पर्श्व उ ह वै वङ्कय उभयतो ऽस्य कर्प्यवानित्यस्य भावनानि ह
वै रक्षांसि भवन्ति नेद्रक्षसां भागेन दैवं भागं प्रव्रजानीति स एषो
ऽग्निगुः संशासनमेवाङ्गानि मा परिकर्तीरिति यज्ञ वा अदुष्टं तद्दे-
वानां हविर्न वै ते दुष्टं हविरदन्ति नवकृत्वो ऽग्निगाववानिति³
नवेमे प्राणाः प्राणानेव तद्यजमाने दधाति सर्वायुत्वायास्त्रिंशोके ऽमृ-
तत्वायामुष्मिस्त्रिः परिदधात्यपरात्काय सकृत्पुरस्तादाह सकृदिव वै
पितरः पितृदेवत्व इव वै पशुरास्यमानो भवत्यथ यत्त्रिरुपरिष्ठादाह
चिर्वै देवता देवदेवत्वमेवैवं तदयातयामात्रं करोति परिधायोपांशु
अपत्युभावपापस्येत्वपापो ह वै देवानां शमिता तस्मा एवैवं तत्संप्रय-
च्छति स हि देवाननुवेद ॥ ४ ॥

अथ स्तोकीया अन्वाह स्तोकाग्नेवैताभिरपथे स्वदयत्वेता ह वा
उ तेषां पुरोनुवाक्वा एता याज्यास्तस्मादभिरूपा भवन्ति स्वाहाकृ-
तिभिश्चरित्वा वपया चरन्ति प्रयाजानेव तत्पशुभावः कुर्वन्ति न स्वा-
हाकृतीश्च वपां चान्तरेण वाचं विव्रजेत प्राणा वै स्वाहाकृतय आत्मा
वपा नेत्राणांश्चात्मानं चान्येनान्तर्दधानीत्यथ यदनुष्टुभो ऽपीषोमीयस्य
पशोः पुरोनुवाक्वा भवन्ति गायत्री वै सा यानुष्टुब्गायत्रमपेक्षन्द्वा
ऽथ यत्त्रिष्टुभो याज्याः चक्षुर्वैतच्छन्दो यत्त्रिष्टुपुत्रं सोमस्तद्यथाच्छन्दसं
देवते प्रीणात्यथ वै पशुमास्यमानं पुरोडाशो निव्रथते³ मेधो वा

1) पर्यमि M.

2) ०नीति WBbK.

3) zu lesen ऽनुनिव्रथते.

पतिरेतैः कर्मभिः स्वर्गं लोकमेतत्तथो एवेतद्यजमान उत्सर्गमेवेतैः कर्मभिः
स्वर्गं लोकमेति ॥ २ ॥

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यज्जहावीरस्तत्र प्रथमयज्ञे प्रवृज्यादुप-
नामुक्त उ एवेनमुत्तरो यज्ञो भवति यः प्रथमयज्ञे न प्रवृज्यति कामं
तु यो ऽनूचानः श्रोत्रियः स्वात्तस्य प्रवृज्यादात्मा वै स यज्ञस्वात्मनैव
तद्यज्ञं समर्धयति तदसी वै महावीरो यो ऽसौ तपत्येतमेव तत्प्री-
णाति तमेकशतेनाभिष्टुयाच्छतयोजने ह वा एष इतस्तपति स शतेनैवेतं
शतयोजनमध्वानं समश्नुते ऽथ धैकशततमी स यजमानलोकसमेत-
मात्मानं यजमानो ऽभिसंभवति यमेतमादित्ये पुरुषं वेदयन्ते स इन्द्रः
स प्रजापतिस्तद्ब्रह्म तद्वैव यजमानः सर्वासां देवतानां सलोकतां
सायुज्यमाप्नोत्यनवानमभिष्टुयात्प्राणानां संतत्यै संतता इव ह्रीमे प्राणा
उच्चैर्निश्कृतमभिष्टुयात्प्राणा वै स्वो^१ निश्कृतो ह्येष वाग्देवत्यो ह्येष
सावित्रीः प्रथमा अभिष्टौति सवितृप्रसूततायै सवितृप्रसूतस्य ह वै न
काचन रिष्टिर्भवत्यरिष्टी ॥ ३ ॥

ब्रह्म ज्ञानं प्रथमं पुरस्तादित्यदो वै ब्रह्म ज्ञानं प्रथमं पुर-
स्तात्तथासी तपति तदेव तद्यजमानं दधात्यज्जन्ति यं प्रथयन्तो न
विप्राः संसीदस्य महौं असीत्यक्तवतीं च सन्नवतीं चाभिरूपे अभि-
ष्टौति भवा नो अपि सुमना उपेती तपोध्वपे अन्तरां अभिचान्यो
नः सगुत्वो अभिदासदप इति तिस्रस्तपस्वतीरभिरूपा अभिष्टौति
यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्वैव समृद्धी कृणुष्व पाजः प्रसितिं न
पृथ्वीमिति राक्षोघ्नीरभिष्टौति रक्षसामपहृत्वा अपिर्वै रक्षसामपहृन्ता
ता वै पञ्च भवन्ति दिशां रूपेण दिग्भ्य एवैतानि तन्निर्हन्त्यथो या-
नेवाध्वर्युः प्रादेशानभिमिमीति तानेवैताभिरनुवदति परि त्वा निर्वण
गिरो ऽधि द्वयोरदधा उक्थं वच इत्थिग्रावभिरूपे अभिष्टौत्वैद्धमेव

स्वाहाकारमेताभ्यामनुवदत्यथो यानेवाध्वर्युः शकलान्परिचिनोति तान्पूर्वयानुवदति यमुत्तममभिनिदधाति तमुत्तरया शुक्रं ते अन्यवज्रतं ते अन्यदर्हन्विभर्षिं सायकानि धन्वेति पीष्णीं च रौद्रीं चाभिरूपे अभिष्टीति पीष्णं चैव रौद्रं च स्वाहाकारावेताभ्यामनुवदत्यथो यावेवाध्वर्युः सुवर्णरजती हिरण्यशकलौ करोति तावेवैताभ्यामनुवदति पतंगमक्तमसुरस्य माययेति प्राणो वै पतंगो वायुर्वै प्राणो वायव्यमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदत्यपञ्चं त्वा मनसा चेकितानमित्थेतदस्त्रायतने प्रजाकामस्त्राभिष्टुयादथो उभे असंपन्नकारी ॥ ४ ॥

सक्त्रो द्रप्सस्य धमतः समस्वरन्निति सर्वं पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्यत इति द्वे वि यत्पवित्रं धिषणा अतन्वतेत्येका ता द्वादश पावमान्यः सौम्यमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदत्यथ वेनञ्चोदयत्पुग्निगर्भा इतीन्द्र उ वै वेन ऐन्द्रमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदति तस्मीकामुत्सृजति नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तमिति सो ऽयमात्मनो ऽतीकाशस्त्रामुत्तरासु करोति तेनो सानन्तार्हिता भवत्युभयतो वेनं पापोक्तस्य पावमानीरभिष्टुयादात्मा वै वेनः पवित्रं वै पावमान्यः पुनात्येवेनं तन्नृणानां त्वा गणपतिं हवामह इति ब्राह्मणस्यत्वा अभिरूपा अभिष्टीति शिरो वा एतद्ब्रह्म वै ब्रह्मणस्यतिर्ब्रह्मणैव तच्छिरः समर्धयति स यज्ञोपाधिगच्छेद्बृहद्देम विदथे सुवीरा इति तद्दीरकामाथी वीरं ध्यायास्तभते ह वीरं का राधञ्जोचाश्विना वामिति नवाकूधीच्यो गायत्रच्छन्दस इव वा अकूधीच्यो गायत्र उ वै प्राणः प्राणो वा अकूधीच्य आ नो विश्वाभिरुतिभिरित्यानुष्टुभं तृचं सा वामिष्णुर्योनिं कल्पयत्वित्थेतदस्त्रायतने प्रजाकामस्त्राभिष्टुयादथो उभे असंपन्नकारी ॥ ५ ॥

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वमिति पूर्वाह्णे सूक्तमाभात्यभिष्वसा मनीकमित्यपराह्णे त्रैष्टुभे पञ्चर्चे तच्चक्षुरीडे बावापृथिवी पूर्वचित्तय इति जागतं पञ्चविंशं तच्छ्रोत्रं शिरो वा एतत्तद्वि शिरः समृद्धं

यस्मिन्प्राणो वाक्चक्षुः श्रोत्रमिति तानेवास्मिंस्तद्धाति रचितो घर्म
इत्युक्ते ऽरुचचक्षुषसः पृश्निरग्रिय इति रचितवतीमभिरूपामभिष्टौति
द्युभिरक्तुभिः परिपातमस्मानिति परिवत्वा परिदधात्वभिरूपा अभि-
ष्टौति यद्यञ्जे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यद्यस्त्रैव समृद्धी ता एकशतमृचो
भवन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणमथ यदप उपसृशति शान्तिर्वै भेषजमापः
शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यञ्जे क्रियते ऽथ यद्वकाशीरपतिष्ठते प्राणा
वा अवकाशाः प्राणानेव तदात्मन्वत्ते ऽथ यदप उपसृशति शान्तिर्वै
भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यञ्जे क्रियते त्रयस्त्रिंशदुत्त-
रास्त्रयस्त्रिंशदे सर्वा देवतास्ता एवैतदुच्यन्तुमर्हन्ति ताभ्यो वै तत्स-
मुन्नीतम् ॥ ६ ॥

अभिरूपा दोहनीया अभिष्टौति यद्यञ्जे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यद्य-
स्त्रैव समृद्धा आ सुते सिद्धत अग्रिमा नूनमश्विनोर्ध्विरित्वासिक्तव-
त्त्वावभिरूपे अभिष्टौत्युदु ष्य देवः सविता हिरण्यचेत्युच्यमान उद्यत-
वतीमभिरूपामभिष्टौति प्रेतु ब्रह्मण्यतिरिति प्रव्रजत्सु प्रवतीं ब्राह्म-
ण्यस्यामभिरूपामभिष्टौति नाके सुपर्णमुप यत्पतन्तमिति व्रजत्सु पत-
न्तमित्यभिरूपामभिष्टौति द्वाभ्यां यजेद्वृद्धं वै वीर्यं सवीर्यतायै¹ त्रि-
ष्टुवतीभ्यां पूर्वाह्णे वैष्टुभो ह्येष चीञ्चोकान्त्सब्ध्वा तिष्ठति जगद्वती-
भ्यामपराह्णे जागतो ह्येष एतमु ह विशन्तं जगदनु सर्वं विशति
विपर्यस्त² दाशतयीभ्यां वषट्कुर्यादिति हिक आङ्गुर्यधाम्नातमिति त्वेव
स्थितमथोत्तरा अभिरूपा अभिष्टौति यद्यञ्जे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यद्य-
स्त्रैव समृद्धी हविर्हविष्मो महि सद्य देवमिति पुराङ्गतेः प्रापणात्पु-
नर्हविषमेवैनं तदद्यातयामानं करोति सूयवसाङ्गवती हि भूया इत्या-
शीर्वत्वा परिदधाति पशुभ्य एव तदाशिषं वदते तथा ह यजमा-
नात्पशवो ऽनुत्क्रामुका भवन्त्यथ यदप उपसृशति शान्तिर्वै भेषजमापः

1) सुवीर्यतायै b.

2) विपर्यस्तति LbK.

शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ऽथ वै सुते प्रवर्ग्य इत्याचक्षते
सुते बहिष्पवमाने तदस्त्रिणी देवा उपाह्वयन्त एतस्मिन्^१ काल आभी-
धीये प्रवृज्युस्तद्यथैवाद उपसत्स्वेवमेवाप्यथ सुत्यायामनवानमेवोपचा-
रस्तद्यथाकर्मापवृज्यते ऽथ पशुकर्म तायते स एष महावीरो मध्य-
दिनोत्सर्गस्तद्यदेनेन मध्यदिने प्रचरन्त्वसौ वै महावीरो यो ऽसौ
तपत्येतमेव तत्प्रीणन्वेतस्त्रैव तद्रूपं क्रियते ॥ ७ ॥

उपसदो ऽसुरा एषु लोकेषु पुरो ऽकुर्वतायस्त्रयीमस्मिन्व्रजतामन्-
रिचलोके हरिणीं हादो दिवि चक्रिरे ते देवाः परिश्रितेष्वेषु^२
लोकेष्वेतं पञ्चदशं वज्रमपञ्चस्त्रिः सामिधेन्यः समनूक्ता नव संपद्यन्ते
षड्वाय्यापुरोनुवाक्यास्ताः पञ्चदशैतेन वै देवाः पञ्चदशेन वज्रेणीभ्यो
लोकेभ्यो ऽसुराननुदन्त तथो एवैतव्यजमान एतेनैव पञ्चदशेन वज्रेणीभ्यो
लोकेभ्यो द्विषतो धातृव्यानुदन्त उपसद्याय मीदुष इत्येतं तृचं पूर्वाह्णे
ऽनुब्रूयादुपसदो ह्येतास्तद्वि कर्म समृद्धं यत्प्रथमेनाभिव्याह्रियत उपस-
द्यमिव वा एतदहरमुनादित्येन भवतीतीमां मे अपे समिधमित्यपराह्णे
तद्रात्रे रूपं समिधमिव वा इममपि सायं पर्यासत इत्यथ द्वितीये
ऽह्नीमां मे अपे समिधमिति पूर्वाह्णे तदहो रूपं समिधमिव वा
एतदहरमुनादित्येन भवतीत्युपसद्याय मीदुष इत्यपराह्णे तद्रात्रे रू-
पमुपसद्यमिव वा इममपि सायं पर्यासत इति ते वा एते उभे
एव रूपे ज्ञायेति तस्मादहरहर्विपर्यासमनुब्रूयादुभे रूपे उभौ का-
मा उपान्नावसत इत्यनवानमनुब्रूयात्प्राणानां संतत्वि संतता इव हीमे
प्राणास्त्रिस्त्रिरेकैकामनुब्रूयात्तथो वा इमे लोका इमानेव तन्नोका-
नाप्नोति ताः समनूक्ता नव संपद्यन्ते षड्वा ऋतवस्त्रय इमे लो-
का एतदेव तदभिसंपद्यन्ते नैतं निगदं ब्रूयाद्य एष^३ सामिधेनीषू-
त्सृज्यन्ते ह निगदा जामि ह स्वाद्य एतं निगदं ब्रूयान्नावाहये-

१) उपाह्वयन्तस्मिन् WBbUK.

२) परिश्रुतेष्वेषु W, परिश्रुते-

ष्वेषु Owm.

३) so M, alle übrigen Hss. und C एषु.

ज्ञनेदिति^१ हेक आहुः किमु देवतामनावाह्य यजेदित्युच एवावाह-
येदभिमावह सोममावह विष्णुमावहेति ता वै तिस्रो देवता यजति
त्रयो वा इमे लोका इमानेव तन्नोकाञ्ज्योतिष्मतः करोति ॥ ८ ॥

गायत्र्यावापेय्यौ गायत्री ऽयं लोकस्तदिमं लोकमाप्नोति त्रि-
ष्टुभौ सौम्यौ त्रैष्टुभो ऽन्तरिक्षलोकस्तदन्तरिक्षलोकमाप्नोति अग्त्यौ
विष्ण्व्यौ आगतो ऽसौ लोकस्तदमुं लोकमाप्नोति ता वै विपर्यस्वति
याः पूर्वाह्णे पुरोनुवाक्यास्ता अपराह्णे याज्याः करोति या याज्यास्ताः
पुरोनुवाक्या अयातयामतायै वषट्कारेण ह वा अय्यातयामा भवति
समाने ऽहन्नयातयामाभिर्मे वषट्कृतमसदिति यदेव विपर्यस्वति ग्रीवा-
णां स्तेने तस्माद्वासां ग्रीवाणां व्यतिषक्तानीव पर्वणि भवन्त्याज्यह-
विषो देवताः पयोव्रतो यजमानस्तत्सोम ताः परोवरीयसीरभुपे-
यात्तीनये स्नानानथ द्वावथैकं परस्पर एव तन्नोकान्वरीयसः कुर्वते
नाभ्युन्नयेत स्वर्गं ह वा एते लोकमभिप्रयन्ति य उपसद् उपयन्ति
द्वादशो ह वा अन्तरिक्षाः^२ स्वर्गो लोकः स यः सन्नदभ्युन्नयते यथै-
करात्रं सार्थान्प्रेषिताननुप्रेयादेवं तस्यो द्वितीयं यथा द्विरात्रमेवं त-
ज्जीयते तृतीयेन स्वर्गाल्लोकान्नान्वस्यते ऽय्यनुगच्छेदिति ह स्माह पैङ्ग्यो
न त्वेवाभ्युन्नयेत यथैव कामयेत तत्पूर्वो गत्वा स्वर्गं लोकस्त्रावस्ते-
दिति समाप्तिः श्रेयसीति ह स्माह कौषीतकिः सम्राजो ऽसौ भवे
दध्यानयेयुर्न व्रते सोमो वै दध्नन्तर्हितो हास्य भक्षो भवति समा-
प्नोत्यु ते यदि संक्रीणीयुर्या मध्यमोपसत्तया ब्रह्ममन्यतरे चरेयु-
रावपनं हि सेदमन्तरिक्षलोक आयतनेनाथासमरमभ्युदैत्यथासमर-
मभ्युदैति ॥ ९ ॥

॥ इत्यष्टमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

1) ०ज्ञनेति WM, ०ज्ञनेदिति K. 2) अन्तरिक्षात् BM. 3) सेधम
WwBbμK, सा । इदम् MC.

ब्रह्म वा अपिस्तद्यदुपवसथे ऽग्निं प्रणयन्ति ब्रह्मणैव तद्यजमानस्य
पाप्मानमपघ्नन्ति पुरस्तादाहवनीयेन पश्चान्नार्हपत्येनोत्तरत आपीघ्नी-
येण दक्षिणतो मार्गालीयेन ये ऽन्तःसदसं तैर्मध्यतस्तस्मादुपवसथे प्रा-
श्नमग्निं प्रणयन्ति वि धिष्यन्तान्हरन्ति यजमानस्यैव पाप्मनो ऽपहृथी
देवा वै दीक्षिष्यमाणा वाचमुपासादयन्त बऊ त्वमुच्चावचं निगच्छसि
सत्यमया उ वयं दममया बुभूषाम इति सा दीक्षायामाभक्तिमैक्यत
तां देवास्तत्र नाभजन्त सा प्रायणीये तामु तत्र नो एव सा क्रये
तामु तत्र नो एव सातिथ्ये तामु तत्र नो एव सो वा एतदुप-
सदो ना चनागच्छन्निर्विवेव तस्मादु तत्रोपांशु चरेयुर्यथैवैव मिथः सं-
शृण्वीरन्तो वा एतदुपवसथे ऽपी प्रणीयमान आगच्छतां देवास्त-
त्राभजन्त तस्मादु तत्र प्रथमत एवोच्चैरनुब्रूयाद्यथैनामागतामनुबुध्ये-
रन्नाभक्तां यज्ञे ॥ १ ॥

प्र देवं देव्या धियेति प्रवन्तं तृचं प्रह्रियमाणायान्वाहेडायास्त्वा
पदे वयमितीयं वा इडास्यां ह्रीदं सर्वमीदृजे जातवेदो निधीमहीति
निहितवतार्धर्चेन निधीयमानमनुक्षीत्यपे विश्वेभिः स्वनीक देवैः सीद
होतः स्व उ लोके चिकित्वाग्नि होता होतृषदने विदान इति सन्न-
वतीभिः सन्नमनुक्षीति त्वं दूतस्त्वमु नः परस्या इति दूतवत्त्वा परि-
दधात्यभिरूपा अन्वाह यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्धी ता
वा अष्टान्वाहाष्टाक्षरा गायत्री गायत्री वा अपिर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनैव
तच्छन्दसाग्निं प्रणयन्ति त्रिः प्रथमया त्रिषत्तमया द्वादश संपद्यन्ते
द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाष्टौ ताः समनूक्ता अष्टादश
गायत्र्यः संपद्यन्त आप्रेयमेव च्छन्दीभिर्यस्य ह कस्य च षट्समानस्य
च्छन्दसस्ता गायत्रीमभिसंपद्यन्ते यस्य सप्त ता उष्णिहं यस्याष्टौ ता
अनुष्टुभं यस्य नव ता बृहतीं यस्य दश ताः पङ्क्तिं यस्याकादश ता-
स्त्रिष्टुभं यस्य द्वादश ता जगतीम् ॥ २ ॥

वाक्यं वै मनस्य हविर्धाने वाचि च वै मनसि चेदं सर्वं हितं

तच्चद्विविधाने प्रवर्तयन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्स्यी द्वे हविविधाने भव-
तच्छद्विस्तृतीयमभिनिदधति तैर्यत्किंच त्रिविधमधिदेवतमध्यात् त-
त्सर्वमाप्नोति प्रेता यज्ञस्य शंभुवेति प्रवर्तते प्रवर्त्यमानाभ्यामन्वाह वावा
नः पृथिवी इमं तयोरिदृतवत्पय इत्याशीर्वती पूर्वाधो द्विदेवत्वा द्व-
योर्हविविधानयोर्यामध्वर्युर्वर्त्तन्याऊति जुहोति तां पूर्वयानुवदति यज्ञ-
विधाने प्रवर्तयन्ति तदुत्तरया यमे इव यतमाने यदैतमित्यभिरूपया
हविविधाने अनुस्तीति प्र वां भरन्मानुषा देवयन्त इति बहवो ह्येने
हरन्त्वधि द्वयोरदधा उक्थं वचो विश्वा रूपाणि प्रतिमुञ्चते कवि-
रिति यच्छद्विस्तृतीयमभिनिदधति तत्पूर्वयानुवदति यज्ञविधाने परि-
अयन्ति तदुत्तरया ॥ ३ ॥

अथो रराव्यामेवोत्तरया ते यदा मन्येताव नेङ्गयिष्यन्तीति
यदेने नभ्यस्त्रे कुर्युरथा वामुपस्त्रमद्रुहेति यदा वै चेमो ऽधोपस्त्रः
परि त्वा गिर्वणो गिर इति परिवत्वा परिदधात्वभिरूपा अन्वाह
यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्रैव समृद्धी ता वा अष्टौ भवन्त्येताभिर्वै
देवाः सर्वा अष्टीराश्रुवत तथो एवैतव्यजमान एताभिरेव सर्वा अष्टी-
राश्रुते त्रिः प्रथमया चिह्नतमया द्वादश संपद्यन्ते द्वादश वै मासाः
संवत्सरः सवत्सरस्त्रैवाप्स्यी यदेव त्रिः प्रथमां चिह्नतमां यज्ञस्त्रैव त-
द्वर्त्तनी¹ नह्यति स्त्रेन्वे ऽविसंसाय तदु होतारमभिभाषन्ते यथा होत-
रभयमसत्तथा कुर्विति संप्रेषितः पुरर्चः प्रतिवदनादक्षिणस्य पादस्य
प्रपदेन प्रत्यक्षं लोगमपास्त्रत्यपेतो जन्वं भयमन्यजन्वं च वृचहन्नप चक्रा
अनुत्सतेत्यत उ ह चक्राणामभ्याचारस्तत उ ह तस्या अर्धायाभयं भव-
ति स प्राच्यं दक्षिणस्य हविविधानस्त्रोत्तरं वर्त्तनीपनिअयेताय वै लोको
दक्षिणं हविविधानं प्रतिष्ठा वा अयं लोकः प्रतिष्ठायामनुच्छिन्नो ऽसा-
नीति² यच तिष्ठन्प्रतिदध्यान्न तत इति वेति वेयावस्तत इति वेति

1) so M, बहिरसौ WOLC, बहिरसौ μ K, बहिसौ w, बहिसौ B,
बहिसौ b. 2) ऽयानीति M.

वेयावस्तं तच्च ब्रूयाच्छोष्यत इति तथा ह स्वात्परिधाय दक्षिणं वा-
ज्रमन्वावृत्त्वा वाचंयमो यथेतं¹ प्रत्येत्य यच्च तिष्ठन्प्रथमामन्ववोचत्तस्मिन्-
त्वाच्च चापिप्रहरणे चाथ यथावसद्यमभ्युपेयात् ॥ ४ ॥

ब्रह्म वा अग्निः चचं सोमस्तद्यदुपवसद्ये ऽग्नीषोमौ प्रणयन्ति ब्रह्म-
चचाभ्यामेव तद्यजमानस्य पाप्मानमपघ्नन्ति तदु वा आङ्गिरासीन एव
होतृतां प्रथमामनुब्रूयात्सर्वाणि ह वै भूतानि सोमं राजानं प्रणीय-
मानमनु प्रच्यवन्ते तद्यदासीनो होतृतामृचमन्वाह तत्² सर्वाणि भूतानि
यथायथं³ नियच्छतीति⁴ सावीर्हि देव प्रथमाय पित्र इति सावित्रीं
प्रथमामन्वाह सवितृप्रसूतताथै सवितृप्रसूतस्य ह वै न काचन रि-
ष्टिर्भवत्यरिच्या उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यत इत्युत्थापयति प्रेतु ब्रह्मणस्यतिरिति
प्रणयति ब्राह्मणस्यत्वे अभिरूपे अन्वाह ब्रह्म वै ब्रह्मणस्यतिर्ब्रह्मणैव
तद्यज्ञं समर्धयति होता देवो अमर्त्य उप त्वापे दिवे दिव इति केव-
लापेयौ तृचावन्वाहामिं हि पूर्वं⁵ हरन्ति तौ वा इतवन्तौ भवतो
द्वित्र्यमाणं ह्यमिं स्तौति स यत्रोपाधिगच्छेद्भूतानां गर्भमादध इति
तन्नर्भकामाथै गर्भं ध्यायात्तमते ह गर्भमथाग्नीध्रीये ऽमिं निदधति⁶
यद्⁷ध्वर्युराङ्गति जुहोति तां संप्रत्येतामनुब्रूयादपे जुषस्व प्रतिहर्ष्य तद्वच
इति तस्या एवैषा याज्या जुषस्व प्रतिहर्ष्येत्यभिरूपा ॥ ५ ॥

अथ केवलं सोमं प्राञ्चं हरन्ति तस्मात्केवलीः सीमीरन्वाह सो-
मो जिगाति गातुविदितीतवत्तृचमनुब्रुवन्ननुसमेत्यथाध्वर्युराहवनीये पु-
नराङ्गतिं जुहोति तां संप्रत्येतामनुब्रूयादुप प्रियं पनिप्रतमिति तस्या
एवैषा याज्याङ्गतीवृधमित्यभिरूपाथ पूर्वया द्वारा राजानं प्रपादयन्ति
तस्मिन्प्रपाद्यमाने तमस्य राजा वक्ष्यस्तमश्चिनेति व्रजं च विष्णुः स-
खिर्वाँ अपोर्णुत इत्यभिरूपां प्रपाद्यमानायान्वाहान्तस्य प्रागा अदि-

1) यथेतं L. 2) तदेव M. 3) यथायतनं M. 4) नियच्छ-
सीति WwKμ (corr. aus °तीति). 5) पूर्वं LM. 6) निदधाति LM.
7) तद्° BbMK.

तिर्भवासीति प्रवर्ती प्रपन्नाय ज्ञेनो न योनिं सदनं धिया कृतं ग-
णानां त्वा गणपतिं हवामहे ऽस्तभ्राह्मसुरो विश्ववेदा इति सन्नव-
तीभिः सन्नमनुस्तीत्येवा वन्दस्व वरुणं बृहन्तमित्वाशीर्वत्वा परिदधा-
त्यभिरूपा अन्वाह यक्षश्चे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्वैव समृद्धी ता वै
विंशतिमन्वाह ता विराजमभिसंपद्यन्ते वैराजः सोमो ऽन्नं विराडन्नं
सोमो ऽन्नेन तदन्नाद्यं समर्धयति चिः प्रथमया चिदन्तमया चतुर्विं-
शतिः संपद्यन्ते चतुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्धमासाः संवत्सरस्त्वैवाप्या एवं
तु यदि पूर्वया द्वारा राजानं प्रपादयन्ति यक्षु वा अपरया तेनैव
होतानु¹समियादात्मा वै यज्ञस्त्व होता प्राणः सोमो नेत्राणादात्मा-
नमपादधानीत्युत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन्परिदधाति यज्ञ उ वै सोमो
राजान्नाद्यममुत एव² तदर्वागात्मन्वशो धत्ते ऽर्वागात्मन्वशो धत्ते ॥ ६ ॥

॥ इति नवमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

वज्रो वा एष यक्षूपस्तद्यदुपवसथे यूपमुच्छ्रयन्ति वज्रेणैव तद्यज-
मानस्य पाप्मानमपघ्नन्ति स नापनत इव स्यादशनायतो वा एतदू-
पमभिनत इवोदरेणाथाहवनीयं पुनरभ्यावृत्तस्तद्वै सुहितस्य रूपमनश-
नायुका हास्य भार्या भवति³ य एवंरूपं यूपं कुरुते पात्नाशं ब्रह्मवर्च-
सकामः कुर्वीत वैश्वमन्नाद्यकामः खादिरं स्वर्गकामस्त्यरत्तिः स्यान्नो-
कानां रूपेण चतुररत्तिः पशूनां रूपेण पञ्चारत्तिः पक्षी रूपेण षड-
रत्तिर्ऋतूनां रूपेण सप्तारत्तिश्छन्दसां रूपेणाष्टारत्तिर्गायत्री रूपेण
नवारत्तिर्बृहत्वि रूपेण दशारत्तिर्विराजो रूपेणैकादशारत्तिस्त्रिष्टुभो
रूपेण द्वादशारत्तिर्विगत्वि रूपेणैता मात्राः संपदो यूपस्य तासामेकां
संपदमभिसंपाद्य यूपं कुर्वीत तदु वा आऊर्न मिमेयूपमपरिमित एव
स्यान्नितं ह वै मितेन जयत्यमितममितेनापरिमितस्यावद्वेष्टी यवैव
मनसा वेषां मन्येत⁴ तद्यूपस्य च वेदेष्टेति ह स्याह प्रजापतिर्वै मनो

1) होता न Bb.

2) °द्यममृतमेव M.

3) भवन्ति WwbMμK.

4) M ins. तत्कुर्वीत.

यज्ञ उ वै प्रजापतिः स्वयं वै तवज्जो यज्ञस्य जुषते यज्ञो मनसो
वाजपेययूप एवावधृतः सप्तदशारत्निः सो ऽष्टात्रिर्निष्ठितो भवति सर्वे-
षामेव कामानामप्या अथैतं प्रणेजिजति तवदेवेद् परशुना क्रूरीकृत
इव तष्ट इव भवति तदेवास्तीतदाप्याययति तन्निषज्यत्यथैनमभ्यञ्जति
तदा एवेमाः पुरुष¹ आपस्ता एवास्तिस्तद्धाति स्वभक्तं स्वयमेव यज-
मानः कुर्वीत तथा ह यजमानो ऽरूच इव भवति ॥ १ ॥

अञ्जति त्वामध्वरे देवयन्त इत्यक्तवतीमभिरूपामाज्यमानाया-
न्वाहोच्छ्रयस्व वनस्यते समिद्धस्व अयमाणः पुरस्ताज्जातो जायते सु-
दिनत्वे अह्नमूर्ध्व ऊ षु ण ऊतय ऊर्ध्वो नः पाह्यहसो निकेतुनेत्यु-
च्छ्रितवतीञ्चोदतीञ्चोच्छ्रियमाणायान्वाह युवा सुवासाः परिवीत आगा-
दिति परिवीतवत्या परिदधात्यभिरूपा अन्वाह यवज्जो ऽभिरूपं तत्स-
मृद्धं यज्ञस्त्वेव समृद्धौ ता वै सप्तान्वाह सप्त वै छन्दांसि सर्वेषामेव
छन्दसामाप्ते त्रिः प्रथमया त्रिदत्तमयीकादश संपद्यन्त एकादशाक्षरा
त्रिष्टुप् त्रैष्टुभाः पशवः पशूनामेवाप्या इति त्रैकयूप एकपशौ चाथ
यवेकयूप एकादशिनीमासभेरन्पशौ पशावेवाध्वर्युः संप्रेषति पशौ प-
शावेव युवा सुवासाः परिवीत आगादिति सैव परिधानीया सा
परिवीयमाणायेति त्रैकयूपे ऽथ कथं यूपैकादशिन्यामित्येता एव सप्त
सप्तादशभ्यो ऽनुब्रूयादथ यमुत्तमं संमिन्वन्ति तस्मिन्वत्सूक्तस्य परिशिष्येत
तदनुवर्तयेत्पुरस्तात्प्रगाथस्य तच्छृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां संददृश इति सर्वा-
नेवानुवदति युवा सुवासाः परिवीत आगादिति सैव परिधानीया
सा परिवीयमाणाथ तमाहु रनुग्रहरेवजमानो वा एष यवयूपः स्वर्गो
लोक आहवनीयस्तदेनं स्वर्गं लोकं गमयति तत्स्वर्गमिति तदु वा
आहुस्तिष्ठेदेव यदिदमास्त्रानं स्वरोस्तत ईश्वरा यदि नासुररबांस्त्व-
वपातोस्तस्मात्त्वेष उद्यतो वज्रो यज्ञवासी तिष्ठेदेवासुररबांस्त्वपन्नप-

1) so M, पुरुषा LK, पुरुषा WwOBbμC.

बाधमानो यज्ञं चैव यजमानं चाभिगोपायन्नित्यथ यूष एको द्रव्य
एको गर्त एको यो ऽवाचीनवक्त्रः स^१ गर्तस्तस्मात् नैयादथ य
ऊर्ध्ववक्त्रो द्रव्यः स मानुषः कामं तस्मापि कुर्वीताथ यस्त प्रसव्या
आदित्यस्यान्वावृत्ता वक्त्राः स यूषः स^२ स्वर्ग्य एकस्यो भ्रातृव्यो
यो वानुवृतः पक्षाशीरा मूलात्स्यात्सो ऽनघः स पशव्यसं पशुकामः
कुर्वीत ॥ २ ॥

अपीषोमयोर्वा एष आस्यमापद्यते यो दीक्षते तद्यदुपवसथे ऽपी-
षोमीयं पशुमासभत आत्मनिष्क्रयणो ह्रिवास्त्रैष तेनात्मानं निष्क्रीया-
नृणो भूत्वाथ यजते तस्मादु तस्य नाम्नीयात्पुरुषो हि स प्रतिमया
तदु वा आऊर्ध्वविर्हविर्वा आत्मनिष्क्रयणं हविषो हविष एव स तर्हि
नाम्नीयाथ आत्मनिष्क्रयणमिति नाम्नीयात्तस्मादु काममेवाश्रितव्यम-
होरात्रे वा अपीषोमी तद्यद्दिवा वपया चरन्ति तेनाहः प्रीतमापेयं
रात्रिमनुसंतिष्ठते तेन रात्रिः सौमी प्रीता क्षैवाहोरात्रयोरतिमुक्ति-
रित्यहोरात्रे यज्ञेन मुच्येते नैनं ते आप्नोतो य एवं विद्वानेतं पशुमा-
सभते तमाऊर्ध्वरूपः स्याच्छुक्लं च कृष्णं चाहोरात्रयो रूपेण शुक्लं
वाथ लोहितं वापीषोमयो रूपेणेति तस्मैकादश प्रयाजा एकादशा-
नुयाजा एकादशोपयजस्तानि त्रयस्त्रिंशच्चयस्त्रिंशदि सर्वे देवाः सर्वेषा-
मेव देवानां प्रीक्षी प्राणा वै प्रयाजा अपाना अनुयाजास्तस्मात्समा
भवन्ति समाना ह्रीमे प्राणापानास्तदाहुः कस्मादृचा प्रयाजेषु यजति
प्रतीकैरनुयाजेष्विति रेतः सिध्यं वै प्रयाजा रेतो धेयमनुयाजास्त-
स्मादृचा प्रयाजेषु यजति प्रतीकैरनुयाजेष्वित्यथ यत्सर्वमुत्तममाह स्वर्ग
एव तस्मोके यजमानं दधात्वाप्रीभिराप्रीणाति सर्वेण ह वा एष
आत्मना सर्वेण मनसा यज्ञं संभरते यो यजते तस्य रिरिचान इव
वा एतस्मात्मा भवति तमस्मैताभिराप्रीभिराप्रीणाति तद्यदाप्रीणाति

1) *सस्य WB.

2) यूषस्य Bb.

तस्मादाग्निर्वा नाम पर्यभि^१ पशुं करोति रक्षसामपहन्ता अग्निर्वै रक्ष-
सामपहन्ता त्रिः प्रसवि पर्यभिकरोति तद्यथा तिस्रो ऽग्निः पुरः कु-
र्यादेवं तत्तस्मात्पुनः परीहीत्वधीधं ब्रूयाद्यभिच्छेन्न प्रच्यवेतेति ॥ ३ ॥

दैव्याः शमितार उत च मनुष्या आरभध्वमुपनयत मेधादुर
आशासाना मेधपतिभ्यां मेधमिति तद्वैक आङ्गर्थवमानो वै मेधपति-
रिति को मनुष्य इति ब्रूयाद्देवतैव मेधपतिरिति वक्षिंशतिरस्य वक्ष्य
इति पश्च उ ह वै वक्ष्य उभयतो ऽद्यक्पर्यवागित्वदग्भाजनानि ह
वै रक्षांसि भवन्ति नेद्रक्षसां भागेन दैवं भागं प्रखजानीति स एषो
ऽग्निगुः संशासनमेवाङ्गानि मा परिकर्तीरिति यद्य वा अदुष्टं तद्दे-
वानां हविर्न वै ते दुष्टं हविरदन्ति नवकल्पो ऽग्निनाववागिति^२
नवेमे प्राणाः प्राणानेव तद्यजमाने दधाति सर्वायुत्वायास्त्रिंशोको ऽमृ-
तत्वायामुष्मिंस्त्रिः परिदधात्वपरात्काय सकृत्पुरस्तादाह सकृदिव वै
पितरः पितृदेवस्य इव वै पशुरासभ्यमानो भवत्वथ यत्त्रिरपरिष्टादाह
चिर्वै देवचा देवदेवत्वमेवैनं तदयातयामाणं करोति परिधायोपांशु
अपलुभावपापक्षेत्पपापो ह वै देवानां शमिता तस्मा एवैनं तत्संप्रय-
च्छति स हि देवाननुवेद ॥ ४ ॥

अथ स्त्रीकीया अन्वाह स्त्रीकानेवैताभिरपये स्वदयत्वेता ह वा
उ तेषां पुरोनुवाक्या एता याज्यास्तस्मादभिरूपा भवन्ति स्वाहाकृ-
तिभिश्चरित्वा वपया चरन्ति प्रयाजानेव तत्पशुभाजः कुर्वन्ति न स्वा-
हाकृतीश्च वपां चान्तरेण वाचं निरुजेत प्राणा वै स्वाहाकृतय आत्मा
वपा नेत्रप्राणांश्चात्मानं चान्द्येनान्तर्दधानीत्वथ यदनुष्टुभो ऽपीषोमीयस्य
पशोः पुरोनुवाक्या भवन्ति गायत्री वै सा यानुष्टुब्गायचमयेच्छन्दो
ऽथ यत्त्रिष्टुभो याज्याः चक्षुर्वैतच्छन्दो यत्त्रिष्टुपुत्रं सोमस्तवयाच्छन्दसं
देवते प्रीयात्वथ वै पशुमासभ्यमानं पुरोडाशो निरुष्यते^३ मेधो वा

1) पर्यभि M.

2) नीति WBbK.

3) zu lesen ऽनुनिरुष्यते.

एष पशूनां यत्पुरोडाशः समेधमेवेन तद्यज्ञियं करोत्यथ यच्च पुरो-
डाशो निरूप्यते¹ तत्पुरोडाशः स्विष्टकृदच्युतो ऽपिर्वै स्विष्टकृत्तस्माद-
च्युतो भवति वैश्वामिनीं पुरोडाशस्विष्टकृतः पुरोनुवाक्यामनूच्य वैश्व-
मित्र्या यजति तत्तिर्वै यज्ञस्य पुरोडाशो वाग्निं विश्वामित्रो वाचा
यज्ञसायते ॥ ५ ॥

अथ मनोतामन्वाह सर्वा ह वै देवताः पशुमालभ्यमानमुपसं-
गच्छन्ते मम नाम ग्रहीष्यति मम नाम ग्रहीष्यतीति तासां सर्वासां
पशवेव मनांस्त्रोतानि भवन्ति ता अच प्रीणाति तथा हासां सर्वा-
साममोघाद्यैवोपसमेतं भवति तदाङ्ग्यन्नानादेवताः पशव आलभ्यन्ते
ऽथ कस्मादापेयमेवान्वाहेति तिस्रो वै देवानां मनोता अपिर्वै देवानां
मनोता तस्मिन्ह्येषां मनांस्त्रोतानि भवन्त्यथो वाग्निं देवानां मनोता
तस्मां ह्येषां मनांस्त्रोतानि भवन्त्यथो गौर्वै देवानां मनोता तस्मां
ह्येषां मनांस्त्रोतानि भवन्त्यग्निः सर्वा मनोता अपी मनोताः संग-
च्छन्ते तस्मादापेयमेवान्वाहेति ता वै त्रयोदश भवन्ति त्रयोदश वै
पशोरवदानानि तेषां समवव्यति त्रिः प्रथमया त्रिदत्तमया सप्तदश
संपद्यन्ते सप्तदशो वै प्रजापतिरेतद्वा आर्धुक् कर्म यत्प्रजापतिसंमितं
सप्तदश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशो वै प्रजापतिरेतद्वा आर्धुक् कर्म
यत्प्रजापतिसंमितमथ यच्च पशुरालभ्यते तद्वनस्पतिरच्युतो ऽपिर्वै वन-
स्पतिः स वै देवेभ्यो हविः अपयति तस्मादच्युतो भवति स उ वै
पयोभाजनो ऽवाग्निः सर्वेषु हविःषु भागी भवति तदाङ्ग्यन्नामभाजो
देवा अथ कस्मात्पाद्योभाव्नस्पतिरिति धाम वै देवा यज्ञसायजन
पाद्यः पितरः पितृदेवस्य इव वै पशुः पितृदेवस्य पयस्तस्मादिति ब्रू-
यान्तदाङ्गः कस्मात्सौम्य एवाध्वरे प्रवृताङ्गती जुहुति न हविर्यज्ञ
इत्यङ्गत्वेव वा एषा देवयज्या यज्ञविर्यज्ञो ऽपिषेव कृत्स्ना देवयज्या

1) so M, न निरूप्यते WwBK, न निरूप्येत b, नुनिरूप्यते OLC.

यत्सीम्यो ऽध्वरस्तस्मात्सीम्य एवाध्वरे प्रवृताङ्गती जुहुति न हविर्यज्ञ
इति जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्यतेर्देवि वाग्यत्ते वाचो मधु-
मन्तमं तस्मिन्नेव अथ धात्वाहा सरस्वत्या इति पुरस्तात्वाहाकारेण
जुहोति वाचं तदुत्सृजते तस्माद्वागत ऊर्ध्वोत्सृष्टा यज्ञं वहति मनसो-
त्तरां मनसा हि मनः प्रीतं मनसा हि मनः प्रीतम् ॥ ६ ॥

॥ इति दशमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

अथातः प्रातरनुवाको यदेवेन प्रातरन्वाह तत्प्रातरनुवाकस्य
प्रातरनुवाकत्वमथ यत्प्रपदो अपति यदाङ्गतीर्जुहोति स्वस्थयनमेव
तत्कुर्वते हिंक्रत्य प्रातरनुवाकमन्वाह वज्रो वै हिंकारो वज्रेणैव तस्य-
जमानस्य पाप्मानं हन्तुं क्षीर्निश्कृतमनुब्रूयादेतद् वा एकं वाचो ऽनन्वव-
सितं पाप्मना यन्निश्कृतं तस्मान्निश्कृतमनुब्रूयाद्यजमानस्यैव पाप्मनो ऽप-
हत्या अर्धर्चशो ऽनुब्रूयादृक्संमिता वा इमे लोका अथ लोकः पूर्वी
ऽर्धर्चो ऽसौ लोक उत्तरो ऽथ यदर्धर्चावन्तरेण तदिदमन्तरिचं तस्य-
दर्धर्चशो ऽन्वाहिभिरेव तस्मैर्कीर्यजमानं समर्धयत्येज्वेव तस्मैकेषु यज-
मानं दधाति ॥ १ ॥

अथ वै पङ्केः पञ्च पदानि कथं सार्धर्चशो ऽनूक्ता भवतीति
प्रश्नव उत्तरयोस्तृतीयस्तथा सार्धर्चशो ऽनूक्ता भवत्यापेयं ऋतुमन्वाह
तदिमं लोकमाप्नोत्युषस्त्रयमन्वाह तदन्तरिक्षलोकमाप्नोत्याश्विनमन्वाह त-
दमुं लोकमाप्नोति गायत्रीमन्वाह मुखमेव गायत्र्यनुष्टुभमन्वाह वाग-
नुष्टुमुखे तद्वाचं दधाति मुखेन वै वाचं वदति चिष्टुभमन्वाह बलं वै
वीर्यं चिष्टुञ्जलमेव तद्दीर्यं यजमाने दधाति बृहतीमन्वाह गोऽश्वमेव
बृहत्पुष्णिहमन्वाहावाविकमेवोष्णिग्जगतीमन्वाह बलं वै वीर्यं जगती
बलं वीर्यं पुरस्तात्त्रिष्टुञ्जलं वीर्यमुपरिष्टाज्जगती ॥ २ ॥

मध्ये बार्हताशीष्णिहास्य पशवो बलेनैव तद्दीर्यं शोभयतः पशून्प-
रिगृह्य यजमाने दधाति तथा ह यजमानात्पशवो ऽनुत्क्रामुका भव-
न्ति तस्यथा ह वा अर्धर्चलोके मनुष्याः पशून्गन्तुं यथैभिर्मुञ्चत एव-

मेवामुष्मिँहोके पशवो मनुष्यान्अन्वेष्यमेभिर्भुञ्जते स एनानिह प्रातर-
नुवाकेनावरुद्धे तमिहावरुद्धा अमुष्मिँहोके नाञ्जन्ति नैनैन प्रतिभुञ्जते
यधैवेनानामुष्मिँहोके ऽस्नाति¹ यधैभिर्भुङ्क्ते एवमेवेनानामुष्मिँहोके ऽस्नात्ये-
वमेभिर्भुङ्क्ते पङ्क्तिमन्वाह प्रतिष्ठा वै पङ्क्तिः सर्वेष्वेव तद्भूतेषु यजमानं
प्रतिष्ठापयति ॥ ३ ॥

अथ सर्वा ह वै देवता होतारं प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यन्तमाशंस-
मानाः प्रत्युपतिष्ठन्ते मया प्रतिपत्स्यते मया प्रतिपत्स्यत इति स यदे-
कां देवतामादिश्व प्रतिपद्येताधेतराभ्यो देवताभ्यो वृद्धे²तानिहृक्तया
प्रतिपद्यते तेनो न कक्षीचन देवताया आवृद्ध्यत³ आपो रेवतीरिति
प्रतिपद्यत आपो वै सर्वा देवताः सर्वाभिरेव तद्देवताभिः प्रतिपद्यत
उप प्रयन्तो अध्वरमित्युपसंद्धात्युपेति तदस्व लोकस्व रूपं प्रयन्त
इति तदमुष्योपेति तदमे रूपं प्रयन्त इति तदमुष्यादित्यस्त्रैवमेव स-
र्वासु प्रतिपत्सु सर्वेषु क्रतुष्वामेय उषस्व आश्विने पूर्वा पूर्व्वे व्याहृति-
रमे रूपमुत्तरामुष्यादित्यस्याथैतद् नाना छन्दास्त्रन्तरेण गर्ता इवाथैते
बलिष्ठे अरिष्ठे अनाते देवते ताभ्यां प्रतिपद्यते समानेन सूक्तेन समा-
रोहेत्तदगर्तस्त्वाम् रोहस्व रूपं स्वर्ग्यं यच्च वा समानस्त्वार्षेयः⁴ स्वात्तद-
नवानं संक्रामेदमृतं वै प्राणो ऽमृतेन तन्मृत्युं तरति तद्यद्या वंशेन
वा मर्त्येन⁵ वा गर्तं संक्रामेदेवं तत्प्रणवेन संक्रामति ब्रह्म वै प्रणवो
ब्रह्मणीव तद्ब्रह्मोपसंतनोति ॥ ४ ॥

शुद्धः प्रणवः स्वात्प्रजाकामानां मकारान्तः प्रतिष्ठाकामानां म-
कारान्तः प्रणवः स्वादिति हेक आहुः शुद्ध इति त्वेव स्थितो मीमां-
सितः प्रणवो ऽधात इह शुद्ध इह पूर्ण इति शुद्ध एव प्रणवः स्वा-
च्छस्त्रानुवचनयोर्मध्य इति ह स्वाह कौषीतकिस्तथा संहितं भवति
मकारान्तो ऽवसानार्थे प्रतिष्ठा वा अवसानं प्रतिष्ठित्या एवाधो उभयोः

1) नाञ्जति L. 2) वृद्धे° WBbK. 3) आवृद्धत WBbK. 4) स-
मानस्व चक्षे(:) MK. 5) so M, वा मर्त्येन die übr. Hss., वा मर्तेन C.

कामयोराप्या एत उ ह वै छन्दःप्रवाहा¹ अवरं छन्दः परं छन्दो
 ऽतिप्रवहन्ति² तस्यातिर्नासि³ छन्दसा छन्दो ऽतिप्रोढस्यातिथन्नेव⁴ यं
 द्विष्यात्तं मनसा प्रेव विध्येच्छन्दासां छन्तरेषु द्रवति वा सं वा शीर्यत
 इति ह स्नाह समानोदकीक्षुत्तमानि क्रतूनां पाङ्गान्यन्वाह रसो वा
 उदर्कः पशवश्छन्दांसि रसमेव तच्छन्दांस्त्रभुपनिवर्तन्त उपनिवर्तन्मिव
 वै पशवः सौयवसे रमन्ते सैकोना विराड् द्विरनूक्तया संपदि वि-
 राद्विरनूक्तयैका विराजमत्येति ॥ ५ ॥

त्रयो वै यज्ञे कामा यः संपन्ने यो न्यूनं यो ऽतिरिक्ते यदे
 यज्ञस्य संपन्नं तत्स्वर्ग्यं यज्यूनं तदन्नाद्यं यदतिरिक्तं तत्प्रजात्यै तदचैव
 यजमानः सर्वान्कामानाम्नोत्वभूदुषा दृश्यत्पशुरित्वाशीर्वत्वा परिदधाति
 पशुभ्य एव तदाशिशं वदते तथा ह यजमानात्पशवो ऽनुत्क्रामुका
 भवन्ति तस्यां वाचमुत्सृजति तदेनमजनीति देवेभ्यो निवेदयत्यत्र हि
 जायते ऽया वाचं देवहितं सनेमेति द्विपदामभ्यस्यति पशवो वा
 एतानि चतुश्चत्तराणि छन्दांसि यजमानच्छन्दसं द्विपदा अधिष्ठाया-
 मेव तत्पशूनां यजमानं दधात्यधीव वै पशून्पुष्टयस्तिष्ठति चिः सप्तानि
 क्रतूनां छन्दांस्त्रन्वाह तदेकविंशतिरेकविंशो वै चतुष्टोमः स्तोमानां
 परमस्तत्परमं स्तोममाम्नोति यदेकविंशतिर्द्वादश वै मासाः पञ्चर्तव-
 स्रय इमे लोका असावादित्य एकविंशस्तेनैव तत्सलोकतायां यजमा-
 नमधूहति ॥ ६ ॥

तदाङ्ग्यर्द्यदिमा हविर्यज्ञस्य वा पशोर्वा सामिधेन्यो ऽथ काः
 सौम्यस्याध्वरस्तेति प्रातरनुवाक इति ब्रूयादचरैर्ह वा इतरासां संव-
 त्सरमुपेप्सत्वृग्भिर्हि शतमात्रमनुब्रूयाच्छतायुर्वै पुष्टय आयुरेवासिंस्तह-
 धाति विंशतिशतमनुब्रूयाद्विंशतिशतं वा चतुरहानि तद्वृत्तुमाम्नोत्वृ-
 तुना संवत्सरं ये च संवत्सरे कामास्त्रीणि षष्टिशतान्यनुब्रूयाच्चीणि

1) °प्रवहा Wb.

2) ऽतिप्रवयन्ति OBLc.

3) तस्यातिर्नासि

WwObµK.

4) °तियन्नेव WbBk, °तियन्नेव Owp.

वै षष्टिशतानि संवत्सरस्याह्नां संवत्सरस्त्रीवाप्तौ सप्तविंशतिशतान्वनुब्रूया-
त्सप्त च वै विंशतिशतानि च संवत्सरस्याहोरात्राणां तत्संवत्सरस्याहोरा-
त्रास्याप्नोति सहस्रमनुब्रूयात्सर्वं वै तद्यत्सहस्रं सर्वं प्रातरनुवाकस्तत्सर्वं
सर्वमाप्नोति य एवं वेद तदु ह स्नाह कौषीतकिः प्रजापतिर्वै प्रातरनु-
वाको ऽपरिमित उ वै प्रजापतिः कस्य मातुर्महेदित्येषा ह्येव स्थितिः ॥ ७ ॥

तदाऊर्यत्सदस्युकथानि शस्वन्ते ऽथ कस्याङ्गविधानयोः प्रातर-
नुवाकमन्वाहेति शिरो वा एतच्चक्षस्त्र यज्ञविधाने प्राणाः कृन्दांसि
शीर्षं संप्राणं दधाति सदस्युकथानि शस्वन्त उदरं वै सदो ऽन्नमुकथा-
न्युदरसाचेयमु वा अन्नाद्यं तद्यथा ह वा अन्न एवं यज्ञः प्रतिमया
यथा धान्यमेवं प्रातरनुवाको यथा पात्राख्येयमुकथानि स यो ऽत्य-
कमन्वाह यथात्यधान्ये पात्राणि समृच्छेरन्नेवं तस्योक्तथानि समृच्छन्त
उक्तथानामनु समरमीश्वरो यजमानं भेषो ऽन्वेतोस्तस्माद्ब्रह्म एवानु-
ब्रूयादुक्तथानि तत्परिवृंहति या यज्ञस्य समृद्धस्त्राशीः सा मे समृ-
ध्यतामिति या वै यज्ञस्य समृद्धस्त्राशीः सा यजमानस्त्राद्यो जी-
णि वा एतानि साहस्राण्यधियज्ञं प्रातरनुवाक आश्विनं महदुक्तं¹
महाराच उ²पाकुर्यात्पुत्रा वाचो विसर्गाद्यच्चैतत्पशवो मनुष्या वयां-
सीति वाचं व्यास्रभन्ते पुरा ततो वाचं ह वा एतद्भूतान्याप्याय-
यन्ति यद्वाचंयमानि शेरत आपीनां वाचमव्यासिक्तां प्रथमतः अन्न-
वामेति न प्रातरनुवाकं चोपांश्चन्तर्यामी चान्तरेण वाचं विवृजेत
प्राणापानी वा उपांश्चन्तर्यामी वाक्प्रातरनुवाको नेत्राणापानी च
वाचं चान्येनान्तर्दधानीति तद्वैके कृन्द्सां योग इति अपित्वावापो
रेवतीरिति प्रतिपद्यन्ते नापोरेवत्यै पुरस्तात्किंचन परिहरेदिति तदिह
स्थितमनाब्रह्माय तदिह स्थितमनाब्रह्माय ॥ ८ ॥

॥ इत्येकादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

1) महाव्रतमिति एतदुक्तं M.

2) महाराचमु° WwObp.

यज्ञो वा आपस्यदप उक्चयन्ति¹ यज्ञमेव तदुक्चयन्त्यथो ऊर्जो
 आपो रस ऊर्जैव² तद्रसेन हविः संयजन्त्यथो अमृतत्वं वा आपो
 अमृतत्वमेव तदात्मन्वते तत्र का वै पुरा यज्ञमुहो रक्षांसि तीर्थेष्वपो
 गोपायन्ति तथे केचापो ऽक्च जग्मुस्त एव तान्सर्वाजघ्नस्त एतत्क-
 वषः सूक्तमपश्नत्पञ्चदशर्षं प्र देवचा ब्रह्मणे गातुरेत्विति तदन्वव्रवीत्तेन
 यज्ञमुहो रक्षांसि तीर्थेभ्यो ऽपाहंसत उ हितदर्वाक्स्वस्तिरिध्याः³ पुनः
 प्रत्वायन्त्वयादो ऽमुचाप्सध्वर्युराहुतिं जुहोति तां संप्रत्येतामनुब्रूया-
 द्विनोता नो अध्वरं देवयज्येति तस्मा एवैषा याज्या देवयज्येत्यभि-
 रूपा वर्धततीरध नु द्विधारा इत्वावृत्तासु प्रति यदापो अदृश्यमाय-
 तीरिति प्रतिख्यातासु समन्या यन्मुपयन्त्यन्या इति समायतीषु यन्ति
 वा आप उपयन्त्यन्या आपो न देवीरुपयन्ति होचियमिति होतृचमसे
 ऽवनीयमनास्ता धेनवः पयसा तूर्क्षर्थं इत्वापो वै धेनव आपो हीदं
 सर्वं ह्रिन्त्यथाध्वर्युर्हीतारमभ्यावृत्त्य तिष्ठति तं होता पृच्छत्यध्वर्यवैषी-
 रपाः इत्थीषीर्यञ्जमित्वेनं तदाहोतेव नन्नमुरिति⁴ प्रत्वाहाविदाम तब-
 दास्वप्सीषिष्मानंसत⁵ तस्मा इत्वेनं तदाह प्रत्युक्तो होतैतं निगदं
 प्रतिपद्यत ऊर्जै रसो निगद ऊर्जमेव तद्रसं निगदेन हविषि द-
 धाति ॥ १ ॥

अम्बयो यन्त्यध्वभिरित्वापो वा अम्बयो ऽपो हि यतीः स्त्रीत्वेमा
 अगमन्नेवतीर्जीवधन्या इत्यागतास्वागमन्नाप उग्रतीर्बहिरेदमित्वागतवत्या
 परिदधात्वभिरूपा अन्वाह यद्यज्ञे ऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्त्रिव समृद्धा
 अनूक्तः प्रातरनुवाक् आसीदप्राप्तान्युक्थान्यासंस⁶ तानेतस्मिन्संधावसुरा
 उदायंस्ते देवाः प्रतिबुध्य बिभ्यत एतं चिःसमृद्धं वज्रमपश्नन्नाप इति

1) °दपोक्चयन्ति Kb, °दपोक्चयन्ति MO als var. 1., °दष उक्चयन्ति
 WB. 2) ऊर्जैवेव WwOμLK, ऊर्जमेव O (am Rande als var. 1.) bC, और्जे-
 नैव M. 3) स्वस्वरिष्टाः M, स्वस्वरिध्या K. 4) तदाहोतेमन्नमुरिति
 M (ebenso Ait. Br. 2, 20). 5) °षीष्माणंसत WwBμ, °षीष्माणंसतस् K.
 6) so M, °दप्राप्ता उक्थान्यासंस die übr. Hss. und C.

तत्प्रथमं वज्ररूपं सरस्वतीति तद्वितीयं वज्ररूपं पञ्चदशर्चं भवति त-
प्तृतीयं वज्ररूपमेतेन वै देवास्त्रिःसमृद्धेन वज्रेणीभ्यो लोकेभ्यो ऽमुरान-
नुदन्त तथो एवैतद्यजमान एतेनैव त्रिःसमृद्धेन वज्रेणीभ्यो लोकेभ्यो द्वि-
षतो धातृव्याप्तदत्ते ॥ २ ॥

माध्यमाः सरस्वत्यां सत्तमासत तद्वापि कवषो मध्ये निषसाद
तं हेम उपोदुर्दास्ता वै त्वं पुत्रो ऽसि न वयं त्वया सह भक्षयि-
ष्याम इति स ह क्रुद्धः प्रद्रवन्सरस्वतीमेतेन सूक्तेन तुष्टाव तं हेय-
मन्वेयाय तत उ हेमे निरागा इव मेनिरे तं हान्वावृत्तो^१चुर्ध्वे
नमस्ते ऽस्तु मा नो^२ हिंसीस्त्वं वै नः श्रेष्ठो ऽसि यं त्वेयमन्वेतीति
तं ह क्षपयां चक्रुस्तस्य ह क्रोधं विनिन्दुः स एष कवषस्त्रीष महिमा
सूक्तस्य चानुवेदिताथ यत्सह पत्नीभिर्यन्ति गन्धर्वा इ वा इन्द्रस्य
सोममप्सु प्रत्यायिता^३ गोपायन्ति त उ ह स्त्रीकामास्ते हासु मनांसि
कुर्वते तद्यथा प्रमत्तानां यज्ञमाहरेदेवं तदुपनामुक उ एवैनं यज्ञो
भवति य एवं वेद विंशतिमन्वाह ता विराजमभिसंपद्यन्ते वैराजीर्वा^४
आपो ऽहं विराडन्नमापो ऽग्नेन तदन्नाद्यं समर्धयति त्रिः प्रथमया
चिरत्तमया चतुर्विंशतिः संपद्यन्ते चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री
प्रातःसवनं वहति तदु ह प्रातःसवनरूपा न्वाप इतीति न्वा अपो-
नग्निप्रियस्य ॥ ३ ॥

अथ वा उपांशुः प्राण एव तं ह्रयमानमनुप्राश्नात्प्राणं मे पाहि
प्राणं मे जिवन् स्वाहा त्वा सुभव सूर्यायेति स एव तस्य वषट्कारः स^५ स्वा-
हाकारो न ह वै ता आहुतयो देवान्गच्छन्ति या अवषट्कृता वास्वा-
हाकृता वा भवन्त्यन्तर्यामो ऽपान एव तं ह्रयमानमन्ववान्यादपानं मे पा-
ह्यपानं मे जिवन् स्वाहा त्वा सुभव सूर्यायेति स एव तस्य वषट्कारः स^५

1) °नृत्तो° L, °नृत्तो° M. 2) मा L O μ w. 3) प्रत्यायेता b,
प्रत्याहिता M. 4) so alle Hss. 5) so M, वषट्कारस्य W w b μ L K, वष-
ट्कारस्य OB (corr. aus स्य), L in marg., C.

खाहाकारो न ह वै ता आहुतयो देवान्गच्छन्ति या चवषट्कृता
वाखाहाकृता वा भवन्ति तौ वा एतौ प्राणापानावेव यदुपांश्वन्तर्यामी
तयोर्वा उदिते ऽन्वमनुदिते ऽन्व जुह्वतीमावेव तत्प्राणापानौ वितार-
यन्ति तस्माद्धीमी प्राणापानौ सह सन्तौ नानेव यदेवोदिते ऽन्वमनु-
दिते ऽन्व जुह्वत्वहोराचाभ्यामेव तदसुरानन्तर्यन्तु^१ भयतो ह्यमुमादि-
त्वमहोरात्रे पाप्मानं वा यजमान इति ह स्नाहाय यक्षिता उभा
उदिते जुह्वन्तुभौ वानुदित उदकयाजी स न सोमयाजी यक्षिवेती
यथायथं ह्येते स सोमयाजीति^२ न्वा उपांश्वन्तर्यामयोः ॥ ४ ॥

अनृत्येयः पवमानो ना३ इति नानृत्येय इत्याहुर्ह्येव एतदायतनं
यवैतद्धोतास्ते ऽथादः^३ सान्नो यचामी साम गायन्ति स यो ऽनूत्ति-
ष्ठत्तुचं स स्वादायतनाच्छ्वयत्तुचं स सान्नो ऽनुवर्त्तानं^४ करोति त-
स्माद् नानूत्तिष्ठेद्दृचं स्वादायतनाच्छ्वययाणीति नेद्दृचं सान्नो ऽनु-
वर्त्तानं^४ करवाणीति यदि तु स्वयं होता स्वादनूत्तिष्ठेदौपगाचं ह्यस्त्र
भवति स्वर्गो वै लोकः स्वरसाम^५ स्वर्गे लोके स्वरे सामन्वात्मानम-
तिष्ठन्वा इत्यथ पवमाने ह वा उ प्रातः सर्वा देवताः संतुष्यन्ते कथं
तत्रापरिभक्षितो भवतीति स क्षुते पवमान एतं अपं अपेदुपहृता
देवा अस्त्र सोमस्त्र पवमानस्त्र विचक्षणस्त्र भक्ष उप मां देवा ह्य-
न्नामस्त्र सोमस्त्र पवमानस्त्र विचक्षणस्त्र भक्षे मनसा त्वा भक्षयामि
वाचा त्वा भक्षयामि प्राणेन त्वा भक्षयामि चक्षुषा त्वा भक्षयामि
श्रोत्रेण त्वा भक्षयामीति स एष देवैः समुपह्वसथा हास्त्रासी सो-
मो राजा विचक्षणसङ्ग्रमा भक्षो भक्षितो भवति यममुं देवा भक्षं
भक्षयन्ति ॥ ५ ॥

अथ पशुः सोम एवैष प्रत्नचं यत्पशुर्दकपेयमिव^६ हि स्वायदेव

1) ०न्तर्यन्तु० alle Hss. 2) so M, alle übrigen Hss. सोमयाजीतीति.

3) ऽथातः L.

4) ऽनुवर्त्तमानं w.

5) स्वरःसाम M, स्वरसामः die

übrigen Hss.

4) ०मेव LO.

नालभ्येत¹ सवनान्वेतेन तीव्रीकरोति तद्यद्वपया चरन्ति तेन प्रातःसवनं तीव्रीकृतं यच्छ्रपयन्ति यत्पशुपुरोडाशेन चरन्ति तेन माध्यंदिनं सवनं तीव्रीकृतमथ यदेनेन तृतीयसवने प्रचरन्ति तेन तृतीयसवनं तीव्रीकृतं स एष सवनानामेव तीव्रीकारो यास्य सोमपा देवता यास्य पशुभाजनास्त्रयस्त्रिंशद्दे सोमपा देवता याः सोमाञ्जतीरन्वायत्ता अष्टौ वसव एकादश इन्द्रा द्वादशादित्या इन्द्रो द्वाविंशः प्रजापतिस्त्रयस्त्रिंशस्त्रयस्त्रिंशत्पशुभाजनास्ता उभय्यः प्रीता भवन्ति य एष² आलभ्यते तमेतमिन्द्रायः स्वादिति हेक आञ्जरिन्द्रायी वै सर्वे देवास्तदेनेन सर्वान्देवान्प्रीणातीति वदन्तस्तदु वा आञ्जरापेय एवैष स्वादैन्द्राः पुरोडाशास्तत्सममिन्द्रायी भवेते इत्यपेर्वै प्रातःसवनं प्रातःसवन एष आलभ्यते ऽपेर्वा एतं सन्तमन्यस्मै हरन्ति ये ऽन्यदेवत्वं कुर्वन्ति तद्यथान्वस्य सन्तमन्यस्मै हरेदेवं तदपि केवलं संवत्सरं संवत्सरसदामापेय एव न च्यवेतेति तज्जु हेक आञ्जः शिषायामेवावधृत आपेयः ॥ ६ ॥

तस्य भुवो यज्ञस्य रजसस्य नेतेति भुवदती वपाथी याज्या प्र वः शुक्लाय भागवे भरध्वमिति शुक्लवती पुरोडाशस्य प्र कारवो मनना वच्यमाना इति हविष्मती हविष एकादशिनी³ त्वेवान्वायातवेयुरिति सा स्थितिर्यदि पृष्ठोपाथं⁴ भवत्यथावाहन आवह देवान्वजमानायापिमप आवह वनस्पतिमावहेन्द्रं वसुमन्तमावहेति तत्प्रातःसवनमावाहयतीन्द्रं इन्द्रवन्तमावहेति तन्माध्यंदिनं सवनमावाहयतीन्द्रमादित्यवन्तमुभुमन्तं विभुमन्तं वाजवन्तं बृहस्पतिमन्तं विश्वदेव्यावन्तमावहेति तत्तृतीयसवनमावाहयत्यत उ हेके वनस्पतिमावाहयत्यन्तत आवाह्यस्तृतीयसवने ह्येनं यजन्तीति वदन्तस्तदु वा आञ्जरात्मा वै पशुः प्राणो वनस्पतिर्यस्य तच्च ब्रूयात्प्राणादात्मानमन्तरगान् जीविष्यतीति तथा ह स्वात्तस्मात्पशुमेवोपसंधाय वनस्पतिरावाह्यो मीमांसितः पशुः ॥ ७ ॥

1) आलभ्येत w, आलभ्यते LO. 2) यदेष WBbMμK. 3) so C. एकादशिनीस् M, एकादशिनी die übr. Hss. 4) पृष्ठोपाथं WwBbMK.

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा रिरिचान इवामन्यत स ईषत कथं नु तेन यज्ञक्रतुना यजेय येनेद्वोप कामानामुयामवान्नाथं रन्धीयेति स एतामेकादशिनीमपञ्चत्तामाहरत्तयायजत तयेद्वोप कामानामोदवान्ना-
थमरन्ध्रं तथो एवैतव्यजमान एतथैवैकादशिन्येद्वोप कामानामोत्ववान्नाथं
रन्ध्रे तस्यै वा एतस्या एकादशिन्यै यान्यापुरोनुवाक्वाक्षिव नाना म-
नोताथै च हविषो ऽथेतरत्समानमाग्नेयः प्रथमो ब्रह्म वा अपिर्ब्रह्म-
यज्ञसखावरुद्धी सारस्वतो द्वितीयो वाग्नि सरस्वती वाचा वा इदं
सदितमन्नमयते ऽन्नावस्त्रोपाप्स्यी सौम्यस्तृतीयः चक्रं वै सोमः चचयश्-
सखावरुद्धी पौष्णस्तुर्थो ऽन्नं वै पूषान्नावस्त्रोपाप्स्यी बार्हस्पत्यः पञ्चमो
ब्रह्म वै नृहस्यतिर्ब्रह्मयज्ञसखावरुद्धी वैश्वदेवः षष्ठो विश्वरूपं वा इद-
मन्नमयते ऽन्नावस्त्रोपाप्स्यी ऐन्द्रः सप्तमः चक्रं वा इन्द्रः चचयश्चखा-
वरुद्धी मारुतो ऽष्टम आपो वै मरुतो ऽन्नमापो ऽन्नावस्त्रोपाप्स्यी
ऐन्द्रापो नवमो ब्रह्मचक्रं वा इन्द्रापी ब्रह्मयज्ञसख च चचयश्चखा-
वरुद्धी सावित्रो दशमः सवितुप्रसूतं वा इदमन्नमयते ऽन्नावस्त्रो-
पाप्स्यी वारुण एकादशः चक्रं वै वारुणः चचयश्चखावरुद्ध्या एवं वै
प्रजापतिर्ब्रह्मणा च चचेण च चचेण च ब्रह्मणा चोभयतो ऽन्नाथं प-
रिगृह्णानो ऽवरन्धान ऐत्तथो एवैतव्यजमान एवमेव ब्रह्मणा च चचेण
च चचेण च ब्रह्मणा चोभयतो ऽन्नाथं परिगृह्णानो ऽवरन्धान एत्व-
वरन्धान एति ॥ ८ ॥

॥ इति द्वादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

प्रजापतिर्वै यज्ञस्तस्मिन्सर्वे कामाः सर्वममृतत्वं तस्येति गोप्तारो
यद्विष्णास्तान्सदः प्रसृप्यन्नमस्यति नमो नम इति न हि नमस्ता-
रमति देवास्ते नमसिता होतारमतिस्तज्जन्ते स एतं प्रजापतिं यज्ञं
प्रपद्यते तद्वैव यजमानः सर्वान्कामानाम्नोति ॥ ९ ॥

अथ हविष्यङ्गा चरन्ति पशवो वै हविष्यङ्गिः पशूनामेवाप्स्यी
तानि वै पञ्च हवींषि भवन्ति दधि धानाः सक्तवः पुरोडाशः पथ-

स्वेति पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्ताः पशवः पाङ्क्तः पुंशो यज्ञस्य
 च पशूनां चाप्यी सेयं निरूप्यते पशूनामेव परियहायाषो सवनानामेव
 तीव्रीकारायाथ वै हविष्पङ्क्तिः प्राण एव तस्माद्येनैव मीचावरुणः प्रे-
 ष्यति तेन होता यजति समानो ह्ययं प्राणस्तदाङ्क्यथा वै प्रातर्यज-
 तृक्सा तदहर्थातयामा भवत्यथ कस्मादेषा सर्वेषु सवनेष्वयातयामेति
 यदेव सवनेर्वितारयन्नेति प्रातः प्रातःसवनस्वेति प्रातःसवने माध्य-
 दिनस्य सवनस्वेति माध्यदिने सवने तृतीयस्य सवनस्वेति तृतीयसवने
 तेनायातयामा तदाङ्कः कस्मात्प्रातरेव पयस्या न मध्यदिने न तृती-
 यसवन इति यज्ञो वै मीचावरुण एतदे यज्ञो जायते यत्प्रातःसवने
 पयोभाजनो वै तरुणः कुमारस्तथथा जाताय स्नानमुपदध्यादेवं तद्वृद्धो
 वा उत्तरयोः सवनयोर्यदा वै वर्धते ऽतिस्रगो वै तदा तस्मात्प्रातरेव
 पयस्या न मध्यदिने न तृतीयसवन इति ॥ २ ॥

हविरमे वीहीत्यनुसवनं पुरोडाशस्विष्टकृतो यजत्यवत्सारो ह
 प्राप्तवणो^१ देवानां होतास तमेतस्मिन्बुद्धे मृत्युः प्रत्यालित्वे ऽपिर्वै
 मृत्युः स हविरमे वीहीति हविषामिं प्रीत्वायातिमुमुचे तथो एवं वि-
 द्वान्होता हविरमे वीहीत्येव हविषामिं प्रीत्वायातिमुच्यत एतेर्ह वा
 अन्तराकाशिर्देवाः स्वर्गं लीकं अगमुस्तानेतस्मिन्बुद्धे मृत्युः प्रत्यालित्वे
 ऽपिर्वै मृत्युस्ते हविरमे वीहीति हविषामिं प्रीत्वायातिमुमुचिरे तथो
 एवैव विद्वान्होता हविरमे वीहीत्येव हविषामिं प्रीत्वायातिमुच्यते ता-
 नि वा एतानि षडक्षराणि हविरमे वीहीति षडङ्गो ऽयमात्मा षड्वि-
 धस्तदात्मनैवात्मानं निष्क्रीयानृणो भूत्वाथ यजते स एषो ऽवत्सारस्य
 प्राप्तवणस्य^२ मन्त्रः स न मन्येत केन वा नु केन वा यजा इत्युपिह-
 तेन मन्त्रेणर्चा यजानीत्येव विद्यात् ॥ ३ ॥

अथ सोम इति वै पशुमवोचामैवं पुरोडाशान्दश न्वा एते सो-

1) प्राप्तवणो WwBbMμK.

2) प्राप्तवणस्य WwBbMK.

मांशवः प्रत्नोऽस्युर्मितमभिषुण्वन्ति तृप्नोऽसुरापो रसोऽसुर्वीहिर्वृ-
षोऽस्युर्ववः शुक्रोऽस्युः पयो जीवोऽस्युः पशुरमृतोऽसुर्हिरण्यमृग-
स्युर्बभ्रुः सामांसुरित्वे वा उ दश सोमांशवो यदा वा एते सर्वे
संगच्छन्ते ऽथ सोमो ऽथ सुतः ॥ ४ ॥

पुरोडाशीश्चरित्वा द्विदेवत्वैश्चरन्त्यात्मा वै यजमानस्य पुरोडाशाः
प्राणा द्विदेवत्वास्तद्यत्पुरोडाशीश्चरित्वा द्विदेवत्वैश्चरन्ति प्राणानेव तद्य-
जमाने दधति^१ सर्वायुत्वायास्त्रिंश्लोके ऽमृतत्वायामुष्मिंस्तथा ह यज-
मानः सर्वमायुरस्त्रिंश्लोक एत्याप्नोत्यमृतत्वमधिति स्वर्गे लोक ऐन्द्रवायवः
प्रथमो वात्सा इन्द्रः प्राणो वायुश्चक्षुर्मैत्रावरुणः ओचमाश्विनस्ते वा
एते प्राणा एव यद्विदेवत्वास्तस्मादनवानं यजति प्राणानां संतत्वि संत-
ता इव हीमे प्राणा नानुवषट्करोति प्राणा वै द्विदेवत्वाः संस्थानुव-
षट्कारो नेत्युरा कासात्प्राणान्तं संस्थापयानीति युक्ता इव हीमे प्राणा
ऐन्द्रवायवं पूर्वार्थं सादयति पूर्वार्थो ह्येष एषां प्राणानामभिधानत
इवाभित इतरौ पश्चादुपनिदधात्वभित इव हीदं चक्षुश्च ओचं च
तानुवगृह्णास्ते नेत्यवर्तन्ता इति नापिदधाति प्राणा वै द्विदेवत्वा
नेत्प्राणानपिदधानीति ॥ ५ ॥

इदं ते सोम्य मध्विति प्रखितानां याज्या मधुसुतां^२ मधुमत्व-
नुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्वा अथ होचाः
संयजन्ति यजमानमेव तद्वृणताथै^३ संप्रमुञ्चन्ति द्विदेवत्वानां प्रथमो भक्षो
ऽथेडाथ होतृचमस आत्मा वै यजमानस्य पुरोडाशाः प्राणा द्विदेवत्वा
अत्र पशव इडाग्नेन वै प्राणाश्चात्मा च संहितस्तस्माद्विदेवत्वानां प्रथ-
मो भक्षो ऽथेडाथ होतृचमसस्तान्ध्वये प्रयच्छति नानुयजति प्राणा
वै द्विदेवत्वा नेत्प्राणाननुयजानीति द्विरैन्द्रवायवस्य भक्षयति द्विहिं
तस्य वषट्करोति सकृन्मैत्रावरुणस्य सकृदाश्विनस्य सर्वतः परिहारमा-

१) दधाति WwOBμK.

२) मधुसुतां LC.

३) तद्वृणताथै M.

स्निग्धं भक्षयति सर्वतो ह्यनेन ओत्रेण शृणोति संस्रवान्होतृचमसे
ऽवनयतीडाभाज एवेनास्तत्करोति ॥ ६ ॥

अथेडामुपहृत्यते दक्षिणेनोत्तरेडां धारयन्सव्येन होतृचमसं च
पात्रौ च संयच्छत्यसंस्पर्शयन्वज्रो वा आज्यं रेतः सोमो नेद्वज्रेण रेतो
हिनसानीति तस्यां न सुन्वदाह नाशिषो निराहोपहृत्येडामवघ्राया-
वस्यति प्राज्ञात्तुत्तरेडामथाप आचम्य होतृचमसं भक्षयत्येतद् परमम-
न्नाथं यत्सोमः परममेवैतदन्नाथं सर्वे समुपहृत्य भक्षयन्ति ॥ ७ ॥

अथ वै प्रत्युपहृतो ऽष्टावाकस्य प्रत्येता वामा सूक्ताय सुन्वत्यज-
मानो ऽग्रभीदुत प्रतिष्ठोतोपवत्तस्य नो गाव उपहृता इति यदि
नोपशुहृषत्युतोपहृत इत्यभ्यस्यति यद्युपशुहृषति प्रत्युपहृतो ऽष्टावाको
निवर्तध्वं मानुगातेत्येतस्य सूक्तस्य यावतीः पर्याप्तुयान्तावतीरनुद्रवे-
द्धोता वाप्रतिकामिनमच्छावाकं सो तच्च प्रायश्चित्तिः ॥ ८ ॥

प्राणा वा ऋतुयाजास्तद्यदृतुयाजैश्चरन्ति प्राणानेव तद्यजमाने
दधति स वा अयं त्रेधा विहितः प्राणः प्राणो ऽपानो व्यान इति
षडृतुनेति यजन्ति प्राणमेव तद्यजमाने दधति चत्वार ऋतुभिरित्य-
पानमेव तद्यजमाने दधति द्विर्ऋतुनेत्युपरिष्ठाद्व्यानमेव तद्यजमाने द-
धति^१ सर्वायुत्वायास्त्रिंश्लोके ऽमृतत्वायामुष्मिंस्तथा ह यजमानः सर्व-
मायुरस्त्रिंश्लोक एत्याप्नोत्यमृतत्वमचित्तिं स्वर्गे लोके ते वा एते प्राणा
एव यदृतुयाजास्तस्मादनवानं यजन्ति प्राणानां संतत्त्वी संतता इव
हीमे प्राणा नानुवषडुर्वन्ति प्राणा वा ऋतुयाजाः संस्त्रानुवषड्गारो
नेत्युरा कासात्प्राणान्संस्थापयानीति युक्ता इव हीमे प्राणास्तदाहुः
कसाद्धोता यच्चद्धोता यच्चदित्येव सर्वेभ्यः प्रेष्यतीति वास्ये होता वा-
म्यचद्वाम्यचदित्येव तदाहाथो सर्वे वा एते सप्त होतारो ऽपि वा ऋचा-
भ्युदितं सप्त होतार ऋतुशो यजन्तीत्यथ यद्विषपरिष्ठाद्व्यादिशत्यजा-

1) so M, alle libr. Hss. दधाति.

मितायै ते वै द्वादश भवन्ति द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्त्रि-
वाप्यै स यो ऽत्र भक्षयेद्यस्तं तत्र ब्रूयादशान्तो भक्षो ऽननुवषट्कृतः
प्राणान्तः¹ व्यग्राज्जीविष्यतीति तथा ह स्वाद्य उ वै न भक्षयेद्यस्तं
तत्र ब्रूयात्प्राणो भक्षः प्राणादात्मानमन्तरग्राज्जीविष्यतीति तथा हेव
स्वास्त्रिमेदिवैवावेव जिघ्रेदत्र च द्विदेवत्वेषु चेति तदु तत्र शासनं
वेदयन्ते ऽथ यदमू व्यतिचरतो नान्योन्यमनुप्रपद्येते अर्ध्वर्यू तस्मादृतुर्धृतुं
नानुप्रपद्यते तस्मादृतुर्धृतुं नानुप्रपद्यते ॥ ९ ॥

॥ इति त्रयोदशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

अथात आज्यमाज्येन वै देवाः सर्वान्कामानाजयन्त्सर्वममृतत्वं
तथो एवेतद्यजमान आज्येनैव सर्वान्कामानाजयति सर्वममृतत्वं तद्वा
इदं षड्विधमाज्यं तूष्णींजपस्तूष्णींशंसः पुरोवसूक्तमुक्थवीर्यं याज्येति
षडृतुः संवत्सरः षड्विध एतेन वै देवाः षड्विधेनाज्येन षडृतुं संवत्सर-
माप्नुवन्षड्विधं संवत्सरेण सर्वान्कामान्त्सर्वममृतत्वं तथो एवेतद्यजमान
एतेनैव षड्विधेनाज्येन षडृतुं संवत्सरमाप्नोति षड्विधं संवत्सरेण सर्वा-
न्कामान्त्सर्वममृतत्वमथ यत्पुरस्तात्तूष्णींजपं जपति स्वर्गो वै लोको
यच्चक्षत्पुरस्तात्तूष्णींजपं जपति स्वस्त्ययनमेव तत्कुर्वते स्वर्गस्य लोकस्य
समध्या अद्यैतं तूष्णींशंसमुपांशुं शंसति सर्वेषामेव कामानामाप्त्या
अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरभिरिति तदिसं लोकं लोकानामाप्नोति प्रातःसवनं
यज्ञस्येन्द्रो ज्योतिर्ज्योतिरिन्द्र इति तदन्तरिक्षलोकं लोकानामाप्नोति
मार्ध्दिनं सवनं यज्ञस्य सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य इति तदमं लोकं
लोकानामाप्नोति तृतीयसवनं यज्ञस्याथ वै निविदसावेव यो ऽसौ
तपत्येष ह्रीदं सर्वं निवेदयन्नेति सा पुरस्तात्सूक्तस्य प्रातःसवने धीयते
पुरस्ताद्धोष तदा भवति मध्ये सूक्तस्य मार्ध्दिने सवने मध्ये ह्येष तदा
भवत्युत्तमाः परिशिष्य तृतीयसवने पश्चाद्धोष तर्हि परिक्रान्तो भवति

1) प्राणान्तस्य LM, प्राणः स b.

तदेतस्वीव रूपेण निविदं दधदेति¹ तद् वा आऊरञ्जयो वै प्रातःसवनं वहन्ति श्रितिपृष्ठा माध्यदिनं सवनं श्वेतानूकाशास्तृतीयसवनमित्यादित्वेनैव द्वादशपदां पुरोश्चमुपसंशंसति द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्त्रीवाप्स्यी ॥ १ ॥

अथ सप्तर्चमाज्यं शंसति सप्त वै कन्दांसि सर्वेषामेव ऋन्द्सा-
माप्स्यी तद्वा आनुष्टुभं भवति वागनुष्टुप्प्रत्यक्च वाचानुष्टुभाभ्यनूक्तं त-
त्सर्वमाप्नोति पदे विगृह्णाति तत्प्रजात्वि रूपं वीव वै स्त्रियै पुमान्गृ-
ह्णाति यदेव विगृह्णाति प्रतिष्ठायास्तद्रूपमद्यो एतच्च वै मृत्योरास्त्रं
यदेते पदे अन्तरेण स यो ऽचावानन्तं ब्रूयान्मृत्योरास्त्रमापति² न
जीविष्यतीति तथा ह स्थात्तस्मात्तदगवानं संक्रामेदमृतं वै प्राणो ऽमृ-
तेन तन्मृत्युं तरति समस्तेनोत्तरेणार्धर्चेन प्रणीति वज्रमेव तत्पाप्मने
धातृव्याय प्रहरति ता दश गायत्र्यः संपद्यन्ते ऽष्टाचरं हि दशमं पदं
गायत्री वै सा यानुष्टुब्गायत्रममेऽन्द्दो दश प्रातःसवने ऽध्वर्युर्यहा-
न्युह्णाति नवसु बहिष्पवमानेन स्तुवते हिकारो दशमो दशेमास्त्री नाना
कुर्वन्तो विराजमभिसंपादयन्त्येते द्वे ह्यत्नमन्नाभं यद्विराट् तदेतत्संपाद्य
यजमाने प्रतिदधति चिः प्रथमया चिश्चत्तमयैकादश संपद्यन्ते याज्या
द्वादशी द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्त्रीवाप्स्यी ताः संशस्ताः
षोडश गायत्र्यः संपद्यन्ते तन्नायत्रीमाज्यमभिसंपद्यत आप्नेन्त्या यज-
तीन्द्रमेव तदर्धभाजं सवनस्य करोति याज्यायां देवता अन्वाभजतेति
ह स्माह कौषीतकिस्त्रयस्त्रिंशदक्षरा वै विराट्त्रयस्त्रिंशद्देवता अक्षर-
भाजो देवताः करोत्यप इन्द्रश्च दामुषो दुरोण इति पदं परिशिष्य
विराजो ऽर्धर्चे ऽवानिति श्रीर्विराडन्नाभं अत्रिंशं तद्विराज्यन्नाभे प्रति-
तिष्ठत्युत्तरेण विराजो ऽर्धर्चेन वषट्करोति स्वर्ग एव तस्मिन्ने यजमानं
दधात्यनुवषट्करोत्याऊतीनामेव शान्त्या आऊतीनां प्रतिष्ठित्वी ॥ २ ॥

1) so WMC, दधदिति O, दधतीति LBwμ, दधति b, दधतेति K.

2) ०याति w.

श्रींसावो३ इति प्रातःसवन आहूयते यच्छुद्धं प्रणवं कुर्वन्ति तदस्य लोकस्य रूपं यन्मकारानां तदमुष्य तस्यच्छुद्धं प्रणवं कुर्वन्ति पराङ्मा असौ लोको नेत्यराधो गामेत्यथो प्रजातिर्वा अयं लोकः प्रजात्वा एवाथो प्रतिष्ठा वा अयं लोकः प्रतिष्ठित्वा एव श्रींसामो देवेत्यध्वर्यु-स्तान्वष्टावचराण्युक्थमवाचीति प्रातःसवन उपांशु होता ब्रूयादुक्थशा इत्यध्वर्युस्तान्वष्टौ गायत्र्या सवनं प्रतिपद्य गायत्र्यां प्रत्यष्ठातामध्वर्यो श्रींसावो३ इति मार्धदिने सवन आहूयते श्रींसामो देवेत्यध्वर्युस्तान्वे-कादशाचराण्युक्थमवाचीन्द्रायेति मार्धदिने सवन उपांशु होता ब्रू-यादुक्थशा इत्यध्वर्युस्तान्वेकादश चिष्टुभा सवनं प्रतिपद्य चिष्टुभि^१ प्रत्यष्ठातामध्वर्यो श्रीं श्रींसावो३ इति तृतीयसवने ऽभ्यासमाहूयते श्रीं श्रींसामो देवेत्यध्वर्युस्तानि द्वादशाचराणि रोमशेन^२ त्रयोदशावा^३-चीन्द्रायोक्तं देवेभ्य इति तृतीयसवन उपांशु होता ब्रूयादुक्थशा इत्यध्वर्युस्तानि द्वादश संपदि जगत्वा सवनं प्रतिपद्य जगत्वां प्रत्यष्ठा-तामेतद्वै तबन्मध्य आप्यते^४ स यदिह वा अपि ब्रूहच्छन्दा भवति कृपान्वेवैवं विदुषश्छन्दांसि यन्नं वहन्त्यथो एतदेष ऋगभ्यनूक्तेति ह साह । यन्नायत्रे अधि गायत्रमाहितं चैष्टुभाद्वा चैष्टुभं निरतचत । यद्वा जगज्जगत्वाहितं पदं य इत्तद्विदुषो ऽमृतत्व^५मानशुरित्यथो य-दिमा देवता एषु लोकेष्वधूढा गायत्रे ऽर्क्षिलोके गायत्रो ऽयमभिर-धूढस्त्रैष्टुभे ऽन्तरिक्षलोके चैष्टुभो वायुरधूढो आगते ऽमुर्धिलोके जा-गते ऽसावादित्यो ऽधूढः ॥ ३ ॥

आज्यं शस्त्वा प्रउगं शंसत्यात्मा वै यजमानस्याज्यं प्राणाः प्रउगं तबदाज्यं शस्त्वा प्रउगं शंसति प्राणानेव तबजमाने दधाति सर्वायु-त्वायार्क्षिलोके ऽमृतत्वायामुर्धिलोके ह यजमानः सर्वमायुरर्क्षिलोके एत्यामोत्यमृतत्वमचितं स्वर्गे लोके पवमाने स्तुत आज्यं शंसत्याज्ये

१) चिष्टुभि W, चिष्टुभिः BbWM. २) रोमशेन M. ३) त्रयोदश-मवा° b, त्रयोदशा° K. ४) आप्यते w. ५) अमृतत्व° die Hss.

स्तुते प्रउगं तदेतत्पवमानोक्चमेव यत्प्रउगमाश्रमेवाश्रयोक्तं ते एत-
द्विहरति यथा रश्मिस्त्वान्तरी रश्मी व्यतिषजेदेवं तद्वहाननुशंसतीति ह
स्माह कौषीतकिर्यो ऽसी वायोरिन्द्रवाय्वोर्यहसं वायवेन वैन्द्रवायवेन
च मीचावरुणं मीचावरुणेनाश्विनमाश्विनेन यत्प्रस्थितानां यजति तदैश्रेण
यज्ञोवाः संयजन्ति तद्विश्वदेवेन वागेव सरस्वती सर्वेषु सवनेष्वथ वै
पुरोहगसावेव यो ऽसौ तपस्विष हि पुरस्ताद्गोचते ऽथ वै पुरोहकप्राण
एवात्मा सूक्तमथ वै पुरोहगास्त्रिव प्रजा पशवः सूक्तं तस्मान्न पुरोहचं
च सूक्तं चान्तरेण व्याहृयेत संशस्य पुरोहचा सूक्तं पुरोहचे पुरोहच
एवाहृयते वायुरयेगास्तप्राणरूपं वायवा तदपानस्य रूपं गायत्रं प्रउगं
शंसति तेन प्रातःसवनमाप्तमैन्द्रं शंसति तेन माध्यंदिनं सवनमाप्तं
विश्वदेवं शंसति तेन तृतीयसवनमाप्तम् ॥ ४ ॥

अथ विश्वदेवीं पुरोहचं शंसति सा षट्पदा भवति तां त्व ऋतव¹
इत्याहुः षडृतवसस्त्री द्वे द्वे पदे अवयाहं शंसति तस्माद्द्वंद्वं समस्ता
ऋतव आख्यायन्ते ग्रीष्मो वर्षा हेमन्त इत्यथ हेक्के सारस्वतीं पुरोहचं
शंसन्ति न तथा कुर्यादतिरिक्तं तद्गुचिता वै वाक्स्वयं पुरोहस्यै वा-
म्यायवायाहि दर्शताश्विना यज्वरीरिष इत्येते उभे तत्प्रउगं नवर्चं च
द्वादशर्चं च तदेकविंशतिरेकविंशो वै चतुष्टोमः सोमानां परमस्तत्परमं
सोममाप्नोति यद्वैकविंशतिर्द्वादश वै मासाः पञ्चर्तवस्त्रय इमे सोका
असावादित्य एकविंशस्तेनैव तत्सलोकतायां यजमानमधूहति तानि
वै सप्त तृचानि भवन्ति सप्त वै छन्दांसि सर्वेषामेव छन्दसामाप्त्या
अथो एतैर्वै देवा असुराणां सप्त साप्तान्यवृजत तथो एवेतव्यजमान
एतैरेव द्विषतो धातृव्यस्य सप्त साप्तानि वृङ्क्ते ऽपेरये प्रातःसवनमा-
सीदिन्द्रस्य माध्यंदिनं सवनं विश्वेषां देवानां तृतीयसवनं सो ऽग्नि-
रकामयत स्वाप्ते माध्यंदिने सवने ऽथो तृतीयसवन इतीन्द्रो ऽकाम-

1) त्वामृतव L, तामृतव M.

यत् स्थाने प्रातःसवने ऽथो तृतीयसवन इति विश्वे देवा अकामयन्
 स्थानो माध्यदिने सवने ऽथो प्रातःसवन इति ता अमुतो ऽर्वाथो
 देवताः तृतीयसवनात्प्रातःसवनमभिप्रायुञ्जत तद्यदभिप्रायुञ्जत तत्प्रउगच्छ
 प्रउगत्वं तस्माद्वृद्धो देवताः प्रउने शस्त्रे तस्मात्सर्वाणि सवनानि
 सर्वदेवत्वानि भवन्ति विश्वेभिः सोमं मध्वित्युक्थं शस्त्रा यजति वै-
 श्वदेवा वैश्वदेवं ह्येतदुक्थं गायत्र्या गायत्रं प्रातःसवनमन्विदु वषट्क-
 रवदन्विदु वषट्करवत् ॥ ५ ॥

॥ इति चतुर्दशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

देवा वा अर्बुदेन च पावमानीभिश्च याव्यो ऽभिष्टुत्यामुषन्नमृ-
 तत्वमाप्नुवन्सत्त्वं संकल्पं तथो एवैतद्यजमानो यदर्बुदेन च पावमानी-
 भिश्च याव्यो ऽभिष्टुत्यामोत्वमृतत्वमाप्नोति सत्त्वं संकल्पमथ स्मृते पव-
 माने दधिघर्मेण चरन्त्यत्र कालो हि भवत्यथो सवनस्त्रैव सरसताया
 अथ हविष्पङ्गा चरन्ति तस्या उक्तं ब्राह्मणं भारद्वाज्या मध्यदिने
 प्रस्थितानां यजति भरद्वाजो ह मध्यदिन इन्द्राय सोमं प्रददौ सा वा
 ऐन्द्री त्रिष्टुभ्वत्यिन्द्रं हि त्रिष्टुभं माध्यदिनं सवनमनुवषट्करोत्याहुती-
 नामेव शान्त्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्वा अथ होवाः संयजन्ति तासामुक्तं
 ब्राह्मणमथेडाथ होतृचमसस्तस्योक्तं ब्राह्मणं ऊतेषु दक्षिणेषु दक्षिणा
 नीयन्ते ऽर्वापवर्गो ह्यभिषवो भवत्यथो आत्मानमेवैतन्निष्क्रीणाति यद्-
 दक्षिणा नीयन्ते ऽथो दक्षिणाभिवै यज्ञं दक्षयति तद्यद्दक्षिणाभिर्यज्ञं
 दक्षयति तस्याद्दक्षिणा नामात्मदक्षिणं वै सत्त्वं तस्मादहरहर्जपेयुरिद-
 महं मां कल्वाष्टी कीर्त्तिं स्वर्गाय लोकायामृतत्वाय दक्षिणां नयानी-
 त्वात्मानमेवैतत्कल्वाष्टी कीर्त्तिं स्वर्गाय लोकायामृतत्वाय दक्षिणां नय-
 न्ति वैश्वामित्रो महत्वतीयग्रहस्य पुरोनुवाक्यामनूच्य वैश्वामित्र्या य-
 जति सवनततिवै महत्वतीयग्रहो वास्यै विश्वामित्रो वाचा यज्ञस्तायते
 ते वा ऐन्द्र्यौ त्रिष्टुभौ भवत ऐन्द्रं हि त्रिष्टुभं माध्यदिनं सवनमनुवष-
 ट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्वा ॥ १ ॥

अथ षड्विधं मरुत्वतीयं शंसति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सर-
 खीवाप्या अनुष्टुभं गायत्रीं बृहतीमुष्णिहं त्रिष्टुभं जगतीमिति षट् क-
 न्दासि शंसति तस्मात्षड्विधं भवत्या त्वा रथं यथोतय इत्यनुष्टुभा
 मरुत्वतीयं प्रतिपद्यते पवमानोकथं वा एतद्यन्मरुत्वतीयमनुष्टुप्सोमस्य
 ऋन्द उक्तं पदविग्रहणस्य ब्राह्मणं गायत्रीः शंसति प्राणो वै गायत्र्यः
 प्राणमेव तदात्मन्वत् इदं वसो सुतमन्व इत्यनुचरः सुतवान्पीतवान्प-
 वमानोकथं ह्येतदिन्द्र नेदीय एदिहीतीन्द्रनिहवः प्रगाथो नेदीय
 उपनिष्क्रामेति हैनं मरुत ऊचुः प्रहर्षयन्तः सो ऽब्रवीजत्वा वृचं वि-
 जित्य युष्माभिर्मे ऽयं सह सोमपीथ इति तैरेवास्मिन् सह सोमपीथः
 प्र नूनं ब्रह्मणस्यतिरिति प्रवान्ब्राह्मणस्यत्यः प्रहरेति हैनं ब्रह्मोवाच
 प्रहर्षयन्तो ऽब्रवीजत्वा वृचं विजित्य त्वया मे ऽयं सह सोमपीथ
 इति स एष ब्रह्मण एव सोमपीथस्तस्मिन्देवता अन्वाभजतेति ह स्माह
 कौषीतकिर्यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रि-
 रत्यत्र देवता अन्वाभक्तास्तदाऊर्यन्त्रैव सोमियो नानुरूप इन्द्रनिहवस्य
 ब्राह्मणस्यत्यस्य प्रगाथावथ कस्मात्पुनरादायं ककुप्कारं शस्येति इति
 पुनरादायं वै सामगाः पवमाने स्तुवते तस्मैवैतद्रूपं क्रियते ऽभिर्नेता
 भग इव क्षितीनां त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूरित्वपीषोमीये ऽपीषोमी
 वा अन्तर्वृच आस्तां ताविन्द्रो नाशक्रोदभि वज्रं प्रहर्तुं तावेतं भाग-
 मुपनिराक्रामतां यश्चैनयोरसी पीर्णमासे तदेतद्वार्चघ्नमेवोकथं यन्मरु-
 त्वतीयमेतेन हेन्द्रो^१ वृचमहन् ॥ २ ॥

पिन्वन्धपो मरुतः सुदानव इति पिन्वन्धपीयापो वै पिन्वन्ध-
 पीया तद्यदेव वृचं हतमापो व्यायन्वत्प्रापिन्वस्तस्मात्पिन्वन्धपीया सा
 वै जगती तथा सर्वाणि सवनानि जगद्वन्ति भवन्ति अनिष्टा उयः
 सहसे तुरायेति जातवन्मरुत्वतीयमेतद्वा इन्द्रो ऽजायत^३ यद्वृचमहन्नेतदु

1) यस्मिन् WwbK.

2) हीन्द्रो M.

3) जायते die Hss.

वा एष जायते यो यजते तस्य प्रथमायामध्वर्युः सकृन्मद्वत्प्रत्यागृणात्वच
हेन्द्रः¹ प्रथमममाद्यन्तदेतत्पृतनाजिदेव सूक्तं यन्मद्वत्तृतीयमेतेन हेन्द्रः¹
पृतना अजयन्तस्य मध्ये निविदं दधाति मध्ये वा इदमात्मनो ऽनं
धीयते ऽथ निविदः शंसति प्राणा वै निविदः प्राणानेव तदात्मन्धत्ते
तासामेकैकं पदमवयाहं शंसत्येकैकमेव तत्प्राणमात्मन्धत्त उत्तमेन प्रणी-
तीममेव तत्प्राणमुत्सृजते तस्माद्धीमं प्राणं सर्वे प्राणा अनुप्राणन्वथो
अन्नं निविद इत्याहुस्तस्मादेना आरतं शंसेदत्वरमाण इव हि प्रति-
कामिनमन्नाद्यमन्ति² ये त्वाहिहृत्वे मघवन्नवर्धन्नित्युक्तं शस्त्वा यजति
ये शाखरे हरिवो ये गविष्ठावित्येतैर्ह वा एष एतानि सह वीर्या-
श्वकरोत्तैरेवास्त्रैष सह सोमपीथः सा वा ऐन्द्री चिष्टुम्भवत्यिन्द्रं हि
चैष्टुमं माध्मंदिनं सवनमनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां
प्रतिष्ठित्वै वागेवासौ प्रथमानुष्टुप्तां पञ्च गायत्र्यो ऽनुवर्तन्ते मन इन्द्र-
निहवः ओचं ब्राह्मणस्यत्यः प्राणो ऽपानो व्यान इति तिस्र एकपातिन्य
आत्मा सूक्तं यदन्तरात्मन्निविप्रतिष्ठा परिधानीयान्नं याज्या ॥ ३ ॥

निष्केवन्धं बह्वो देवताः प्राच्यः शस्वन्ते बह्व्य ऊर्ध्वा अधीत-
दिन्द्रस्त्रैव निष्केवन्धं तन्निष्केवन्धस्य निष्केवन्धत्वमथ यद्वृहत्वा प्रतिपद्यते
बार्हतो वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति द्वे तिस्रः
करोति पुनरादायं तत्प्रजात्वै रूपं द्वाविव वा अथे भवतस्तत उपप्र-
जायते सोचियं शस्त्वानुरूपं शंसत्वात्मा वै सोचियः प्रजानुरूपस्त-
स्मात्प्रतिरूपमनुरूपं कुर्वति प्रतिरूपो हिवास्त्र प्रजायामाजायते ना-
प्रतिरूपो धाव्यां शंसति प्राणो वै धाव्या प्राणमेव तदात्मन्धत्ते प्र-
गाथं शंसति पशवो वै प्रगाथः पशूनामेवाप्या अथो प्राणापानौ वै
बार्हतः प्रगाथः प्राणापानावेव तदात्मन्धत्त इन्द्रस्तु वीर्याणि प्रवो-
चमिति पञ्चदशर्चं निष्केवन्धं पञ्चदशो वै वज्रो वज्रेणैव तद्यजमानस्य
पाप्मानं हन्ति तस्य मध्ये निविदं दधाति मध्ये वा इदमात्मनो ऽनं

1) हीन्द्रः M.

2) so alle Hss. und C.

धीयते ऽथ निविदः शंसति प्राणा वै निविदः प्राणानेव तदात्मन्वन्ते
तासामेकैकं पदमवग्राहं शंसत्येकैकमेव तत्प्राणमात्मन्वन्त उत्तमेन प्रणी-
तीममेव तत्प्राणमुत्तृजते तस्माद्धीमं प्राणं सर्वे प्राणा अनुप्राणन्वद्यो
अन्नं निविद इत्याहुस्तस्मादेना आरतं शंसेदत्वरमाण इव हि प्रति-
कामिनमन्नायमन्ति¹ नितरां परिधानीयां शंसेत्तथा ह पत्यप्रच्यावुका
भवत्वगुदायि नितरां² तथा ह पत्यगुदतमना इव भवत्वथ यदश्वं ददा-
तीन्द्रो वा अश्व ऐन्द्रं ह्येतदुक्थमिन्द्रमेव तत्प्रीणात्वात्मा वै स्तोत्रियः
प्रजानुरूपो महिषी धाव्या प्रगाथः पशव आत्मा सूक्तं यदन्तरात्मस-
न्निविप्रतिष्ठा परिधानीयास्तं याज्या ॥ ४ ॥

पवमाने सूयमाने होतारं मृत्युः प्रत्यासीयत तमाज्येन न्यकरो-
दन्यत्र स्तोत्रियादाज्ये³ सामाज्ये प्रत्यासीयत तं प्रउगेन न्यकरोदन्यत्र
स्तोत्रियात्तं माध्वंदिने पवमाने प्रत्यासीयत तं महत्वतीयेन न्यकरो-
दन्यत्रैव स्तोत्रियादथ वै निष्केवस्ये स्तोत्रियेणैव प्रतिपद्यते तद्यथाभये
ऽतिमुच्य मृत्युं यथातिमुमुचान एवं तदाहुर्निष्केवस्यमेवेदं निष्केवस्य-
मदो महाव्रते शस्त्रेण वा अमुच चतुश्चत्तराणि कथमिहोपाप्यन्त इति
तानि वा इहोपापततराणि भवन्ति स्तोत्रियानुरूपी संशस्ती सप्त चतु-
श्चत्तराणि संपद्यन्ते चतुरश्वरं च पदमुदैति ते पशवस्ताम्यशून्यजमाने
दधाति विराड्वा अपिष्टोमो नवतिशतं स्तोत्रियाः संपद्यन्ते प्रत्यक्षमे-
वैतदपिष्टोमस्य रूपमुपैति यद्विराजो यजति पिबा सोममिन्द्र मन्दतु
त्वेति पदं परिशिष्य विराजो ऽर्धर्चे ऽवानिति श्रीर्विराडन्नायं त्रियां
तद्विराज्यन्नाथे प्रतितिष्ठत्युत्तरेण विराजो ऽर्धर्चेन वषट्करोति स्वर्गं
एव तन्नोक्ते यजमानं दधात्यनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्वा आहुतीनां
प्रतिष्ठित्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्वै ॥ ५ ॥

॥ इति पञ्चदशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

1) so alle Hss. und C.

2) भवत्वगुदायिततरां M.

3) आथे M.

वसूनां वै प्रातःसवनं इद्राणां मारुतानां सवनमादित्यानां तृतीयसवनं तद्यदादित्यग्रहेण तृतीयसवनं प्रतिपद्यते स्वयैव तदेवतया प्रतिपद्यते ऽथो धीतरसं वा एतत्सवनं यत्तृतीयसवनमथैष सरसो ग्रहो यदादित्यग्रहसैनैव तत्तृतीयसवनं सरसं करोति त्रिष्टुभमादित्यग्रहस्य पुरोनुवाक्यामनूच्य त्रिष्टुभा यजति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुभमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति तस्य नानुवषट्करोति सवनततिर्वा आदित्यग्रहः संस्थानुवषट्कारो नेत्युरा कालात्सवनं संस्थापयानीति मद्गती याज्या मद्गच्छि तृतीयसवनमथ स्तुते पवमाने पशुना चरन्त्यत्र कालो हि भवत्यथो सवनस्यैव सरसताया अथ हविष्पङ्क्ता चरन्ति तस्या उक्तं ब्राह्मणमैन्द्रार्भवस्तृतीयसवनं उज्जीयमानेभ्यो ऽन्वाह यत्र ह तदुभयः प्रजापतेः प्रेमाणं प्राप्नुस्तेनाग्निः सोमपीथे ऽन्वाभेजे तस्मान्नार्भवीषु स्तुवते ऽथार्भवः पवमान इत्याचक्षत ऐन्द्रार्भवा तृतीयसवने प्रक्षितानां यजतीन्द्रमेव तदर्धभाजं सवनस्य करोति जगत्या जागतं हि तृतीयसवनं मद्गत्या मद्गच्छि तृतीयसवनमनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथ होत्राः संयजन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणमघेडाथ होतृचमसस्तस्मिन् ब्राह्मणमीपासनांस्तृतीयसवनं उपास्वन्ति पितृनेव तत्प्रीणन्ति ॥ १ ॥

अथ सावित्र्यग्रहेण चरन्ति प्रातःसवने तमग्रे ऽयजंस्ताः प्रजा न प्राजायन्त तं मारुतदिने सवने ता उ तत्र नो एव तमत्र तृतीयसवने ऽयजंस्ततः प्रजाः प्राजायन्त तस्मात्तृतीयसवने ऽवधृतः सविताथो आदित्यानां वा एकः सवितादित्यानां तृतीयसवनं तस्मात्तृतीयसवने सवितारं यजन्ति त्रिष्टुभं सावित्र्यग्रहस्य पुरोनुवाक्यामनूच्य जगत्या यजति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुभश्रवो जगती बल एव तद्वीर्यं ऽन्ततः पशुषु च प्रतिष्ठति तस्य नानुवषट्करोति प्राणो वै सावित्र्यग्रहः संस्थानुवषट्कारो नेत्युरा कालात्प्राणं संस्थापयानीति युक्तं इव ह्ययं प्राणो मद्गती याज्या मद्गच्छि तृतीयसवनम् ॥ २ ॥

सवित्रा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते सवितृप्रसूता वै देवास्तृतीयसवनं
समभरंस्तस्मात्प्रतिपदनुचरौ सूक्तमिति सावित्राणि भवन्ति तत्सवितुर्वृ-
णीमह इत्यनुष्टुभा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते पवमानोक्तं वा एतद्वैश्वदेव-
मनुष्टुप्सोमस्य च्छन्द उक्तं पदविग्रहणस्य ब्राह्मणं गायत्रीः शंसति प्रा-
णो वा गायत्र्यः प्राणमेव तदात्मन्धत्ते सावित्रं शंसति सावित्रो हि
ग्रहो गृहीतो भवति तमेवितेनानुशंसति वायव्यां शंसति प्राणो वै
वायव्या प्राणमेव तदात्मन्धत्ते तस्यै शस्ते द्विदेवत्वान्विमुञ्चति वायौ
प्राणे प्राणान्धावापृथिवीयं शंसति प्रतिष्ठे वै धावापृथिवी प्रतिष्ठित्वा
एव तस्मिन्नध्वर्युर्मद्वत्प्रत्यागृणाति मद्वद्धि तृतीयसवनं सुरूपकृतं शंस-
त्यन्नं वै सुरूपमन्नमेव तदात्मन्धत्ते ऽथो रूपाणामेवैष सोमपीथो रू-
पमेव तदात्मन्धत्त आर्भवं शंसत्यत्र ह्येभ्यः प्रजापतिरवाकल्पयत्तस्माद-
चारभवं शस्यते ऽथ वैनामादित्यां बार्हस्पत्यामिति शंसति शुक्रामन्धि-
नावाययणमित्येवैताभिरनुशंसत्यथो वैश्वदेवं वै शस्त्रं देवतानामपरि-
हाणाय वैश्वदेवं शंसति वैश्वदेवो हि ग्रहो गृहीतो भवति तमेविते-
नानुशंसति तस्य द्विः पक्वः परिधानीयां शंसत्यर्धर्चशस्तृतीयं सा
विराजमभिसंपद्यते श्रीर्विराडन्नाद्यं अथो विराजो ऽन्नाद्यस्त्रोपाष्टी
चत्वारि सूक्तानि वैश्वदेवे शंसति पशवो वै वैश्वदेवं चतुष्टया वै
पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाष्टी तस्मादेनदारतं शंसेद्रमन्ते हा-
स्तिन्यश्वः ॥ ३ ॥

षोडशाहाव वैश्वदेवं शंसति षोडशकलं वा इदं सर्वमस्तीव सर्व-
स्वाष्टी तत्सप्तदशविधं भवत्येकादश देवतास्ततो निविद् उक्तथवीर्यं
याज्येति सप्तदशो वै प्रजापतिरेतदा आर्धुकं कर्म यत्प्रजापतिसंमितं
विश्वे देवाः शृणुतेमं हवं म इत्युक्तं शस्त्वा यजति वैश्वदेव्या वैश्वदेवं
ह्येतदुक्तं मद्वत्वा मद्वद्धि तृतीयसवनं त्रिष्टुभा बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्ध-
लमेव तद्वीर्यं यजमाने दधात्यनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहु-
तीनां प्रतिष्ठित्वै वागेवासी प्रथमानुष्टुप्तां पञ्च गायत्र्यो ऽनुवर्तन्ते मनः

सावित्रं प्राणो वायव्या चक्षुषी व्यावापृथिवीयं यो ऽयमनिष्कृतः प्राणः
स सुरूपकृतः श्रोत्रमार्भवं प्राणो ऽपानो व्यान इति तिस्र एकपातिव्य
आत्मा सूक्तं यदन्तरात्मस्त्रिविप्रतिष्ठा परिधानीयान्नं याज्या तदाहुः
कस्माद्ब्रह्मचरे एव प्रच्यावुके विड्युतेति ब्रह्म वै प्रातःसवनं चत्रं मा-
ध्यंदिनं सवनं विट् तृतीयसवनं तद्यद्यथोपपादमेव प्रातःसवनमाध्यंदि-
नयोः परिदधाति तस्माद्ब्राह्मणः प्रजा अनवधृतं क्षियन्त्यनवधृतं चत्रि-
या अथ यत्तृतीयसवनस्य परिधानीयाच्युता तस्माद्विड्युतेति ॥ ४ ॥

घृतस्य यज सौम्यस्य यजेत्याहिताभ्यां वै यज्ञस्तायते यद्वृतेन च
सोमेन च ते अत्र प्रीणाति प्रीति यज्ञं वह्नाते इत्युपांशु घृतस्य यजति
रेतःसिक्तिर्वै घृतमुपांशु वै रेतः सिच्यते ऽथ यदुद्धैः सौम्यस्य यजति
चन्द्रमा वै सोमो निष्कृत उ वै चन्द्रमास्तस्य न परस्तात्परियजेदि¹-
त्याहुस्तथामी अमुत इदमर्वाहः पश्नन्तीति² परियजेदिति¹ त्वेव स्थितं
देवलोको वा आज्यं पितृलोकः सोमो देवलोकमेव तत्पितृलोकाद-
भ्युत्क्रामन्त्यथो पितृनेव तत्प्रीणन्ति यत्सौम्येन चरन्त्यथो एतदुपसद
उत्सृज्यन्त इत्याहुःरपिं सोमं विष्णुमिति वा उपसत्सु प्रतियजत्यपिं
सोमं विष्णुमितीदं हरन्त्येतं सौम्यं सदस्तं होता प्रतिगृह्योपनिधत्ते
ऽथास्य सर्पिष्यात्मानं पर्यवेक्ष्याकुलिभ्यां सर्पिष्यस्युशति चक्षुष्या असि
चक्षुर्मे पाहीति चक्षुषी विमृशीत चक्षुरेवास्य तन्नोपायति तमुन्नातुभ्यः
प्रयच्छति ॥ ५ ॥

अथ पात्नीवतग्रहेण चरन्ति पत्नीरेव तदाहवनीयभाजः कुर्वन्ति
तस्य नानुवषट्कारोत्थाज्यसंख्यो हि भवत्यननुवषट्कारभागाज्यमुपांशु य-
जति रेतःसिक्तिर्वै पात्नीवतग्रह उपांशु वै रेतः सिच्यते नानुवषट्क-
रोति रेतःसिक्तिर्वै पात्नीवतग्रहः संख्याननुवषट्कारो नेत्युरा कासाद्रेतः
सिक्तं संस्थापयानीति मद्गती याज्या मद्गच्छि तृतीयसवनं तदाहुर्ध्रुवे

1) पर्यवेदि° oK.

2) पर्यावर्तन्तीति O in marg.

नेष्टुर्याज्याथ कस्मादेनयामीध्रो यजतीत्याग्नेयी वा एषा याज्याग्नेय
आमीध्रस्तस्मादेनयामीध्रो यजत्यथो एवं समा अनुक्तानां वषट्कारा
भवन्तीति ॥ ६ ॥

एकविंशत्याहावमाप्तिमारुतं शंसत्येकविंशो वै चतुष्टोमः स्तोमानां
परमः प्रतिष्ठानीयः प्रतिष्ठित्या एव तच्चतुर्विंशतिविधं भवति विंशतिः
पर्वणि तानि चतुश्चत्वारिंशच्चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुब्बलं वै वीर्यं
त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति वैश्वानरीयं शंसति वैश्वानरीयो
हि ग्रहो गृहीतो भवति तमेवैतेनानुशंसति रौद्रीं शंसति घोरो वै
रुद्रो भेषज्यमेव तत्कुर्वते ऽथो अन्तर्भावा एष तस्मादेनामन्त्रे^१ शस्त्रे
शंसति मारुतं शंसत्येतत्पूगो वै रुद्रस्तदेन स्वेन पूगेन समर्धयत्यथ
यज्ञायज्ञीयस्व स्तोत्रियानुरूपौ तौ वै मध्ये भिया एव शंसति मध्ये
हीयमात्मनो भिया एव योनिर्जातवेदसीयं शंसति तेनाप्तिमारुतमि-
त्याख्यायते तस्मादेनदभ्यग्रं शंसेवथापिं प्रदाव्यमतिमोक्षमाण^२ एवमापो-
देवत्याः शंसति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे
क्रियते तस्मादेना आरुतं शंसेवथाप्सु न्युन्दमान एवमहिर्बुध्न्यं शंस-
त्यपिर्वा अहिर्बुध्न्यस्तमेतयोज्ज्व^३लयत्यथो धिष्णानेवैतयानुशंसति दे-
वानां च पत्नी राकां च शंसति पात्नीवतग्रहमित्वेवैताभिरनुशंसत्यथो
अन्तर्भाजो वै पत्यस्तस्मादेना अन्ये शस्त्रे शंसति ॥ ७ ॥

अक्षरपङ्क्तयः^४ शंसति पशवो वा अक्षरपङ्क्तयः पशूनामेवास्या
अथो प्राणापानी वा अक्षरपङ्क्तयः प्राणापानावेव तदात्मन्धत्ते ऽथो
शस्त्रस्त्रिव सेन्द्रताथै पैत्रीय यामीय शंसति नाराशंसानेवैताभिरनुशं-
सत्यथो अन्तर्भाजो वै पितरस्तस्मादेना अन्ये शस्त्रे शंसति स्वादुष्कि-
लीयाः शंसति सोममेवैताभिरिन्द्राय स्वदयत्यथो देवलोको वा रुद्रः
पितृलोको यमो देवलोकेमेव तत्पितृलोकादभ्युत्क्रामति तास्वध्वर्युर्म-

१) °मन्त्रे BK. २) °मोक्षमाण M. ३) तमेतया ज्व° M, तमेत-
थोर्ज्व° BLoK. ४) so alle Hss.

द्वत्प्रत्यागृणाति मद्वद्धि तृतीयसवनं वैष्णुवाक्यीं शंसति यज्ञो वै वै-
ष्णुवाक्यो यद्वै यज्ञस्य स्खलितं बोलबलं वा भवति तदेतया भिष-
ज्यति भिषज्यमेवैषा वैष्णवीं चापेयीं च शंसत्यप्राविष्णू वै देवाना-
मन्तभाजी तस्मादेने अन्ये शस्त्रे शंसत्वित्था परिदधातीन्द्रस्य ह्येष
तमिन्द्र एवान्ततः प्रतिष्ठापयति¹ ॥ ८ ॥

किंदेवत्वः सोम इति मधुको गीत्रं² पप्रच्छ स ह सोमः पवत
इत्यनुदुष्यितस्य वा अन्ये स्फुरिति प्रत्युवाच बहुचवदेवैन्द्र इति त्वेव
पैङ्गस्य स्थितिरासीन्द्राप इति कौषीतकिर³भिना वै प्रतिपद्यते यदा-
ज्येनेन्द्रमनुसंतिष्ठत एतां परिधानीयां तस्मादैन्द्राप इत्येष वा अपि-
ष्टोम एष वा उ कामाय कामायाद्वियते यो ह वा एतेनानिद्वा-
द्यान्वेन यजते गर्तपत्वमेव तद्वीयते प्र वा मीयत इति ह स्माह स
वा एषो ऽपिष्टोम आण्यप्रभृत्यापिमादतान्तो यच्छस्त्रं चीणि षष्टिश-
तान्यृचां संपद्यन्ते चीणि वै षष्टिशतानि संवत्सरस्माह्नां संवत्सरस्त्री-
वाप्या अपि मरुद्भिः शुभयन्निर्घृकभिरित्युक्तं शस्त्रा यजत्यापिमा-
दत्यापिमादतं ह्येतदुक्तं जगत्या जागतं हि तृतीयसवनं मद्वत्वा
मद्वद्धि तृतीयसवनमनुवषट्करोत्वाऽऽतीनामेव शान्त्या आऽऽतीनां प्र-
तिष्ठित्यै ॥ ९ ॥

सोमेनेद्वा सौचामस्या यजेत अथ प्रजां विराजं चेच्छन्नैन्द्रो वा
एष यज्ञक्रतुर्यत्सीचामस्यात्मा वै यज्ञस्य त्रिपशुर्बाहू पशू तस्मादात्मा-
नमभितो बाहू भवतस्तस्मादात्मानमभितः पार्थ्व्यं स्यातां यत्सुरासो-
मग्रहाननुवषट्कृत्य सर्वे तस्मात्सोमेनेद्वा सौचामणीं कुर्यात् एवं विद्वा-
न्त्सोमेनेद्वा सौचामस्या यजेत स अथ प्रजां विराजमाप्नोति यश्चैवं
वेद श्रीर्विराजन्नाथं अथो विराजो ऽन्नाथस्योपाप्या अवभृथमवैति
यथा सोमे मैत्रावरुणा वा पयस्यया यजेत तस्या उक्तं ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

1) so M, alle übrigen Hss. und C प्रतिष्ठिति. 2) गीत्रं OL in
marg. und C. 3) कौषीतकिर° BM.

ऐन्द्रापान्युक्थोक्तानि भवन्तीन्द्राणी वै सर्वे देवा वैश्वदेवं तृतीयसवनं सर्वेषामेव देवानां प्रीत्या आप्रेयीषु मैत्रावरुणाय प्रणयन्तीन्द्रीष्वितरयोस्तेन तान्येन्द्रापानि भवन्ति चत्वारि चत्वारि सूक्तानि शंसन्ति पशवो वा उक्थानि चतुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्यै तानि द्वादश संपद्यन्ते द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्त्रैवाप्यै चतुराहावानि शस्त्राणि पशवो वा उक्थानि चतुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्यै द्विदेवत्वा उक्थयाज्या द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्वै तानि चत्वारि संपद्यन्ते पशवो वा उक्थानि चतुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्या ऐन्द्रावरुणी मैत्रावरुणस्त्रैन्द्रावरुणं ह्यस्योक्तं भवत्येन्द्राबार्हस्पत्या ब्राह्मणाच्छंसिन ऐन्द्राबार्हस्पत्यं ह्यस्योक्तं भवत्येन्द्रावैष्णव्यच्छावाकस्त्रैन्द्रावैष्णवं ह्यस्योक्तं भवति प्रथमोत्तमे मद्वत्वी मद्वद्धि तृतीयसवनं ता वै तिस्रो भवन्ति चयो वा इमे लोका इमानेव तस्मोकानामुवन्ति ता वै त्रिष्टुभो भवन्ति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्जमेव तद्वीर्यं यजमाने दधत्यनुवषट्पुर्वन्वाङ्मतीनामेव शान्त्या आङ्मतीनां प्रतिष्ठित्या आङ्मतीनां प्रतिष्ठित्वै ॥ ११ ॥

॥ इति षोडशी ऽध्यायः समाप्तः ॥

आनुष्टुभो वा एष वज्रो यत्षोडशी तद्यत्षोडशिनमुपयन्त्यानुष्टुभेनैव तद्वज्रेण यजमानस्य पाप्मानमपघ्नन्ति स वै हरिवान्भवति प्राणो वै हरिः स हि हरति तस्माद्धरिवान्भवति तदसौ वै षोडशी यो ऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणन्त्यथो षोडशं वा एतत्स्तोत्रं षोडशं शस्त्रं तस्मात्षोडशीत्याख्यायते तद्यत्षोडशिनमुपयन्ति षोडशकलं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्वाप्या अथो इन्द्र उ वै षोडशी तस्माद्धरिवान्भवति हरिस्तवो हीन्द्र इन्द्र जुषस्व प्रवहायाहि शूर हरिहेति¹ ताः पञ्चविंशत्यक्षरा एकीका नवभिर्नवभिरक्षरैरुपसृष्टात्मा वै पञ्चविंशः प्रजा पशव

1) हरी इहेति M, हरिभ्याम् AV. 2, 5, 1, हरिह Çāṅkh. Çr. S. 9, 5, 3.

उपसर्गः प्रजयैव तत्पशुभिः प्रेक्षैरन्नाद्येनेत्यात्मानमुपवृजते ताश्चतुस्त्रिं-
शदक्षराः संपद्यन्ते स्वरान् द्वौ तच्छब्दो यत्किंच चतुस्त्रिंशदक्षरं स्वारा-
ज्यमेनेनाप्नोति ताः संशक्ताः पञ्चानुष्टुभः संपद्यन्ते दशाक्षरं च पदमु-
देत्येकैकस्त्री द्वे द्वे त्वावतः पुरुवसो इति गायत्रीमुपसंशस्येतेषामेवा-
क्षराणां संपदे ऽथो एतया सह स्तोत्रियः षडनुष्टुभः संपद्यन्ते तस्मा-
देतां शंसति संपद एतत्प्रतिरूपमु हि के ऽनुरूपं कुर्वन्ति तदु वा आङ्-
रसी वै षोडशी यो ऽसी तपति न वा एतस्यान्यो ऽनुरूपो ऽस्ति
स यो ऽचानुरूपं कुर्वन् ब्रूयादप्रिय एनं भ्रातृव्यः प्रत्याख्यायिष्यत
इति तथा ह स्मात्तस्मादचानुरूपं नाद्रियेत ॥ १ ॥

अथात ऊर्ध्वानि च्छन्दांसि विहरति प्राणा वै छन्दांसि प्रा-
णानेव तदात्मन्वतिषजत्यविवर्हाय तस्माद्धीमे प्राणा विष्वक्षो वान्तो
न निर्वान्त्व'थो आनुष्टुभो वै षोडशी सर्वाख्येवैतच्छन्दांस्त्रानुष्टुभमभिसं-
पादयति गायत्रीश्च पङ्क्तीश्च विहरति यजमानच्छन्दसं पङ्क्तिसेजो ब्रह्म-
वर्चसं गायत्री तेज एष तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधात्युष्णिहश्च बृहतीश्च
विहरति यजमानच्छन्दसमेवोष्णिकपशवो बृहती वा^१र्हतानेव तत्पशू-
न्यजमाने दधाति द्विपदां च विंशत्यक्षरां चिष्टुभं च विहरति यज-
मानच्छन्दसं द्विपदा बलं वै वीर्यं चिष्टुब्रह्ममेव तद्वीर्यं यजमाने द-
धाति द्विपदाश्च षोडशाक्षरा जगतीश्च विहरति यजमानच्छन्दसमेव
द्विपदाः पशवो जगती वा^२गतानेव तत्पशून्यजमाने दधाति गायत्रीः
शंसति प्राणो वै गायत्र्यः प्राणमेव तदात्मन्वन्ते सप्तपदां शंसति सप्त
वै छन्दांसि सर्वेषामेव च्छन्दसामाप्त्या अथो एतया सह गायत्र्यश्चतस्रो
ऽनुष्टुभः संपद्यन्ते तस्मादेतां शंसति संपदे ॥ २ ॥

अथ नित्या अनुष्टुभः शंसत्वानुष्टुभो वै षोडशी तदेनं स्वेन रु-
पेण समर्धयति ता वा अष्टौ भवन्त्येताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीराशुवत

1) so M, alle übrigen Hss. und C ऽवाक्षो ऽनुनिर्वाच्य°. 2) बृह-
तीर्वा° OoBLK. 3) जगतीर्वा° OoBLK.

तथो एवैतद्यजमान एताभिरेव सर्वा अष्टीरमुते त्रिः शस्तया परि-
 धानीयया दश संपद्यन्ते दशदशिनी विराट् श्रीर्विराडन्नायं त्रियो
 विराजो ऽन्नायस्योपाप्त्या उद्यद्ब्रध्नस्य विष्टपमिति परिदधात्वदो वै
 ब्रध्नस्य विष्टपं यत्रासौ तपति तदेव तद्यजमानं¹ दधाति त्रिरेव षो-
 डशिन आहूयते स्तोत्रिये निविदे परिधानीयाथै त्रिवृद्धे षोडशी त्रि-
 वृत्तैव तद्वज्रेण यजमानस्य पाप्मानं हन्ति त एते श्लोका घोषा वी-
 र्याणीत्युक्थानां श्लोकी घोषी वीर्यवान्कीर्तिमान्भवति य एवं वेदो-
 कथानां वीर्याणि ताः संशस्तास्यत्वारिंशदनुष्टुभः संपद्यन्ते चत्वारिं-
 शदक्षरा पङ्क्तिः प्रतिष्ठा वै पङ्क्तिः सर्वेष्वेव तद्भूतेषु यजमानं प्रति-
 ष्ठापयति ॥ ३ ॥

विहृतया त्रिष्टुभा यजेदिति हैक आऊरेवा हि वाज्यपाः पूर्वेषां
 हरिवः सुतानां वाजी हि वाज्यथो इदं सवनं केवलं ते वोढा
 हि वाजी ममङ्गि सोमं मधुमन्तमिन्द्र जिष्णुर्हि वाजी सत्रा वृषञ्जठर
 आवृषस्त्वविहृतयेति त्वेव स्थितं संसिद्धानि वा एतानि देवपात्राणि
 यद्याज्याः संसिद्धेनैव तद्देवपात्रेण देवेभ्यो हविः प्रयच्छति तन्न रा-
 त्र्यामुपेयादिन्द्र उ वै षोडशी न वा इन्द्रादन्यदुत्तरमस्ति वज्ररा-
 त्र्यामुपाह्रियते पर्याया इव त्वदाश्विनं तत² एवेन चतुर्थे ऽहन्युपेयात्तद्वै
 षोडशिन आयतनं तद्वैतदहः षोडशन्नं संतिष्ठते तदु वा आऊरूपेया-
 देवैतत्³ कृत्स्ने वा अहोरात्रे यत्षोडशी तद्यत्षोडशिनमुपयन्त्वहोरा-
 त्रयोरेव कृत्स्नताथै ॥ ४ ॥

अथ यदतिरात्रमुपयन्वेतावान्नि संवत्सरो यदहोरात्रे तद्यद-
 तिरात्रमुपयन्ति संवत्सरस्त्रीवाप्त्या अथो द्वयं वा इदं सर्वं स्नेह-
 श्चैव तेजश्च तदुभयमहोरात्राभ्यामाप्तं तद्यदतिरात्रमुपयन्ति स्नेहतेज-
 सोरेवाप्त्यै ॥ ५ ॥

1) तदेतद्यजमानं o. 2) so M, त्वद् die übr. Hss. und C. 3) ऽदेवं
 तत् OoBK.

गायत्रान्तस्तोत्रियानुरूपपाञ्चसन्ति ज्योतिर्वै गायत्री तमः पाप्मा
रात्रिस्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मानमपघ्नन्ति पुनरादायं शंसन्त्वेव हि
सामगाः स्तुवते यथा स्तुतमनुशंसं भवतीति तदाङ्गरथ कक्षादुत्तमा-
प्रतीहारादूर्ध्वमाह्वय साम्ना शस्त्रमुपसंतन्वन्तीति ॥ ६ ॥

पुरुषो वै यज्ञस्तस्य शिर एव हविर्धाने मुखमाहवनीय उदरं
सदो ज्ञमुक्थानि बाहू मार्जालीयश्चाग्नीध्रीयश्च या इमा अन्तर्देव-
तास्ते ज्ञःसदसं धिष्ण्याः प्रतिष्ठा गार्हपत्यव्रतश्रपणावित्यथापरं तस्य
मन एव ब्रह्मा प्राण उज्जातापानः प्रस्रोता व्यानः प्रतिहर्ता वाग्घोता
चक्षुरध्वर्युः प्रजातिः सदस्य आत्मा यजमानो ऽङ्गानि होचाशंसिगस्त-
वदध्वर्युः स्तोत्रमुपाकरोति चक्षुरेव तत्प्राणीः संदधात्यधो अपानमेव
तन्मनसा संतनोत्यथ यत्प्रस्रोता ब्रह्माणमामन्वयते ब्रह्मन्तस्तोष्यामः प्र-
शास्तरिति मनो वा अग्रणीर्भवत्वेषां प्राणानां मनसा¹ प्रसूताः स्तोमेन
स्तुयामेत्वधो अपानमेव तन्मनसा संतनोत्यथ यद्वह्ना स्तोत्रमनुमन्यते
मन एव तत्प्राणीः संदधात्यधो अपानमेव तन्मनसा संतनोत्यथ यत्प्र-
स्रोता प्रस्तौत्यपानमेव तत्प्राणे दधात्यथ यदुज्जातोज्जाति प्राणमेव त-
द्वाग्ने दधात्यथ यत्प्रतिहर्ता प्रतिहरति व्यानमेव तत्प्राणे दधात्येवमे-
वैताः सर्वा देवताः प्राण एव प्रतिष्ठिता अथ यज्जोता साम्ना शस्त्र-
मुपसंतनोति वाग्नी होता वाचमेव तत्प्राणीः संदधात्यधो अपानमेव
तन्मनसा संतनोत्यथ यज्जोचाशंसिनः सामसंततिं कुर्वन्त्यङ्गान्येव तत्प्राणीः
संदधत्यथ ययजमानः स्तोत्रमुपगति प्राणा वा उज्जातारः प्राणानेव
तदात्मन्वते तस्मान्निनं बहिर्वेद्यभ्यस्तमियान्नाभ्युदियान्नाभ्युपाकुर्यान्नाभ्या-
श्रावयेन्नाभिवषट्कुर्यान्नाधिष्ये प्रतपेत नेत्प्राणेभ्य आत्मानमपादधा-
नीति ॥ ७ ॥

अथ यत्प्रथमेषु पर्यायेषु प्रथमेषु पदेषु निनर्तयन्ति प्रथमराचादेव

तदसुरान्निर्घ्नन्वथ यन्मध्यमेषु पर्यायेषु मध्यमेषु पदेषु निनर्तयन्ति¹ म-
ध्यमराचादेव तदसुरान्निर्घ्नन्वथ यदुत्तमेषु पर्यायेषूत्तमेषु पदेषु नि-
नर्तयन्त्युत्तमराचादेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति तद्यथाभागारमभिनिनर्तं पुनः
पुनः पाप्मानं निर्हृष्टादेवमेवैतैः स्तोत्रियानुरूपैरहोरात्राभ्यामेव तदसु-
रान्निर्घ्नन्ति ॥ ८ ॥

गायत्रास्तुक्थमुखानि शंसन्ति तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव
तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधति गायत्रीः शस्त्वा जगतीः शंसन्ति व्याहृ-
यन्ते गायत्रींश्च जगतीञ्चान्तरेण च्छन्दांस्त्रिवैतन्नानावीर्याणि कुर्वन्ति ज-
गतीः शस्त्वा त्रिष्टुब्धिः परिदधति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप्पशवो जगती
बल एव तद्वीर्यं ऽन्ततः पशुषु च प्रतितिष्ठन्त्यन्धस्वत्यो मद्वत्यः पीतव-
त्यस्त्रिष्टुभो याज्याः समृद्धास्त्रिर्लब्धया एतद्वै रात्रे रूपं जागृत्य रात्रीं
ज्योतिर्वै जागरितं तमः पाप्मा रात्रिस्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मानं
तरन्ति यावदु ह वै न वा स्तूयते न वा शस्यते तावदीश्वरा यदि
नासुररचांस्त्ववपातोस्तस्मादाहवनीयं समिद्धमाग्नीधीयं गार्हपत्यं धि-
ष्ण्यान्तसमुज्ज्वलयते ऽतिभाषेरज्ज्वलयेयुः प्रकाशमिवैव स्मादारेफन्तः²
शयीरंस्तान्ह तच्चेष्टिं तन्वा³ इति पाप्मा नापधृणोति ते पाप्मानम-
पघ्नते ते पाप्मानमपघ्नते ॥ ९ ॥

॥ इति सप्तदशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

अतिरिक्तसोमो वा एष यदाश्विनं यदि यज्ञस्मातिरिच्यते भा-
तृव्यस्तेन यजमानस्य प्रत्युद्यमी भवत्यथ यत्परस्तादश्विनी यजत्यश्विनी
वै देवानां भिषजौ भिषज्यमेव तत्कुर्वते ऽथ यच्च ह तत्सविता सूर्यो
प्रायच्छत्सोमाय राक्षे यदि वा प्रजापतेस्तत्सहस्रमन्वाकरोद्बुहिच उह्य-
मानाया एतदासां देवतानामासीत्ता अब्रुवन्नाजिमयामास्मिन्तसहस्र

1) so M, निवर्तयन्ति die übrigen Hss. und C.

2) आलेभन्तः M.

3) तच्चेष्टिं तन्वा BL, वितच्चेष्टन्तिन्वा M, तच्चेष्टं तन्वा K.

इति ता आजिमा¹⁾यंसदश्विना उदजयतां रासमेन तस्माद्वह्नी देवताः
शस्त्रेण ऽथाश्विनमित्वाख्यायते तत उ हैतदुत रासभो न सर्वमिव
जवं धावति सतं²⁾ मयेति हतं मन्यमानः सहस्रं शंसेत्सहस्रं ह्युद-
जयताम् ॥ १ ॥

तदा ऊर्यद्वहत्यायतनानि पृष्ठानि भवन्त्यथ कस्मात्त्रिष्टुभा प्रति-
पद्यत इति त्रिः शस्त्रीषा तिस्रश्च बृहत्स्यः संपद्यन्त एका च गायत्रीदमु
ह संधे रूपं यत्तिस्रो बृहत्स्यः प्रथमरूपं गायत्र्यथ यद्वहतीमभिसंपा-
दयति बृहतीं ह्यभि व्रतं संपद्यते ऽथ यद्वाहतीनां प्रतिपदां प्रथमं
प्रथमं प्रगाथं पुनरादायं ककुप्कारं शंसति पुनरादायं वै सामगाः
सुवते तस्मैवैतद्रूपं क्रियत आपेयं क्रतुं शंसति तदिमं लोकमाप्नोत्यु-
षस्त्वं शंसति तदन्तरिक्षलोकमाप्नोत्याश्विनं शंसति तदमुं लोकमाप्नोति
सौर्यं क्रतुं शंसत्यस्ति वै चतुर्थो देवलोक आपस्तमेव तेनाप्नोति प्र-
गाथं शंसति पशवो वै प्रगाथः पशूनामेवाप्या अथो प्राणापानौ वै
वाहतिः प्रगाथः प्राणापानावेव तदात्मन्धते ऽथ शस्त्रस्त्रीव सेन्द्रतायै
बावापृथिवीयं शंसति प्रतिष्ठे वै बावापृथिवी प्रतिष्ठित्वा एव द्वि-
पदां शंसति प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदा³⁾ प्रतिष्ठित्वा एव बाह्वि-
त्यया परिदधाति ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्रह्मस्त्वैव तदन्ततः प्रतितिष्ठत्यथैषा
संपन्नवति ॥ २ ॥

त्रीणि गायत्रीशतानि ते द्वे बृहतीशते सप्ततिमनुष्टुभः सप्ततिं
पङ्कीक्षत्वारिंशच्छतं बृहतीनां चयाणां चिष्टुप्कृतानां गायत्रीशतमुष्टु-
तानि त्रीणि बृहतीशतानि तच्च गायत्रीशतं जगतीशतं च ते द्वे बृ-
हतीशते पञ्चाशत्त्रिष्टुभः पञ्चाशदुष्णिहः शतं बृहत्स्यः संपद्यन्ते ऽथ याः
सप्तपञ्चाशतं बृहत्स्यो ऽत्रैव ताः संपन्ना अथ ये द्वापञ्चाशौ चिष्टुभौ
द्विपदा च तास्मिन्नो बृहत्स्यः संपद्यन्ते तन्नागाः छन्दस्त्राणां सहस्रं सत्स-

1) ताः प्राजिमा° B.

2) so M, श्रितं die übrigen Hss. und C.

3) द्विपदाः BoK.

हस्तं बृहत्तः संपद्यते न सहस्रमतिशंसेनार्वाक्सहस्रादिष्वेषा हेव स्थितिः
प्रो त्वेवाश्विनस्य विभूतिरतिदृश्यत एष आप्रेयः क्रतुराप्रेयादेव क्रतोर्न
निश्चयेताय यथाप्रेयं क्रतुं पुरा कालात्समतीयादाश्विनमनु यत्किंच
द्विदेवत्वमृशु तदनुवर्तयेत्सीर्यै क्रतौ पावमानीर्यथाहृन्स गायत्रीर्गा-
यत्रे चिष्टुभस्त्रैष्टुभे जगतीर्जागते सर्वे सौर्यै¹ न्यङ्ग सौर्यस्त्रायतने सर्वा-
नेन्द्रान्मगाथान्मगायस्त्रायतने सर्वे बावापृथिवीयं बावापृथिवीयस्त्रा-
यतने सर्वा द्विपदा द्विपदाया आयतने सर्वे बाईस्त्राय पुरस्तात्परि-
धानीयाया एतद्वै किंचिद्विधैर्वा न प्रदृश्यते ॥ ३ ॥

अथ वै चक्रीवदाश्विनमालम्बने चक्रे अकूध्रीच्यो ऽच आ वां रघो
अश्विना श्वेनपत्वेति स उद्धिरथ चत्वार्यागस्तत्त्वानि युक्तानि स एष
देवरथः स एतेन देवरथेन स्वस्ति स्वर्गं लोकं समनुते समुपर्णं स्त्रा-
द्वयो वै सुपर्णस्तथथा पक्षि वयो भूस्त्वि स स्वस्ति स्वर्गं लोकं समनुते
द्विरेवाश्विनायाहृत्यते प्रतिपदे चैव परिधानीयाथै च तबद्या प्रती-
घातेनानिवेध्यमानो धापयेदेवं तदघातः परिधानस्त्वैव मीमांसा य-
दादित्यो रराव्यामतिसर्पेयदैर्न स्वयं होता निर्जानीयायदास्त्र लो-
हितिमापीया²यदैर्न सर्वे रन्मयः प्रत्युत्सर्पेरन्त्स कालः परिधानस्त्वैत-
स्मिन्ह वा एष काले ऽपहतपाप्मा विविक्तपाप्मा भवत्वपहते पाप्मानं
विविच्यते पाप्मना य एतस्मिन्काले परिदधात्वथ यबभं स्त्रादेतद्वा
अस्त्र तद्रूपं येन प्रजा विभर्तीदिमेकं यदयं प्राणो ऽध्यात्ममतिरोहितो
मदित्वैव ॥ ४ ॥

तं मन्यमानः परिदध्वाद्विभ्राज आहुतिं जुहुयादग्निर्ज्ञायमान
आदित्ये यो ऽनुपयुक्तः स्त्रादाविरेभ्यो भवति द्वाभ्यां यजेद्वाभ्यां ह्या-
श्विनमित्वास्त्रायते ऽनवानं गायत्रीमुक्त्वा विराजो ऽर्धेर्वै ऽवानिति
श्रीर्विराड्नाथं श्रियां तद्विराज्यन्नाथे प्रतितिष्ठत्युत्तरेण विराजो ऽर्धेर्वै

1) सूर्यं BKO, सूर्यन्य° M. 2) °तिमावीया° BO (am Rande मपी-
यादिति भाष्ये) o.

वषट्करोति स्वर्ग एव तस्मैके यजमानं दधाति विराजैव यजेदिति
ह आह कौषीतकिस्त्रयस्त्रिंशदक्षरा वै विराट् त्रयस्त्रिंशद्देवता अच-
रभाषो देवताः करोत्वश्विना वायुना युवं सुदधेति त्वेव स्विताश्विनी
चिष्टमिरोअद्भ्यवती तिरोअद्भ्या हि सोमा भवन्वयो बलं वै वीर्यं
चिष्टुञ्जलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधात्वनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्वा
आहुतीनां प्रतिष्ठित्वि संसन्नेषु च्छन्दोगेषु प्रवृतहोमीये आहुती जुहोति
महच्छस्त्रं वाक्च मनश्च प्रीते उच्यच्छाते इति ॥ ५ ॥

अथ हारियोजनेन चरन्ति हरी एव तत्प्रीणन्त्वच देवाः साश्वाः
प्रीता भवन्ति चिष्टुभं हारियोजनस्य पुरोनुवाक्यामनूच्य जगत्वा यज-
ति बलं वै वीर्यं चिष्टुप्पशवो जगती बल एव तद्वीर्यं ऽन्ततः पशुषु
च प्रतितिष्ठति मद्वती याव्या मद्वि तृतीयसमनमनुवषट्करोत्याहुती-
नामेव शान्त्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्वि तासां भूयिष्ठा धानागामाददीत
पशवो वै धाना भूमानमेव तत्पशूनामात्मन्वन्ते ऽथ यदृचं जपन्ति
यदाहुतीर्जुहति स्वस्त्वयनमेव तत्कुर्वते यज्ञस्त्वैव शान्त्वि यजमानस्य च
भिषज्याथै ता आहवनीयस्य भक्षान्ते निवपन्ति योनिर्वै^१ पशूनामा-
हवनीयः स्व एवैनांस्तन्नोष्ठे ऽनपक्रमे दधति ॥ ६ ॥

अथ शाकलाजुहति तद्यथाहिर्जीर्णायै त्वचो निर्मुञ्चेतिषीका वा
मुञ्जादेवमेवैते सर्वस्मात्पाप्मनः संप्रमुच्यन्ते ॥ ७ ॥

अथ सव्यावृतो ऽप्सु सोमानुपपरायन्ति तानिहान्तर्वैद्यासादयन्ति
तद्धि सोमस्त्रायतनं व्यवदधति दर्भपिञ्जलानि यदा वा आपस्वीषधयश्च
संगच्छन्ते ऽथ छत्स्नः सोमस्ता वैष्णव्यर्चा निनयन्ति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ
एवैनांस्तदन्ततः प्रतिष्ठापयन्त्वथ प्राणान्तंसंमृशन्ति तद्यदेवाच प्राणानां
मूरीकृतं यद्विलिष्टं तदेवैतदाप्याययन्ति तन्निषज्यन्ति भक्षपरिधीन्कुर्वते
मानुषेणैव तन्नचेण देवं भक्षमन्तर्दधते ॥ ८ ॥

1) योतिर्वै B (Corr. aus योनिर्वै) oKO (am Rande: योनिरिति भाष्ये).

अवभृथो ऽमुमेवैतत्सवनैरीप्सन्ति यो ऽसौ तपत्युद्यन्तं प्रातःस-
वनेन मध्ये सन्तं माध्मदिनेन सवनेनासं यन्त तृतीयसवनेन स वा
एषो ऽपः प्रविशन्न वरुणो भवति तस्माद्धारुणमेककपालं पुरोडाशं नि-
र्वपत्येकस्या वै श्रीः श्रीर्वै वरुणः श्रियामेव तदन्ततः प्रतितिष्ठति ते
ऽन्तरेण चात्वालौत्करा उपनिष्क्रामन्ति तद्धि यज्ञस्य तीर्थमाप्त्रानं नाम
तदेतदृचाभ्युदितमाप्त्रानं तीर्थं क इह प्रवोचदित्येतेन वै देवास्तीर्थेन
यज्ञं प्रपद्य सर्वान्कामानाप्नुयथो एवैतद्यजमान एतेनैव तीर्थेन यज्ञं
प्रपद्य सर्वान्कामानाप्नोति ॥ ९ ॥

ते यस्यां दिक्षापो भवन्ति तां दिशमभ्यावृत्य चरन्ति सा वै
प्राची दिग्यस्यां देवतास्तुरः प्रयाजान्यजत्यृते बर्हिष्कान्बर्हिष्मन्तमुत्सृ-
जति न ह्यत्र बर्हिः स्तीर्यते वार्चघ्नावाज्यभागी भवतः पाप्मन एव
वधायाथो हास्य पीर्णमासात्तन्नादनितं भवत्यप्सुमन्तौ द्वेके कुर्वन्ति
वार्चघ्नौ त्वेव स्थितावथ यदप्सु वरुणं यजति स्व एवैनं तदायतने
प्रीणात्वथ यदपीवरुणी यजत्वचाभिः सर्वेषु हविःषु भागी भवति द्वा-
वनुयाजी यजत्यृते बर्हिष्कौ बर्हिष्मन्तमुत्सृजति प्रजा वै बर्हिर्नेत्रजा-
मप्सु प्रवृण्वानीति त एकशतं प्रयाजानुयाजा भवन्ति शतायुर्वै पुरुषः
शतपर्वा शतवीर्यः शतेन्द्रिय उप य एकशततमः स आत्मा तदेतद-
ङ्गिरसामयनं स एतेनायनेन प्रतिपद्यते ऽङ्गिरसां सलोकतां सायुज्य-
माप्नोत्यथ याः षड्वाष्टौ वा वषट्कृतयस्तदादित्वानामयनं स एते¹-
नायनेन प्रतिपद्यत आदित्वानां सलोकतां सायुज्यमाप्नोति ॥ १० ॥

अनूबन्ध्या चतुर्थमेवैतत्सवनं यदनूबन्ध्या तस्मादच्युता भवति च-
तुर्थं ह्येवैतत्सवनानां सा वै मैत्रावरुणी भवत्यपीषोमीथो हि पुर-
स्तात्कृतो भवति² तस्मान्मैत्रावरुणी भवति यज्ञस्त्रैव सभारताया अथ

1) एने० OoBK.
eingesetzt.

2) तस्मादच्युता भवति in B unter der Zeile

यदप्सु वक्ष्यं यजत्वच मित्रो ह्रीनो भवति तस्मात्कीचावक्षणी भवति
मित्रस्त्रैवानुसन्ध्यै ॥ ११ ॥

अथ यदि पशुरानीतो ऽनुपाकृतो म्रियेतर्लिग्भ्यस्तं कारयेदध्यान्
तद्रूपं तद्देवत्वं^१ पशुमालभेरस्तमाप्रीतं पर्यभिक्ततमुदङ्गं नयेयुस्तं संश्र-
पयेयुस्तस्मानु न्याय^२मितरं कर्शयेयुस्तयोर्नाना वपे उत्खिष्य नाना अ-
पयित्वा नानावदाय समाने वषट्कारे जुहुयुस्तयोर्नानैव पशुपुरोडाशौ
अपयित्वा नानावदाय समाने वषट्कारे जुहुयुस्तयोर्नानैव हविषी
अपयित्वा नानावदाय समाने वषट्कारे जुहुयुरेवं तृतीयगुदावेवं आ-
घन्वी यदि त्वथेकधैवाप्रियाप्रीतः स्नात्तेनैव प्रचरेयुरिति सा स्थितिः
प्राणा वा आप्रियः प्राणानेवास्मिंस्तद्दधात्वच यद्यष्टापदी स्नात्कथं
स्नादिति गर्भस्त त्वचो वपा रूपं फलीकरणानां फालीकरणान्गर्भ-
मिति शमित्रे अपयित्वेतरस्त वषट्कारेषु शमित्र एव जुहुयू रचांसि
ह वा एतद्यज्ञं गच्छन्ति यद्वैतादृग्भवति तानि तेनापहन्ति तदरचो
हतमेवं नु यदि पशुरनुबन्धा भवति यद्यु वै पयस्तीतद्मित्रिचावक्षणीयोः
स्वं हविर्यत्पयस्ता मित्रावक्षणीयोः पयस्तीति हि स्थिता ॥ १२ ॥

अथ यदि गोपशुर्भवति गोसंस्तवी वै मित्रावक्षणी तस्मान्नोप-
शुर्भवति युवं वस्त्राणि पीवसा वसाधे इति वपाधौ चाज्या पीवसेति
तद्वपाधौ मेदसो रूपं यद्वहिष्ठ नातिविधे सुदानू इति पुरोडाशस्त
बंहिष्ठमिति बज्रस्त इव हि पुरोडाशः प्र बाहवा सिध्यतं जीवसे न
इति हविषो बाहवेति तद्वविषो ऽङ्गानां रूपम् ॥ १३ ॥

उदङ्कुदवस्त्युदङ् हि जीवस्तोक्त उदङ्कुदवसाय वैष्णवर्चा पूर्णा-
ङ्गतिं जुहोति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव तदारभते पञ्चकपालः पुरोडाशो
भवति पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्त्रैवाप्यौ यद्यु वा अष्टा-
कपालः पीर्णमासमेव तत्त्वं भवति प्रतिष्ठा वै पीर्णमासं प्रतिष्ठित्वा

1) तदर्थं M.

2) तस्यानुज्ञात° LO (Corr.) C, तस्यानुज्ञाय° oK.

एवेदं त्वेव प्रत्यक्षं पुनराधेयस्य रूपं यत्पदपङ्क्तयो याज्यापुरोनुवा-
क्वास्तथैव व्यतिषक्तास्तस्यां संस्त्रितायां यजमानो ऽपिहोत्रं जुहोति
संस्त्रिते ह्यग्न्याधेये ऽपिहोत्रं ह्यते तस्मात्तस्यां संस्त्रितायां यजमानो
ऽपिहोत्रं जुहुयादिति जुहुयादिति ॥ १४ ॥

॥ इत्यष्टादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

ते वै दीक्षिष्यमाणा अग्नीन्संनिवपन्त एकधैव तद्वत्सं वीर्यमा-
त्मन्धधते ऽधीतां संनिवपनीयामिष्टिं तन्वते ते ऽग्नये ब्रह्मण्वते ऽष्टाक-
पालं पुरोडाशं निर्वपन्त्यग्नये चचवत एकादशकपालमग्नये चचभृते
द्वादशकपालं ब्रह्मचचे एव तद्यजमानाः समारोहन्ति ताभ्यामेवैतत्स्वस्ति
संवत्सरं तरन्ति^१ बहूनां चेष्ट्यमाणानामेषां संनिवपनीयोखा संभर-
णीया सैवैकस्य दीक्षिष्यमाणस्य भवति ॥ १ ॥

अथैतेन^२ प्रजापत्येन पशुना यजन्ते प्रजापतिप्रसूताः स्वस्तीमं
संवत्सरं सममृवामहा इति तस्य हेके वायवं पशुपुरोडाशं कुर्वन्त्येते
प्रजापतेः प्रत्यक्षं रूपं यद्वायुरित्यग्नये उ हेके कामाय कुर्वन्त्यग्निर्वै का-
मो देवानामीश्वरः सर्वेषामेव देवानां प्रीतिं तस्य हेके वैश्वानरीयं
पशुपुरोडाशं कुर्वन्त्यसौ वै वैश्वानरो यो ऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणन्ति
ते पुरस्तादेव दीक्षाप्रसवान्^३ कल्पयन्ते^४ तेषस्यामावास्याया एकाह उप-
रिष्ठाहीचैरन्नाघस्य वेत्याहुस्तदुभयं व्युदितं तेषस्य त्वेवोदिततरमिव
त एतं त्रयोदशमधिचरं मासमाप्तुवन्त्येतावान् सवत्सरो यदेष त्रयो-
दशो मासस्तदत्रैव सर्वः संवत्सरः आप्नो भवति ॥ २ ॥

स वै माघस्यामावास्यायामुपवसत्युदङ्कुावर्त्यमुपेमे वसन्ति प्रा-
यणीयेणातिरात्रेण यक्ष्यमाणास्तदेनं प्रथममाप्तुवन्ति तं चतुर्विंशेनार-
भन्ते तदारभ्यणीयस्यारभ्यणीयत्वं स षणमासानुदङ्कुति तमूर्ध्वैः षडहै-
रनुयन्ति स षणमासानुदङ्कुत्वा तिष्ठते दक्षिणावर्त्यमुपेमे वसन्ति वैष-

1) चरन्ति OoK. 2) त एतेन M. 3) प्रसवान् Bo. 4) कल्पन्ते O.

वतीयेनाह्ना यच्चमाणास्तदेनं द्वितीयमामुवन्ति स षण्मासान्दक्षिणैति तमावृत्तैः षडहैरनुयन्ति स षण्मासान्दक्षिणैत्वा तिष्ठत उदङ्गावर्त्य-
 नृपेमे वसन्ति माहाव्रतीयेनाह्ना यच्चमाणास्तदेनं तृतीयमामुवन्ति तं
 यत्तिरामुवन्ति चेधा विहितो वै संवत्सरः संवत्सरस्त्रीवाप्यी तदुतीषापि
 यज्ञगाथा¹ गीयते अहोरात्राणि विदधदूर्णावा इव धीर्यः² षण्मासो
 दक्षिणा नित्यः³ षडुदङ्गेति⁴ सूर्य इति षड्द्वेष उदङ्गासानेति षड्द-
 क्षिणा तद्वै न तस्मिन्काले दीक्षेरन्नागतं सस्यं भवति दहरकाश-
 हानि भवन्ति संवेपमाना अवभृथादुदायन्ति तस्मादच न दीक्षेरक्षि-
 स्त्रामावास्त्राया एकाह उपरिष्ठाहीक्षेरन्नागतं सस्यं भवति महान्धहानि
 भवन्त्यसंवेपमाना अवभृथादुदायन्ति तस्मादेतत्स्थितम् ॥ ३ ॥

अथैतामभिचित्वायां पञ्चहविषं दीक्षणीयामिष्टिमेके तन्वते पञ्च-
 पदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्त्रीवाप्या अथैतामातिष्ठ्यां पञ्चहवि-
 षमेवेष्टिमेके तन्वते पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्त्रीवाप्या
 अथैता बह्वधीरन्वाह बह्वन्ध्यामीन्प्रणयन्ति ता वै चतस्रो भवन्ति चतु-
 ष्यं वा इदं सर्वमस्त्रीव सर्वस्त्रीवाप्यी चिः प्रथमया चिश्चतमयाष्टौ संप-
 वन्ते ऽष्टाचरा गायत्री गायत्री वा अपिर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनैव तच्छ-
 न्दसापीन्प्रणयन्त्यथ चिन्वन्ति यावदहं कामयन्ते ऽथैतं संचितं सामभिः
 परिष्टुवन्त्यथ होतारमाङ्गरग्न्युक्तमनुजपेति बह्वो ह वा एष देवा-
 नामशान्तः संचितो भवति तमेवैतच्छ्रमयति निरुक्तं वैश्वानरं यजति
 निरुक्तो ह्येष तदा भवति यदापीन्प्रणयन्ति ॥ ४ ॥

अथात ऊर्ध्वमैकाहिकं कर्म हविर्धानयोः प्रवर्तनमपीषोमयोः
 प्रणयनमपीषोमीयः पशुस्तस्त्रोक्तं ब्राह्मणमथापीषोमीयस्य पशुपुरोडा-
 शमन्वञ्चि देवसूभ्यो हवींषि निर्वपन्वेता ह वै देवताः सवानामीशते

1) यज्ञगाथा am Rande in LOo.

2) जूर्यः C und als var. l. Oo.

3) °णादित्यः M.

4) षडुदङ्गेति K.

ता अत्र प्रीणन्ति ता अत्र प्रीताः सवान्¹ प्रस्थानि तस्माद्देव²स्वस्वा वा
अष्टी भवन्त्येताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीरस्रुवत तथो एवैतद्यजमाना
एताभिरेव सर्वा अष्टीरस्रुवते ऽत्र ह्येके सर्वपृष्ठायै हवींषि निर्वपन्ति
सर्वे वा अपिचित्वा सर्वेण सर्वमाप्नुवामेति तानि वै दश हवींषि
भवन्ति दशदशिनी विराट्छीर्विराडन्नाथं त्रियो विराजो ऽन्नाव-
स्त्रोपाप्या अथ सुवन्ति यावद्दहं कामयन्ते ॥ ५ ॥

अथानूबन्धस्य वपायां संस्थितायां त्वाष्ट्रेण पशुना चरन्ति रे-
तःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्रः पत्नीशाले चरन्ति पत्नीषु वै रेतः सिच्यत उपांशु
चरन्ति रेतःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्र उपांशु वै रेतः सिच्यते पर्यभिक्ततमुत्सृ-
जन्ति न संस्थापयन्ति रेतःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्रो नेद्रेतः सिक्तं पुरा काला-
त्संस्थापयामेति तदाऊर्यदेते देवते आवाहयति स्वष्टारं च वनसतिं
च क्वाक्षिते इष्टे भवत इति प्रयाजेषु वा एते देवते यजति तच्चैवाक्षिते
इष्टे भवतः ॥ ६ ॥

अथानूबन्धस्य पशुपुरोडाशमन्वसि देविकाभ्यो हवींषि निर्वपन्ति
यातयामानि ह वा एतस्य च्छन्दांसि भवन्ति यः सोमेन यजते छन्दां-
सि वै देविकास्तद्यदेविकाभ्यो हवींषि निर्वपन्ति तथा हास्यायात-
यामानि पुनर्यामाणि भवन्त्यथो धीतरसानि ह वा एतस्य च्छन्दांसि
भवन्ति यः सोमेन यजते छन्दांसि वै देविकास्तद्यदेविकाभ्यो हवींषि
निर्वपन्ति च्छन्दसामेव सरसतायै ता वा एता देव्यो ऽथैष कः प्रजा-
पतिस्तस्माद्देविकास्तानि वै पञ्च हवींषि भवन्ति पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ
वै यज्ञो यज्ञस्त्रैवाप्या अत्र ह्येके देवीभ्यो हवींषि निर्वपन्ति सर्वे
वा अपिचित्वा सर्वेण सर्वमाप्नुवामेति तानि वै दश हवींषि भवन्ति
दशदशिनी विराट्छीर्विराडन्नाथं त्रियो विराजो ऽन्नावस्त्रोपाप्या
अत्र ह्येके दिशामवेष्टीः कुर्वन्ति सर्वे वा अपिचित्वा सर्वेण सर्वमाप्नु-

1) सर्वान् M.

2) तस्माद्देव M.

वामेति तानि वै षड्वींषि भवन्ति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सर-
स्त्रीवाप्यै संखितायां चोदवसानीयायां मैत्रावरुणा पयस्वया यजेत
तस्मा उक्तं ब्राह्मणं नैतयानिद्वापिचिन्मैथुनं चरेतेति ॥ ७ ॥

मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यच्चतुर्विंशं तस्मादग्निष्टोमो भवत्यग्नि-
ष्टोमो हि यज्ञानां मुखं मुखत एव तत्संवत्सरं प्रीणन्ति तं ह्येक
उक्थं कुर्वन्ति यज्ञस्त्रैव सभारतायै तस्य चतुर्विंशस्तोमो भवति च-
तुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्धमासाः संवत्सरस्त्रीवाप्यै तस्य चीणि षष्टिश-
तानि स्तोत्रियाणां संपद्यन्ते चीणि वै षष्टिशतानि संवत्सरस्याह्नां सं-
वत्सरस्त्रीवाप्यै तस्य बृहत्पृष्ठं भवति द्वितीयं वा एतदह्नां द्वितीयं
बृहत्पृष्ठानां तस्मादस्य बृहत्पृष्ठं भवत्यथ यच्च चतुर्विंशमहर्षयन्त्यवधृतं
वा उ तच्च महाव्रतं बृहदु वा आयतनेन महाव्रतस्य पृष्ठं भवति
तस्माद्बृहदेवैतस्याहः पृष्ठं स्यादिति तस्य संवत्संवत्सरमभियर्युदितं तस्यै-
तानि च्छन्दोरूपाणि होता जनिष्ट चेतन इत्यष्टर्चमाज्यं गायत्रीमात्रं
गायत्रीमात्रो वै स्तोमस्तद्वै शस्त्रं समृद्धं यत्स्तोमेन संपद्यते माधुच्छ-
न्दसः प्रउगः स वै समृद्धस्तस्य रूपेणान्ये प्रउगाः कल्पन्ते समृद्धं मे
प्रथमतः कर्म कृतमसदित्या त्वा रथं यद्योतय इति मरुत्वतीयस्य
प्रतिपदिदं वसो सुतमन्थ इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्त-
स्त्रोक्तं ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

कथा शुभा सवयसः सनीडा इति मरुत्वतीयमनुत्तमा ते मघ-
वन्नक्तिर्विति नवमी तथा परिदधात्युत्तराः पूर्वाः शस्त्वा मावत्यो
हि ता भवन्त्यथैषा निष्केवल्या¹ तस्मिन्वा अस्ति समान्या मरुतः संमि-
मिचुरिति संवत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं तदिदास भुव-
नेषु ज्येष्ठमिति बृहद्विषो निष्केवल्यं बृहद्विवेनाच्च होता रेतः सिञ्चति
तददो महाव्रतीयेनाह्ना प्रजनयतीति संवत्सरे संवत्सरे वै रेतःसिञ्चि-

1) M ins. तस्मादेतया परिदधाति.

जायते तस्मिन्वा अस्ति सं ते नवन्त प्रभृता मदेध्विति संवत्तसंवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपं तत्सवितुर्वृक्षीमहे ऽद्या नो देव सवितरिति निखिव वैश्वदेवस्य प्रतिपन्नानुचरस्य तयोक्तं ब्राह्मणं तदेवस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं प्रजावन्तं रयिमस्यो समिन्वत्विति संवत्तसंवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपं ते हि व्यावापृथिवी विश्वश्रुभुवेति व्यावापृथिवीयं¹ पनाख्यमोजो अस्यो समिन्वतमिति संवत्तसंवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपं किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजन्निव्यार्भवं¹ संवत्सर इदमथा व्यस्यतेति तत्प्रत्यक्षं संवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपं यज्ञस्य वो रथं विरूपति विश्रामिति शार्थातं वैश्वदेवमिन्द्रो² मित्रो वरुणः संचिकिचिर इति संवत्तसंवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपं वैश्वानराय धिषणामृतावृध इति वैश्वानरीयं¹ धिया रथं न कुलिशः समृण्वतीति संवत्तसंवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपं वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधस इति मावतं¹ गिरः समञ्जे विदयेष्वाभुव इति संवत्तसंवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपं यज्ञेन वर्धत जातवेदसमिति जातवेदसीयं¹ संददस्वान्रयिमस्यासु दीदिहीति संवत्तसंवत्सरमभिवदति तदेतस्माद्गो रूपमित्यापिमावतसूक्तानीत्येतस्माद्गः सूक्तानि तदपिष्टोमो वोक्थं वाहः संतिष्ठते ऽपिष्टोम इति पैङ्गमुक्थमिति कौषीतकम् ॥ ९ ॥

तद्वैतदहरेके कन्दोगाः सर्वस्तोमं कुर्वन्वनेनाह्ना षडहमाभुवन्वडहेन संवत्सरं ये च संवत्सरे कामाः षडहो वा उ सर्वः संवत्सर इति वदन्तस्ते यदि तथा कुर्युः षडहकृत्तं शस्त्रं कल्पयीत यत्प्रथमस्याह्ना आय्यं तदाय्यं यो द्वितीयस्याह्नाः प्रउगः स प्रउगो यत्तृतीयस्याह्ना मरुत्वतीयं तन्मरुत्वतीयं यच्चतुर्थस्याह्ना निष्क्रेवस्यं तन्निष्क्रेवस्यं यत्पञ्चमस्याह्ना वैश्वदेवं तद्वैश्वदेवं यत्षष्ठस्याह्ना आपिमावतं तदापिमावतं

1) M ins. तस्मिन्वा अस्ति.

2) M वैश्वदेवं तस्मिन्वा अस्तीन्द्रो.

तत्र सर्वान्पृष्ठ'लोचिथान्समाहृत्योपरिष्ठात्प्रगाधस्य प्रगाधीकृत्य शंसे-
त्पडहस्याप्त्यै तद्यथैतेनाह्ना छन्दोगाः षडहमामुवन्ति षडहेन संवत्सरं
ये च संवत्सरे कामा एवमेवैतेनाह्ना होता षडहमाम्नोति षडहेन
संवत्सरं ये च संवत्सरे कामास्तद्ध क्षीतत्प्रदिश्याह सैषा मुग्धिरेवेति
यं कंच छन्दोगाः क्षीममुपापयेरन्न तदाद्रियेत यदेवेदं शस्त्रं प्रागै-
चाम^२ तत एव नेयादेते वा उ क्षीमसाहे सूक्ते यत्कथामुभीयतदिदा-
सीथे ताभ्यामेव न निश्चयेतेति न निश्चयेतेति ॥ १० ॥

॥ इत्थेकोनविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

देवचक्रं वा एतत्परिस्रवं यत्संवत्सरस्तदमुतत्वं तस्मिन्नेतत्षट्त्तय-
मन्नाद्यं ग्राम्याश्च पञ्च आरण्याञ्चीषधयश्च वनस्पतयश्चाप्सुचरं च परि-
स्रवं च तद्देवाः समाब्रूय सर्वलोकाननुपरिस्रवन्ते देवलोकं पितृलोकं
जीवलोकमिममपोदकमपिलोकमृतधामानं वायुलोकमपराजितमिन्द्र-
लोकमधिदिवं वरुणलोकं प्रदिवं मृत्युलोकं रोचनं ब्रह्मणो लोकं नाकं
सत्तमं^३ लोकानां तद्यदभिस्रवमुपयन्ति संवत्सरमेव तद्यजमानाः समा-
रोहन्ति तस्मिन्नेतत्षट्त्तयमन्नाद्यमामुवन्ति ग्राम्याश्च पञ्चनारण्याञ्चीष-
धीश्च वनस्पतींश्चाप्सुचरं च परिस्रवं च द्विर्ज्योतिरुपयन्ति तेन द्वयम-
न्नाद्यमामुवन्ति ग्राम्याश्च पञ्चनारण्याश्च द्विर्गामुपयन्ति तेन द्वयमन्नाद्य-
मामुवन्त्योषधीश्च वनस्पतींश्च द्विरायुरुपयन्ति तेन द्वयमन्नाद्यमामुवन्त्य-
प्सुचरं च परिस्रवं च ॥ १ ॥

ज्योतिः प्रथममहुरुपयन्ति तस्य तान्येव छन्दोरूपाणि यानि
प्रथमस्याहः प्र वो देवायामय इत्याज्यं प्रवत्प्रवद्दे प्रथमस्याहो रूपं
माधुच्छन्दसः प्रउगो रथन्तरं वै साम खज्यमानं माधुच्छन्दसः प्रउगो
ज्वखज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धमा त्वा
रथं यद्योतय इति मन्त्रत्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो सुतमन्त्र इत्यनुचर

1) पृष्ठ्य० BoK. 2) प्रावोचाम M. 3) O am Rande: सप्तममिति भाष्ये.

एष एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं ब्राह्मणमिन्द्रो रथाय प्रवतं क्षणो-
तीति मरुत्वतीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमायाह्यर्वाहुपवन्धुरेष्टा
इति निष्कोवस्त्रमावदावद्वै प्रथमस्याहो रूपं तत्सवितुर्वृणीमहे ऽथा
नो देव सवितरिति नित्यैव वैश्वदेवस्य प्रतिपञ्चानुचरस्य तथोरुक्तं ब्रा-
ह्मणं युज्जते मन उत युज्जते धिय इति सावित्रं युक्तवयुक्तवद्वै प्रथम-
स्याहो रूपं प्र यावा यक्षीः पृथिवी ऋतावृधेति यावापृथिवीयं
प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिहेह वो मनसा बन्धुता नर इत्यार्भवमु-
शिजो जग्मुरभि तानि वेदसेत्यभिवत्तद्राथन्तरं रूपं कथा देवानां
कतमस्य यामनीति वैश्वदेवं कतम ऊती अभ्याववर्ततीत्यावदावद्वै प्रथ-
मस्याहो रूपं वैश्वानराय पृथुपाजसे विप इति वैश्वानरीयं प्रवत्प्रवद्वै
प्रथमस्याहो रूपं प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरप्तिन इति मारुतं प्रवत्प्रवद्वै
प्रथमस्याहो रूपमेति प्र होता व्रतमस्य माययेति जातवेदसीयं प्रव-
त्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिमं लोकं प्रथमेनाह्नामुवन्त्यमिं देवं देवतानां
नामाधिभूतं वाचमात्मन्धधते ॥ २ ॥

गां द्वितीयमहरूपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि द्वि-
तीयस्याहस्त्वं हि चैतवद्यज्ञ इत्याज्यं त्वं विचर्षणे अय इति विवत्तद-
स्यान्तरिक्षस्य रूपं विवृतमिव ह्रीदमन्तरिक्षं गार्त्समदः प्रउगो बृहद्वै
साम रुज्यमानं गार्त्समदः प्रउगो ऽन्वरुज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्ये-
तदा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं विश्वानरस्य वस्यतिमिति मरुत्वतीयस्य
प्रतिपद्विवती तस्या उक्तं ब्राह्मणमिन्द्र इत्सोमपा एक इत्यनुचर इन्द्रः
सुतपा विश्वायुरिति विवांसस्तस्योक्तं ब्राह्मणमुत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्युदा-
म्ब्राह्मणस्यत्य उत्तिष्ठेत्युदुदुद्वै द्वितीयमहरिमा उ त्वा पुरतमस्य का-
रोरिति मरुत्वतीयमुदत्तस्तस्योक्तं ब्राह्मणं सुत इत्त्वं निमिष इन्द्र सोम
इति निष्कोवस्त्रं सोमि ब्रह्मणि शस्यमान उक्थ इत्युदत्तस्तस्योक्तं ब्राह्मणं
विश्वो देवस्य नेतुरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपद्विवती तस्या उक्तं ब्राह्मणमा
विश्वदेवं सत्यतिमित्यनुचरो विवांसस्तस्योक्तं ब्राह्मणं द्वे वैश्वदेवानां प्र-

तिपदौ द्वावनुचरौ षडृतुः संवत्सरः षड्विधो द्वे द्वावापृथिवी द्वे इमे
 प्रतिष्ठे षडङ्गो ऽयमात्मा षड्विधो ऽनु द्वे अहोरात्रे द्वाविमौ प्राणा-
 पाणौ तन्न संवत्सरसंपदो यन्ति नात्मसंस्कृतेर्न प्राणसंस्कृतेरभूद्देवः स-
 विता वन्द्यो नु न इति सावित्रमुदत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ते हि द्वावापृ-
 थिवी विश्वशंभुवेति द्वावापृथिवीयं विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ततं मे अप-
 लदु तायते पुनरित्यार्भवमुदत्तस्योक्तं ब्राह्मणं देवान्भवे नृहच्छवसः
 स्वस्य इति वैश्वदेवमुदत्तस्योक्तं ब्राह्मणं पृषस्य वृष्णो अर्यस्य नू सह
 इति वैश्वानरीयं वृषण्वदृषा वा इन्द्रो वृषा चिष्टुप्तस्मादृषण्वदृष्ये
 शर्धाय सुमखाय वेधस इति मासतं वृषण्वत्तस्योक्तं ब्राह्मणं यज्ञेन
 वर्धत जातवेदसमिति जातवेदसीयं समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरमित्युद-
 त्तस्योक्तं ब्राह्मणमन्तरिक्षलोकं द्वितीयेनाह्नामुवन्तीन्द्रं देवं देवताना-
 मोजो ऽधिभूतं प्राणमात्मन्दधते ॥ ३ ॥

आयुस्तृतीयमहर्षयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि तृती-
 यस्त्राहस्त्वमपे वसूरिहेत्वाज्यं स्वयंसंभृतं वा एतच्छन्दो यद्गो रूपेण
 संपद्यते तात्रोहिदस्य गिर्वणस्त्रयस्त्रिंशतमावहेति चय इति¹ तत्तृती-
 यस्त्राहो² रूपमौष्णिहो वैश्वमनसः प्रउगो रथन्तरं वै साम ख्यमा-
 नमौष्णिहो वैश्वमनसः प्रउगो ऽन्वख्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्वेतद्वा
 आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं तं तमिद्राधसे मह इति मरुत्वतीयस्य प्रति-
 पत्तं तमिति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्णीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कशरू
 हि तत इयात्त्रये इन्द्रस्य सोमा इत्यनुचरस्त्रय इति तत्तृतीयस्त्राहो
 रूपं प्रेतु ब्रह्मणस्पतिरिति प्रवान्ब्राह्मणस्पत्यः प्र देवेतु सूनृतेति निनृ-
 त्तिरन्तस्तृतीयमहर्णीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कशरू हि तत इया-
 त्सो मरुत्वतीयानां प्रतिपदस्त्रयो ऽनुचरास्त्रयो ब्राह्मणस्पत्यास्त्रयो
 वा इमे लोका इमानेव तस्मोकानामुवन्ति तिष्ठा हरी रथ आ युज्य-

1) चय इति om. M. 2) तृतीयस्त्राहो L.

मानेति मरुत्वतीयं तिष्ठेति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तस्तृतीयमहस्तिष्ठतीव वा
 अन्नं गत्वा कग्रहं हि तत इयादिन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचमिति
 निष्केवत्वं तस्य तदेवान्तरूपं यज्ञतानुवाचहस्तिहिमन्वपस्ततर्देति यदेत-
 न्नूतमिवाभ्युदु ष्य देवः सविता हिरण्ययेति सावित्रं घृतेन पाणी
 अभिप्रुष्णते मस्य इति घृतवद्वज्रदेवत्वं वै घृतं वज्रदेवत्वं तृतीयमहस्त-
 स्माहृतवद्वृतेन बावापृथिवी अभीवृते इति बावापृथिवीयं घृतवत्त-
 स्सोक्तं ब्राह्मणं तच्चत्रयं सुवृतं विद्वानापस इत्यार्भवं तच्चन्हरी इन्द्रवाहा
 वृषण्वसू इति निगृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्णीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कग्रहं
 हि तत इयादा नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वत इति वैश्वदेवमप्रायुवो
 रश्चितारो दिवे दिव इति निगृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्णीव वा अन्नं गत्वा
 नृत्यति कग्रहं हि तत इयाद्वैश्वानराय धिषणामृतावृध इति वैश्वान-
 रीयं घृतं न पूतमपये अनामसीति घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणमा इद्रास
 इन्द्रवन्तः सजोषस इति मारुतं तृष्णजे न दिव उत्सा उदन्यव इति
 दिव इति तदमुष्य लोकस्य रूपं त्वामप अतायवः समीधिर इति
 जातवेदसीयं त्वां त्वामिति सप्रभृति यथा वै सोदर्कमेवं सप्रभृत्यन्त-
 रूपममुं लोकं तृतीयेनाह्नाभुवन्त्वादित्यं देवं देवतानां रूपमधिभूतं
 चक्षुरात्मन्दधते चक्षुरात्मन्दधते ॥ ४ ॥

॥ इति विंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

देवा वै मृत्युं पाप्मानमपजिघांसमाना ब्रह्मणः सलोकतां सा-
 युज्यमीप्सन्त एतमभिस्रवं षडहमपञ्चस्त एतेनाभिस्रवेनाभिमुत्थ मृत्युं पा-
 प्मानमपहत्य ब्रह्मणः सलोकतां सायुज्यमापुस्तथो एवैतद्यजमाना एतेनै-
 वाभिस्रवेनाभिमुत्थ मृत्युं पाप्मानमपहत्य ब्रह्मणः सलोकतां सायुज्य-
 माप्नुवन्ति त एतेन पूर्वेण त्र्यहेणाभिमुत्थ गवा चतुर्थे ऽहन्ययजन्त¹

1) ऽह्नयतन्त M.

गमनाद्यैवायुः पञ्चममहर्षपायन्तस्वीयुत्वाय ज्योतिः षष्ठमहः पुनः पर-
स्ताप्यास्त्यन्तुत्तोरेव षाप्मनो भान्ववायनाय ॥ १ ॥

गां चतुर्थमहर्षपायन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि चतुर्थ-
स्त्राहो होता अनिष्ट चेतन इत्याज्यं जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्त्राहो रूपं
मैधातिथः प्रउगो बृहद्दि साम ख्यमानं मैधातिथः प्रउगो ऽन्वख्यत
तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं अनिष्टा उयः
सहसे तुरायेति मरुत्वतीयं जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्त्राहो रूपमुयो अग्ने
वीर्याय स्वधावानिति निष्केवन्धं जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्त्राहो रूपं
तद्देवस्य सवितुर्वीर्यं महदिति सावित्रमजीजनत्सविता सुम्नमुक्थ्यमिति
जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्त्राहो रूपं ते हि बावापृथिवी विश्वशंभुवेति
बावापृथिवीयं सुजन्मनी धिषणे अन्तरीयत इति जातवज्जातवद्वै च-
तुर्थस्त्राहो रूपमनश्चो जातो अगभीशुक्थ्य इत्यार्भवं जातवज्जातवद्वै
चतुर्थस्त्राहो रूपमग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्थमेति वैश्वदेवं यज्ञं
जनित्वी तन्वी निमामृजुरिति जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्त्राहो रूपं वैश्व-
नराय पृथुपाजसे विप इति वैश्वानरीयं तस्मिन्सुखानि यजमान
आचक इत्यावदावद्वै चतुर्थस्त्राहः प्रायणीयरूपं पुनःप्रायणीयं हि च-
तुर्थमहर्जात आपृणो भुवनानि रोदसी इति जातवज्जातवद्वै चतुर्थ-
स्त्राहो रूपं प्र ये शुभने जनयो न सप्तय इति आरतं जातवज्जा-
तवद्वै चतुर्थस्त्राहो रूपं जनस्य गोपा अजनिष्ट आगृविरिति जातवे-
दसीयं जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्त्राहो रूपमन्नं चतुर्थेनाह्राभुवन्ति चन्द्र-
मसं देवं देवतानां दिशो ऽधिभूतं ओचमात्मन्द्धते ॥ २ ॥

आयुः पञ्चममहर्षपायन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि पञ्च-
मस्त्राहो ऽग्नौ जिष्ठमाभरेत्याज्यं प्र नो राया परीणसेति रायेति
रथिमद्रथिमदिति वा अस्थ रूपमध्यासवत्तत्पङ्के रूपं संहार्यः प्रउगो
रथनरं वै साम ख्यमानं संहार्यः प्रउगो ऽन्वख्यत तद्रूपेण कर्म
समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं क्व स्य वीरः को अपश्नदिन्द्र-

एवेदं त्वेव प्रत्यक्षं पुनराधेयस्य रूपं यत्पदपङ्क्तयो याव्यापुरोनुवा-
क्वास्तथैव व्यतिषक्तास्तस्यां संखितायां यजमानो ऽग्निहोत्रं जुहोति
संखिते ह्यग्न्याधेये ऽग्निहोत्रं ह्ययते तस्यान्तस्थां संखितायां यजमानो
ऽग्निहोत्रं जुहुयादिति जुहुयादिति ॥ १४ ॥

॥ इत्यष्टादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

ते वै दीक्षिष्यमाणा अग्नीन्संनिवपन्त एकधैव तद्वत्सं वीर्यमा-
त्मन्धत्ते ऽथैतां संनिवपनीयामिष्टिं तन्वते ते ऽपये ब्रह्मण्वते ऽष्टाक-
पालं पुरोडाशं निर्वपन्त्यपये चचवत एकादशकपालमपये चचभृते
द्वादशकपालं ब्रह्मचचे एव तद्यजमानाः समारोहन्ति ताभ्यामेवैतत्स्वस्ति
संवत्सरं तरन्ति^१ बहूनां चेष्ट्यमाणानामेषां संनिवपनीयोखा संभर-
णीया सेवैकस्य दीक्षिष्यमाणस्य भवति ॥ १ ॥

अथैतेन^२ प्रजापत्येन पशुना यजन्ते प्रजापतिप्रसूताः स्वस्तीमं
संवत्सरं समञ्जुवामहा इति तस्य हेके वायव्यं पशुपुरोडाशं कुर्वन्त्येते
प्रजापतेः प्रत्यक्षं रूपं यद्वायुरित्यपय उ हेके कामाय कुर्वन्त्यग्निर्वै का-
मो देवानामीश्वरः सर्वेषामेव देवानां प्रीत्यै तस्य हेके वैश्वानरीयं
पशुपुरोडाशं कुर्वन्त्यसौ वै वैश्वानरो यो ऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणन्ति
ते पुरस्तादेव दीक्षाप्रसवान्^३ कल्पयन्ते^४ तेषस्यामावास्याया एकाह उप-
रिष्ठाद्दीक्षेरन्नाघस्य वेत्थाङ्गस्तदुभयं व्युदितं तेषस्य त्वेवोदिततरमिव
त एतं त्रयोदशमधिचरं मासमाप्नुवन्त्येतावान् संवत्सरो यदेष त्रयो-
दशो मासस्तदत्रैव सर्वः संवत्सर आप्तो भवति ॥ २ ॥

स वै माघस्यामावास्यायामुपवसत्युदङ्कुावर्त्यमुपेमे वसन्ति प्रा-
यणीयेणातिरात्रेण यक्ष्यमाणास्तदेनं प्रथममाप्नुवन्ति तं चतुर्विंशेनार-
भन्ते तदारभ्यणीयस्वारभ्यणीयत्वं स षण्मासानुदङ्कुति तमूर्ध्वैः षड्विं-
शेनारभन्ति स षण्मासानुदङ्कुत्वा तिष्ठते दक्षिणावर्त्यमुपेमे वसन्ति वैषु-

१) चरन्ति OoK. 2) त एतेन M. 3) प्रसुवान् Bo. 4) कल्पयन्ते O.

तृतीयेनाह्वा यच्चमाणास्तदेनं द्वितीयमाप्नुवन्ति स षण्मासान्दक्षिणैति तमावृत्तैः षडहैरनुयन्ति स षण्मासान्दक्षिणेत्या तिष्ठत उदङ्कावत्स्य-
 त्वेमे वसन्ति माहाव्रतीयेनाह्वा यच्चमाणास्तदेनं तृतीयमाप्नुवन्ति तं
 यन्निराप्नुवन्ति चेधा विहितो वै संवत्सरः संवत्सरस्त्रैवाप्यै तदुत्तैषापि
 यज्ञगाथा¹ गीयते अहोरात्राणि विदधदूर्णावा इव धीर्यः² षण्मासो
 दक्षिणा नित्यः³ षडुदङ्केति⁴ सूर्य इति षड्द्वेष उदङ्कासानेति षड्द-
 क्षिणा तद् न तस्मिन्काले दीक्षेरन्नागतं सस्यं भवति दहरकाश-
 हानि भवन्ति संवेपमाना अवभृथादुदायन्ति तस्मादत्र न दीक्षेरन्नेव-
 स्सामावास्त्राया एकाह उपरिष्ठाद्दीक्षेरन्नागतं सस्यं भवति महान्यहानि
 भवन्त्यसंवेपमाना अवभृथादुदायन्ति तस्मादेतत्स्थितम् ॥ ३ ॥

अथैतामभिचित्यायां पञ्चहविषं दीक्षणीयामिष्टिमेके तन्वते पञ्च-
 पदा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ वै यज्ञो यज्ञस्त्रैवाप्या अथैतामातिष्ठ्यां पञ्चहवि-
 षमेवेष्टिमेके तन्वते पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तौ वै यज्ञो यज्ञस्त्रैवाप्या
 अथैता बहूपीरन्वाह बह्वन्धपीन्प्रणयन्ति ता वै चतस्रो भवन्ति चतु-
 ष्ठयं वा इदं सर्वमस्त्रैव सर्वस्त्राप्यै चिः प्रथमया चिश्चतमयाष्टौ संप-
 बन्ते ऽष्टाचरा गायत्री गायत्री वा अभिर्गायत्रच्छन्दाः स्त्रैवैव तच्छ-
 न्दसापीन्प्रणयन्त्यथ चिन्वन्ति यावदहं कामयन्ते ऽथितं संचितं सामभिः
 परिष्टुवन्त्यथ होतारमाङ्गरग्न्युक्थमनुजपेति इद्रो ह वा एष देवा-
 नामशान्तः संचितो भवति तमेवैतच्छ्रमयति निरुक्तं वैश्वानरं यजति
 निरुक्तो ह्येष तदा भवति यदापीन्प्रणयन्ति ॥ ४ ॥

अथात ऊर्ध्वमैकाहिकं कर्म हविर्धानयोः प्रवर्तनमप्रीषोमयोः
 प्रणयनमप्रीषोमीयः पशुस्तस्योक्तं ब्राह्मणमथाप्रीषोमीयस्य पशुपुरोडा-
 शमन्वसि देवसूभ्यो हवींषि निर्वपन्त्येता ह वै देवताः सवानामीशते

1) यज्ञगाथा am Rande in LOo.

2) जूर्यः C und als var. 1. Oo.

3) णादित्यः M. 4) षडुदङ्गेति K.

ता अत्र प्रीणन्ति ता अत्र प्रीताः सवान्¹ प्रसन्ति तस्माद्देव²स्वस्ता वा
अष्टी भवन्त्येताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीराम्रुवत तथो एवैतव्यजमाना
एताभिरेव सर्वा अष्टीराम्रुवते ऽत्र हेके सर्वपृष्ठायै हवींषि निर्वपन्ति
सर्वं वा अभिचित्वा सर्वेण सर्वमाप्नवामेति तानि वै दश हवींषि
भवन्ति दशदशिनी विराट्छीर्विराडन्नायं त्रियो विराजो ऽन्नाय-
स्त्रोपाय्या अथ सुन्वन्ति यावद्दहं कामयन्ते ॥ ५ ॥

अथानूबन्धस्य वपायां संस्थितायां त्वाष्ट्रेण पशुना चरन्ति रे-
तःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्रः पत्नीशाले चरन्ति पत्नीषु वै रेतः सिच्यत उपांशु
चरन्ति रेतःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्र उपांशु वै रेतः सिच्यते पर्यभिन्नतमुत्सृ-
जन्ति न संस्थापयन्ति रेतःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्रो नेद्रेतः सिक्तं पुरा काला-
त्संस्थापयामेति तदाऊर्ध्वदेते देवते आवाहयति त्वष्टारं च वनस्पतिं
च क्वास्तिरे इष्टे भवत इति प्रयाजेषु वा एते देवते यजति तथैवास्तिरे
इष्टे भवतः ॥ ६ ॥

अथानूबन्धस्य पशुपुरोडाशमन्वञ्चि देविकाभ्यो हवींषि निर्वपन्ति
यातयामानि ह वा एतस्य च्छन्दांसि भवन्ति यः सोमेन यजते च्छन्दां-
सि वै देविकास्तवद्देविकाभ्यो हवींषि निर्वपन्ति तथा हास्यायात-
यामानि पुनर्यामाणि भवन्त्यथो धीतरसानि ह वा एतस्य च्छन्दांसि
भवन्ति यः सोमेन यजते च्छन्दांसि वै देविकास्तवद्देविकाभ्यो हवींषि
निर्वपन्ति च्छन्दसामेव सरसतायै ता वा एता देव्यो ऽथैष कः प्रजा-
पतिस्तस्माद्देविकास्तानि वै पञ्च हवींषि भवन्ति पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो
वै यज्ञो यज्ञस्त्रीवाय्या अत्र हेके देवीभ्यो हवींषि निर्वपन्ति सर्वं
वा अभिचित्वा सर्वेण सर्वमाप्नवामेति तानि वै दश हवींषि भवन्ति
दशदशिनी विराट्छीर्विराडन्नायं त्रियो विराजो ऽन्नायस्त्रोपाय्या
अत्र हेके दिशामवेष्टीः कुर्वन्ति सर्वं वा अभिचित्वा सर्वेण सर्वमाप्न-

1) सर्वान् M.

2) तस्माद्देव M.

वामेति तानि वै षड्विंशति भवन्ति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सर-
स्त्रैवाष्टी संखितायां चोदवसानीयायां मीनावस्था पयस्वया यजेत
तस्मा उक्तं ब्राह्मणं नैतयानिद्वापिचिबैश्वनं चरेतेति ॥ ७ ॥

मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यच्चतुर्विंशं तस्मादपिष्टोमो भवत्यपि-
ष्टोमो हि यज्ञानां मुखं मुखत एव तत्संवत्सरं प्रीणन्ति तं ह्येक
उक्थं कुर्वन्ति यज्ञस्त्रैव सभारतायै तस्य चतुर्विंशसोमो भवति च-
तुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्त्रार्धमासाः संवत्सरस्त्रैवाष्टी तस्य त्रीणि षष्टिश-
तानि सोत्रियाणां संपद्यन्ते त्रीणि वै षष्टिशतानि संवत्सरस्त्राह्नां सं-
वत्सरस्त्रैवाष्टी तस्य बृहत्पृष्ठं भवति द्वितीयं वा एतद्ग्राहं द्वितीयं
बृहत्पृष्ठानां तस्मादस्य बृहत्पृष्ठं भवत्यथ यत्र चतुर्विंशमहर्षयन्त्यवधृतं
वा उ तत्र महाव्रतं बृहदु वा आयतनेन महाव्रतस्य पृष्ठं भवति
तस्माद्बृहदेवैतस्त्राह्नाः पृष्ठं स्यादिति तस्य संवत्संवत्सरमभियर्षुदितं तस्त्रै-
तानि च्छन्दोरूपाणि होता जनिष्ट चेतन इत्यष्टर्वमाज्यं गायत्रीमात्रं
गायत्रीमात्रो वै सोमस्तद्वै शस्त्रं समृद्धं यत्सोमेन संपद्यते माधुच्छ-
न्दसः प्रउगः स वै समृद्धस्तस्य रूपेणान्ये प्रउगाः कल्पन्ते समृद्धं मे
प्रथमतः कर्म कृतमसदित्या त्वा रथं यद्योतय इति मरुत्वतीयस्य
प्रतिपदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्त-
स्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

कथा शुभा सवयसः सनीडा इति मरुत्वतीयमनुत्तमा ते मघ-
वन्नकिर्विति नवमी तथा परिदधात्युत्तराः पूर्वाः शस्त्वा मास्त्यो
हि ता भवन्त्यथैषा निष्कैवल्या¹ तस्मिन्वा अस्ति समान्या मरुतः संमि-
मिचुरिति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्त्राह्ना रूपं तदिदास भुव-
नेषु ज्येष्ठमिति बृहद्विषो निष्कैवल्यं बृहद्विवेनात्र होता रेतः सिञ्चति
तददो महाव्रतीयेनाह्ना प्रजनयतीति संवत्सरे संवत्सरे वै रेतःसिञ्चि-

1) M ins. तस्मादेतया परिदधाति.

जायते तस्मिन्वा अस्ति सं ते नवन्त प्रभृता मदेध्विति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं तत्सवितुर्वृणीमहे ऽद्या नो देव सवितरिति नित्यैव वैश्वदेवस्य प्रतिपन्नानुचरस्य तयोक्तं ब्राह्मणं तदेवस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं प्रजावन्तं रयिमस्यै समिन्वत्विति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं ते हि द्यावापृथिवी विश्वश्रुभुवेति द्यावापृथिवीयं¹ पनाय्यमोजो अस्यै समिन्वतमिति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्निवार्भव¹ संवत्सर इदमद्या व्यस्यतेति तत्प्रत्यक्षं संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं यज्ञस्य वो रथं विस्पतिं विशामिति शार्यातं वैश्वदेवमिन्द्रो² मित्रो वरुणः संचिकिचिर इति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं वैश्वानराय धिषणामृतावृध इति वैश्वानरीयं¹ धिया रथं न कुलिशः समृण्वतीति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधस इति मारुतं¹ गिरः समञ्जे विदधेष्वाभुव इति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं यज्ञेन वर्धत जातवेदसमिति जातवेदसीयं¹ संददस्वाग्रयिमस्यासु दीदिहीति संवत्तत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपमित्यापिमारुतसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि तदपिष्टोमो वोक्थं वाहः संतिष्ठते ऽपिष्टोम इति पैङ्गमुक्थमिति कौषीतकम् ॥ ९ ॥

तद्वैतदहरेके छन्दोगाः सर्वस्तोमं कुर्वन्त्यनेनाह्ना षडहमाभुवन्वडहेन संवत्सरं ये च संवत्सरे कामाः षडहो वा उ सर्वः संवत्सर इति वदन्तस्ते यदि तथा कुर्युः षडहकृत्तं शस्त्रं कल्पयीत यत्प्रथमस्याहो आज्यं तदाज्यं यो द्वितीयस्याहः प्रउगः स प्रउगो यत्तृतीयस्याहो मरुत्वतीयं तच्चरुत्वतीयं यच्चतुर्थस्याहो निष्कैवस्यं तन्निष्कैवस्यं यत्पञ्चमस्याहो वैश्वदेवं तद्वैश्वदेवं यत्षष्ठस्याहो आपिमारुतं तदापिमारुतं

1) M ins. तस्मिन्वा अस्ति.

2) M वैश्वदेवं तस्मिन्वा अस्तीन्द्रो.

तत्र सर्वान्पृष्ठ'स्तोत्रियान्समाहृत्योपरिष्ठात्प्रगाथस्य प्रगाथीकृत्य शंसे-
त्पडहस्त्राप्तिं तद्यथैतेनाह्ना ऋन्दोगाः षडहमाप्नुवन्ति षडहेन संवत्सरं
ये च संवत्सरे कामा एवमेवैतेनाह्ना होता षडहमाप्नोति षडहेन
संवत्सरं ये च संवत्सरे कामास्तत्र क्षीतत्प्रदिश्याह सैषा मुग्धरेवेति
यं कंच ऋन्दोगाः स्तोममुपापयेरन्न तदाद्रियेत यदेवेदं शस्त्रं प्रागै-
वाम^१ तत एव नेयादेते वा उ स्तोमसाहे सूक्ते यत्कयाशुभीयतदिदा-
सीथे ताभ्यामेव न निश्चयेतेति न निश्चयेतेति ॥ १० ॥

॥ इत्येकोनविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

देवचक्रं वा एतत्परिस्रवं यत्संवत्सरस्तदमृतत्वं तस्मिन्नेतत्षट्त्रय-
मन्नाद्यं ग्राम्याश्च पशव आरण्यान्वीषधीयश्च वनस्पतयश्चाप्सुचरं च परि-
स्रवं च तद्देवाः समाह्वय सर्वलोकाननुपरिस्रवन्ते देवलोकं पितृलोकं
जीवलोकमिममपोदकमपिलोकमृतधामानं वायुलोकमपराजितमिन्द्र-
लोकमधिदिवं वरुणलोकं प्रदिवं मृत्युलोकं रोचनं ब्रह्मणो लोकं नाकं
सत्तमं^३ लोकानां तद्यदभिलषवमुपयन्ति संवत्सरमेव तद्यजमानाः समा-
रोहन्ति तस्मिन्नेतत्षट्त्रयमन्नाद्यमाप्नुवन्ति ग्राम्याश्च पशूनारण्यान्वीष-
धीश्च वनस्पतींश्चाप्सुचरं च परिस्रवं च द्विर्ज्योतिरुपयन्ति तेन द्वयम-
न्नाद्यमाप्नुवन्ति ग्राम्याश्च पशूनारण्याश्च द्विर्गामुपयन्ति तेन द्वयमन्नाद्य-
माप्नुवन्त्वीषधीश्च वनस्पतींश्च द्विरायुः उपयन्ति तेन द्वयमन्नाद्यमाप्नुवन्व-
प्सुचरं च परिस्रवं च ॥ १ ॥

ज्योतिः प्रथममहर्षयन्ति तस्य तान्येव ऋन्दोरूपाणि यानि
प्रथमस्याह्नः प्र वो देवायाप्रय इत्याज्यं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याह्नो रूपं
माधुच्छन्दसः प्रउगो रथन्तरं वै साम खज्यमानं माधुच्छन्दसः प्रउगो
ज्वस्यन्त तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमुद्भवा त्वा
रथं यद्योतय इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर

1) पृथ्वी BoK. 2) प्रावोचाम M. 3) O am Rande: सप्तममिति भाष्ये.

एष एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं ब्राह्मणमिन्द्रो रथाय प्रवतं कृणो-
तीति मरुत्वतीय प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमायाह्यर्वाङ्पवन्धुरेष्टा
इति निष्केवल्यमावदावद्वै प्रथमस्याहो रूपं तत्सवितुर्वृणीमहे ऽया
नो देव सवितरिति नित्यैव वैश्वदेवस्य प्रतिपञ्चानुचरस्य तथोरुक्तं ब्रा-
ह्मणं युञ्जते मन उत युञ्जते धिय इति सावित्रं युक्तवयुक्तवद्वै प्रथम-
स्याहो रूपं प्र यावा यज्ञीः पृथिवी ऋतावृधेति यावापृथिवीयं
प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिहेह वो मनसा बन्धुता नर इत्यार्भवमु-
शिञो अगमुरभि तानि वेदसेत्वभिवत्तद्राथनतरं रूपं कथा देवानां
कतमस्य यामनीति वैश्वदेवं कतम ऊती अभ्याववर्ततीत्यावदावद्वै प्रथ-
मस्याहो रूपं वैश्वानराय पृथुपाजसे विप इति वैश्वानरीयं प्रवत्प्रवद्वै
प्रथमस्याहो रूपं प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरप्थिन इति मारुतं प्रवत्प्रवद्वै
प्रथमस्याहो रूपमेति प्र होता व्रतमस्य माययेति जातवेदसीयं प्रव-
त्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिमं लोकं प्रथमेनाह्नामुवन्त्वयिं देवं देवतानां
नामाधिभूतं वाचमात्मन्धते ॥ २ ॥

गां द्वितीयमहर्षयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि द्वि-
तीयस्याहस्त्वं हि चैतवद्यज्ञ इत्याज्यं त्वं विचर्षणे अय इति विवत्तद-
स्यान्तरिक्षस्य रूपं विवृतमिव ह्रीदमन्तरिक्षं गार्त्समदः प्रउगो बृहद्वै
साम खज्यमानं गार्त्समदः प्रउगो ऽन्वखज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्ये-
तद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं विश्वानरस्य वस्यतिमिति मरुत्वतीयस्य
प्रतिपद्विवती तस्या उक्तं ब्राह्मणमिन्द्र इत्सोमपा एक इत्यनुचर इन्द्रः
सुतपा विश्वायुरिति विवांसस्त्योक्तं ब्राह्मणमुत्तिष्ठ ब्रह्मणस्यत इत्युदा-
न्त्राह्मणस्यत्य उत्तिष्ठेत्युदुद्वद्वै द्वितीयमहरिमा उ त्वा पुष्टमस्य का-
रोरिति मरुत्वतीयमुदत्तस्त्योक्तं ब्राह्मणं सुत इत्त्वं निमिष इन्द्र सोम
इति निष्केवल्यं सोमे ब्रह्मणि शस्यमान उक्थ इत्युदत्तस्त्योक्तं ब्राह्मणं
विश्वो देवस्य नेतुरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपद्विवती तस्या उक्तं ब्राह्मणमा
विश्वदेवं सत्पतिमित्यनुचरो विवांसस्त्योक्तं ब्राह्मणं द्वे वैश्वदेवानां प्र-

तिपदौ द्वावनुचरौ षडृतुः संवत्सरः षड्विधो द्वे द्वावापृथिवी द्वे इमे
 प्रतिष्ठे षडङ्गो ऽयमात्मा षड्विधो ऽनु द्वे अहोरात्रे द्वाविमौ प्राणा-
 पानौ तन्न संवत्सरसंपदो यन्ति नात्मसंस्कृतेर्न प्राणसंस्कृतेरभूदेवः स-
 विता वन्द्यो नु न इति सावित्रमुदत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ते हि द्वावापृ-
 थिवी विश्वशंभुवेति द्वावापृथिवीयं विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ततं मे अप-
 सद् तायते पुनरित्वाभ्रवमुदत्तस्योक्तं ब्राह्मणं देवान्भवे बृहच्छ्रवसः
 स्वस्य इति वैश्वदेवमुदत्तस्योक्तं ब्राह्मणं पृषस्य वृष्णो अरषस्य नू सह
 इति वैश्वानरीयं वृषण्ववृषा वा इन्द्रो वृषा विष्टुप्तस्मावृषण्ववृष्णे
 शर्धाय सुमखाय वेधस इति मारुतं वृषण्वत्तस्योक्तं ब्राह्मणं यज्ञेन
 वर्धत जातवेदसमिति जातवेदसीयं समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरमित्युद-
 त्तस्योक्तं ब्राह्मणमनारिषस्योक्तं द्वितीयेनाह्नाभुवन्तीन्द्रं देवं देवताना-
 मोजो ऽधिभूतं प्राणमात्मन्धते ॥ ३ ॥

आयुस्तृतीयमहरपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि तृती-
 यस्त्राहस्त्वमपि वसूरिहेत्वाज्यं स्वयंसंभूतं वा एतच्छन्दो यदहो रूपेण
 संपद्यते तान्नोहिदस्य गिर्यणस्त्रयस्त्रिंशतमावहेति त्रय इति^१ तत्तृती-
 यस्त्राहो^२ रूपमौष्णिहो वैश्वमनसः प्रउगो रथन्तरं वै साम स्रज्यमा-
 नमौष्णिहो वैश्वमनसः प्रउगो ऽन्वस्रज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा
 आर्धुक्तं कर्म यद्रूपसमृद्धं तं तमिद्राधसे मह इति मरुत्वतीयस्य प्रति-
 पत्तं तमिति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कग्रस्
 हि तत इयात्रये इन्द्रस्य सोमा इत्यनुचरस्त्रय इति तत्तृतीयस्त्राहो
 रूपं प्रेतु ब्रह्मणस्पतिरिति प्रवान्ब्राह्मणस्पत्यः प्र देव्येतु सूनृतेति निनृ-
 त्तिरन्तस्तृतीयमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कग्रस् हि तत इया-
 त्सो मरुत्वतीयानां प्रतिपदस्त्रयो ऽनुचरास्त्रयो ब्राह्मणस्पत्यास्त्रयो
 वा इमे लोका इमानेव तस्योकानामुवन्ति तिष्ठा हरी रथ आ युज्य-

1) त्रय इति om. M.

2) तृतीयस्त्राहो L.

मानेति महत्त्वतीयं तिष्ठेति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तस्तृतीयमहस्तिष्ठतीव वा
 अन्तं गत्वा कञ्चरु हि तत इयादिन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचमिति
 निष्केवस्य तस्य तदेवान्तरूपं यज्जुतानुवाचहन्महिमन्वपस्ततर्देति यदेत-
 द्भूतमिवाभ्युदु ष्य देवः सविता हिरण्ययेति सावित्रं घृतेन पाणी
 अभिमुष्णते मख इति घृतवद्भुजदेवत्वं वै घृतं बज्रदेवत्वं तृतीयमहस्त-
 स्माहृतवद्भुतेन बावापृथिवी अभीवृते इति बावापृथिवीयं घृतवत्त-
 स्त्रोक्तं ब्राह्मणं तच्चग्रथं सुवृतं विदनापस इत्यार्भवं तच्चन्हरी इन्द्रवाहा
 वृषण्वसू इति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्नीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कञ्चरु
 हि तत इयादा नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वत इति वैश्वदेवमप्रायुवो
 रक्षितारो दिवे दिव इति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्नीव वा अन्तं गत्वा
 नृत्यति कञ्चरु हि तत इयाद्वैश्वानराय धिषणाभृतावृध इति वैश्वान-
 रीयं घृतं न पूतमप्रये जनामसीति घृतवत्तस्त्रोक्तं ब्राह्मणमा इन्द्रास
 इन्द्रवन्तः सजोषस इति मावतं तृष्णजे न दिव उत्सा उदन्वव इति
 दिव इति तदमुष्य लोकस्य रूपं त्वामप्र ऋतायवः समीधिर इति
 जातवेदसीयं त्वां त्वामिति सप्रभृति यथा वै सोदर्कमेव सप्रभृत्यन्त-
 रूपममुं लोकं तृतीयेनाह्नामुवन्त्यादित्यं देवं देवतानां रूपमधिभूतं
 चक्षुरात्मन्धते चक्षुरात्मन्धते ॥ ४ ॥

॥ इति विंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

देवा वै मृत्युं पाप्मानमपजिघांसमाना ब्रह्मणः सलोकतां सा-
 युज्यमीप्सन्त एतमभिप्तवं षडहमपश्नन्त एतेनाभिप्तवेनाभिप्तुत्वं मृत्युं पा-
 प्मानमपहत्य ब्रह्मणः सलोकतां सायुज्यमापुस्तथो एवैतद्यजमाना एतेनै-
 वाभिप्तवेनाभिप्तुत्वं मृत्युं पाप्मानमपहत्य ब्रह्मणः सलोकतां सायुज्य-
 मामुवन्ति त एतेन पूर्वेण त्र्यहेणाभिप्तुत्वं गवा चतुर्थेऽह्नययजन्त¹

1) ऽह्नययजन्त M.

गमनाद्यैवायुः पञ्चममहर्षयन्तस्वायुत्वाय ज्योतिः षष्ठमहः पुनः पर-
स्तात्पर्यास्त्वृत्तोरेव पाप्मनो नान्ववायनाय ॥ १ ॥

गां चतुर्थमहर्षयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि चतुर्थ-
स्त्राहो होता अग्निष्ट चेतन इत्याज्यं जातवज्जातवदै चतुर्थस्त्राहो रूपं
मैधातिथः प्रउगो बृहद्दि साम ख्यमानं मैधातिथः प्रउगो ऽन्वख्यत
तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं अग्निष्ठा उयः
सहसे तुरायेति मरुत्वतीयं जातवज्जातवदै चतुर्थस्त्राहो रूपमुयो अग्ने
वीर्याय स्वधावानिति निष्केवन्मं जातवज्जातवदै चतुर्थस्त्राहो रूपं
तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महद्दिति सावित्रमजीजनत्सविता सुम्नमुक्थ्यमिति
जातवज्जातवदै चतुर्थस्त्राहो रूपं ते हि बावापृथिवी विश्वशंभुवेति
बावापृथिवीयं सुजन्मनी धिषणे अन्तरीयत इति जातवज्जातवदै च-
तुर्थस्त्राहो रूपमनश्चो जातो अगभीशुक्थ्य इत्यार्भवं जातवज्जातवदै
चतुर्थस्त्राहो रूपमग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमेति वैश्वदेवं यज्ञं
अग्निन्वी तन्वी निमामृजुरिति जातवज्जातवदै चतुर्थस्त्राहो रूपं वैश्वा-
नराय पृथुपाजसे विप इति वैश्वानरीयं तस्मिन्सुम्नानि यजमान
आचक इत्यावदावदै चतुर्थस्त्राहः प्रायणीयरूपं पुनःप्रायणीयं हि च-
तुर्थमहर्वात आपृणो भुवनानि रोदसी इति जातवज्जातवदै चतुर्थ-
स्त्राहो रूपं प्र ये शुम्भन्ते जनयो न सप्तय इति आरुतं जातवज्जा-
तवदै चतुर्थस्त्राहो रूपं जनस्य गोपा अजग्निष्ट आगृविरिति जातवे-
दसीयं जातवज्जातवदै चतुर्थस्त्राहो रूपमन्नं चतुर्थेनाह्नाभुवन्ति चन्द्र-
मसं देवं देवतानां दिशो ऽधिभूतं ओचमात्मन्धते ॥ २ ॥

आयुः पञ्चममहर्षयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि पञ्च-
मस्त्राहो ऽग्नौ अजिष्ठमाभरेत्याज्यं प्र नो राया परीणसेति रायेति
रथिमद्रथिमदिति वा अस्त्र रूपमध्यासवत्तत्पङ्के रूपं संहार्यः प्रउगो
रथन्तरं वै साम ख्यमानं संहार्यः प्रउगो ऽन्वख्यत तद्रूपेण कर्म
समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं क्व स्य वीरः को अपशदिन्द्र-

मिति मरुत्वतीयं यो राया वञ्ची सुतसोममिच्छन्निति रायेति रयि-
मद्रयिमदिति वा अस्त्र रूपमेतायामोप गव्यन्त इन्द्रमिति निष्केवस्त्रं
गव्यन्त इति पशुमत्पशुमदिति वा अस्त्र रूपमुदु ष्य देवः सविता
हिरण्ययेति सावित्रं घृतेन पाणी अभिपुष्णुते मख इति घृतवद्घृतमिति
पशुमत्पशुमदिति वा अस्त्र रूपं घृतवती भुवनानामभिश्चियेति बा-
वापृथिवीयं घृतवत्तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं ततं मे अपस्तदु ताचते पुनरि-
त्यार्भवं स्रुचेव घृतं जुह्वाम विज्ञनेति घृतवत्तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं कथा
देवानां कतमस्त्र यामनोति वैश्वदेवं सहस्रसा मेधसाताविष तन्नेति
सहस्रसा इति पशुमत्पशुमदिति वा अस्त्र रूपं पृच्छस्त्र वृष्णो अरुषस्त्र
नू सह इति वैश्वानरीयमपामुपस्त्रे महिषा अगृभ्णातेति महिषा इति
पशुमत्पशुमदिति वा अस्त्र रूपं प्र वः स्यडक्रन्सुविताय दावण इति
मारुतं गवामिव श्रियसे शृङ्गमुत्तममिति गवामिवेति पशुमत्पशुम-
दिति वा अस्त्र रूपं चित्र इच्छिशोस्तदणस्त्र वचथ इति जातवेदसीयं
वाजिन्तमाय सहस्रसे सुपित्र्येति वाज्रवत्तदेतस्त्राहो रूपमध्यासवत्तत्पङ्के
रूपं पशून्पञ्चमेनाह्नामुवन्ति इन्द्रं देवं देवतानां यशो ऽधिभूतं वीर्य-
मात्मन्धते ॥ ३ ॥

ज्योतिः षष्ठमहर्षयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि षष्ठ-
स्त्राहः सखायः सं० वः सम्यक्कमित्याज्यं सखाय इति सर्वरूपं सर्वरूपं
वै षष्ठमहर्षस्त्रात्सखाय इति सर्वानेवानुवदति संहार्यः प्रउगो बृहद्वै
साम स्रज्यमानं संहार्यः प्रउगो ऽन्वस्रज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा
आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इति मरुत्वती-
यमुदः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूदिति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्षीव वा अन्नं
गत्वा नृत्यति कश्यप् हि तत इयाद्यो जात एव प्रथमो मनस्वानिति
निष्केवस्त्रं तस्य तदेवान्तरूपं यङ्गुतानुवादि¹ यो दासं वर्णमधरं गुहा-

1) यङ्गुताभिवादि ०.

करिति यदेतद्धृतमिवाभि सोदर्कं भवति तद्वितीयमन्तरूपं तद्देवस्य
 सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिरिति
 दिव इति तदमुष्य लोकस्य रूपं घृतेन बावापृथिवी अभीवृते इति
 बावापृथिवीयं घृतवत्सर्वदेवत्वं वै घृतं सर्वदेवत्वं षष्ठमहस्तामृतव-
 त्किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्नित्यार्भवं श्रेष्ठो यविष्ठ इति निनृ-
 त्तिरन्तः षष्ठमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कश्चिद् हि तत इयाद-
 बुध्नु त्व इन्द्रवन्तो अपय इति वैश्वदेवं तस्य तदेवान्तरूपं यत्सोदर्कं
 वैश्वानराय धिषणामृतावृध इति वैश्वानरीयं घृतं न पूतमपये अना-
 मसीति घृतवत्तत्सोक्तं ब्राह्मणं धारावरा मरुतो धृण्वोऽजस इति
 मासृतं धारावरा इति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति
 कश्चिद् हि तत इयात्वमये युभिस्त्वमाशुशुचणिरिति जातवेदसीयं त्वं
 त्वमिति सप्रभृति यथा वै सोदर्कमेवं सप्रभृत्यन्तरूपमपः षष्ठेनाह्नामु-
 वन्ति प्रजापतिं देवं देवतानां तेजो ऽधिभूतममृतमात्मन्धधते ॥ ४ ॥

तदाहुः कस्माद्विश्वदेवान्येवान्वायात्यन्ते नैकदेवत्वानि न द्विदेवत्वा-
 नीति नैकदेवत्वेन यातयामं भवति न द्विदेवत्वेन वैश्वदेवेनैव यात-
 यामं भवति तस्माद्विश्वदेवान्येवान्वायात्यन्त एतेषामेवाह्नां सबलताया
 एतेषामभिस्रवानामयातयामतायै ज्योतिः प्रथममहर्पयन्ति तस्यैवैका-
 हस्य रूपेणायं ह्येकाह उत्तरेषामह्नां ज्योतिर्गा द्वितीयं गच्छन्ति ह्येने-
 नायुसृतीयं यन्ति ह्येनेनाग्निष्टोमी प्रथमोत्तमे अहनी चत्वार्युक्थ्यानि
 मध्ये ब्रह्म वा अग्निष्टोमः पशव उक्थ्यानि ब्रह्मणैव तत्पशूनुभयतः
 परिगृह्यात्मन्धधते तेषां वा एतेषां चतुर्णामुक्थ्यानां सहस्रं स्तोत्रियाः
 साहस्राः पशवः प्र साहस्रं पोषमाप्नोति य एवं वेद पृथ्यान्तान्वा इत-
 श्चतुरश्चतुरो ऽभिस्रवानुपयन्ति पशवो वा अभिस्रवाः श्रीः पृथ्यानि
 पशुभिरेव तच्छ्रियमुभयतः परिगृह्यात्मन्धधते पृथ्यारम्भणान्वा ऊर्ध्वं
 विश्वजितश्चतुरश्चतुरो ऽभिस्रवानुपयन्ति श्रीर्वा अभिस्रवाः पशवः पृ-
 थ्यानि श्रियैव तत्पशूनुभयतः परिगृह्यात्मन्धधते ॥ ५ ॥

कृप्तो वा अभिज्ञवः कृप्तच्छन्दा यो वै यज्ञक्रतुः कृप्तच्छन्दा भव-
ति सर्वजागतानि वै तस्य निविज्ञानानि भवन्ति तृतीयसवने तथा
यथायथं निविदो धीयन्ते ता एनान्यथायथं धीयमानाः सर्वेषु च
लोकेषु सर्वेषु च कामेषु यथायथं दधति तद्यत्सर्वजागतानि निविज्ञा-
नानि भवन्ति तृतीयसवने तेनो यः सर्वजागते तृतीयसवने कामः
स उपाप्तो यदेवैतास्तन्त्यास्त्रिष्टुभो ऽहरहः शस्यन्ते तेनो यः सर्वत्रिष्टुभे
तृतीयसवने कामः स उपाप्तो यदेवैषा तन्त्या गायत्र्यहरहः सुरूप-
कृत्तुः शस्यन्ते तेनो यः सर्वगायत्रे तृतीयसवने कामः स उपाप्तो यदे-
वैष षडहः पुनः पुनरभिज्ञवते तस्मादभिज्ञवो नामाभिज्ञवन्ते ह्यनेन
स्वर्गाय लोकाय यजमानाः स्वर्गाय लोकाय यजमानाः ॥ ६ ॥

॥ इत्येकविंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

प्रथममहरयमेव लोक आयतनेनाभिर्गायत्री चिद्वृत्सोमो रथ-
न्तरं साम तन्वस्य निदानं तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि करिष्यत्प्रथमे
पदे सदेवं यदे भविष्यत्तत्करिष्यदावत्प्रवदेषवदर्धवदत्तवद्युक्तवद्युज्जान-
वज्ज्योतिष्मद्रुक्मवदित्युपप्रयन्तो अध्वरमित्याज्यं प्रवत्प्रवदे प्रथमस्त्राहो
रूपं गायत्रं गायत्रप्रातःसवनो ह्येष त्र्यह इति नु ब्रूढ उडृत्वैतत्प्र-
वो देवायापय इति समूढे तस्योक्तं ब्राह्मणं माधुच्छन्दसः प्रउगस्त-
स्योक्तं ब्राह्मणमायात्विन्द्रो ऽवस उप न इति मरुत्वतीयमावदावदे
प्रथमस्त्राहो रूपं स्वर्णरादवसे नो मरुत्वानिति स एवास्मिन्मरुत्त्र्यङ्ग
आ न इन्द्रो दूरादा न आसादिति निष्केवत्यमावदावदे प्रथम-
स्त्राहो रूपं संपातौ निष्केवत्यमरुत्वतीये भवतः प्रथमे ऽहन्तसंपातौ
देवाः स्वर्गं लोकं समपतस्तस्मादेनौ प्रथमौ शस्यन्ते स्वर्ग्यौ तद्यत्संपातौ
निष्केवत्यमरुत्वतीये भवतः प्रथमे ऽहन्तस्वर्गस्त्वैव लोकस्तु समष्टौ युज्यते
मन उत युज्यते धियः प्र ब्यावा यज्ञीः पृथिवी च्यतावृधेहेह वो
मनसा बन्धुता नर इत्यार्भवं तेन नियच्छति युक्तवन्ति च वै प्रव-
न्ति च प्रथमे ऽहन्तसूक्तानि शस्यन्ते तद्यदिहेह व इत्यार्भवं करोति

तन्नियत्वा^१ अप्रच्युत्वि^२ रूपं हयो न विद्वौ अयुजि स्वयं धुरीति वैश्वदेवं
युक्तवयुक्तवद्वै प्रथमस्याहो रूपं तस्य द्वे उत्तमे उत्सृजति कुविदेते
अवधृते आप्रिमाहते शस्त्रेतेऽ इति तदु ह स्नाह कौषीतकिः शस्त्रेदेव
सूक्तस्याव्यवच्छेदाय न ह वा अक्वच्छस्त्रेण यातयामा भवति नानुव-
चनेन वषट्कारेणैव सा यातयामा भवति समाने ऽहन्विश्वानराय पृथु-
पाजसे विप इति विश्वानरीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपं प्र शर्धाय
माहताय स्वभागव इति माहतं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपं प्र तव्यसीं
नव्यसीं धीतिमप्रय इति जातवेदसीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिमं
लोकं प्रथमेनाहामुवन्ति गायत्रीं छन्दस्त्रिवृतं सोमं रथंतरं साम
प्राचीं दिशं वसन्तमृतूनां वसुन्देवान्देवजातमपिमधिपतिम् ॥ १ ॥

द्वितीयमहरन्तरिचलोक आयतनेनेन्द्रस्त्रिष्टुप्पञ्चदशः सोमो बृह-
त्साम तन्वस्व निदानं तस्मैतानि च्छन्दोरूपाणि कुर्वन्मध्यमे पदे सदेव यद्वै
प्रत्यक्षमस्पृष्टं तत्कुर्वन्नतवद्वज्रवद्वृचहवद्वृषण्वदुद्वद्विवत्स्थितं तं त्वामित्यपि
दूतं वृषीमह इत्याज्यं होतारं विश्ववेदसमिति विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं
गायत्रं गायत्रप्रातःसवणो ह्येष त्र्यह इति नु ब्रूढ उज्ज्वलितत्वं हि
चैतवयश्च इति समूढे तस्योक्तं ब्राह्मणं गार्त्तमदः प्रउगस्योक्तं ब्राह्म-
णमिन्द्र सोमं सोमपते पिबेममिति मरुत्वतीयं मार्धदिने सवने वज्र-
हस्तेति वज्रवत्तदेतस्याहो रूपं या त ऊतिरवमा या परमेति नि-
ष्केवञ्चं ताभिह पु वृचहत्वे ऽवीर्न इति वृचहवत्तदेतस्याहो रूपं तद्दे-
वस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं चिरन्तरिचं सविता महित्वनेति
तत्प्रत्यक्षमन्तरिचस्य रूपं ते हि आवापृथिवी विश्वशंभुवेति आवापृ-
थिवीयं विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं तच्चग्रथं सुवृतं विज्ञनापस इत्यार्भवं त-
चन्हरी इन्द्रवाहा वृषण्वसू इति वृषण्वत्तस्योक्तं ब्राह्मणं यज्ञस्य वो
रथं विस्पतिं विशामिति शार्यातं वैश्वदेवं वृषा केतुर्यजतो आम-

1) तन्नियत्वा LK. 2) प्रच्युत्वि LOoBC.

शायतेति वृषण्वत्तस्योक्तं ब्राह्मणं पृषस्व वृष्णो अरुषस्व नू सहो वृष्णे
शर्धाय सुमखाय वेधस इति वृषण्वती तयोक्तं ब्राह्मणं नूचित्सहोवा
अमृतो नितुन्दत इति जातवेदसीयं होता यद्भूतो अभवद्विवस्वत
इति विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं तस्व प्रातर्मन्त्रं धिया वसुर्जगम्यादित्युत्तमा
परमेवैतदहरभिवदति परमेवैनदहरभारभ्य वसन्तीति ह स्माह कौ-
षीतकिरन्तरिक्षलोकं द्वितीयेनाह्नाभुवन्ति त्रिष्टुभं कन्दः पञ्चदशं सोमं
बृहत्सामं दक्षिणां दिशं ग्रीष्ममृतूनां मरुतो देवान्देवजातमिन्द्रम-
धिपतिम् ॥ २ ॥

तृतीयमहरसावेव लोक आयतनेन वरुणो जगती सप्तदशः सोमो
वैरूपं साम तन्वस्व निदानं तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि चक्रवदुत्तमे
पदे सदेवं यद्वै भूतानुवादि तच्चक्रवदश्चावन्नोमद्रथवन्नतवत्स्थितवदन्त-
वत्सोदर्कमनिशक्तं सप्रभृतीति युत्वा हि देवकृतमानित्याज्यं तदाङ्गर्थ-
दन्तस्मृतीयमहरथ कस्माद्युक्तवदाज्यमित्येतेन वा अह्ना देवाः स्वर्गं लो-
कमायन्युक्ता वै तदायंस्तस्मादिति ब्रूयादश्वाँ अपे रथीरिवेति रथव-
त्तदेतस्माहो रूपं गायत्रं गायत्रप्रातःसवगो ह्येष त्र्यह इति नु कूढ
उज्ज्वलैतत्त्वमपे वसूरिहेति समूढे तस्योक्तं ब्राह्मणमीषिह आचैयः प्रउगो
जागतं वै तृतीयमहस्तवदौषिह आचैयस्मृतीयस्माहः प्रउगस्तप्रातःस-
वनं जगती भजते ॥ ३ ॥

त्र्यर्थमा मनुषो देवतातेति मरुत्वतीयं त्रीति तत्तृतीयस्माहो
रूपं यद्याव इन्द्र ते शतमिति वैरूपस्व लोचियः शतं भूमीरुत सु-
रिति निनृत्तिरन्तस्मृतीयमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कग्रह हि
तत इयाद्यदिन्द्र यावतस्त्वमित्यनुरूपः शिचेयमित्यहयते दिवे दिव
इति निनृत्तिरन्तस्मृतीयमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कग्रह हि
तत इयादिन्द्र त्रिधातु शरणमिति त्रिवान्तसामप्रगाथस्त्रिधात्विति त-
त्तृतीयस्माहो रूपमहं भुवं वसुनः पूर्वस्यतिरितीन्द्रसूक्तमहमहमिति सप्र-
भृति यथा वै सोदर्कमेवं सप्रभृत्यन्तरूपं यो जात एव प्रथमो मन-

स्वानित्येतस्मिंस्त्रैष्टुभे निविदं दधाति तदेतदिन्द्रतनूः सूक्तमेतस्मिन्ह गृ-
त्समदो भार्गवो¹ निविदं दधदिन्द्रस्य प्रियं धामोपजगामेत्युप ह वा
इन्द्रस्य प्रियं धाम गच्छति जयति परं लोकं य एतस्मिन्सूक्ते निविदं
दधाति तस्य तदेवान्तरूपं यज्ञूतानुवादि यो दासं वर्षमधरं गुहा-
करिति यदेतज्ज्ञूतमिवाभि सोदर्कं भवति तद्वितीयमन्तरूपम् ॥ ४ ॥

अभि त्वा देव सवितरित्यभिवाननुचरस्² तदाऽऽर्यदन्तस्मृतीयमह-
रथ कक्षादभिवाननुचर इत्येतेन वा अह्ना देवाः स्वर्गं लोकमायन्नभिप्रि-
प्सन्तो वै तदायंसखादिति ब्रूयादुडु ष्य देवः सविता हिरण्यथा घृ-
तवती भुवनानामभिष्रियेति घृतवती तयोद्धतं ब्राह्मणमनश्चो जातो
अनभीशुश्चक्ष इत्यार्भवं रथस्त्रिचक्रः परिवर्तते रज इति चिचक्र इति
तत्तृतीयस्याहो रूपं परावतो ये दिधिषन्त आप्यमिति वैश्वदेवं परा-
वत इत्यन्तो वै परावतो ऽन्तस्मृतीयमहरन्ते ऽन्तं दधात्यर्धर्चोदर्काणि
ह वा एतानि सूक्तानि भवन्ति पदोदर्काख्येकान्यर्धपदोदर्काख्येकान्यथै-
तत्तृतीयपदोदर्कमेव तत्तृतीयस्याहो रूपं वैश्वानराय धियणामृतावृध
इति वैश्वानरीयं घृतं न पूतमप्ये जनामसीति घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं
धारावरा मरुतो धृष्ण्वोजस इति मारुतं धारावरा इति निगृत्ति-
रन्तस्मृतीयमहर्णीव वा अन्नं गत्वा नृत्वति कञ्चद् हि तत इयात्त्वमप्ये
प्रथमो अङ्गिरा अघिरिति जातवेदसीयं त्वं त्वमिति सप्रभृति यथा
वै सोदर्कमेवं सप्रभृत्यन्तरूपममुं लोकं तृतीयेनाह्नाभुवन्ति जगतीं कन्दः
सप्तदशं सोमं वैरूपं साम प्रतीचीं दिशं वर्षा अतूनामादित्यान्देवा-
न्देवजातं वक्ष्यमधिपतिम् ॥ ५ ॥³

अन्तस्मृतीयमहस्ते देवा अन्नं गत्वा चतुर्थमहरिच्छंसादिच्छदत्तदि-
द्वाविन्दंसखाबुक्तवत्⁴ तदाऽऽर्यदन्तस्मृतीयमहरथ कक्षाच्चतुर्थे ऽहव्यूह-
यतीति वाच एतदायतनं यच्चतुर्थमहरत्नं विराडन्नं न्यूहो ऽन्नमेव तयञ्चे

1) बाधवो M. 2) M ins. पृष्ठानामेव नानात्वाय. 3) Hier in M
der Schluss des 22. Adhyāya. 4) तस्माद्विक्तवत् M.

च यजमानेषु च दधात्यथो अवाप्यते वै तृतीयेनाह्ना वाक्तामेवैतत्तुर्थे
ऽहन्विभावयति यथा यज्ञं विनयेदेवं तद्वाचो विभूषी तस्मैतानि
ऋद्धोरूपाणि सम्राड्भूत्स्वराड्भिराड्भ्यातवदूतिमद्वीतिमत्यरिवदभिव-
दुपवदित्वापि न स्ववृत्तिभिरिति विमदमाज्यं विमदेन वै देवा असु-
रान्धमदंस¹ तद्विमदः शस्यते मध्यतश्च होवासु चाङ्गादङ्गादेव तद-
जमानाः पाप्मानं विमदन्वपिर्जातो अथर्वणेति जातवत्तदेतस्माद्गो
रूपम् ॥ ६ ॥

ता² दश जगत्सु संपन्नान्ते जगत्प्रातःसवनो ह्येष अहो विंशति-
गायत्रीगायत्री प्रातःसवनं वहति तद्गु ह प्रातःसवनरूपान्नापैतीति
नु ब्रूढ उद्ब्रूयितदपि नरो दीधितिभिररक्षोरिति समूढे वैराजमाज्यं
वैराजं पृष्ठं तत्सलोम वासिष्ठमाज्यं वासिष्ठं पृष्ठं तत्सलोम हस्तच्युती
जगद्यन्त प्रशस्तमिति जातवत्तदेतस्माद्गो रूपमानुष्टुभः प्रउग आनुष्टुभं
वै चतुर्थमहस्तदेनत्वेन ऋद्धसा समर्धयति तं त्वा यज्ञेभिरिमह इति
यज्ञवत्या मरुत्वतीयं प्रतिपद्यते पुनरारम्भो वै चतुर्थे ऽहन्यज्ञो यज्ञ-
मेव तदारभते शुधी हवमिद् मा रिषस्य इति मरुत्वतीयं ता वा
एतास्त्रिष्टुभो विराड्गुणास्ता अत्र क्रियन्त एता ह्यहो रूपेण संपन्ना
इद् मरुत्व इह पाहि सोममिति विज्ञातवैष्टुभं सवनधरणं तानि वा
एतानि विज्ञातवैष्टुभानि सवनधरणानि मध्यदिनान्न च्यवन्ते वैष्टुभो
वा इद्गो मध्यदिनायतनो वा इद्गो सवदेतानि विज्ञातवैष्टुभानि सव-
नधरणान्यपि ब्रूढऋद्धसो मध्यदिनान्न च्यवन्ते वैष्टुभ इद्गो नेदिद्
स्वादायतनाच्चवयानीति जातं यत्त्वा परि देवा अभूषन्निति जात-
वत्तदेतस्माद्गो रूपमिमं नु मायिनं ऊव इति मरुत्वतीयं गायत्रं गा-
यत्रमध्यदिनो ह्येष अहः ॥ ७ ॥

अथात इह ब्रूढयेदिहा³ इति स्तोत्रियानुरूपयोश्चैवं ब्रूढा उक्थ-

1) ०न्विमदंस OoBLK.

2) ताः संश्रुता M.

मुखीययोश्चाथ नाद्रियेतात्मा वै स्तोत्रियः प्रजानुरूपो ऽन्नं विराडन्नं
न्यूहो ऽन्नमेवात्मनि प्रजायां च दधात्वानुष्टुभं न्यूहं न्यूहयेदिति हेक
आङ्गरानुष्टुभं वै चतुर्थमहस्तदेनत्वेन च्छन्दसा समर्धयति वैराजं न्यूहं
न्यूहयेदिति सा स्थितिरन्नं विराडन्नं न्यूहो ऽन्नमेव तदात्मनि प्रजायां
च दधाति मध्यमे पदे न्यूहयेदात्मा वै पूर्वं पदं प्रजोत्तमं मध्यं मध्यमं
पदं मध्ये वा इहमात्मनो ऽन्नं धीयते तद्यथाभिधासम'न्नमयादेवं त-
दिन्द्रमिद्वेवतातय इत्यष्टेन्द्रः साम्नः प्रगाथ एतेन वै देवाः सर्वा अष्टी-
राश्रुवत तद्यो एवैतद्यजमाना एतेनैव सर्वा अष्टीरश्रुवते कुह श्रुत
इन्द्रः कस्मिन्नबेति कुहश्रुतीयास्ता वा एता विराजो वानुष्टुभो वा
भवन्ति ता अथ क्रियन्त एता ह्यहो रूपेण संपन्ना युधमस्य ते वृषभस्य
स्वराज इति विज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं स्वराज इति
स्वराड्वत्स्वराड्वदिति वा अस्य रूपं त्वमु वः सचासाहमिति निष्केवस्त्रं
विश्वामु गीर्ध्वायतमित्वावदावद्वै चतुर्थस्याहः प्रायणीयरूपं पुनःप्राय-
णीयं हि चतुर्थमहर्गीयचं गायत्रमर्धदिनो ह्येष त्र्यहः ॥ ८ ॥

हिरण्यपाणिमूतय इत्यूतिमाननुचर ऊतय इत्यूतिमदूतिमदिति
वा अस्य रूपमा देवो यातु सविता सुरतः प्र यावा यज्ञैः पृथिवी
नमोभिः प्र च्छभुभ्यो दूतमिव वाचमिष्ये प्र शुक्रैतु देवी मनीषिष्येति
वा वै प्रेति वा प्रायणीयरूपं तस्मादावन्ति च प्रवन्ति च चतुर्थे
ऽहन्तूक्तानि शस्यन्ते प्रायणीयरूपेण पुनःप्रायणीयं हि चतुर्थमहर्द्विपदाः
शस्यन्ते द्विपादा^१ अभिक्रमितुमर्हत्यभिक्रान्त्यै तद्रूपं तद्यथोपप्रयाय स्वर्गस्य
लोकस्य नेदीयस्तायां वसेदेवं तत्र सम्राजो असुरस्य प्रशस्तिमिति
वैश्वानरीयं सम्राज इति सम्राड्वत्सम्राड्वदिति वा अस्य रूपं क ई
व्यक्ता नरः सनीडा इति मावतं तस्य तद्ब्राह्मणं यत्प्रशुकीयस्य ऊवे
वः सुबोत्मानं सुवृक्तिमिति जातवेदसीयं तस्य तद्ब्राह्मणं यत्प्रश्वतीयस्य

1) so M, alle übrigen Hss. und C तद्यथाभिर्धासम°. 2) द्विपादा LM.

प्रयत्नु वावाकविबीभिरप्य इति तिस्रो ऽधिकाः समूह^१ आ त्वेषमु-
ग्रमव ईमहे वयमित्यावदावद्वै चतुर्थस्त्राहः प्रायणीयरूपं पुनःप्रायणीयं
हि चतुर्थमहर्वसुं न चित्रमहसं नृणीष इति आतवेदसीयं घृतनिर्लि-
ग्रह्णत्वे नातुमेरेत्येतावदावद्वै चतुर्थस्त्राहः प्रायणीयरूपं पुनःप्रायणीयं
हि चतुर्थमहरद्योकध्यानुपेत्य सप्त्या षोडश्विमुपयन्ति षोडशकसं वा
इदं सर्वमस्त्रीय सर्वस्त्राप्त्या अन्नं चतुर्थेनाह्नाभुवन्वनुष्टुभं छन्द एकविंशं
सोमं वैराजं सामोदीचीं दिशं श्ररदमृतूनां साध्यांश्चाध्यांश्च देवान्दे-
वजाते नृहस्यतिं च चन्द्रमसं चाधिपती नृहस्यतिं च चन्द्रमसं चा-
धिपती । ९ ।

। इति द्वाविंशो ऽध्यायः समाप्तः ।

पशवः पञ्चममहः पङ्क्तिर्वै तन्वस्व निदानं पशवः पङ्क्तिरिति तस्मै-
तानि च्छन्दोरूपाणि वृषभवज्जेनुमद्गुधववृत्तवज्जद्वयिमद्वाजवदध्यासव-
दितीममू षु वो अतिचिमुषर्बुधमित्याज्यं रायः सूनो सहसो मर्ले-
ध्विति राय इति रयिमद्रयिमदिति वा अस्य रूपमध्यासवत्तत्पङ्क्ते
रूपं जानतं जगत्प्रातःसवनो ह्येष त्र्यह इति नु कूड उज्वलैतदपि तं
मन्वे यो वसुरिति समूहे पाङ्क्तं पङ्क्तिर्वै पञ्चममहर्ह्यदेतदहस्यदेता अस्य
यं यन्ति धेनव इति धेनुमदिति वा अस्य रूपं बार्हतः प्रउगः पशवः
पञ्चममहर्बार्हताः पशवः पशूनामेवाप्यै यत्पाञ्चजन्यया विशेति मरुत्व-
तीयस्व प्रतिपत्पाञ्चजन्ययेति तत्पञ्चमस्त्राहो रूपमित्या हि सोम इत्यद
इति मद्गत्पाङ्क्तं तस्मैोक्तं ब्राह्मणमवितासि सुन्वतो वृक्तवर्हिष इति षट्प-
दाः षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरस्त्रैवाप्यै तासां गायत्रीशंसं शस्त्र-
मिति ह स्त्राह कौषीतकिस्तद्वा अत्र संपन्नं^२ यन्नायत्रीशंसं तत्तदष्टा-
भिरष्टाभिरचरैः प्रणीति तन्नायत्रीरूपं मरुत्वाँ इन्द्र वृषभो रणायेति
विज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्मैोक्तं ब्राह्मणं वृषभो रणायेति वृषभव-

1) समूहः LoK.

2) अतिसमृद्धं M.

तदेतस्माद्गो रूपमयं ह येन वा इदमिति मत्त्वतीयं गायत्रं गाय-
त्रमर्धंदिनो ह्येष त्र्यहः ॥ १ ॥

महानाम्न्यः पृष्ठं भवन्ति महानास्त्रीभिर्वा इन्द्रो वृत्रमहंसं वृत्रं
हत्वा यन्तं देवताः प्रत्युपातिष्ठन्त पराज्यो हास्यादये ऽपक्रान्ता वि-
भ्रतस्तत्सुतं प्रजापतिः पप्रच्छाशको हनू३मित्येवा ह्येवेति प्रत्युवाचानि-
रुक्तमनिरुक्तं उ वै प्रजापतिस्तत्राजापत्यं रूपं तमपिः पप्रच्छाशको
हनू३मित्येवा ह्यप इति प्रत्युवाच तं स्तो महिमा पप्रच्छाशको ह-
नू३मिति स हास्यादये ऽपक्रान्तो विभ्रतस्तस्मावेवा हीन्द्रेति प्रत्युवाच
तं पूषा पप्रच्छाशको हनू३मित्येवा हि पूषन्निति प्रत्युवाच तं विश्वे
देवाः पप्रच्छुरशको हनू३मित्येवा हि देवा इति प्रत्युवाच तानि वा
एतानि पञ्चपदानि पुरीषमिति शस्यन्ते सो ऋच एव वेला ता वा
एताः शक्तय एताभिर्वा इन्द्रो वृत्रमशकञ्चन्तुं तद्यदाभिवृत्रमशकञ्चन्तुं
तस्माच्छक्तयः शक्तयो हि प्रत्यस्त्री पिपीषते यो रयिवो रयिन्तमस्त्यमु
वो अप्रहणमिति त्रयस्तृचा अस्मा अस्मा इदन्वस इति वृहतीं दशमीं
करोत्येवा ह्यसि वीरयुरिति त्वेव स्थिता पुरीषस्त्य समानाभिव्याहारा
तथा स स्तोत्रियेण समो वातिशयो वा संपद्यते यदिन्द्र नाङ्गुषीष्येति
सास्त्रः प्रगाथो यद्वा पञ्चषितीनामिति पञ्चेति तत्पञ्चमस्माद्गो रूपमिन्द्रो
मदाय वावृध इति मत्त्वपाङ्क्तं तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं प्रेदं ब्रह्म वृचतूर्येष्व-
विधेति षट्पदास्मासामुक्तं ब्राह्मणमभूरेको रयिपते रयीणामिति वि-
ज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं रयिपते रयीणामिति रयिम-
द्रयिमदिति वा अस्त्य रूपमध्यासवत्तत्पङ्के रूपं तमिन्द्रं वाजयामसीति
निष्केवत्वं स वृषा वृषभो भुवदिति वृषभवत्तदेतस्माद्गो रूपं गायत्रं
गायत्रमर्धंदिनो ह्येष त्र्यहः ॥ २ ॥

तत्सवितुर्वरेण्यमिति वैश्वामित्रो ऽनुचरः पृथ्वाणामेव नानात्वाय¹

1) ऽनुचरस्तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं M.

वाजयन्तः पुरंधेति वाजवत्तदेतस्माद्गो रूपमुदु ष देवः सविता दसू-
 ना इति सावित्रं वाममद्य सवितर्वाममु अ इति वाममिति पशुम-
 त्पशुमदिति वा अस्व रूपं मही बावापृथिवी इह ज्येष्ठे इति बावा-
 पृथिवीयं इवज्जोषा पप्रधानेभिरेवैरित्युचेति पशुमत्पशुमदिति वा अस्व
 रूपमृभुर्विभ्वा वाज इन्द्रो गो अक्केत्वारभवं ये गोमन्तं वाजवन्तं सु-
 वीरमिति गोमन्तमिति पशुमत्पशुमदिति वा अस्व रूपं को नु वां
 मित्रावरुणावृतायन्निति वैश्वदेवं यज्ञायते वा पशुषो न वाजानिति
 पशुष इति पशुमत्पशुमदिति वा अस्व रूपमध्यासवत्तत्पङ्के रूपं हवि-
 ष्यान्तमजरं स्वर्विदीति वैश्वानरीयं पान्तमिति तत्पञ्चमस्माद्गो रूपं
 वपुर्नु तच्चिकितुषे चिदस्त्विति मादतं समानं नाम धेनु पत्न्यमानमिति
 धेन्विति पशुमत्पशुमदिति वा अस्व रूपमभिर्होता गृहपतिः स रा-
 जेति जातवेदसीयमवा गो मघवन्वाजसाताविति वाजवत्तदेतस्माद्गो
 रूपमध्यासवत्तत्पङ्के रूपमिति नु व्यूढे ऽथ समूढे मूर्धानं दिवो अर-
 ति पृथिव्या इति वैश्वानरीयं नाभिं यज्ञानां सदनं रयीषामिति
 रयिमद्रयिमदिति वा अस्व रूपमा इद्रास इन्द्रवन्तः सजोषस इति
 मादतं गोमदश्चावद्रथवत्सुवीरमिति गोमदश्चावदिति पशुमत्पशुम-
 दिति वा अस्व रूपमिममू षु वो अतिथिमुषर्बुधमिति जातवेद-
 सीयं तस्योक्तं ब्राह्मणं पशून्पञ्चमेनाह्नाप्तुवन्ति पङ्क्तिं कन्दस्त्रिणवं सोमं
 शाक्तरं सामार्वाची¹ दिशं हेमन्तमृतूनां मरुतो देवान्देवजातं इद्र-
 मधिपतिम् ॥ ३ ॥

पशवः पञ्चममहरथ पुरुष एव षष्ठमहः स वै पुरुषः प्रजापतिः
 पूर्वी ऽस्य सर्वस्वातिच्छन्दा वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपमसुरीन्द्रं प्रत्य-
 क्रमत² पर्वन्पर्वन्मुष्कान्कृत्वा तामिन्द्रः प्रतिजिगीषन्पर्वन्पर्वञ्छेपांस्तुह-
 तेन्द्र उ वै पुरुच्छेपः सर्वं वा इन्द्रेण जिगीषितं तां समभवत्तमहृणा-

1) ऊर्ध्वा M.

2) प्रत्युत्क्रमत BLK.

दसुरमायया स एताः पुनःपदा अपञ्चत्ताभिरङ्गादङ्गात्पर्वणः पर्वणः
 सर्वस्वात्पाप्मनः संप्रामुच्यत तद्यत्पञ्चैपः शस्यते मध्यतश्च होत्रासु चा-
 ङ्गादङ्गादेव तद्यजमानाः पर्वणः पर्वणः सर्वस्वात्पाप्मनः संप्रमुच्यन्ते
 नित्याः पूर्वा याज्याः कृत्वा पञ्चैपीभिर्यजन्ति तद्यदाभिसदहर्न वष-
 दुर्वन्ति तेनोत्पृष्टा¹ यद्वैवैना नान्तर्यन्ति² नेदच्युतं यच्चस्य प्रियं देवा-
 नामन्तरयामेति नित्वान्पूर्वानृतुयाजान्कृत्वा गार्त्समदैर्यजन्ति तद्यदेभि-
 सद्दहर्न वषदुर्वन्ति तेनोत्पृष्टा¹ यद्वैवैना नान्तर्यन्ति² नेदच्युतं यच्चस्य
 प्रियं देवानामन्तरयामेति तेन ते ऽतिच्छन्दसो भवन्ति तथेषां सप्त-
 पदाभिर्वषदुतं भवति तदु ह स्नाह कौषीतकिर्विराडष्टमानि ह वा
 एतं कृन्दासि गोपायन्ति यो ऽसौ तपति तां ते संपदं मोहयन्ति ये
 ऽतिच्छन्दोभिर्यजन्ति ॥ ४ ॥

तद्वै खल्वैकाहिकीभिरेव¹ यजेयुर्देवयानस्त्रैव पथो ऽसंमुग्धा इति
 तद्वाप्यणीची मीनो जाबालगृहपतीन्सत्तमासीनानुपास्य पप्रच्छाहो
 गाताः पञ्चैपाः³ इति त उ ह तूष्णीमासुक्षत उ होत्तरार्धात्सदस-
 श्विनो गौश्रायणिरभिपरोवाद् गौश्रो वा नाह्वाहो ऽगाम न पञ्-
 चैपाः⁴ शस्त्रेणाह नः⁵ पञ्चैपो ऽहरन्वायतिष्टिका⁶ हिकीभिरयास्य तेनो
 अहो नागामेति यथायथं यजेयुर्देवायतनं वै वषमहस्रबत्तदहर्होतिव
 वषदुर्याज्ञोतेनयोर्देवायतनं संपृच्छीताध्वर्योर्गृहपतेस्वाजिं ह वा एते यन्ति
 स्वर्गे लोके षष्ठेनाह्वा स यो ऽनवानं समापयति स स्वर्गे लोकमुज्जयति
 यद्यप्यवान्यात्पुनः पुनः प्रतीसारमुपशिक्षेतैव ॥ ५ ॥

अयं जायत मनुषो धरीमणीत्वाज्यमयमित्थनिदत्तमनिदत्त उ
 वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपमतिच्छन्दसः सप्तपदाः पुनःपदा यदेत-
 दहस्रदेता न पदं च पुनःपदं चान्तरेणावान्यादात्मा वै पदं प्राणाः

1) तेनोत्पृष्टा BK. 2) नान्तर्यन्ति alle Hss. und C. 3) तस्मा-
 द्वैकाहिकीभिरेव M. 4) पञ्चैपात् M. 5) शस्त्रेणाहन् OC, शस्त्रेणा-
 हन् BK. 6) so M, ऽह्वायतीष्टिका° OoC, ऽहर्नायतीष्टिका° LBK.

पुनःपदं स यो ऽवावागन्तं ब्रूयात्प्राणादात्मानमन्तरगान् जीविष्यतीति
तथा ह स्थात्तस्मान्न पदं च पुनःपदं चान्तरेणावान्यादातिच्छन्दसः
प्रउग आतिच्छन्दसं वै षष्ठमहस्तदेनत्वेन च्छन्दसा समर्धयति स पूर्वो
महानामिति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत्स इत्यग्निरुक्तमग्निरुक्त उ वै प्रजा-
पतिस्तत्प्राजापत्यं रूपं यं त्वं रथमिन्द्र मेधसातय इति पादच्छेपं त-
त्स्योक्तं ब्राह्मणं यः शूरैः स्वः सजितेति शूरैरिति स एवाग्निमरुत्यङ्कः
स यो वृषा वृष्ण्येभिः समोक्ता इति विज्ञातवैष्टुभं सवनधरणं तत्स्योक्तं
ब्राह्मणं वृषा वृष्ण्येभिरिति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नीव वा अन्नं गत्वा
नृत्यति कथञ्च हि तत इयात्पत्वाँ इन्द्र मीढु इति मरुत्वतीयं गायत्रं
गायत्रमर्धंदिनो ह्येष त्र्यहः ॥ ६ ॥

रेवतीर्नः सधमादे रेवाँ इद्रेवतः स्रोतेति रैवतस्य योगी वा-
रवन्तीयमूढं भवत्यापेयं सामेन्द्रीषु तन्मिथुनं प्रजात्यै रूपं मा चिदन्व-
द्विशंसतेति सान्नः प्रगायः सखायो मा रिष्यतेति सखाय इति सर्व-
रूपं सर्वरूपं वै षष्ठमहस्तस्मात्सखाय इति सर्वानेवानुवदत्येन्द्र याह्युप
नः परावत इति पादच्छेपं तत्स्योक्तं ब्राह्मणं परावत इत्यन्तो वै परा-
वतो ऽन्तः षष्ठमहरन्ते ऽन्तं दधाति प्र घा न्वस्व महतो महानीति
विज्ञातवैष्टुभं सवनधरणं तत्स्योक्तं ब्राह्मणं महतो महानीति निनृत्ति-
रन्तः षष्ठमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कथञ्च हि तत इयादुप नो
हरिभिः सुतमिति निष्केवस्यं याहि मदानां पत उप नो हरिभिरिति
निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति कथञ्च हि तत इया-
त्रायत्रं गायत्रमर्धंदिनो ह्येष त्र्यहः ॥ ७ ॥

अभि त्वं देवं सवितारमोक्षोः कविक्रतुमित्यतिच्छन्दसा वैश्वदेवं
प्रतिपद्यत अतिच्छन्दसं वै षष्ठमहस्तत्तृतीयसवनमतिच्छन्दा अभ्यश्रुते
ऽथो प्राजापत्यं वै षष्ठमहरतिच्छन्दा वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपम-
भिवाननुचरस्तत्स्योक्तं ब्राह्मणमुदु ष्य देवः सविता सवायेति सावित्रं
सविता सवायेति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नीव वा अन्नं गत्वा नृत्यति

कञ्चरु हि तत इयात्कतरा पूर्वा कतरापरायोरिति आवापृथिवीयं
 पूर्वापरेति निगृत्तिरन्तः षष्ठमहर्णीव वा अन्नं गत्वा नृत्वति कञ्चरु
 हि तत इयात्किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्निष्यार्भवं श्रेष्ठो यविष्ठ
 इति निगृत्तिरन्तः षष्ठमहर्णीव वा अन्नं गत्वा नृत्वति कञ्चरु हि तत
 इयादिदमित्या रौद्रं गूर्तवचा¹ इति वैश्वदेवं क्राणा यदस्य पितरा
 मंहनेष्टा इति स्थितवत्तदन्नरूपमन्नः षष्ठमहस्तिष्ठतीव वा अन्नं गत्वा
 कञ्चरु हि तत इयात्तस्य द्वे उत्तमे परिशिष्य ये यज्ञेन दक्षिण्या
 समक्ता इत्येतं नाराशंसं समावपत्वात्मा वै सूक्तं प्रजा पशवो नारा-
 शंसं मध्य एव तदात्मन्मजां पशूनुभये दधात्वहस्य कृष्णमहरर्जुनं चेति
 विश्वानरीयमहरर्जुनं चेति निगृत्तिरन्तः षष्ठमहर्णीव वा अन्नं गत्वा
 नृत्वति कञ्चरु हि तत इयात्प्र यज्यवो मरुतो आजदृष्टय इति मारुतं
 तस्य तदेवान्नरूपं यत्सोदर्कमिमं सोममर्हते जातवेदस इति जातवे-
 दसीयं तस्य तदेवान्नरूपं यत्सोदर्कं मा रिषाम मा रिषामेति तद-
 न्नतो ऽरिष्टी रूपमपः षष्ठेनाह्नाभुवन्वतिच्छन्दसं छन्दस्त्रयस्त्रिंशं सोमं
 रेवतं सामोर्ध्वा दिशं शिशिरमृतूनां विश्वान्देवान्देवजातं प्रजापतिम-
 धिपतिं प्रजापतिमधिपतिम् ॥ ८ ॥

॥ इति त्रयोविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

अभिजिदभिजिता वै देवा अभ्यजयन्निमांस्त्रीहोकांस्तस्यात्स त्र्या-
 वृत्ततुष्टदयो भवति विश्वजिताजयन्निमास्तस्रो दिशस्तस्यात्स चतुरा-
 वृत्त्युदयो भवत्यभिजिदभिजिता वै देवा अभ्यजयन्स्तदु हान्विवैव² ससञ्ज
 यदजितं पर्यग्निष्यत तद्विश्वजिताजयन्विश्वमग्निमेति वाव³ विश्वजितौ
 वा एताविन्द्राग्नी एव यदभिजिद्विश्वजितावभिरेवाभिजिदभिर्हीदं सर्व-
 मभ्यजयदिन्द्रो विश्वजिदिन्द्रो हीदं सर्वं विश्वमजयत्स वा अभिजिदु-

1) गूर्तवचा L. 2) so M, ह न्विवैव OoBK, ह न्विवैव C, ह न्वि-
 वैव L. 3) वा Oo, वा उ M.

भयसामा सर्वस्वोभो भवति तस्मादुभयानि सूक्तानि शस्त्रान्ते बार्हत-
राधंतराणि तस्य प्र वो देवायामये यद्वाहिष्ठं तदप्रय इत्येते उभे
तदाज्यं प्र व इति तद्राधंतरं रूपं बृहदर्चं विभावसोऽ इति बृहद्वा-
हंतमुभौ माधुच्छन्दसगार्त्समदौ प्रउगौ संप्रवयेद्यायवां पुरोश्चं शस्त्वा-
थो उभे वायव्ये तृचे ऐन्द्रवायवीं पुरोश्चं शस्त्वाथो उभे¹ ऐन्द्रवायवे
तृचे अथ पुरोश्चमथोभे तृचे अथ पुरोश्चमथोभे तृचे एवमेव संप्र-
वयेन्नाद्रियेत माधुच्छन्दसान्वेव पूर्वाणि तृचानि करोति गार्त्समदा-
न्युत्तराणि तदु वा आज्ञः किं तदुभौ संप्रवयेन्नाद्रियेत माधुच्छन्दस
एव प्रउगे सति गार्त्समदं वैश्वदेवमुपरिष्ठान्माधुच्छन्दसस्य वैश्वदेवस्य
पर्याहरेत्तद्वा अत्रैकं² निष्कृतबार्हतम् ॥ १ ॥

विश्वे देवास आगत शृणुता म इमं हवमेदं बर्हिर्निषीदतेति
बर्हिरिति तद्वाहंतं रूपमथ माधुच्छन्दसं सारस्वतं तस्मिन्नेतमया प-
रिदध्यादित्वैकाहिकं प्रातःसवनं स्यादिति सा स्थितिरेकाहो वा अभि-
जित्प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एवा त्वा रथं यथोतय इति
महत्त्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर एष एव नित्यं एका-
हातानस्योक्तं ब्राह्मणं जनिष्ठा उयः सहसे तुरायेति गौरिवीतीयं
पूर्वं शस्वेन्द्र पिव तुभ्यं सुतो मदायेत्येतस्मिन्वाहंते पञ्चर्चं निविदं
दधातीन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचमिति ह्यैरस्यसूपीयं पूर्वं शस्त्वा या
त ऊतिरवमा या परमेत्येतस्मिन्वाहंते नवर्चं निविदं दधात्येवं नु
यदि रथंतरं पृष्ठं भवति यद्यु बृहद्वाहंते पूर्वं शस्त्वैकाहिकयोर्निविदौ
दध्यादित्वेकसूक्ते निष्केवत्यमहत्त्वतीये स्यातामिति सा स्थितिः पिबा
सोममभि यमुय तर्दसामु घृहि यो अभिभूत्वोजा इत्युभे अभिवती
तदभिजितो रूपमथ नित्यमेवैकाहिकं तृतीयसवनं स्यादिति सा स्थि-
तिरेकाहो वा अभिजित्प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एव ॥ २ ॥

1) अथोभे BMK. 2) अत्रैकं o, corr. ex °कं.

स्वर्भानुर्हसुरं आदित्यं तमसाविध्यन्तस्त्राचयस्तमो ऽपजिघांसन्त
एतं सप्तदशस्तोमं त्र्यहं पुरस्ताद्विषुवत उपायंस्तस्य पुरस्तात्तमो ऽपज-
घुस्तपुरस्तादसीदन्त एतमेव त्र्यहमुपरिष्ठाद्विषुवत उपायंस्तस्य परस्ता-
त्तमो ऽपजघुस्तस्य एवं विद्वांसः एतं सप्तदशस्तोमं त्र्यहमुभयतो विषुवन्त-
मुपयन्तुभाभ्यामेव ते लोकाभ्यां यजमानाः पाप्मानमपघ्नते तान्नी स्वर-
सामान इत्याचक्षत एतैर्ह वा अचय आदित्यं तमसो ऽपसृण्वत तव-
दपसृण्वत तस्मात्स्वरसामानस्तदेतदृचाभ्युदितम् ॥ ३ ॥

यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः । अचयस्तमन्वविन्दन् ह्यन्ये
अशक्नुवन्ति स्वरसामानो ह वा एतेनाभ्युक्ताः कदन्ति मरुत्वतीयानि
भवन्ति कदन्तो निष्केवस्त्रेषु प्रगाथाः को वै प्रजापतिः प्रजापतिः
स्वरसामान आनुष्टुभानि निविद्वानानि भवन्त्यापो वा अनुष्टुबापः
स्वरसामानो ऽग्निर्हीदं सर्वमनुक्तव्यमुभयतो ह्यमुमादित्यमापो ऽवस्ता-
द्योपरिष्ठाच्च तदेतदृचाभ्युदितम् ॥ ४ ॥

या रोचने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आप इत्या यजैर्देव
मर्त्य इति प्रथमस्य स्वरसान्न आज्यमावद्राधन्तरं बृहदयो हि भानव
इति द्वितीयस्य बृहद्गार्हतमप ओजिष्ठमाभरेति तृतीयस्यावद्राधन्तरं
माधुच्छन्दसः प्रथमस्य स्वरसान्नः प्रउगो गार्त्समदो द्वितीयस्त्रीष्णिह
आचेयस्तृतीयस्य तेषामुक्तं ब्राह्मणमन्वायत्ता मरुत्वतीयानां प्रतिपदनु-
चरा अन्वायत्ता ब्राह्मणस्यात्वास्त्यह रूपेण तेषामुक्तं ब्राह्मणं क्त स्य वीरः
को अपश्चदिन्द्रमिति प्रथमस्य स्वरसान्नो मरुत्वतीयं क्तेति कद्वत्कथा
गुभा सवयसः सनीडा इति द्वितीयस्य कथेति कद्वजायत्ताम गभन्वं
यथा वेरिति तृतीयस्य ता कर्मापतरास्मा इति कर्मेति कद्वत्को वै
प्रजापतिः प्रजापतिः स्वरसामानो यज्वायथा अपूर्वेत्येतस्मिन् हेके
नृहती तृतीये स्तोत्रिये ऽन्वहं स्वराखन्वायातयन्ति ते यदि तथा कु-
र्युरेतावेव स्तोत्रियानुरूपाविषा धाव्या कन्नव्यो अतसीनामिति कदा-
अगाथस्तस्मोक्तं ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥

अथ रथंतरस्य योनिर्यमिन्द्र दधिषे त्वमिति वृचो नैकपाति-
तायै नेदसौ बृहत्वेकाकिनीव शस्तासदितिन्द्र तुभ्यमिन्द्रघवन्नभूमेति वि-
ज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं यस्ते साधिष्ठो ऽवस इत्यानुष्टुभं
निष्केवल्मिन्द्र क्रतुष्टमाभरेत्यावद्राथंतरं कद्रू न्वस्यान्नतमिति कद्रा-
न्मगाथस्तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ६ ॥

अथ बृहतो योनिः स्वरन्ति त्वा सुते नर इति वृचो नैकपा-
तितायै नेदसौ बृहत्वेकाकिनीव शस्तासदित्यध्वर्यो वीर प्र महे सुता-
नामिति विज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं गायन्ति त्वा गा-
यत्रिण इत्यानुष्टुभं निष्केवल्ममुदंशमिव येमिर इत्युद्वद्गार्हतमिमा उ
त्वा पुरुवसो इति प्रगाथः पावकवर्णाः कवर्णा इति कद्रास्तस्योक्तं
ब्राह्मणम् ॥ ७ ॥

अथ रथंतरस्य योनिरथ बृहतो दाना मुगो न वारण इति
वृचो नैकपातितायै नेदसौ बृहत्वेकाकिनीव शस्तासदितिदं त्वत्पाच-
मिन्द्रपानमिति विज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणमिन्द्रं विश्वा
अवीवृधन्नित्यानुष्टुभं निष्केवल्मं त्वामभिप्रणोनुम इत्यभिवत्तद्राथंतरं
रूपं तदाङ्गर्नानुष्टुप्पु निविदं दध्वाब्धोहयति कृप्तच्छन्दसो मध्यंदिन-
मानुष्टुभानि पूर्वाणि शस्त्वा कामस्योपायै चैष्टुभेषु निविदं दधाति
तथा यथायथं निविद्धीयते सैनान्यथायथं धीयमाना सर्वेषु च लो-
केषु सर्वेषु च कामेषु यथायथं दधात्यर्वायथं विश्ववारं त उयेति
प्रथमे ऽहन्नावति राथंतरे ऽपादित उदु नश्चिततम इति द्वितीय
उद्वति बार्हते सं च त्वे जग्मुर्गिर इन्द्र पूर्वीरिति तृतीये गतवत्स-
रूपे यदि स्वराणि पृष्ठानि भवन्ति बृहद्रथंतरे एव तर्हि सामगाः
पवमानेषु कुर्वन्ति यद्यु बृहद्रथंतरे पृष्ठे स्वातां स्वराणि त्वेव तर्हि
सामगाः पवमानेषु कुर्वन्ति स्वराणि त्वेव पृष्ठानि स्फुरिति ह स्वाह
कौषीतकिः स्वरासामानो ह्येते पृष्ठैर्वै देवाः स्वर्गं लोकमसृचन्स्वराणि
पृष्ठानि भवन्ति स्वर्गस्त्रैव लोकस्य सृष्टी ॥ ८ ॥

पृथ्व्यस्य षडहस्य समूहस्य याः पूर्वस्य त्र्यहस्य वैश्वदेवानां प्रति-
 पदक्षाः प्रतिपदो चानुत्तरस्य त्र्यहस्य तृतीयसवनानि तानि तृतीय-
 सवनानि सानुचराणि तस्यानि तत्र वैश्वदेवानि भवन्ति तान्मुहुत्वा-
 न्यानि प्राजापत्यान्यनिरुक्तानि परोक्षवैश्वदेवान्यवधीयन्ते प्र वः पानं
 रघुमन्यवो ऽन्धसं प्रतथा पूर्वथा विश्वथेमथा कदित्या नृः पाचं देव-
 यतामिति प्रतिनाभानेदिष्ठस्तद्वै खलु प्रत्यक्षं वैश्वदेवान्येवावधीयेरत्न-
 प्रिरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमेति प्रथमे ऽह्न्यां स्काभिलीति कद्वदे-
 वान्कवे बृहच्छ्रवसः स्वस्त्य इति द्वितीये ज्योतिष्कृत इति कद्वदुषा-
 सानक्ता बृहती सुपेशसेति तृतीये नक्तेति कद्वत्को वै प्रजापतिः प्रजा-
 पतिः स्वरसामानस्ते ऽग्निष्टोमा वोक्थ्या वा संतिष्ठन्ते ऽग्निष्टोमा इति
 पैङ्गं ब्रह्मवर्चसिनो भवन्ति ये ऽग्निष्टोमानुपयन्नुक्थ्या स्युरिति ह स्माह
 कौषीतकिः स वै यज्ञक्रतुः समृद्धो य उक्थ्यः पञ्चदश ह्यस्य स्तोत्राणि
 भवन्ति पञ्चदश शस्त्राणि तानि त्रिंशत्सुतशस्त्राणि स विराजमभिसं-
 पद्यते श्रीर्विराड्ज्ञावं त्रियो विराजो ज्ञावस्त्रोपाप्ती त्रियो विराजो
 ज्ञावस्त्रोपाप्ती ॥ ९ ॥

॥ इति चतुर्विंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

आपस्तपो ऽतप्यन्त तास्तपस्तप्त्वा गर्भमदधत तत एष आदित्यो
 ऽजायत षष्ठे मासि तस्मात्सत्त्रिणः षष्ठे मासि दिवाकीर्त्तमुपयन्ति स
 षण्मासानुदङ्कुति षडावृत्तांस्तस्मात्सत्त्रिणः षडेवोर्ध्वात्मासो यन्ति ष-
 डावृत्तानन्तरेणो ह वा एतमशनाया च पुनर्मृत्युश्चापाशनायां च पुन-
 र्मृत्युं च अयन्ति ये वैषुवतमहर्षयन्ति तस्मैतानि च्छन्दोरूपाणि सूर्य-
 वज्जानुमञ्ज्योतिष्मद्रुक्मवद्रुचितवज्ज्यतवदिति समुद्रादूर्मिर्मधुमौ उदा-
 रदित्याज्यं समुद्राज्येषो ऽज्ञ उदैतीन्द्र एकं सूर्य एकं अजानेति सूर्य-
 वत्तदेतस्याहो रूपं ताः संशस्ता एकविंशतिरनुष्टुभः संपद्यन्त एकविंशो
 वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति त्रैष्टुभः प्रउ-

गो विषुवान्वा एषो ऽह्नां विषुवाञ्छन्दसां चिष्टुप्रदेनं स्वेन
समर्धयति ॥ १ ॥

कुविदङ्ग नमसा ये वृधास इति वायव्यमंवासयन्नुषसं स
सूर्यवत्तदेतस्त्राहो रूपमत एवोत्तरं तृचमैन्द्रवायवं यावत्तरस्त्राहो
वदोज इति यावत्तरस्त्राहो दीध्याना इत्येतेन रूपेणोदां चचुः
प्रतीकमिति मीचावर्णं देवयोरेति सूर्यस्तन्वानिति सूर्यवत्तं
रूपमा गोमता नासत्या रथेनेत्याश्विनं तस्त्रोर्ध्वभानुं सति
अत्रेदिति भानुमती तृतीया तदेतस्त्राहो रूपमा गो
याहि शुष्मिन्निष्विन्द्रं तनूषु शूराः सूर्यस्त साताविति सूर्यव
रूपं प्र ब्रह्मीतु सदनादृतस्त्रेति वैश्वदेवं वि रश्मिभिः सच
इति सूर्यवत्तदेतस्त्राहो रूपमुत स्त्रा नः सरस्वती जुषाणे
द्वारावृतस्त्र सुभगे व्यावरित्येतेन रूपेणैष वा उ सूर्य
कृप्नो वासिष्ठः प्रउगः प्रजापतिर्वै वसिष्ठः^१ प्रजापतावेव तत्
मानुधुवन्ति ॥ २ ॥

तदाङ्गं चैष्टुभं प्रातःसवनं स्त्राहोहयति कृप्नच्छन्दसो यज्ञमु-
खमैकाहिकमेव स्त्राहोयतिर्वा एकाहो ज्योतिरेष य एष तपति ज्यो-
तिषैव तज्ज्योतिः समर्धयन्ति तस्त्र प्र वो देवायापये त्वं हि चैतवद्यश्च
इत्येते उभे तदाज्यं ताः संशस्ता एकविंशतिरनुष्टुभो भवन्ति^२ तासामुक्तं
ब्राह्मणं माधुच्छन्दसः प्रउगस्तस्त्रोक्तं ब्राह्मणमा त्वा रथं यथोतय इति
मरुत्वतीयस्त्र प्रतिपदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर एष एव नित्य
एकाहातानस्तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं कथा शुभा सवयसः सनीडा इति मरु-
त्वतीयं शुभा भा इत्येतेन रूपेण त्वं सुमेधं महया स्वर्विदमिति जा-
गतमधारयो दिव्या सूर्यं दृश इति सूर्यवत्तदेतस्त्राहो रूपं अग्निष्ठा
उयः सहसे तुरायेत्येतस्त्रैष्टुभे निविदं दधात्वप ध्यान्मूर्धुहि पूर्धि

1) M ins. स तन्ना यज्ञस्त्र स पुनस्ततावयातयामा भवति. 2) सं-
शस्ता und भवन्ति om. M

चुरित्वेतेन रूपेण ता वा उभयस्त्रिष्टुब्जगत्यः शस्त्रान्ते त्रिष्टुब्जगतोर्ह
॥ एष आहित आदित्यः प्रतिष्ठितस्तपति तदेनं प्रत्यक्षमाप्नुवन्ति ॥ ३ ॥

बृहदेतस्त्राहः पृष्ठं स्यादिति हेक आऊर्बाहंतो वा एष य एष
ति बृहदेतत्तपतीति वदन्तो ऽथो अपृष्ठं वा एतयन्महादिवाकीर्त्य-
ति एव प्रत्यक्षे पृष्ठे यद्बृहद्रथंतरे तस्माद्बृहदेवैतस्त्राहः पृष्ठं स्यादिति
। सूर्यवति प्रगाथे बृहत्कुर्युः सूर्यवतश्च प्रगाथानेतस्त्राहो रूपेणे-
किल श्रुत्या अस्त्र वेदेत्युक्त्यमुखीया स हि जिष्णुः पथिहस्तसूर्यायेति
वती तदेतस्त्राहो रूपं महादिवाकीर्त्यमेवैतस्त्राहः पृष्ठं स्यादिति
स्थितिरेतद्वै प्रत्यक्षं साम यन्महादिवाकीर्त्यं तदेनं स्वेन साम्ना
धयन्ति¹ तद्वैके त्रिष्टुप्सु कुर्वन्ति त्रिष्टुभो वा एष य एष तपति
न स्वेन च्छन्दसा समर्धयन्ति¹ बृहतीषु स्यादिति हेक आऊर्बाहंतो
एष य एष तपति तदेनं स्वेन च्छन्दसा समर्धयन्ति¹ जगतीषु
स्यादिति त्वेव स्थितं जागतो वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन
च्छन्दसा समर्धयति ॥ ४ ॥

विधाइ बृहत्पिबतु सोम्यं मध्विति सोत्रियसृचो विश्वधाइ भाजो
महि सूर्यो दृश इति विवान्धाजिष्मान्तसूर्यवास्तदेतस्त्राहो रूपं वि
सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं दिव इत्यनुरूपो विवान्तसूर्यवाज्ञागत उ वै
समानं छन्दो विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षस इति त्वेव स्थितः सौर्यः
सूर्यस्त्र ज्योर्जीवाः प्रतिपक्षेम सूर्येत्वेतेन रूपेण ब्रह्महो असि सूर्येति
सूर्यवान्तसामप्रगाथस्तदेतस्त्राहो रूपमथ बृहद्रथंतरयोर्योनीं शंसती-
न्द्रः किल श्रुत्या अस्त्र वेदेत्युक्त्यमुखीया स हि जिष्णुः पथिहस्तसूर्यायेति
सूर्यवती तदेतस्त्राहो रूपं शं नो भव चक्षसा शं नो अह्नेति त्वेव
स्थिता सौरी सूर्यस्त्र तत्सूर्यं द्रविणं धेहि चित्रमित्येतेन रूपेण य
एक इद्व्यवर्धणीनामिति त्रिष्टुभं दिव्यानि दीपयो ऽन्तरित्वेतेन रूपे-

1) समर्धयति Oo.

अथ रथंतरस्य योनिर्यमिन्द्र दधिषे त्वमिति वृचो नैकपाति-
तायै नेदसौ बृहत्येकाकिनीव शस्तासदितोन्द्र तुभ्यमिन्द्रघवन्नभूमेति वि-
ज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं यस्ते साधिष्ठो ऽवस इत्यानुष्टुभं
निष्केवल्यमिन्द्र क्रतुष्टमाभरेत्यावद्राथंतरं कद्रु न्वस्याकृतमिति कदा-
न्रगाथस्तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ६ ॥

अथ बृहतो योनिः स्वरन्ति त्वा सुते नर इति वृचो नैकपा-
तितायै नेदसौ बृहत्येकाकिनीव शस्तासदित्यध्वर्यो वीर प्र महे सुता-
नामिति विज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं गायन्ति त्वा गा-
यचिण इत्यानुष्टुभं निष्केवल्यमुदंशमिव येमिर इत्युद्वार्हतमिमा उ
त्वा पुरुवसो इति प्रगाथः पावकवर्णाः कवर्णा इति कदास्तस्योक्तं
ब्राह्मणम् ॥ ७ ॥

अथ रथंतरस्य योनिरथ बृहतो दाना मुगो न वारण इति
वृचो नैकपातितायै नेदसौ बृहत्येकाकिनीव शस्तासदितोदं त्वत्याच-
मिन्द्रपानमिति विज्ञातचैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणमिन्द्रं विश्वा
अवीवृधन्नित्यानुष्टुभं निष्केवल्यं त्वामभिप्रणोनुम इत्यभिवत्तद्राथंतरं
रूपं तदाङ्गर्गानुष्टुप्पु निविदं दध्यान्मोहयति क्लृप्तच्छन्दसो मध्यंदिन-
मानुष्टुभानि पूर्वाणि शस्त्वा कामस्योपायै चैष्टुभेषु निविदं दधाति
तथा यथायथं निविद्धीयते सैनान्यथायथं धीयमाना सर्वेषु च लो-
केषु सर्वेषु च कामेषु यथायथं दधात्यर्वायथं विश्ववारं त उयेति
प्रथमे ऽहन्नावति राथंतरे ऽपादित उदु नश्चिचतम इति द्वितीय
उद्वति वार्हते सं च त्वे जग्मुर्गिर इन्द्र पूर्वीरिति तृतीये गतवत्यन्त-
रूपे यदि स्वराणि पृष्ठानि भवन्ति बृहद्रथंतरे एष तर्हि सामगाः
पवमानेषु कुर्वन्ति यद्यु बृहद्रथंतरे पृष्ठे स्वातां स्वराणि त्वेव तर्हि
सामगाः पवमानेषु कुर्वन्ति स्वराणि त्वेव पृष्ठानि स्मुरिति ह स्वाह
कौषीतकिः स्वरसामानो ह्येते पृष्ठैर्वै देवाः स्वर्गं लोकमसृचन्त्स्वराणि
पृष्ठानि भवन्ति स्वर्गस्त्रैव लोकस्य स्पृथ्यै ॥ ८ ॥

पृथ्व्यस्य षडहस्य समूढस्य याः पूर्वस्य त्र्यहस्य वैश्वदेवानां प्रति-
 पदस्ताः प्रतिपदो यान्नुत्तरस्य त्र्यहस्य तृतीयसवनानि तानि तृतीय-
 सवनानि सानुचराणि तद्यानि तच्च वैश्वदेवानि भवन्ति तान्मुकुत्या-
 न्यानि प्राजापत्यान्यनिहन्तानि परोक्षवैश्वदेवान्यवधीयन्ते प्र वः पान्तं
 रघुमन्यवो ऽन्वक्षं प्रतथा पूर्वथा विश्वधेमथा कदित्या नृः पाचं देव-
 यतामिति प्रतिनाभानेदिष्ठस्तद्वै खलु प्रत्यक्षं वैश्वदेवान्येवावधीयेरन्न-
 पिरिद्धो वरुणो मित्रो अर्यमेति प्रथमे ऽहन्त्यां स्तभिलीति कद्वदे-
 वान्कवे बृहच्छ्रवसः स्वस्त्य इति द्वितीये ज्योतिष्कृत इति कद्वदुषा-
 सानक्ता बृहती सुपेशेति तृतीये नक्तेति कद्वत्को वै प्रजापतिः प्रजा-
 पतिः स्वरसामानस्ते ऽपिष्टोमा वोकध्या वा संतिष्ठन्ते ऽपिष्टोमा इति
 पैङ्गं ब्रह्मवर्चसिनो भवन्ति ये ऽपिष्टोमानुपयन्त्युकध्या स्फुरिति ह स्माह
 कौषीतकिः स वै यज्ञक्रतुः समृद्धो य उक्थ्यः पञ्चदश ह्यस्य स्तोत्राणि
 भवन्ति पञ्चदश शस्त्राणि तानि त्रिंशत्सुतशस्त्राणि स विराजमभिसं-
 पद्यते श्रीर्विराजन्नाभं श्रियो विराजो ऽन्नाबस्त्रोपायै श्रियो विराजो
 ऽन्नाबस्त्रोपायै ॥ ९ ॥

॥ इति चतुर्विंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

आपस्तपो ऽतप्यन्त तास्तपस्तप्त्वा गर्भमदधत तत एष आदित्यो
 ऽजायत षष्ठे मासि तस्मात्सत्त्रिणः षष्ठे मासि दिवाकीर्त्तमुपयन्ति स
 षण्मासानुदङ्कुति षडावृत्तास्तस्मात्सत्त्रिणः षष्ठेबोर्ध्वान्मासो यन्ति ष-
 डावृत्तानन्तरेणो ह वा एतमशनाया च पुनर्मृत्युश्चापाशनायां च पुन-
 र्मृत्युं च जयन्ति ये वैश्ववतमहरूपयन्ति तस्मैतानि च्छन्दोरूपाणि सूर्य-
 वज्रानुमज्ज्योतिष्मद्रुक्मवद्रुचितवज्रयंतवदिति समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ उदा-
 रदित्वाज्यं समुद्राद्धेषो ऽज्य उदैतीन्द्र एकं सूर्य एकं अजानेति सूर्य-
 वत्तदेतस्माद्गो रूपं ताः संशस्ता एकविंशतिरनुष्टुभः संपद्यन्त एकविंशो
 वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति वैष्टुभः प्रउ-

गो विषुवान्वा एषो ऽहो विषुवाच्छन्दसां विष्टुप्रदेन स्वेन च्छन्दसा
समर्धयति ॥ १ ॥

कुविदङ्ग नमसा ये वृधास इति वायव्यमवासयन्नुषसं सूर्येणेति
सूर्यवत्तदेतस्माहो रूपमत एवोत्तरं तृचमैन्द्रवायवं यावत्तरस्तन्वो या-
वदोज इति यावत्तरश्चक्षसा दीध्याना इत्येतेन रूपेणोदां चचुर्वण सु-
प्रतीकमिति मैत्रावरुणं देवयोरेति सूर्यस्तन्वानिति सूर्यवत्तदेतस्माहो
रूपमा गोमता नासत्वा रथेनेत्वाश्विनं तस्मोर्ध्वभानुं सविता देवो
अग्नेदिति भानुमती तृतीया तदेतस्माहो रूपमा गो देव शवसा
याहि शुष्मिन्नित्वेन्द्रं तनुषु शूराः सूर्यस्व साताविति सूर्यवत्तदेतस्माहो
रूपं प्र ब्रह्मि तु सद्गतादृतस्तेति वैश्वदेवं वि रश्मिभिः सहजे सूर्यो गा
इति सूर्यवत्तदेतस्माहो रूपमुत स्ता नः सरस्वती जुषाणेति सारस्वतं
द्वारावृतस्व सुभगे व्यावरित्वेतेन रूपेणैष वा उ सूर्यवांस्त्रीष्टुमसृच-
कृप्तो वासिष्ठः प्रउगः प्रजापतिर्वै वसिष्ठः^१ प्रजापतावेव तत्सर्वान्का-
मानुधुवन्ति ॥ २ ॥

तदाङ्गर्न चैष्टुभं प्रातःसवनं स्थाणोहयति क्लृप्तच्छन्दसो यज्ञमु-
खमैकाहिकमेव स्थाञ्ज्योतिर्वा एकाहो ज्योतिरेष य एष तपति ज्यो-
तिषेव तञ्ज्योतिः समर्धयन्ति तस्व प्र वो देवायाप्रये त्वं हि चैतवव्यश
इत्येते उभे तदाज्यं ताः संशस्ता एकविंशतिरनुष्टुभो भवन्ति^२ तासामुक्तं
ब्राह्मणं माधुच्छन्दसः प्रउगस्तस्मोक्तं ब्राह्मणमा त्वा रथं यथोतय इति
मन्त्रत्वतीयस्व प्रतिपदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर एष एव नित्य
एकाहातानस्तस्मोक्तं ब्राह्मणं कया शुभा सवयसः सनीडा इति मन्त्र-
त्वतीयं शुभा भा इत्येतेन रूपेण त्वं सुमेधं महया स्वर्विदमिति आ-
गतमधारयो दिव्या सूर्यं दृश इति सूर्यवत्तदेतस्माहो रूपं अनिष्ठा
उयः सहसे तुरायेत्येतस्मिंस्त्रीष्टुभे निविदं दधात्वप ध्वान्तमूर्णुहि पूधिं

1) M ins. स तन्ता यज्ञस्व स पुनस्ततावयातयामा भवति. 2) सं-
शस्ता und भवन्ति om. M

चचुरित्वेतेन रूपेण ता वा उभयस्त्रिष्टुब्जगतः शस्त्राने त्रिष्टुब्जगतौर्ह
वा एष आहित आदित्यः प्रतिष्ठितस्तपति तदेनं प्रत्यक्षमाप्नुवन्ति ॥ ३ ॥

बृहदेतस्त्राहः पृष्ठं स्त्रादिति हैक आऊर्बाहंतो वा एष य एष
तपति बृहदेतत्तपतीति वदन्तो ऽथो अपृष्ठं वा एतन्न्यहादिवाकीर्त्त-
मथेति एव प्रत्यक्षे पृष्ठे यद्बृहद्रथंतरे तस्माद्बृहदेवैतस्त्राहः पृष्ठं स्त्रादिति
यद्यु सूर्यवति प्रगाथे बृहत्कुर्युः सूर्यवतश्च प्रगाथानेतस्त्राहो रूपेण-
द्भः किल श्रुत्या अस्त्र वेदेत्युक्त्यमुखीया स हि जिष्णुः पथिष्ठत्सूर्यायेति
सूर्यवती तदेतस्त्राहो रूपं महादिवाकीर्त्तमेवैतस्त्राहः पृष्ठं स्त्रादिति
सा स्थितिरेतद्दे प्रत्यक्षं साम यन्न्यहादिवाकीर्त्तं तदेनं स्वेन साम्ना
समर्धयन्ति¹ तद्वैके त्रिष्टुप्सु कुर्वन्ति त्रिष्टुभो वा एष य एष तपति
तदेनं स्वेन च्छन्दसा समर्धयन्ति¹ बृहतीषु स्त्रादिति हैक आऊर्बाहंतो
वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन च्छन्दसा समर्धयन्ति¹ जगतीषु
स्त्रादिति त्वेव स्थितं जागतो वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन
च्छन्दसा समर्धयति ॥ ४ ॥

विधाद् बृहत्पिबतु सोम्यं मध्विति स्तोत्रियस्तुचो विश्वधाद् धाजो
महि सूर्यो दृश इति विवान्धाजिष्मान्सूर्यवांस्तदेतस्त्राहो रूपं वि
सूर्यो मध्ये अमुचद्रथं दिव इत्यनुरूपो विवान्सूर्यवाज्जागत उ वै
समानं छन्दो विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षस इति त्वेव स्थितः सौर्यः
सूर्यस्त्र ज्योग्जीवाः प्रतिपञ्चेम सूर्येत्येतेन रूपेण वयमहौ असि सूर्येति
सूर्यवान्सामप्रगाथस्तदेतस्त्राहो रूपमथ बृहद्रथंतरयोर्योनीं शंसती-
द्भः किल श्रुत्या अस्त्र वेदेत्युक्त्यमुखीया स हि जिष्णुः पथिष्ठत्सूर्यायेति
सूर्यवती तदेतस्त्राहो रूपं शं नो भव चक्षसा शं नो अह्नेति त्वेव
स्थिता सौरी सूर्यस्त्र तत्सूर्यं द्रविणं धेहि चिचमित्येतेन रूपेण य
एक इद्व्यस्रर्षशीनामिति त्रिष्टुभं दिव्यानि दीपयो ऽन्तरित्वेतेन रूपे-

1) समर्धयति Oo.

णीवं नु यदि महादिवाकीर्त्यं पृष्ठं भवति यद्यु वै बृहत्स्वयोनी कुर्यु-
र्बृहत् आतानं शस्त्वा रथंतरस्व योनिं शंसतीन्द्रः किल श्रुत्वा अस्व
वेदेत्युक्थमुखीया स हि जिष्णुः पथिष्ठसूर्यायेति सूर्यवती तदेत-
स्त्राहो रूपम् ॥ ५ ॥

यौर्न य इन्द्राभि भूमार्थ इति त्रैष्टुभमिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्व सा-
ताविति सूर्यवत्तदेतस्त्राहो रूपं न चेत्स्वयोनी आयन्त इव सूर्यमिति
सूर्यवाग्नस्तोत्रियस्तदेतस्त्राहो रूपं यद्वाय इन्द्र ते शतमित्यनुरूपः सहस्रं
सूर्या इति सूर्यवास्तदेतस्त्राहो रूपं यः सचाहा विचर्षणिरिति सा-
मप्रगाथस्तनूष्वप्सु सूर्य इति सूर्यवास्तदेतस्त्राहो रूपमथ बृहद्रथंतर-
योर्योनिं^१ शंसतीन्द्रः किल श्रुत्वा अस्व वेदेत्युक्थमुखीया तस्त्रा उक्तं
ब्राह्मणं य एक इज्यस्वर्षणीनामिति त्रैष्टुभं तस्त्रोक्तं ब्राह्मणमेवं नु
यदि बृहत्स्वयोनी वा स्वयोनी वा कुर्युरनुभयसामानं चेत्कुर्युः समा-
नमोक्थमुखीयाया उद्धरेद्वृहद्रथंतरयोर्योनी तमु द्रुहि यो अभिभू-
त्वोजा इति त्रैष्टुभं गीर्भिर्वर्धं वृषभं चर्षणीनामित्येतेन रूपेण समान-
मुत्तरमभि त्वं मेघं पुरुहूतमृगिमयमिति जागतमादित्सूर्यं दिव्यारो-
हयो दृश इति सूर्यवत्तदेतस्त्राहो रूपं ता वा उभयस्त्रिष्टुब्जगत्यः
शस्वन्तो चिष्टुब्जगत्योर्ह वा एष आहित आदित्यः प्रतिष्ठितस्तपति तदेनं
प्रत्यक्षं स्पृशन्ति ॥ ६ ॥

प्र ते महि विदथे शंसिषं हरी इति तस्व नव शस्त्वाह्वय नि-
विदं दधात्वाविष्कृधि हरये सूर्यायेति सूर्यवत्तदेतस्त्राहो रूपं सर्व-
हरेस्तस्त्रो ऽभुदैत्या सत्यो यातु मघवो ऋजीषीत्येकविंशतिर्महि ज्यो-
ती रुच्युर्ज वस्तोरित्येतेन रूपेण ताः पञ्चविंशतिर्विश्वजिते धनजिते
स्वर्जित इति षड् जगत्य इन्द्राय सोमं यजताय हर्यतमित्येतेन रूपेण
ता एकविंशतासु जगतीषु दूरोहणं रोहति जागतो वा एष य एष

१) योनी M.

तपति यजमाना दूरोहस एतमेव तज्जमाना रोहन्ति पक्षः प्रथमं
 रोहति तदिमं लोकमाप्नुवन्वर्धर्चशो द्वितीयं तदन्तरिषलोकमाप्नुवन्ति
 त्रिपक्षस्तृतीयं तदमुं लोकमाप्नुवन्ति केवलीं स आवेशस्त्रिपक्षो ऽर्ध-
 चंशः पक्षस्तद्विंशलोके प्रतितिष्ठति प्रतिष्ठायामप्रच्युत्वा सेवा दूरोह-
 णीया संश्रुता सप्त संपबन्ते ता षष्टचिंशदेष प्र पूर्वीरव तस्य चक्षिष
 इति आगतं षड्बुचमिन्द्रं सिषक्त्युषसं न सूर्य इति सूर्यवत्तदेतस्याहो
 रूपं ताश्चतुश्चत्वारिंशत्पतंगमक्तमसुरस्य माययेति तिस्रस्तां श्रुतमानां
 स्वयं मनीषामित्येतेन रूपेण ताः सप्तचत्वारिंशदुर् नो लोकमनुनेषि
 विद्वानिति त्रिः श्रुतया परिधानीयया स्वर्ज्योतिरभयं स्वस्तीत्येतेष
 रूपेण ताः पञ्चाशत्पूर्वा एकपञ्चाशन्ता एकशतमृचो भवन्ति शतायुर्वै
 पुष्यः शतपर्वा शतवीर्यः शतेन्द्रिय उप धैकशततमी स यजमानलो-
 कस्तद्वैव यजमानान्तस्कुर्वन्ति तद्वैव यजमानान्तस्कृत्वादी महात्र-
 तीयेनाह्वा प्रवचयतीति पैङ्गी संपत् ॥ ७ ॥

अथ कौषीतकी¹ समानमोक्षमुखीयाया² ऋतुर्जनित्रीयमुबुल्य³
 बृहद्रथंतरे तस्मैवैकादश स्वयोजी नवान्वच तद्रूपा भिनक्तदपा एक
 रंयत इत्येतेन रूपेणीन्द्र याहि हरिभिरिति पञ्चदश सरूपेरा सु नो
 गहीत्येतेन रूपेण बरोरेकादश शस्त्वा सर्वहरेर्वा त्रिविदं मध्य एक-
 शतस्मैकपञ्चाशतं शस्त्वा द्वे बरोरभुदैति सर्वहरेर्वा सत्यो यातु मघ-
 वाँ ऋजीषीत्येकविंशतिसास्त्रयोविंशतिर्विन्धजित इति षट् ता एकया-
 नचिंशद्दूरोहणीयाः सप्त ताः षट्चिंशदभूरेको रयिपते रयीणामिति
 चैष्टुभं पञ्चर्चं दश प्रपित्वे अध सूर्यस्मेति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं ता
 एकचत्वारिंशत्तमू षु वाजिनं देवजूतमिति⁴ तिस्रः सूर्य इव ज्यो-
 तिषापस्ततानेत्येतेन रूपेण ताश्चतुश्चत्वारिंशत्पतंगस्तिस्रस्⁵ ताः सप्तचत्वा-
 रिंशदुर् नो लोकमनुनेषि विद्वानिति त्रिः श्रुतया परिधानी-

1) कौषीतकी: M. 2) so die Hss. und C. 3) M ins. त्रयोदशर्चं.

4) M ins. तार्क्ष्यस्. 5) so die Hss. und C; zu lesen wohl: प्रतंगमिति तिस्रस्.

यथा ताः पञ्चाशत्पूर्वा एकपञ्चाशत्ता एकशतमृचो भवन्ति तासामुक्तं
ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

तत्सवितुर्वृषीमहे ऽद्या नो देव सवितरिति निखिव वैश्वदेवस्य
प्रतिपञ्चानुचरस्य तयोक्तं ब्राह्मणं युज्यते मन उत युज्यते धिय इति
सावित्रमुत सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसीति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं ते
हि बावापृथिवी विश्वशंभुवेति बावापृथिवीयं देवो देवी धर्मणा
सूर्यः शुचिरिति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न
आजगन्नित्यार्भवं यदावाख्यञ्चमसाञ्चतुरः कृतानित्यवाख्यदित्येतेन रूपेण
देवान्भवे बृहच्छ्रवसः स्वस्त्य इति वैश्वदेवं ये सूर्यस्य ज्योतिषो भा-
गमानशुरिति सूर्यवज्ज्योतिष्मत्तदेतस्याहो रूपं वैश्वानराय धिषणा-
मृतावृध इति वैश्वानरीयं इदञ्चानं भानुना ज्योतिषा महामिति
इचितवज्जानुमज्ज्योतिष्मत्तदेतस्याहो रूपं प्र यज्यवो मरतो भाजदृष्टय
इति मासतं विरोकिणः सूर्यस्यैव रश्मय इति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं
वेदिषदे प्रियधामाय सुसुत इति जातवेदसीयं ज्योती रथं शुक्रवर्णं
तमोहनमित्येतेन रूपेणेत्यापिमासतसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि तदपि-
ष्टोमः संतिष्ठते ज्योतिर्वी अपिष्टोमो ज्योतिरेष य एष तपति ज्यो-
तिषैव तज्ज्योतिः समर्धयन्ति¹ ते ऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये वैषुवतमहश्-
पयन्ति ॥ ९ ॥

पुरादित्यस्वास्तमयादेतदहः संस्थापयिष्युः सप्रातरनुवाकमेतद-
हर्दिवाकीर्त्यं भवति सप्रातरनुवाकेन सपत्नीसंयाजेनैतेनाह्ना पुरादि-
त्यस्वास्तमयात्समीप्सेथुरपि मन्वे पितरमपिमापिमित्येतया तदहर्होता
प्रातरनुवाकं प्रतिपद्यत आपिमित्यापोरेवत्यै रूपेण दिवि शुक्रं यजतं
सूर्यस्येति सूर्यवती तदेतस्याहो रूपं तदु ह स्नाह कौषीतकिः प्रजा-
पतिर्वै प्रातरनुवाको न तमस एष तद्यथायथमेव तमुपाकुर्यात्² तत्तस्य

1) प्रतिष्ठापयन्ति M. 2) उपकुर्युः M.

समृद्धं तथा यथायथमुपांशन्तर्धामौ ह्येते तद् तयोः समृद्धमिति वा-
सिष्ठमाप्नीमूक्तं सं रन्मिभिस्रतनः सूर्यस्तेति सूर्यवत्तदेतस्माद्गो रूपं
मुक्त एतस्माद्गः पिङ्गाद्यो होता स्त्रादिति हेतुं आङ्गिरसं वा एतेना-
ह्नेप्सन्ति यो ऽसौ तपति तच्च वा त्रेधासमाहरत्तुपेधादेव तच्चोपपा-
दमिति त्वेव स्थितं शस्त्रेणैवेतस्माद्गो रूपमुपेक्षेत¹ सौर्यः पशुपदात्मन्ः
सवनीयस्त्र स उपांशु भवति स यत्नं निर्बुधाबन्धं तच्च ब्रूयाद्ब्रूयमा
किलासीति तद्विषयतीति² तथा ह स्त्रात्ते वा एते चत्वार एव पशव
उपांशु भवन्ति सौर्यः सावित्रः प्राजापत्यो वाग्देवस्त्र इत्यत्रान्ये नि-
रक्ता अथ चीन्स्वरसास्त्र आवृत्तानुपयन्ति तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

चयोद्गं वा एतं³ मासमाप्नुवन्ति यद्विश्वजितमुपयन्तेतावान्ने सं-
वत्सरो यदेष चयोद्गो मासस्तद्वैव सर्वः संवत्सर आप्नो भवति
तमाङ्गरेकाहः षडह इति यत्नन्वहं षडहे क्रियत एकाहे तद्विश्वजिति
क्रियते तदा इदं षड्विश्वरूपं विश्वजिति क्रियते यः सर्वाणि पृष्ठानि
सर्वे स्त्रोमा उच्चावचाः समवधीयन्ते वैराजमेवास्त्र प्रत्यक्षं पृष्ठं भवति
मार्धदिने पवमाने रक्षतरं बृहत्तृतीयपवमाने क्रियते शाक्करं मैवा-
वणस्त्र वैरूपं ब्राह्मणाच्छिगो रैवतमच्छावाकस्त्र त एतं चयोद्ग-
मधिचरं मासमाप्नुवन्तेतच्च चयोद्गं पृष्ठानुपयन्ति तस्त्रापि नरो
दीधितिभिररक्षोरिति वैराजमाय्यं तस्त्रोक्तं ब्राह्मणं माधुच्छन्दसः
प्रउगस्त्रोक्तं ब्राह्मणमा त्वा रथं यद्योतय इति मरुत्वतीयस्त्र प्रति-
पदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्त्रोक्तं
ब्राह्मणं कथा शुभा सवयसः सनीडा इति मरुत्वतीयं कदत्कयाशुभीयं
को वै प्रजापतिर्विश्वजिह्वावेवामू वैराजस्त्र स्त्रोचियानुरूपी तौ स्त्रो-
चियानुरूपौ तयोस्तथैव न्यूङ्गयति यथादशतुर्थे ऽहन्निहि वैराजं तत्स्त्रा-
नमन्यूङ्गनाथेषा धाव्येषा ऽष्टेन्द्रः प्रगाथो ऽथ बृहद्रथतरयोरीनिं शंसति

1) रूपं संपादयिष्येयुः M. 2) Conjectur, किलासी MK, किलासीद्
OoLC, भविष्यसीति LC. 3) चयोद्गमधिचरं M.

तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति निष्केवलं यज्ञो वै भुवनेषु ज्येष्ठो यज्ञ
उ वै प्रजापतिर्विश्वजिद्वद्य यदि यज्ञस्याहसृतीयसवनं तत्तृतीयसवनं
प्राजापत्यं वै यज्ञमहः प्रजापतिर्विश्वजिदेकाहिकी प्रतिपदेकाहो वै वि-
श्वजित्प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्वा एवामिवाननुचरत्सखोक्तं प्रा-
ज्ञवम् ॥ ११ ॥

तदाऽऽरभ्य कस्यादिविश्वजिति सर्वपृष्ठ एकाहे तृतीयसवने शिल्पानि
शस्वन्ते कस्यादपिष्टोमे माध्यंदिन इति ये वा इमे ऽवाञ्चः प्राणा-
स्थानि शिल्पानि पुरुषो वै यज्ञस्तस्य य ऊर्ध्वा प्राणास्तत्प्रातःसवन-
मात्मा मध्यंदिनो वै ऽवाञ्चस्तत्तृतीयसवनं तानि शिल्पानि तस्यात्तृ-
तीयसवने शिल्पानि क्रियन्त एतज्जेषामायतनमथ कस्यादपिष्टोमे सा-
न्त्रिके सांवत्सरिके विश्वजिति माध्यंदिने शिल्पानि शस्वन्त आत्मा वै
पृष्ठानि प्राणाः शिल्पानि न वा अन्तरेणात्मानं प्राणाः स्थायन्ते न
प्राणानन्तरेणात्मा नो एतन्नाना तस्यादपिष्टोम एवापि विश्वजिति
माध्यंदिने शिल्पानि शस्वन्ते नेत्राक्षेभ्य आत्मानमपादधानीत्यथो प्रजा-
पतिर्वै विश्वजित्सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजित्तस्यात्सर्वाणि पृष्ठानि क्रियन्ते
सर्वाणि शिल्पानि सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजित्तत्सर्वेषु सर्वमाप्नोति य
एवं वेद ॥ १२ ॥

तत्रापिमावृते रौद्रीं शस्त्वा होतैवयामवृते पङ्क्तिशंसं शंसति
पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्त्रीवाप्यी नेदच्छावाकस्य शिल्पमन्तरियामित्य^१थो
रुद्रो वै ज्येष्ठश्च अष्टश्च देवानामतिच्छन्दाश्छन्दसां विश्वजिदेकाहानां
तदेनं स्वेन छन्दसा समर्धयति तिष्ठष्वस्य न्यूङ्गयेन्यूङ्गयितुं चेद्द्वियेत^२
सर्वास्तेव न्यूङ्गयेदन्नं वै न्यूङ्क्तो ऽन्नं प्राणः प्राणाः शिल्पानि प्राणेष्वेव
तत्प्राणं दधात्यथो विश्वजिता वै प्रजापतिः सर्वाः प्रजा अजनयत्सर्व-
मुदजयत्तस्यादिविश्वजिदेतदा एष जायते विश्वजिता यो यजते तस्यान्यू-

1) •मन्तर्यामेत्य° LOMK.

2) चेद्द्वियेत LM, चेद्द्वियेत oK.

ह्वयति नृङ्गमानक इव वै प्रथमं चिचरिषुश्चरति तदेनममृताच्छन्दसो
ऽमृतत्वाय प्रजनयति ते ऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये विश्वजितमुपयन्ति ॥ १३ ॥

स सर्वस्वोमः सर्वपृष्ठो ऽपिष्टोमः संतिष्ठते यः सात्त्विकः सांव-
त्सरिको विश्वजितप्रतिष्ठा वा अपिष्टोमः प्रतिष्ठित्वा एवैकाह उ चेद्वि-
श्वजिद्रात्रिसत्तस्य वा विषुवानतिरात्र एव स्वात्स कृत्स्नो विश्वजियो
ऽतिरात्रो ऽर्धं वै विश्वजितो ऽह्ना क्रियते ऽर्धं रात्र्या सर्वपराजिदु
इव स यो ऽन्यत्र सर्ववेदसाक्षा सत्ताक्षा क्रियते सर्वज्यानिर्हिव सा
यो ऽन्यत्र विश्वजितः सर्वं ददाति विश्वजिज्ञेत्सर्वमेव सर्वमु चेद्विश्व-
जिदेव यो ह वै न सर्वं ददाति सर्वं ददानीति ब्रुवन्गर्तपत्यमेव
तद्धीयते प्र वा मीयत इति ह स्नाह सहस्रं विनमवबन्ध इति ह
स्नाह कौषीतकिः सर्वं वै तद्यत्सहस्रं सर्वं विश्वजित्सर्वेषां सर्वमाप्नवा-
नीति ॥ १४ ॥

वत्सच्छर्वीं परिद्धीत रिरिचान इव वा एतस्मात्मा भवति यः
सर्वं ददाति वत्सं वै पशवो वाञ्छन्ति पुनर्मा पशवो वाञ्छानित्यु-
दुम्बरे वसेदूर्मा अन्नाद्यमुदुम्बर ऊर्जो ऽन्नाद्यस्योपाप्यै नैषादे वसेदेतद्वा
अवरार्धमन्नाद्यं यन्नैषादो ऽवरार्धस्यान्नाद्यस्योपाप्यै वैश्वे वसेद्वैश्वो वै
पुष्यतीव यद्वैश्वे ऽन्नाद्यं तस्योपाप्यै चत्रिये वसेदेतद्वै परार्धमन्नाद्यं
यत्चत्रियः परार्धस्यान्नाद्यस्योपाप्यै ब्राह्मणे समानगोत्रे वसेद्यत्समाने
गोत्रे ऽन्नाद्यं तस्योपाप्यै संवत्सरं चरेद्धः संवेक्ष्यफालकृष्टांश्च प्रतिगृह्णन्नात्रं^१
याचन्निदं दत्तमनुवसानस्तप्तेनानुवक्षे द्वादशरात्रं चरित्वाथान्यस्यै नुभू-
षायै स्नादिति ह स्नाह कौषीतकिर्द्वादश वै मासाः संवत्सरः सा
संवत्सरस्य प्रतिमेति प्राजापत्यान्यनिष्कृतानि होचाथामाज्यानि भवन्ति
तस्य ता नः शक्तं पार्थिवस्य युञ्जन्ति ब्रध्नमवधं ता हि शश्वन्त ईडते
तमीडिष्व यो अर्चिषेति वा स्तोत्रियाः षष्ठस्नाहः स्तोत्रियाननु-

1) वाञ्छन्त्वित्यु० M. 2) ०न्यं LC.

पान्कुर्वीरन्प्राजापत्यं वै षष्ठमहः प्रजापतिर्विष्वजिदितरे पञ्च तदुक्तं¹
पर्यासीः परिदधति प्रतिष्ठा वै पर्यासाः प्रतिष्ठित्वा एव प्रतिष्ठित्वा
एव ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

द्वाविंशी प्रथमो मासो द्वाविंशुत्तमो द्वाविंशद्वारानुष्टुब्बागनु-
ष्टुप्पद्वाचा प्रयन्ति वाचमनूत्तिष्ठन्ते ऽष्टाविंशिनावभितो विषुवन्तं मा-
सावष्टाविंशत्यचरोष्णिगौष्णिह्यो ग्रीवा अथैतच्छिरो यक्षस्त्र यद्विषु-
वान्ग्रीवा एव तत्कल्पयित्वा तासु शिरः प्रतिदधति तदाङ्गः कतरे-
षामेषो ऽह्नामवरेषां परेषामिति नावरेषां न परेषामित्वाङ्गभयेषां
वा एषो ऽह्नामुभयाग्निं वै तस्यै तान्यहानि तदाङ्गः कतिषडहः संवत्सर
इति षष्टिः षडहाः षडहशस्तदेतदव्यवस्यन्ति संवत्सरायनं² तद्य एवं
संवत्सरस्याहानि युज्जन्ति त एतांक्कामानृध्रुवन्ति ये संवत्सरे ऽथ ये
ऽतो ऽन्यथा संवत्सरस्याहानि युज्जन्ति न ते तांक्कामानृध्रुवन्ति ये
संवत्सरे ऽथ हेम ऊर्ध्वानेव मासानुपयन्तूर्ध्वान्यहान्यूर्ध्वं वा उ वयं³
संवत्सरं रोहाम इति मासा एवावर्तेरन्नाहानीत्येके य एष पृथ्व्यः षडहः
पुनः परस्तात्पर्येति तेन मासा आवृत्ता इति वदन्तस्तदाङ्गर्विदूररूपं
वा एतच्चित्रवृक्षं त्रयस्त्रिंशच्च स्तोमौ तद्यथा गिरिशिखरात्नर्तमभिप्र-
स्कन्देदेवं तत्स्तोमकृन्तचं तस्मादेवाहानि वर्तेरन्नो मासाः स्तोमकृन्तच-
ताया इति ॥ १ ॥

अथातो गोआयुषोर्मीमांसा विहते गोआयुषी उपेयुरहोरात्रे
वै गोआयुषी विहते वा इमे अहोरात्रे अन्योन्यस्मिन्नथो ब्रावापृथिवी
वै गोआयुषी विहते वा इमे ब्रावापृथिवी अन्योन्यस्मिन्नथो प्राणा-
पानी वै गोआयुषी विहती वा इमौ प्राणापानावन्योन्यस्मिन्नप्रतिति-
ष्ठतौ हेम ऊर्ध्वं उपयन्तूर्ध्वं उपेतव्ये गोआयुषी इत्यन्वाभिज्ञविकाः

1) तदुक्तं M.

2) संवत्सरायतनं O Corr.

3) उभयं Oo.

सोमा आवर्तन्ते दशराचमनु पृथ्वसोमा इति वदन्तस्मादाहुर्देवेदं
द्वितीयमहर्षश्च तृतीयमेते वा उ गोआयुषी ॥ २ ॥

अथ कश्चिच्छस्त्रे वानुवचने वा प्रमत्त उपहन्वादिचिकित्सा वा
स्वादुपहतमनुपहतमतिक्रान्तं मन्वमागो मनसा वृत्तान्तमीचमागो विनि-
वृत्तोपहतमनुपहतं कृत्वानन्तर्यात्रयोगः स्वादुत्तान्तादिति मीमांसको
ऽथ ह स्माह पैङ्ग्यो नानन्तर्यात्रयोगः स्वादितिरिक्तो वा एष मन्त्रः
स्मागो ऽवचनाद्विरुध्येत तस्मान्नान्तर्यात्रयोगः स्वादिति ह स्माह पैङ्ग्यो
ऽथ ह स्माह कौषीतकिः परिमितफलानि वा एताणि कर्माणि येषु
परिमितो मन्त्रगणः प्रयुज्यते ऽथापरिमितफलानि येष्वपरिमितो मन्त्र-
गणः प्रयुज्यते मनो वा एतद्यदपरिमितं प्रजापतिर्वै मनो यच्च उ
वै प्रजापतिः स्वयं वै तद्यज्ञो यज्ञस्त्व जुषते यजमानो मनसस्तस्मादा-
नन्तर्यात्रयोगः स्वादिति ह स्माह' कौषीतकिर्मितं ह वै मितेन जय-
त्यमितममितेनापरिमितस्यावबुद्ध्या अनुल्बणमेतदिति ह स्माह कौषी-
तकिर्नाहुतिं जुहुयात्तथा ह यजमानः स्वर्गाँल्लोकान्सर्वान्कामान्सर्वा
अष्टीः सर्वं चामृतत्वमाप्नोति सर्वेषां च भूतानां श्रेष्ठं स्वाराज्यमा-
धिपत्यं पर्येति यस्मैव क्रियते ॥ ३ ॥

अथ यदूर्ध्वं परिधानात्प्रणववषट्कारयोर्वीर्ध्वं याज्यापुरोनुवाक्य-
योर्बुध्येतातिक्रान्तमुल्बणमेतस्यां वेलायां भवतीति ह स्माह प्रागहि-
तस्मान्नैतस्यां वेलायामतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माह
पैङ्ग्यः स्थाणुं वर्धति गते वा पतति धीयते वा प्र वा मोयत इति
ह स्माह यद्यतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेत कृतस्त्वानावृत्तिरिति ह
स्माहाणिर्गुणलोप इति श्वेतकेतुस्तस्मान्नातिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बो-
धयेतेति ह स्माह पैङ्ग्यो ऽहो वा एतद्यज्ञस्य यद्यतिक्रान्तमुल्बणं सद-
स्यो बोधयेतेति' तस्मान्नातिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माह
पैङ्ग्यः ॥ ४ ॥

1) LK ins. पैङ्ग्यो ऽथ ह स्माह.

2) LK ins. हेक आहुस्.

अथ ह स्माह देवोदासिः प्रतर्दगो नैमिषीयाणां सत्तमुपगम्यो-
पास्त्रस्य विचिकित्सां पप्रच्छ यद्यतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतत्विजां
वान्यतमो बुध्येत कथं वो ऽनुल्बणं स्मादिति त उ ह तूष्णीमासुखो-
षामस्त्रीकयुर्वाचस्यतो ब्रह्मास स होवाच नाहमेतद्वेद हन्त पूर्वेषामा-
चार्यं स्वविरं जातूकस्यं पृच्छानीति तं ह पप्रच्छ यद्यतिक्रान्तमुल्बणं
कर्ता वा स्वयं बुध्येतान्यो वा बोधयेत कथं तदुल्बणमनुल्बणं भवे-
त्युनर्वचनेन वा मन्त्रस्य होमेन वेति पुनर्वाच्यो मन्त्र इति ह स्माह
जातूकस्यंक्षमस्त्रीकयुः पुनः पप्रच्छ शस्त्रं वानुवचनं वा निगदं वा या-
ज्यां वा यद्वान्यत्सर्वं तत्पुनर्ब्रूयादिति यावन्मात्रमुल्बणं तावद्ब्रूयादृचं
वार्धर्षं वा पादं वा पदं वा वर्षं वेति ह स्माह जातूकस्यो ऽथ ह
स्माह कौषीतकिर्णं मन्त्रं पुनर्ब्रूयान्नाङ्गतिं जुहुयादनुल्बणमेतदिति ह
स्माह कौषीतकिर्यद्वि होतारो यज्ञस्य किंचिदुल्बणमनुध्वमानाः कुर्व-
न्ति सर्वं तदप्रिदैवो होतानुल्बणं करोति तदेतदृचाभ्युदितम् ॥ ५ ॥

यत्पाकचा मनसा दीनदद्या न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः । अपि-
ष्टज्ञोता क्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजातीति यच्चाह सं-
स्थिते यज्ञे ऽयाद्व्यज्ञं जातवेदा इत्ययाचीदिमं यज्ञं जातवेदा इति
तदाहान्तरः पूर्वी अस्मिन्निषवेति यदाहाभिर्हं दैवो होता मानुषा-
जोतुः पूर्वी निषव्य यजत इति तदाहाशिषमेवोत्तरेणार्धर्चेन वदति
पूर्वया वर्चा ॥ ६ ॥

षष्ठे वा अहन्देवाः सोमांश्च मासांश्चामुवंस्तानाप्त्वा सोमानेतानेव
पृथ्वसोमान्द्वन्द्वं समास्त्रन्कुतो ह्यन्यं सोममाहरिष्यन्नथैतो चिवृत्पञ्चदशी
सोमो सप्तममहर्वहतस्रतुर्विंशः सोमो भूत्वाथैतो सप्तदशचिण्वी सो-
मावष्टममहर्वहतस्रतुस्त्वारिंशः सोमो भूत्वाथैतावेकविंशचयस्त्रिंशो सो-
मो नवममहर्वहतो ऽष्टाचत्वारिंशः सोमो भूत्वा तेषां गायत्र्या प्रथमो

1) अस्मन्निति वा O am Rande.

2) भूत्वा तथै० ०.

मितस्त्रिष्टुभा द्वितीयो जगत्वा तृतीयस्तवच्छन्दोभिर्मितास्तवच्छन्दोभा
अथ याः षट्सोत्रिया अष्टाचत्वारिंशं सोममतिरिति तास्तु चतव
इत्याहुः षडृतवस्ताभिर्दशममहस्तायते ॥ ७ ॥

अन्तो वै षष्ठमहरथ पुनस्ततिरेव सप्तममहस्तात्तवन्ति सप्तमे
ऽहन्सूक्तानि शस्त्रान्ते प्रायणीयरूपेण पुनःप्रायणीयं हि सप्तममहः प्र
वः शुक्राय भानवे भरध्वमित्याज्यं प्रवत्प्रवद्दि प्रथमस्त्राहो रूपं प्र वी-
रया शुचयो दद्विरे वामिति वायव्यं प्रवत्प्रवद्दि प्रथमस्त्राहो रूपमत
एवोत्तरं तृचमैन्द्रवायवं ते सखेन मनसा दीध्याना इति खेन युक्तासः
क्रतुना वहन्तीति युक्तवयुक्तवद्दि प्रथमस्त्राहो रूपमुद्गा चर्चुर्वरण सुप्र-
तीकमिति मैचावरणं देवघोरेति सूर्यस्ततन्वानिति ततवत्ततवद्दि सप्त-
मस्त्राहो रूपमा गोमता नासत्वा रथेना नो देव शवसा याहि
शुष्मिन्त्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन्त्र सोदसा धायसा सप्त एषेत्वेति
वा वै प्रेति वा प्रायणीयरूपं तस्मादावन्ति च प्रवन्ति च सप्तमे
ऽहन्सूक्तानि शस्त्रान्ते प्रायणीयरूपेण पुनःप्रायणीयं हि सप्तममहस्तादा-
ऊर्यत्किंचिच्छन्दः प्रातःसवने युज्येतार्धर्चश्च एव तस्त्र शस्त्रं गायत्री
रूपेणाधो प्रातःसवनेरूपेणेति तदु ह स्त्राह कौषीतकिर्न विष्टुञ्ज-
त्वावेतत्स्थाने ऽर्धर्चश्चः शस्त्राय यद्यपि प्रातःसवने युज्येतातां पक्व एवै-
नयोः शस्त्रमिति सा स्थितिर्वृहत्पृष्ठं राधंतं शस्त्रं तन्निधुनं प्रजात्ये
रूपमन्वायत्ता मरुत्वतीयानां प्रतिपदनुचरा अन्वायत्ता ब्राह्मणस्यत्वा-
स्त्यहूरूपेण तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

कथा शुभा सवयसः सनीडा इति मरुत्वतीयं तदेतत्संज्ञा श्री-
सूक्तमेतेन हेन्द्रस्य मरुत्वस्य समजानतामभिसंजानते ह वा अस्मी स्वा-
श्रीश्याय य एवं वेद कथा मती कुत एतास एत इत्यावद्राधंतं त्वं
सु मेघं महया स्वर्षिदमिति जागतमेन्द्रं ववृत्थामवसे सुवृत्तिभिरित्याव-
द्राधंतं तदाऊर्यद्रधंतं पृष्ठं सप्तमस्त्राह आयतनेनाथ कस्मादन्वहं
वृहत्क्रियत इति तानि वा एतानि महासोमान्वहानि भवन्ति तस्मा-

इन्वहं बृहत्किञ्चित एतेषामेवाह्नां सबलताया एतेषां सोमानाम'सम-
बलतायै बृहत आतानं शस्त्वा रथंतरस्व योनिं शंसति नाहिव नः
पिता योन्वनुवादं सेवासीदिति ह स्माह कौषीतकिर्यच तु क्त चैते सा-
मनी समाने ऽहन्त्संनिपतेयातामन्वेव तचेतरस्वेतरस्व वा योनिमनुशं-
सेषु कस्वरथंतरं कुर्युर्नास्व योनिमनुशंसेत् ह्यन्वेषां पृष्ठानां योनिः
शस्त्वा भवतीति ह स्माह कौषीतकिस्वामु बृहि यो अभिभूत्वोजा अभि-
त्वं मेघं पुब्रह्मतमुग्मियमिति वैष्टुभजागते सूक्ते उमे अभिवती तद्वा-
चंतरं रूपं द्वे द्वे सूक्ते निष्केवस्त्रमस्त्वतीययोः शस्तेते प्रथमे छन्दोमे-
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्वै तानि चत्वारि संपद्यन्ते पशवो वै छन्दो-
मास्तुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाह्यै ॥ ९ ॥

तत्सवितुर्वरेण्यमिति सावित्रं धियो यो नः प्रचोदयादिति प्रव-
त्प्रवद्वि प्रथमस्याहो रूपं प्रेतां यज्ञस्व शंभुवेति यावापृथिवीयं प्रवत्प्र-
वद्वि प्रथमस्याहो रूपमयं देवाय जघन इत्यार्भवं सोमो विप्रेभिरा-
सयेत्यावदावद्वि प्रथमस्याहो रूपमुजुनीती नो वरुण इति पञ्चर्चं वैश्व-
देवं नीतवन्नीतवद्वि सप्तमस्याहो रूपमायाहि वनसा सहेति द्विपदा
आवदावद्वि प्रथमस्याहो रूपमोमासश्चर्षणीधृत इति वैश्वदेवं विश्वे दे-
वास आगतेत्यावदावद्वि प्रथमस्याहो रूपं गायत्रं गायत्रतृतीयसवनो
ह्येष त्र्यहो वैश्वानरो न ऊतय इति वैश्वानरीयमा प्रयातु परावत
इत्यावदावद्वि प्रथमस्याहो रूपं प्र यद्वस्त्रिष्टुभमिषमिति मास्तं प्रवत्प्र-
वद्वि प्रथमस्याहो रूपमर्चन्तस्त्वा हवामह इति जातवेदसीयं त्वया
यज्ञं वितन्वत इति ततवत्ततवद्वि सप्तमस्याहो रूपं गायत्रं गायत्रतृ-
तीयसवनो ह्येष त्र्यह इत्याभिमास्तसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि तदुक्थं
संतिष्ठते तस्व साप्तिर्या प्रथमस्याहः ॥ १० ॥

अयं लोकः प्रथमच्छन्दोमो ऽन्तरिक्षलोको द्वितीयो ऽसौ लोक

उत्तमस्तस्याहवन्ति मध्ये ऽहन्तसूक्तानि शस्त्राणि महस्त्रीदमन्तरिचमधो
 अम्भारव्यवन्ति स्युः परमे वै तदहरभिवदति परमे वै तदहरम्भारम्भ
 वसन्तीति ह स्थाह कौपीतकिरिणिं वो देवमग्निभिः सजोषा इत्याद्यं
 यदा महः संवरणाद्वास्त्रादिति महद्वत्सदम्भारव्यवत्कुविदङ्ग नमसा ये
 वृधास इति वायव्यं महद्वद्वृधव्यहद्व्यहद्व्येतदहरत एवोत्तरं तृच-
 मैर्वायव्यं यावत्तरस्तन्वो यावदोज इति यावत्तरस्यचसा दीध्याना
 इत्यम्भारव्यवत्प्रति वां सूर उदिते सूतेरिति मैत्रावरुणं मित्रं ऊवे
 वरुणं पूतदक्षमिति महद्वत्सदम्भारव्यवदप स्वसुवषसो नग्निहीत इत्या-
 श्विनमश्वामघा गोमघा वां ऊवेमेति महद्वत्सदम्भारव्यवदथं सोम इन्द्र
 तुभ्यं सुन्व इत्विङ्ं ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाण इत्यम्भारव्यवत्प्र ब्रह्माणो
 अङ्गिरसो नचन्तेति वैश्वदेवं प्र क्रन्दन्गुर्नभन्यस्व वेत्तिव्यम्भारव्यवदुत
 स्था नः सरस्वती जुषाणेति सारस्वतं वर्धं शुभे सुवते रासि वाजा-
 निति वृधव्यहद्व्यहद्व्येतदहा राधन्तरं पृष्ठं बार्हतं शस्त्रं तन्मिथुनं प्र-
 जात्यै रूपम् ॥ ११ ॥

महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इति त्रैष्टुभाणां प्रथमं महत्त्वती-
 यानां महद्व्यहद्व्येतदहरिमा उ त्वा पुषतमस्य कारोरिति द्वितीयं
 हव्यं वीर हव्या हवन्त इति महद्वत्सदम्भारव्यवत्क स्य वीरः को अप-
 श्चदिन्द्रमिति तृतीयं सुखरथमीयमानं हरिभ्यामिति महद्वत्सदम्भार-
 व्यव्यहद्व्यत्त्वमिन्द्र यत एतानिति चतुर्थं महद्विदसि त्वजसो वरुतेति
 महद्वत्सदम्भारव्यवत्तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसेति जागतं पञ्चमं यदै-
 त्कृश्वानो महिमानमिन्द्रियमिति महद्वत्सदम्भारव्यवत्तं महौ इन्द्र
 तुभ्यं ह वा इति त्रैष्टुभाणां प्रथमं निष्केवस्त्राणां महद्व्यहद्व्येतदहस्त्वं
 महौ इन्द्र यो ह शुष्मेरिति द्वितीयं महद्वत्सदम्भारव्यवदपूर्या पुष-
 तमान्यस्त्रा इति तृतीयं महे वीराय तवसे तुरायेति महद्वत्सदम्भार-
 व्यवत्तां सुते कीर्तिं मघव्यहद्व्येतति चतुर्थं महद्वत्सदम्भारव्यवदिमां ते
 धियं प्रभरे महो महीमिति जागतं पञ्चमं महद्वत्सदम्भारव्यवत्पञ्च पञ्च

यथा ताः पञ्चाशत्पूर्वा एकपञ्चाशत्ता एकशतमृचो भवन्ति तासामुक्तं
ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

तत्सवितुर्वृणीमहे ऽद्या नो देव सवितरिति निखिव वैश्वदेवस्य
प्रतिपन्नानुचरस्य तयोक्तं ब्राह्मणं युज्यते मन उत युज्यते धिय इति
सावित्रमुत सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्चसीति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं ते
हि बावापृथिवी विश्वशंभुवेति बावापृथिवीयं देवो देवी धर्मणा
सूर्यः शुचिरिति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न
आजगन्निस्वार्भवं यदावाख्यस्त्रमसाश्चतुरः कृतानित्यवाख्यदित्येतेन रूपेण
देवान्भवे बृहच्छ्रवसः स्वस्त्य इति वैश्वदेवं ये सूर्यस्य ज्योतिषो भा-
गमानशुरिति सूर्यवज्ज्योतिष्मत्तदेतस्याहो रूपं वैश्वानराय धिषणा-
मृतावृध इति वैश्वानरीयं रुच्यं भानुना ज्योतिषा महामिति
वचितवज्जानुमज्ज्योतिष्मत्तदेतस्याहो रूपं प्र यज्यवो मरतो आजदृष्टय
इति मास्तं विरोकिणः सूर्यस्त्रेव रश्मय इति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं
वेदिषदे प्रियधामाय सुबुत इति जातवेदसीयं ज्योती रथं शुक्रवर्णं
तमोहनमित्येतेन रूपेणेत्यापिमास्तसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि तदपि-
ष्टोमः संतिष्ठते ज्योतिर्वा अपिष्टोमो ज्योतिरेष य एष तपति ज्यो-
तिषिव तज्ज्योतिः समर्धयन्ति¹ ते ऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये वैषुवतमह-
पयन्ति ॥ ९ ॥

पुरादित्यस्यास्तमयादेतदहः संस्थापयिष्युः सप्रातरनुवाकमेतद-
हर्दिवाकीर्त्तं भवति सप्रातरनुवाकेन सपत्नीसंयाजैनेतेनाह्वा पुरादि-
त्यस्यास्तमयात्समीप्सेयुरपि मन्वे पितरमपिमापिमित्येतया तदहर्हीता
प्रातरनुवाकं प्रतिपद्यत आपिमित्यापोरेवत्यै रूपेण दिवि शुक्रं यजतं
सूर्यस्त्रेति सूर्यवती तदेतस्याहो रूपं तदु ह स्याह कौषीतकिः प्रजा-
पतिर्वै प्रातरनुवाको न तमस एव तद्यथायथमेव तमुपाकुर्यात्² तत्तस्य

1) प्रतिष्ठापयन्ति M. 2) उपकुर्युः M.

समृद्धं तथा यथायथमुपांश्चन्तर्यामी ह्येते तदु तयोः समृद्धमिति वा-
सिष्ठमाग्रीमूक्तं सं रम्भिभिक्षतनः सूर्यस्तेति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं
मुक्त एतस्याहः पिङ्गाक्षो होता स्यादिति हेमं आङ्गरमुं वा एतेना-
ह्रेप्सन्ति यो ऽसौ तपति तद्यथा त्रेयांसमाहरन्मुपेयादेवं तद्यथोपपा-
दमिति त्वेव स्थितं शस्त्रेणैवैतस्याहो रूपमुपेयेत्¹ सौर्यः पशुहपालम्भः
सवनीयस्य स उपांशु भवति स यस्तं निर्ब्रूयाद्यस्तं तच्च ब्रूयाद्ब्रूमी
किलासीति तद्भविष्यतीति² तथा ह स्यान्ते वा एते चत्वार एव पशव
उपांशु भवन्ति सौर्यः सावित्रः प्राजापत्यो वाग्देवत्य इत्यथान्ये नि-
रुक्ता अथ चीन्स्वरसाञ्च आवृत्तानुपयन्ति तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

त्रयोदश वा एतं³ मासमाप्नुवन्ति यद्विश्वजितमुपयन्त्येतावान् स-
वत्सरो यदेष त्रयोदशो मासस्तद्वैव सर्वः संवत्सर आप्नो भवति
तमाङ्गरेकाहः षडह इति यज्यन्वहं षडहे क्रियत एकाहे तद्विश्वजिति
क्रियते तद्वा इदं बह्विश्वरूपं विश्वजिति क्रियते यः सर्वाणि पृष्ठानि
सर्वे सोमा उच्चावचाः समवधीयन्ते वैराजमेवास्त्य प्रत्यक्षं पृष्ठं भवति
मार्ध्दिने पवमाने रथंतरं बृहन्तृतीयपवमाने क्रियते शाक्करं मैचा-
वणस्य वैरूपं ब्राह्मणाच्छंसिनो रैवतमच्छावाकस्य त एतं त्रयोदश-
मधिचरं मासमाप्नुवन्त्येतद्वि त्रयोदशं पृष्ठान्युपयन्ति तस्यापि नरो
दीधितिभिररक्षोरिति वैराजमाज्यं तस्योक्तं ब्राह्मणं माधुच्छन्दसः
प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणमा त्वा रथं यथोतय इति मरुत्वतीयस्य प्रति-
पदिदं वसो सुतमन्थ इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं
ब्राह्मणं कथा शुभा सवयसः सनीडा इति मरुत्वतीयं कदत्क्याशुभीयं
को वै प्रजापतिर्विश्वजिवावेवामू वैराजस्य सोत्रियानुरूपी तौ सो-
त्रियानुरूपी तयोस्तथैव न्यूहयति यथादशतुर्थे ऽहन्नहि वैराजं तत्स्था-
नमन्यूहनाद्येषा धाव्येषो ऽष्टेन्द्रः प्रगाथो ऽथ बृहद्रथंतरयोरीनिं शंसति

1) रूपं संपादयिष्येयुः M. 2) Conjectur, किलासी MK, किलासीद्
OoLC, भविष्यसीति LC. 3) त्रयोदशमधिचरं M.

तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति निष्केवलं यज्ञो वै भुवनेषु ज्येष्ठो यज्ञ उ वै प्रजापतिर्विश्वजिदथ यदि षष्ठस्याहस्तृतीयसवनं तत्तृतीयसवनं प्राजापत्ये वै षष्ठमहः प्रजापतिर्विश्वजिदेकाहिकी प्रतिपदेकाहो वै विश्वजिप्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्वा एवाभिवाननुचरस्तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ११ ॥

तदाङ्गरथ कस्माद्विश्वजिति सर्वपृष्ठ एकाहे तृतीयसवने शिल्पानि शस्यन्ते कस्मादग्निष्टोमे माध्यंदिन इति ये वा इमे ऽवाञ्चः प्राणास्तानि शिल्पानि पुरुषो वै यज्ञस्तस्य य ऊर्ध्वा प्राणास्तत्प्रातःसवनमात्मा मध्यंदिनो ये ऽवाञ्चस्तत्तृतीयसवनं तानि शिल्पानि तस्मात्तृतीयसवने शिल्पानि क्रियन्त एतच्छेषाभायतनमथ कस्मादग्निष्टोमे सात्त्विके सांवत्सरिके विश्वजिति माध्यंदिने शिल्पानि शस्यन्त आत्मा वै पृष्ठानि प्राणाः शिल्पानि न वा अन्तरेणात्मानं प्राणाः स्थायन्ते न प्राणानन्तरेणात्मा नो एतन्नाना तस्मादग्निष्टोम एवापि विश्वजिति माध्यंदिने शिल्पानि शस्यन्ते नेत्राण्येभ्य आत्मानमपादधानीत्यथो प्रजापतिर्वै विश्वजित्सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजित्तस्मात्सर्वाणि पृष्ठानि क्रियन्ते सर्वाणि शिल्पानि सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजित्तत्सर्वेण सर्वमाप्नोति य एवं वेद ॥ १२ ॥

तत्रापिमावृते रौद्रीं शस्त्वा होतैवयामवृतं पङ्क्तिशंसं शंसति पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्वीवाप्स्यी नेदच्छावाकस्य शिल्पमन्तरियामित्यथो रौद्रो वै ज्येष्ठश्च श्रेष्ठश्च देवानामतिच्छन्दाश्छन्दसां विश्वजिदेकाहानां तदेनं स्वेन छन्दसा समर्धयति तिसृष्वस्य न्यूङ्गयेन्यूङ्गयितुं चेद्द्वियेत^१ सर्वास्वेव न्यूङ्गयेदन्नं वै न्यूङ्गो ऽन्नं प्राणः प्राणाः शिल्पानि प्राणेष्वेव तत्प्राणं दधात्यथो विश्वजिता वै प्रजापतिः सर्वाः प्रजा अजनयत्सर्वमुदजयत्तस्माद्विश्वजिदेतद्वा एष जायते विश्वजिता यो यजते तस्मान्यू-

1) •मन्तर्यामेत्य° LOMK. 2) चेद्द्वियेत LM, चेद्द्वियेत °K.

ह्वयति न्यूह्यमानक इव वै प्रथमं चिचरिषुश्चरति तदेनममृताच्छन्दसो
ऽमृतत्वाय प्रजनयति ते ऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये विश्वजितमुपयन्ति ॥ १३ ॥

स सर्वस्वोमः सर्वपृष्ठो ऽभिष्टोमः संतिष्ठते यः सात्त्विकः सांव-
त्सरिको विश्वजितप्रतिष्ठा वा अभिष्टोमः प्रतिष्ठित्वा एवैकाह उ चेद्वि-
श्वजिद्रात्रिसत्तस्व वा विषुवानतिरात्र एव स्वात्स कृत्स्नो विश्वजियो
ऽतिरात्रो ऽर्धं वै विश्वजितो ऽह्ना क्रियते ऽर्धं रात्र्या सर्वपराजिदु
हेव स यो ऽन्यत्र सर्ववेदसाक्षा सत्ताद्या क्रियते सर्वज्यानिर्ह्व सा
यो ऽन्यत्र विश्वजितः सर्वं ददाति विश्वजिज्ञेत्सर्वमेव सर्वमु चेद्विश्व-
जिदेव यो ह वै न सर्वं ददाति सर्वं ददानीति ब्रुवन्मार्तपत्यमेव
तदीयते प्र वा मीयत इति ह स्माह सहस्रं वैनमवबन्ध इति ह
स्माह कौषीतकिः सर्वं वै तद्यत्सहस्रं सर्वं विश्वजित्सर्वेण सर्वमाप्नवा-
नीति ॥ १४ ॥

वत्सच्छवीं परिदधीत रिरिचान इव वा एतस्मात्मा भवति यः
सर्वं ददाति वत्सं वै पशवो वाञ्छन्ति पुनर्मा पशवो वाञ्छानित्यु^१-
दुम्बरे वसेदूर्मा अन्नाद्यमुदुम्बर ऊर्जो ऽन्नाद्यस्योपाप्नी नैषादे वसेदेतद्वा
अवरार्धमन्नाद्यं यन्नैषादो ऽवरार्धस्यान्नाद्यस्योपाप्नी वैश्वे वसेद्वैश्वो वै
पुष्यतीव यद्वैश्वे ऽन्नाद्यं तस्योपाप्नी चक्षिये वसेदेतद्वै परार्धमन्नाद्यं
यत्चक्षियः परार्धस्यान्नाद्यस्योपाप्नी ब्राह्मणे समानगोत्रे वसेद्यत्समाने
गोत्रे ऽन्नाद्यं तस्योपाप्नी संवत्सरं चरेद्धःसंवैश्वफालकृष्टांश्च प्रतिगृह्णन्नात्रं^२
याचन्निदं दत्तमनुवसानस्तत्तेनानुवसे द्वादशरात्रं चरित्वाथान्यस्यै वृभू-
षाथै स्मादिति ह स्माह कौषीतकिर्द्वादश वै मासाः संवत्सरः सा
संवत्सरस्य प्रतिमेति प्राजापत्यान्यनिश्क्तानि होत्राणामाज्यानि भवन्ति
तस्य ता नः शक्तं पार्थिवस्य युज्जन्ति ब्रध्नमवधं ता हि शश्वन्त ईडते
तमीडिष्व यो अर्चिषेति वा स्तोत्रियाः षष्ठस्याहः स्तोत्रियानगुरु-

१) वाञ्छन्त्वित्यु० M.

२) ०न्यं LC.

पान्कुर्वीरन्प्राजापत्यं वै षष्ठमहः प्रजापतिर्विंशजिदितरे पञ्च तदुक्तं¹
पर्यासीः परिदधति प्रतिष्ठा वै पर्यासाः प्रतिष्ठित्वा एव प्रतिष्ठित्वा
एव ॥ १५ ॥

॥ इति पञ्चविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥

द्वाविंशी प्रथमो मासो द्वाविंशुत्तमो द्वाविंशदशरानुष्टुप्पानु-
ष्टुप्पद्वाचा प्रयन्ति वाचमनूत्तिष्ठन्ते ऽष्टाविंशिनावभितो विषुवन्तं मा-
सावष्टाविंशत्पञ्चरोष्णिगीष्णिह्यो मीवा अथैतच्छिरो यज्ञस्य यद्विषु-
वान्मीवा एव तत्कल्पयित्वा तासु शिरः प्रतिदधति तदाहुः कतरे-
षामेषो ऽह्नामवरेषां परेषामिति नावरेषां न परेषामित्वाहुः उभयेषां
वा एषो ऽह्नामुभयानि वै तस्यै तान्यहानि तदाहुः कतिषडहः संवत्सर
इति षष्टिः षडहाः षडहशस्तदेतदव्यवस्यन्ति संवत्सरायनं² तव एवं
संवत्सरस्त्राहानि युज्जन्ति त एतान्कामानृध्रुवन्ति ये संवत्सरे ऽथ ये
ऽतो ऽन्यथा संवत्सरस्त्राहानि युज्जन्ति न ते तान्कामानृध्रुवन्ति ये
संवत्सरे ऽथ हेक ऊर्ध्वानेव मासानुपयन्तूर्ध्वान्यहान्यूर्ध्वं वा उ वयं³
संवत्सरं रोहाम इति मासा एवावर्तेरन्नाहानीत्येके च एष पुण्यः षडहः
पुनः परस्तात्यर्थेति तेन मासा आवृत्ता इति वदन्तस्तदाहुर्विदूररूपं
वा एतच्चित्रवृक्षं त्रयस्त्रिंशच्च सोमौ तवथा गिरिशिखरान्नर्तमभिप्र-
स्तन्देदेवं तत्सोमकृन्तत्रं तस्मादेवाहानि वर्तेरन्नो मासाः सोमकृन्तच-
ताया इति ॥ १ ॥

अथातो गोआयुषोर्मीमांसा विहते गोआयुषी उपेयुरहोरात्रे
वै गोआयुषी विहते वा इमे अहोरात्रे अन्योन्यस्मिन्नथो यावापृथिवी
वै गोआयुषी विहते वा इमे यावापृथिवी अन्योन्यस्मिन्नथो प्राणा-
पानी वै गोआयुषी विहती वा इमौ प्राणापानावन्योन्यस्मिन्नतिति-
ष्ठतसे हेक ऊर्ध्वं उपयन्तूर्ध्वं उपेतये गोआयुषी इत्यन्वाभिस्रविकाः

1) तदुक्तं M.

2) संवत्सरायतनं O Corr.

3) उभयं Oo.

सोमा आवर्तन्ते दशरात्रमनु पृथ्वसोमा इति वदन्तस्तदाऽर्थदेवेदं
द्वितीयमहर्षश्च तृतीयमेते वा उ गोआयुषी ॥ २ ॥

अथ कश्चिच्छस्त्रे वानुवचने वा प्रमत्त उपहन्त्याद्विचिकित्सा वा
स्यादुपहतमबुद्धमतिक्रान्तं मन्यमानो मनसा वृत्तान्तमीक्षमाणो विनि-
वृत्त्योपहतमनुपहतं कृत्वानन्तर्यात्प्रयोगः स्याद्वृत्तान्तादिति मीमांसने
ऽथ ह स्माह पैङ्ग्यो नानन्तर्यात्प्रयोगः स्यादतिरिक्तो वा एष मन्त्रः
स्याद्यो ऽवचनाद्विरुद्ध्येत तस्मान्नान्तर्यात्प्रयोगः स्यादिति ह स्माह पैङ्ग्यो
ऽथ ह स्माह कौषीतकिः परिमितफलानि वा एतानि कर्माणि येषु
परिमितो मन्त्रगणः प्रयुज्यते ऽथापरिमितफलानि येष्वपरिमितो मन्त्र-
गणः प्रयुज्यते मनो वा एतद्यदपरिमितं प्रजापतिर्वै मनो यज्ञ उ
वै प्रजापतिः स्वयं वै तद्यज्ञो यज्ञस्य जुषते यन्मनो मनसस्तस्मादा-
नन्तर्यात्प्रयोगः स्यादिति ह स्माह^१ कौषीतकिर्मितं ह वै मितेन जय-
त्यमितममितेनापरिमितस्यावबुद्ध्या अनुल्बणमेतदिति ह स्माह कौषी-
तकिर्नाहुतिं जुहुयात्तथा ह यजमानः स्वर्गलोकांस्तर्वांस्त्वामान्त्सर्वा
अष्टीः सर्वे चामृतत्वमाप्नोति सर्वेषां च भूतानां त्रैलोक्यं स्वाराज्यमा-
धिपत्यं पर्येति यस्मै च क्रियते ॥ ३ ॥

अथ यबूध्वं परिधानात्प्रणववषट्कारयोर्वीध्वं याज्यापुरोनुवाक्य-
योर्बुध्येतातिक्रान्तमुल्बणमेतस्यां वेलायां भवतीति ह स्माह प्रागहि-
स्तस्मान्नैतस्यां वेलायामतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माह
पैङ्ग्यः स्थाणुं वर्द्धति गते वा पतति धीयते वा प्र वा मोयत इति
ह स्माह यद्यतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेत कृतस्थानावृत्तिरिति ह
स्माहावृण्णिर्गुणलोप इति श्वेतकेतुस्तस्मान्नैतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बो-
धयेतेति ह स्माह पैङ्ग्यो ऽहो वा एतद्यज्ञस्य यद्यतिक्रान्तमुल्बणं सद-
स्यो बोधयेतेति^२ तस्मान्नैतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माह
पैङ्ग्यः ॥ ४ ॥

1) LK ins. पैङ्ग्यो ऽथ ह स्माह.

2) LK ins. हेक आहुस्.

अथ ह स्माह देवोदासिः प्रतर्दन्तो नैमिषीयाणां सत्तमुपगम्यो-
पास्त्रब विचिकित्सां पप्रच्छ यद्यतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतत्विजां-
वान्यतमो बुध्येत कथं वो ऽनुल्बणं स्मादिति त उ ह तूष्णीमासुस्ते-
षामस्त्रीकयुर्वाचस्यतो ब्रह्मास स होवाच नाहमेतद्वेद हन्त पूर्वेषामा-
चार्यं स्खविरं जातूकर्ण्यं पृच्छानीति तं ह पप्रच्छ यद्यतिक्रान्तमुल्बणं
कर्ता वा स्वयं बुध्येतान्यो वा बोधयेत कथं तदुल्बणमनुल्बणं भवे-
त्युनर्वचनेन वा मन्त्रस्य होमेन वेति पुनर्वाच्यो मन्त्र इति ह स्माह
जातूकर्ण्यस्तमस्त्रीकयुः पुनः पप्रच्छ शस्त्रं वानुवचनं वा निगदं वा या-
ज्यां वा यद्वान्यत्सर्वं तत्पुनर्ब्रूयादिति यावन्मात्रमुल्बणं तावद्ब्रूयादृचं
वार्धर्चं वा पादं वा पदं वा वर्णं वेति ह स्माह जातूकर्ण्यो ऽथ ह
स्माह कौषीतकिर्न मन्त्रं पुनर्ब्रूयान्नाहुतिं जुहुयादनुल्बणमेतदिति ह
स्माह कौषीतकिर्यज्जि होतारो यज्ञस्य किञ्चिदुल्बणमनुध्यमानाः कुर्व-
न्ति सर्वे तदपिर्देवो होतानुल्बणं करोति तदेतदृचाभ्युदितम् ॥ ५ ॥

यत्पाकचा मनसा दीनदद्या न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः । अपि-
ष्टद्योता क्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवाँ ऋतुशो यजातीति यज्ञाह सं-
स्थिते यज्ञे ऽयाद्व्यज्ञं जातवेदा इत्ययाचीदिमं यज्ञं जातवेदा इति
तदाहान्तरः पूर्वी अस्मिन्निषेवेति यदाहाभिर्ह देवो होता मानुषा-
द्योतुः पूर्वी निषब यजत इति तदाहाशिषमेवोत्तरेणार्धर्चेन वदति
पूर्वया वर्चा ॥ ६ ॥

षष्ठे वा अहन्देवाः स्तोमांश्च मासांश्चाप्सुर्वस्तानाप्त्वा स्तोमानेतानेव
पृथ्व्यस्तोमान्द्वन्द्वं समास्त्र्यन्कुतो ह्यन्यं स्तोममाहरिष्यन्नथैतौ चित्रुत्पद्मदशौ
स्तोमौ सप्तममहर्वहतस्यतुर्विंशः स्तोमो भूत्वाथैतौ सप्तदशचिण्वौ स्तो-
मावष्टममहर्वहतस्यतुस्त्वारिंशः स्तोमो भूत्वाथैतावेकविंशचयस्त्रिंशौ स्तो-
मौ नवममहर्वहतो ऽष्टाचत्वारिंशः स्तोमो भूत्वा तेषां गायत्र्या प्रथमो

1) अस्मन्निति वा O am Rande.

2) भूत्वा तथै० o.

मितस्त्रिष्टुभा द्वितीयो जगत्वा तृतीयस्तथच्छन्दोभिर्मितास्तस्माच्छन्दोमा
अथ याः षट्स्रोत्रिया अष्टाचत्वारिंशं स्तोममतिचन्ति तास्तु अतव
इत्याहुः षडृतवस्तामिर्दशममहसायते ॥ ७ ॥

अन्तो वै षष्ठमहरथ पुनस्ततिरेव सप्तममहस्तात्ततवन्ति सप्तमे
ऽहन्तसूक्तानि शस्वन्ते प्रायणीयरूपेण पुनःप्रायणीयं हि सप्तममहः प्र
वः शुक्राय भगवे भरध्वमित्याज्यं प्रवत्प्रवद्दि प्रथमस्त्राहो रूपं प्र वी-
रया शुचयो दद्विरे वामिति वायव्यं प्रवत्प्रवद्दि प्रथमस्त्राहो रूपमत
एवोत्तरं तृचमैन्द्रवायवं ते सत्वेन मनसा दीध्याना इति स्वेन युक्तासः
क्रतुना वहन्तीति युक्तवयुक्तवद्दि प्रथमस्त्राहो रूपमुदा चर्चुर्वरणं सुप्र-
तीकमिति मैत्रावरुणं देवद्योरेति सूर्यस्ततन्वानिति ततवत्ततवद्दि सप्त-
मस्त्राहो रूपमा गोमता नासत्या रथेना नो देव श्रवसा याहि
शुष्मिन्त्र वो यज्ञेषु देवयन्तो अर्चन्त्र सोदसा धायसा सप्त एषेत्येति
वा वै प्रेति वा प्रायणीयरूपं तस्मादावन्ति च प्रवन्ति च सप्तमे
ऽहन्तसूक्तानि शस्वन्ते प्रायणीयरूपेण पुनःप्रायणीयं हि सप्तममहस्तादा-
ऊर्यत्किंचिच्छन्दः प्रातःसवने युज्येतार्धर्चंश्च एव तस्य शस्त्रं गायत्री
रूपेणाथो प्रातःसवनरूपेणेति तदु ह स्माह कौषीतकिर्न चिष्टुज्ज-
त्वावेतत्स्थाने ऽर्धर्चंश्चः शस्त्राय यद्यपि प्रातःसवने युज्येतातां पक्व एवै-
नयोः शस्त्रमिति सा स्थितिर्वृहत्पृष्ठं राधंतं शस्त्रं तन्मिथुनं प्रजात्ये
रूपमन्वायत्ता मरुत्वतीयानां प्रतिपदनुचरा अन्वायत्ता ब्राह्मणस्तत्वा-
स्त्यह्मरूपेण तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

कया शुभा सवयसः सनीडा इति मरुत्वतीयं तदेतत्संज्ञा श्री-
सूक्तमेतेन हेन्द्रस्य मरुतस्य समजानतामभिसंजानते ह वा अक्षी स्वा-
श्रीध्याय य एवं वेद कया मती कुत एतास एत इत्यावद्राधंतं त्वं
सु मेघं महया स्वर्षिदमिति जागतमेन्द्रं ववृत्तामवसे सुवृक्तिभिरित्याव-
द्राधंतं तदाऊर्यर्धर्चंतं पृष्ठं सप्तमस्त्राहू आयतनेनाथ कस्मादन्वहं
वृहत्क्रियत इति तानि वा एतानि महास्तोमान्यहानि भवन्ति तस्मा-

इन्वहं बृहत्क्रियत एतेषामेवाह्नां सबलताया एतेषां सोमानाम'सम-
बलतायै बृहत आतानं शस्त्वा रथंतरस्व योनिं शंसति नहि व नः
पिता योन्वनुवादं सैवासीदिति ह स्माह कौषीतकिर्यच तु क्व चैते सा-
मनी समाने ऽहन्संनिपतेयातामन्वेव तचेतरस्तेतरस्व वा योनिमनुशं-
सेष्वयु कश्चरथंतरं कुर्युर्मास्व योनिमनुशंसेन्न ह्यन्वेषां पृष्ठानां योनिः
शस्त्रा भवतीति ह स्माह कौषीतकिसमु द्रुहि यो अभिभूष्यो जा अभि-
त्वं मेघं पुब्रह्मतमृगिमयमिति चैष्टुभजागते सूक्ते उभे अभिवती तद्वा-
यंतरं रूपं द्वे द्वे सूक्ते निष्पेवस्त्रमस्त्वतीययोः शस्त्रे प्रथमे कन्दोमे
द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्वै तानि चत्वारि संपद्यन्ते पशवो वै कन्दो-
माश्चतुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाष्ट्यै ॥ ९ ॥

तत्सवितुर्वरेण्यमिति सावित्रं धियो यो नः प्रचोदयादिति प्रव-
त्प्रवद्वै प्रथमस्त्राहो रूपं प्रेतां यज्ञस्व शंभुवेति बावापृथिवीयं प्रवत्प्र-
वद्वै प्रथमस्त्राहो रूपमयं देवाय जन्मन इत्यार्भवं सोमो विप्रेभिरा-
सयेत्वावदावद्वै प्रथमस्त्राहो रूपमनुनीती नो वरुण इति पञ्चर्चं वैश्व-
देवं नीतवन्नीतवद्वै सप्तमस्त्राहो रूपमायाहि वनसा सहेति द्विपदा
आवदावद्वै प्रथमस्त्राहो रूपमोमासश्चर्षणीधृत इति वैश्वदेवं विश्वे दे-
वास आगतेत्वावदावद्वै प्रथमस्त्राहो रूपं गायत्रं गायत्रतृतीयसवनो
ह्येष त्र्यहो वैश्वानरो न ऊतय इति वैश्वानरीयमा प्रयातु परावत
इत्यावदावद्वै प्रथमस्त्राहो रूपं प्र यद्वस्त्रिष्टुभमिषमिति मावतं प्रवत्प्र-
वद्वै प्रथमस्त्राहो रूपमर्चन्तस्त्वा हवामह इति जातवेदसीयं त्वया
यज्ञं वितन्वत इति ततवत्ततवद्वै सप्तमस्त्राहो रूपं गायत्रं गायत्रतृ-
तीयसवनो ह्येष त्र्यह इत्यापिमावतसूक्तानीत्येतस्त्राहः सूक्तानि तदुक्थं
संतिष्ठते तस्व साप्तिर्या प्रथमस्त्राहः ॥ १० ॥

अयं लोकः प्रथमस्कन्दोमो ऽन्तरिक्षलोको द्वितीयो ऽसौ लोक

उत्तमस्तस्याहवन्ति मध्यमे ऽहस्तूक्तानि शस्त्रान्ते महद्बीदमन्तरिक्षमथो
 अभ्यारब्धवन्ति स्युः परमे वै तदहरभिवदति परमे वै तदहरभ्यारब्ध
 वसन्तीति ह स्थाह कौषीतकिरपिं वो देवमग्निभिः सजोषा इत्याज्यं
 यदा महः संवरणाद्यस्त्रादिति महद्वत्सदभ्यारब्धवत्कुविदङ्ग नमसा ये
 वृधास इति वायव्यं महद्वत्सदभ्यारब्धवत्सदहरोत एवोत्तरं तृच-
 मैन्द्रवायवं यावत्तरस्तन्वो यावदोज इति यावत्तरस्यचसा दीध्याना
 इत्यभ्यारब्धवत्प्रति वां सूर उदिते सूक्तेरिति मैत्रावरुणं मित्रं ऊवे
 वरुणं पूतदक्षमिति महद्वत्सदभ्यारब्धवदप स्वसुषोषसो गग्निहीत इत्या-
 न्विनमश्चामघा गोमघा वां ऊवेमेति महद्वत्सदभ्यारब्धवदथं सोम इन्द्र
 तुभ्यं सुन्व इत्यिन्द्रं ब्रह्मन्वीर ब्रह्मकृतिं जुषाण इत्यभ्यारब्धवत्प्र ब्रह्मायो
 अङ्गिरसो नचन्तेति वैश्वदेवं प्र क्रन्दन्गर्गमन्यस्व वेत्त्वित्यभ्यारब्धवदुत
 स्त्रा नः सरस्वती जुषाणेति सारस्वतं वर्ध शुभे सुवते रासि वाजा-
 निति वृषवत्सदभ्यारब्धवत्सदहरो राघंतं पृष्ठं बार्हतं शस्त्रं तन्निष्पुनं प्र-
 जात्वि रूपम् ॥ ११ ॥

महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इति त्रैष्टुभानां प्रथमं महत्त्वती-
 यानां महद्वत्सदहरोतदहरिमा उ त्वा पुष्टमस्य कारोरिति द्वितीयं
 हव्यं वीर हव्या हवन्त इति महद्वत्सदभ्यारब्धवत्स स वीरः को अप-
 श्मदिन्द्रमिति तृतीयं सुखरथमीयमानं हरिभ्यामिति महद्वत्सदभ्यार-
 ब्धवत्सदहरोत्तमिन्द्र यत एतानिति चतुर्थं महद्वत्सदसि त्वजसो वरुतेति
 महद्वत्सदभ्यारब्धवत्तमस्य बावापृथिवी सचेतसेति जागतं पञ्चमं यदै-
 त्कृष्णानो महिमानमिन्द्रियमिति महद्वत्सदभ्यारब्धवत्त्वं महौ इन्द्र
 तुभ्यं ह वा इति त्रैष्टुभानां प्रथमं निष्केवज्जानां महद्वत्सदहरोतदहस्त्वं
 महौ इन्द्र यो ह शुष्मेरिति द्वितीयं महद्वत्सदभ्यारब्धवदपूर्वा पुष्ट-
 तमान्वस्त्रा इति तृतीयं महे वीराय तवसे तुरायेति महद्वत्सदभ्यार-
 ब्धवत्तां सुते कीर्तिं मघवत्सदहरोत्तमिन्द्र यत एतानिति चतुर्थं महद्वत्सदभ्यारब्धवदिमां ते
 धियं प्रभरे महो महीमिति जागतं पञ्चमं महद्वत्सदभ्यारब्धवत्पञ्च पञ्च

सूक्तानि निष्केवन्मरुत्वतीययोः शस्त्रतो मध्यमे कन्दोमे पशवो वै
कन्दोमाः पाङ्गाः पशवः पशूनामेवाप्स्यी ॥ १२ ॥

हिरण्यपाणिमूतय इति सावित्रमपां नपातमवस इत्यभ्यारव्य-
व्यही बौः पृथिवी च न इति व्यावापृथिवीयं महद्व्यहद्व्योतदहर्गुवाना
पितरा पुनरित्यार्भवमिन्द्रेण च मरुत्वतादित्वेभिश्च राजभिरित्यभ्यार-
व्यहवेवानामिदवो महदिति नवर्चं वैश्वदेवं वामं नो अस्तव्यमन्वामं
वरुण शस्त्रमिति महद्वत्सदभ्यारव्यवदिमां नु कं भुवना सीषधामेति
द्विपदा इन्द्रश्च विश्वे च देवा इत्यभ्यारव्यवद्विश्वे देवा अतावृध इति
वैश्वदेवं वृद्धव्यहद्व्यहद्व्योतदहर्गीयचं गायत्रतृतीयसवनो ह्येष त्र्यहो
वैश्वानरो अजीजनदिति वैश्वानरीयं क्षया वृधान ओजसेति वृद्ध-
व्यहद्व्यहद्व्योतदहः कश्च नूनं कधप्रिय इति मास्तमभ्यारव्यवद्व्यूतं वो
विश्ववेदसमिति आतवेदसीयमपे मृड महौं असीति वाष्टर्चमष्टमस्त्राहः
पूर्वं तु स्थितं महौं आरोधनं दिव इति महद्व्यहद्व्योतदहर्गीयचं गा-
यत्रतृतीयसवनो ह्येष त्र्यह इत्यापिमास्तसूक्तानीत्येतस्त्राहः सूक्तानि
तदुक्थं संतिष्ठते तस्य सान्निध्या द्वितीयस्त्राहः ॥ १३ ॥

अन्तो गतिर्नवममहरसौ बौरसौ लोकस्तस्यान्नतवन्ति नवमे ऽह-
न्तसूक्तानि शस्त्रतो ऽग्न्य महा नमसा यविष्ठं सोमस्य मा तवसं वक्ष्यम
इत्येते उमे तदाज्यमग्न्येति गतवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहरितीय वा
अन्तं गत्वा कश्यक् हि तत इयादस्त्रुरच धेनवः पिन्वमाणा इति स्त्रि-
तवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहस्तिष्ठतीय वा अन्तं गत्वा कश्यक् हि तत
इयादग्न्य महा नमसा यविष्ठमित्येतदेव तृचमाज्यं स्त्रादिति ह स्त्राह
पेङ्ग्यो ऽग्न्येति गतवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहरितीय वा अन्तं गत्वा
कश्यक् हि तत इयादष्टाचत्वारिंशं स्तोमं किंतुचं व्यसृवीतेति ह स्त्राह
कौषीतकिः सोमस्य मा तवसं वक्ष्यम इत्येतदुपसंश्लेप्तस्य तदेवान्तरूपं
यजूतानुवादि प्राञ्चं यज्ञं चक्रम दिवः शशासुरिति यदेतज्जुतमिवाभ्यच

न्वा अपि^१ स्तोमो न व्याप्त^२ इति ह स्नाह पैङ्ग्यो यदृग्भिरेव स्तोमो
न व्याप्तव्य^३ इत्यचरैर्ह वा ऋक्स्तोमं व्यभृते ऽचरैर्ह निविद्धा पुरोदम्बर्चं
व्याप्तो ह वा उ तच्च स्तोमो भवति, यच्च निविद्धा पुरोदम्बा शस्यते
तस्माद्वद एव^४ तृचमाज्यं स्नादिति यददः पैङ्ग्यस्य वचस^५ उभे इति
त्वेव स्थितमेतेन ह विश्वामित्रस्य वसिष्ठस्य समजानतामभिसंजानते ह
वा अस्मी स्वाश्रीध्याय य एवं वेद तस्मादुभे एव स्नातां वासिष्ठं पूर्वं
वैश्वामित्रमुत्तरम्^६ ॥ १४ ॥

आ वायो भूष शुचिपा उप न इति वायव्यं चैन्द्रवायवं चाग-
तेति गतवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहरैतीव वा अन्नं गत्वा कग्रह् हि
तत इयात्प्र सोता जीरो अधरेष्वस्नादिति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो
नवममहस्तिष्ठतीव वा अन्नं गत्वा कग्रह् हि तत इयाद्वि चयन्ता
रजसः पृथिव्यामिति मैत्रावरुणं चयन्तेति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो नव-
ममहः चियतीव वा अन्नं गत्वा कग्रह् हि तत इयादा विश्ववारा-
श्विना गतं न इत्याश्विनं प्र तत्स्थानमवाचि वां पृथिव्यामिति स्थित-
वत्तदन्तरूपमन्तो नवममहस्तिष्ठतीव वा अन्नं गत्वा कग्रह् हि तत
इयादिह् नरो नेमधिता हवन् इतीह् यत्पार्था युनजते धियस्ता
इति पार्थाः परार्थास्तदन्तरूपमन्तो नवममहरन्ते ऽन्नं दधातृर्ध्वो
अग्निः सुमतिं वस्त्रो अग्नेदिति वैश्वदेवमग्नेदिति श्रितवत्तदन्तरूपमन्तो
नवममहः श्रियतीव वा अन्नं गत्वा कग्रह् हि तत इयात्प्र सोदसा
धायसा सन्न एषेति सारस्वतं प्रबाबधानेति निनृत्तिरन्तो नवमम-
हर्णीव वा अन्नं गत्वा नृत्वति कग्रह् हि तत इयादेते वा उ चैष्टु-
भास्तृचकृप्ता वासिष्ठाः प्रउगाः प्रजापतिवै वसिष्ठः स तन्ना यज्ञस्य
स पुनस्ततावयातयामा भवति प्रजापतावेव तत्सर्वान्कामानृध्रुवन्ति
बृहत्पृष्ठं राधतरं शस्त्रं तन्विधुनं प्रजात्ये रूपम् ॥ १५ ॥

1) so M, न्वाभि K, न्वापि die übrigen Hss. und C 2) तस्माप्तव्य M.

3) व्याप्यत M, न व्याप्त K. 4) तस्माद्व्याप्यत एव । तृच° M. 5) वच-

सा M. 6) M ins. चैष्टुमः प्रउगः.

अथमा मनुषो देवतातेति चैष्टुभानां प्रथमं मरुत्वतीयानां ची-
ति तत्तृतीयस्याहो रूपमिन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोतीति द्वितीयं यम-
ध्वस्त्रान्धवा वाजयन्तमित्यध्वस्त्रादिति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो नवमम-
हस्तिष्ठतीव वा अन्तं गत्वा कञ्चद् हि तत इयात्तिष्ठा हरी रथ आ
युज्यमानेति तृतीयं तिष्ठेति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहस्तिष्ठतीव
वा अन्तं गत्वा कञ्चद् हि तत इयान्नायत्साम नभन्वं यथा वेरिति
चतुर्थं सामेति तदमुष्य लोकस्य रूपं प्र मन्दिने पितुमदर्चता वच
इति आगतं पञ्चमं तस्य तदेवान्तरूपं यत्सोदर्कमा सखी यातु मधवाँ
अजीषीति चैष्टुभानां प्रथमं निष्केवल्यानामव स्य शूरेति निनृत्तिरन्तो
नवममहर्णीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कञ्चद् हि तत इयादस्या इदु
प्रतवसे तुरायेति द्वितीयमस्या अस्या इति सप्रभृति यथा वै सोद-
र्कमेवं सप्रभृत्यन्तरूपं बीर्न य इन्द्राभिभूमार्थ इति तृतीयं बीरिति
तदमुष्य लोकस्य रूपं तत्त इन्द्रियं परमं पराचैरिति चतुर्थं परमं
पराचैरिति निनृत्तिरन्तो नवममहर्णीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कञ्चद्
हि तत इयादहं भुवं वसुनः पूर्व्यस्यतिर्विश्वजिते धनजिते स्वर्जित इति
द्वे आगते अहमहमिति सप्रभृति यथा वै सोदर्कमेवं सप्रभृत्यन्तरूपं
जिते जित इति निनृत्तिरन्तो नवममहर्णीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति
कञ्चद् हि तत इयात्पञ्च सूक्तानि मरुत्वतीये शस्यन्त उत्तमे कन्दोमे
पशवो वै कन्दोमाः पाङ्गाः पशवः पशूनामेवाप्यै षडन्ततो निष्केवले
षड्वा अतवः संवत्सरः संवत्सरस्त्रैवाप्यै ॥ १६ ॥

अभि त्वा देव सवितरिति सावित्रमभीत्येव वा असौ लोकस्त-
दमुष्य लोकस्य रूपं प्र वां महि बवी अभीति बावापृथिवीयं महि
बवी अभीति निनृत्तिरन्तो नवममहर्णीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति
कञ्चद् हि तत इयादिन्द्र इषे ददातु न इत्येका तेनो रत्नानि दत्त-
नेति द्वे इत्यार्भवमेकमेकं सुशस्तिभिरित्येकमेकमिति निनृत्तिरन्तो नव-
ममहर्णीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कञ्चद् हि तत इयादथ वैश्वदेवं

मनुः सर्व आयुर्वै मनुरायुरेव तद्यज्ञे च यजमानेषु च दधात्वचैव
 द्विपदास्तासामुक्तं ब्राह्मणं विश्वे देवास आगतेति वैश्वदेवमागतेति गत-
 वत्तदन्तरूपमन्तो नवममहरितीव वा अन्तं गत्वा कञ्चरु हि तत इया-
 न्नायचं गायत्रतृतीयसवनो ह्येष त्र्यहो दिविपृष्ठो अरोचतेति वैश्वा-
 नरीयं दिवीति तदमुष्य लोकस्य रूपं मरुतो यस्य हि चय इति
 मारुतं चय इति चितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहः चियतीव वा अन्तं
 गत्वा कञ्चरु हि तत इयादभिर्होता पुरोहित इति जातवेदसीयं चयं
 पावकं शोचिष इति चितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहः चियतीव वा
 अन्तं गत्वा कञ्चरु हि तत इयान्नायचं गायत्रतृतीयसवनो ह्येष त्र्यह
 इत्याभिमारुतसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि तदुक्थं संतिष्ठते तस्य सा-
 म्रिया तृतीयस्याहो ऽन्वहं द्विपदाः शस्यन्ते सर्वेषु च्छन्दोमेषु पशवो वै
 छन्दोमा यजमानच्छन्दसं द्विपदा अधिष्ठायामेव तत्पशूनां यजमा-
 नान्दधात्वधीव वै पशून्पुरुषस्तिष्ठति पुरुषस्तिष्ठति ॥ १७ ॥

॥ इति षड्विंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

यद्विद्युपरि तद्दशममहरिति ह स्माह कौषीतकिस्तस्मात्तदविवाक्यं
 भवति न हि तद्वद्वा वेद कश्चन नेद्विद्वान्निर्ब्रवाणीति मितमेतद्देवकर्म
 यद्दशममहरनुष्ठुवेव स यो व्याह सो ऽतिरेचयतीश्वरो विवक्तारं भेषो
 ऽन्वेतोस्तदु वा आऊर्त्वेव ब्रूयान्नन्दति ह वै यज्ञो विदुषागच्छता यन्मे
 समृद्धं भविष्यत्ययं मे तत्समर्धयिष्यतीति यदि कश्चित्प्रमत्त उपहन्याद्य-
 स्तदधीयात्स तं देशं पार्श्वतः स्वाध्यायमधीयीतापि वा गृहपतिर्वर्त्विजां
 वैकः पर्यवसर्पेत्स तं देशं पार्श्वतः स्वाध्यायं शंसेद्यदि तथा न मन्येत
 संप्रत्येव विब्रूयादुत्सृज्यते दशमे ऽहन्यनुष्ठुवागनुष्ठुसीषा वाकप्र तदो-
 ङ्गधी¹ क्रूरवेह² भवति तस्मादुत्सृज्यते नेद्वाचमासीदामेत्यथो सर्वा-
 स्त्वेवेत³च्छन्दांस्त्रनुष्ठुभमभिसंपादयन्ति तदेनां नाहैवाभिमृशे शूद्रां नो

1) वामृतदोङ्गधी M. 2) क्रूरवेह o Corr., क्रूरवेव C. 3) अथे-
 तराणि M.

एनां प्रसिद्धाणि नो त्वेवान्यत्र यामकि¹ पुंस्रस्त्रा अयनं मे अस्ती-
त्यनुष्टुप्पेषा दशमे ऽहम्परिगीता तदाङ्गर्नानुष्टुभ आयतनं रिच्याद्वि-
राजस्तानुष्टुयात्समानं वा एतच्छन्दो यद्विराट् चानुष्टुप्च न ह्येकेना-
चरेषान्यच्छन्दो भवति नो द्वाभ्यामिति तयोर्वा एतयोस्तृचयोः षड्-
चरास्त्यभ्युदयमिष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानुरूपयोः षट् तानि द्वादशाचराणि
होता प्रातरनुवाके संपादयेन्नाद्रियेताचैव संपन्नमुष्णिगुदेतीति मेनि-
महे गायत्री वा तां प्रातरनुवाके संपादयेन्नाद्रियेताचैव संपन्नम् ॥ १ ॥

अपे तमस्यान्वं न स्तोमैरित्याज्यं तदेतत्पृष्टं दशमायाद्वे न सं-
पादयेन्नाद्रियेताचैव संपन्नं माधुच्छन्दसः प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणं चिकहु-
केषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्म इत्यतिच्छन्दसा मरुत्वतीयं प्रतिपद्यते
सा संपन्ना चतुःषध्यचरा ते द्वे अनुष्टुभौ संपद्येते बृहदिन्द्राय गायत
प्र व इन्द्राय बृहत इति सूक्तात्पूर्वीं द्वौ प्रगाथौ पितृवन्धपीयया
संशंसतीति तत्संपन्नं जनिष्ठा उग्रः सहसे तुरायेत्येकाहिकं मरुत्वतीयं
प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एव कथा नश्चिच आभुवत्कथा त्वं न
ऊत्वेति वामदेव्यस्य योगी रथंतरमूढं भवत्वापेयं सामेन्द्रीषु तच्चिद्युनं
प्रजाधि रूपं यावन्तः प्रगाथास्तावन्धौष्णिहानि तृचानि धाव्यामन्या
द्विपदा भजते सप्तदशीमन्या सूक्तस्य तत्संपन्नमिन्द्रस्य नु वीर्याणि प्र-
वोचमित्येकाहिकं निष्केवन्धं प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठा दशममहः प्रति-
ष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदे प्रतिष्ठित्या एवाभि त्वं देवं सवितारमोक्षोः
कविक्रतुमित्यतिच्छन्दसा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते सा संपन्ना चतुःषध्यचरा
ते द्वे अनुष्टुभौ संपद्येते अभिवागनुचरस्तस्योक्तं ब्राह्मणं तच्च पुरस्तादा-
नोभद्रीयस्य प्रशुक्रीयं शंसति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठा दशममहः
प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदाः प्रतिष्ठित्या एव विराड् वामदेव्यम-
भिष्टोमसाम भवति त्रीर्विराड्नाम् अथो विराजो ऽन्नाद्यस्योपा-

1) यामक M.

प्रा अथो शान्तिर्वै भेषजं वामदेव्यं शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ॥ २ ॥

अथ यत्समूहस्तातिरिक्तोक्त्यमुपयन्ति तेनातिरिक्तोक्त्यमामुपन्य-
धेष दशमस्त्राहो दोहो यथा सहस्रं पञ्चदश चानुष्टुभः स्तुतधैतदहः
संपादयेत्पञ्चदशोऽवृत्त्यं शतस्य शतस्य चतस्रश्चतस्र उच्चरति ताः पञ्चप-
ञ्चाशदुच्यता अथेतरे त्रिंशद्वात्रिंशद्वर्गा अधिषा स्तोमाचरानुष्टुबष्टाचरा
गायत्री चतुर्विंशः स्तोम इत्येषा स्तोमाचरानुष्टुब्दात्रिंशी भवत्यधिषा
पद्यानुष्टुब्गायत्री चोष्णिहस्य षट् पदानि विराजस्त्रीणि तानि नव वृ-
हत्वे चत्वारि तानि त्रयोदश पङ्क्तैः पञ्च तान्यष्टादश त्रिष्टुभश्चत्वारि
तानि द्वाविंशतिर्जगत्वे चातिच्छन्दसश्चाष्टौ तानि त्रिंशद्विपदायै द्वे ता-
नि द्वात्रिंशदित्येषा पद्यानुष्टुब्दात्रिंशी भवत्यधिषा देवका'नुष्टुबष्टौ वसव
एकादश रुद्रा द्वादशादित्या इन्द्रो द्वात्रिंश इत्येषा देवका'नुष्टुब्दा-
त्रिंशी भवत्यथ याः पञ्चपञ्चाशदुच्यताश्चतुश्चत्वारिंशत्ताः पङ्क्तयस्ततो या-
श्चत्वारिंशत्तद्वधो ऽथ याश्चतस्रो ऽतियन्ति ते स्तनाः सैषा स्तोमाच-
रानुष्टुबेतेनोधसितैः स्तनैरेतमिन्द्रस्त्रात्मानं ब्रह्ममहरभिचरत्येतस्या उ एव
व्यचरेण च्छन्दोमाः स्तोमतस्य शस्त्रतस्य वर्धन्ते य उ वै वेद तन्मयः
संभवति य एवंविदस्त्रायुषः परस्त्रादेतमिन्द्रस्त्रात्मानं ब्रह्ममहरभिसंभ-
वति तमेषा स्तोमाचरानुष्टुबेतेनोधसितैः स्तनैः सर्वे रसैः सर्वैः कामैः
सर्वेणान्नाद्येन सर्वेणामृतत्वेनाभिचरति य एवं संपन्नं दशममहः शंसति
तस्मादेवं संपन्नं दशममहः शंसेदिति ॥ ३ ॥

अथ यद्गूढस्तातिरिक्तोक्त्यमुपयन्ति मन एव तत्प्रीणन्ति तत्सर्व-
यज्ञैरनुशंसन्त्येषा हि मनसो माचा संस्थिते दशमे ऽहनि पुरा पत्नी-
संयाजेभ्य एतस्मिन्काले संप्रसर्पन्त्ययश्चिया वै पत्यो बहिर्वेदि हि ता
इति वदन्तः संस्थितेषु पत्नीसंयाजेष्विति त्वेव स्थितमचात्यको भातृ-

व्यलीकः परिशिष्टो भवतीति ते संप्रख्य सार्पराज्य ऋक्षु सुवत इयं
 वै सार्पराज्यीयं हि सर्पतो राज्ययो वामि सार्पराज्यी वाग्वि सर्पतो
 राज्ययो गौर्वि सार्पराज्यी गौर्हि सर्पतो राज्याय गौः पृश्निरक्रमी-
 दित्वेतं तृचं नान्तरियात्सोचियस्त्रानन्तरित्वा अस्मासु नृग्नं धा इत्यन्नं
 वै नृग्नमन्नमेव तद्यज्ञे च यजमानेषु च दधाति वातापिर्ह^१वनश्रुत
 इतीन्द्र उ वै वातापिः स हि वातमाप्त्वा^२ शरीराख्यर्हन्प्रतिपरैत्वध्वर्युः
 सो ऽग्निर्होते गार्हपत्ये प्राजापत्ये द्वे आहुती जुहोति प्रजापतिर्वै गार्ह-
 पत्य आहुतिसंख्ये उ वै सुतशस्त्रे समाप्तं स्तोत्रं समाप्तं शस्त्रं समाप्तं
 ब्रह्मवद्यमित्यथो अन्ये^३ वापि कामं यजेयुरथ भक्षयेयुरथ वै वेनः प्र-
 जापतेः प्रत्यक्षं तन्वस्ता होता वदेत् ॥ ४ ॥

अन्नादी चान्नपत्नी चेत्यं वा अन्नाद्यसावन्नपत्नी भद्रा च कल्याणी
 च भद्रा तत्सोमः कल्याणी तत्पशवो ऽग्निलया चापभया चानिलया
 तद्वायुर्न ह्येष इत्यथपभया तन्मृत्युर्न ह्येष बिभेत्तन्नाप्ता चानाप्या
 चेत्यं वै पृथिव्यनाप्तासौ क्षीरनाप्यानाधृष्टा चानाधृष्टा चायं वा अग्नि-
 रनाधृष्टो ऽसावादित्यो ऽनाधृष्टो ऽपूर्वा चाभ्रातृव्या चापूर्वा तन्मनो
 ऽभ्रातृव्या तत्संवत्सरो ऽथासावेव गृहपतिर्यो ऽसौ तपत्येव हि गृहाणां
 पतिसंस्मर्तव एव गृहा एष पतिरेव उ एव देवो ऽपहतपाप्मोदग्द्र-
 वत्वध्वर्युरपिदधति^४ सदसो द्वारावेवं शालायाः^५ ॥ ५ ॥

औदुम्बरीमन्वारभन्त ऊर्ध्वा अन्नाद्यमुदुम्बर ऊर्जो ऽन्नाद्यसोपाप्या
 उत्तमी पाणी होता कुर्वीतोत्तमो ऽसानीत्युत्तमो हिव भवति वा-
 म्यताः संमीच्यासत आ नक्षत्राणां दर्शनाद्वाचं ह वा एतदाप्याययन्ति
 यद्वाचंयमा आसत आपीनां वाचमभ्यासित्तामन्तत ऋध्नवामेति मा-
 र्जास्त्रीयन्यनेन नक्षत्रेषु चक्षुर्विदृजन्ते ज्योतिर्वि नक्षत्राणि ज्योतिरेव

1) वातापि ह० OoC. 2) वातमात्मा OoC, वाचमात्मा K. 3) अतो
 ऽन्वे L, अतो ऽन्वेवापि M. 4) दधाति M. 5) द्वारौ शालायाश्च M.

तदात्मन्धते ते परया द्वारा हविर्धाने प्रपन्नो ऽधाध्वर्युश्चरस्व
 हविर्धानस्व कूबरीमभिषयाह सत्तस्वर्हिं गायेति गायति सत्तस्वर्हिं
 तत्सत्तस्वर्हिंमाप्नुवन्ति सर्वे साजो निधनमुपयन्ति प्रतिष्ठा वै निधनं
 प्रतिष्ठित्वा एव त उत्तरस्व हविर्धानस्वाधोचं सर्पन्विन्नीमतिच्छन्दसं
 अपन्नो ऽतिच्छन्दसैव तदधोचं यजमानाः पाप्मानमपघ्नते ते न्वा उ
 वयमुत्तरेणैव¹ परीम इति² ह स्माह कौषीतकिर्यज्ञस्नानुसंचरं सप्त-
 ऋषिभ्यो ऽनन्तर्हिता इति ते ऽयेण हविर्धाने समुपविश कामान्ध्यायन्ते
 यत्कामा भवन्त्यथ नः कामः समृध्यतामिति स उ हिभ्यः कामः समु-
 ध्यते ये वज्रकामा भवन्ति भूर्भुवः स्वरिखेतास्ते व्याहृतीर्जपेयुस्ते प्राश्न
 उद्घं उत्क्रम्य वाचं विष्टयन्ते नेदाक्पराच्यसदिति सुब्रह्मण्याथै वाचं
 विष्टजन्ते ब्रह्म वै सुब्रह्मण्या ब्रह्मणैव तद्वाचं विष्टजन्ते त आपीधीये
 सह राज्ञा संविशन्ते तद्यथा राजानं वा राजमाचं वा आन्तं वेष्म
 प्रपादयेयुरेवमेवैतत्सोमं राजानमहरहर्हविर्धानाभ्यामुपावज्जत्वापीधं प्र-
 पादयन्ति त आपीधीये सह राज्ञा संविशन्ते ॥ ६ ॥

अथ यत्समूढं दशरात्रमुपयन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्त्या अथ
 यद्गूढमुपयन्ति सर्वेषामेव च्छन्दसामाप्त्या अथ यद्गूढसमूढा उपयन्ति
 दशरात्रस्त्वेव नानात्वाय समूढ उ हिवाय आस तानि च्छन्दास्त्र-
 न्योन्यस्व स्नानमभिदधुः सर्वाणि प्रथमानि स्नाम सर्वाणि मध्यमानि
 सर्वास्तुत्तमान्यथो सर्वास्त्वैतच्छन्दांसि सर्वसवनभाजि करोति गाय-
 त्प्रातःसवनः प्रथमस्त्यहस्त्रिष्टुम्भर्ध्दिनो जगत्तृतीयसवनो जगत्प्रातः-
 सवनो द्वितीयस्त्यहो गायत्रमर्ध्दिनस्त्रिष्टुमृतीयसवनस्त्रिष्टुप्रातःसव-
 नस्तृतीयस्त्यहो जगत्तृतीयसवनो गायत्रप्रातःसवनं
 दशममहस्तसमानाच्छन्दसः समानं छन्द उपसंगच्छन्ते ऽथ यद्दशम-
 महरनुष्टुभमभिसंपादयन्ति वात्सा एतदहर्वागनुष्टुवाच्चेव तद्वाचं प्रति-

1) M ins. हविर्धाने. 2) परिमेति M.

ष्टापयन्ति ते ऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये दशममहरपयन्ति ये दशममहरप-
यन्ति ॥ ७ ॥

॥ इति सप्तविंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

प्रजापतिर्ह यज्ञं सृज्ये तेन ह दृष्टेन देवा ईजिरे तेन हेष्टा
सर्वान्कामानाप्नुस्तस्य हेतुरार्थमुपनिदधुर्य एते प्रिषाश्च निगदाश्चाथेतरेण
यज्ञेन ऋषय ईजिरे ते हविर्जग्नुरसर्वेण वै यज्ञेन यजामहे न वै
सर्वान्कामानाप्नुम इति ते ह त्रेमुक्त एतान्प्रिषाश्च निगदाश्च ददृशुस्तेन
ह सप्रिषेण सनिगदेनेष्टा सर्वान्कामानापुरेते ह ते^१ ह वा उ प्रिषाश्च
निगदाश्च यदृग्भिर्यज्ञस्त्रानाप्तं तदेभिः सर्वमाप्स्याम इति तानेतान्प्रि-
षानु^२प्रिषान्विश्चामिचो ददर्शाथो पुरोडाशप्रिषानथेतर ऋषय इतरां-
स्तदाऊः कस्यास्मीचावहण एव सर्वेभ्यः प्रेष्यतीत्येता ह वै देवताः प्रिषा-
णामाजिमीयुस्तां मिचावहणा उज्जिग्यतुस्तस्यास्मीचावहण एव सर्वेभ्यः प्रे-
ष्यति स वै तिष्ठन्प्रेष्यति तिष्ठन्वै वीर्यवत्तमस्तिष्ठन्वा उ श्रुतवदनतमो
वीर्यवतीमाश्रितां देवेषु वाचमुबासमिति ॥ ९ ॥

कुवक्र इव प्रणतो ऽनुब्रूयान्तथा ह वर्षुकः पर्जन्यो भवतीति ह
स्याह कौषीतकिस्तद्ध स वै पुरासुररक्षांसि हवींषि विबध्नते^३ तत
एता वामदेवो ऽभिरूपा अपश्नदभिर्हीता नो अध्वर इति ताभिर्हीतिं
परिणिन्युस्^४ ततो वै तानि रक्षांसि नाप्रा अपजज्ञिरे जुषस्व सप्रथस्त-
ममिति जुष्टवतीमभिरूपामन्वाह जुष्टवतीमभिरूपां देवेषु वाचमुबास-
मितीमं नो यज्ञममृतेषु धेहीति विश्वामिचः स्तोकानेवैताभिरपये स्व-
दयत्येता ह वा उ तेषां पुरोनुवाक्या एता योज्यास्तस्यादभिरूपा
भवन्ति वैश्चामिचीं पुरोडाशस्विष्टकृतः पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या उक्तं
ब्राह्मणं वैश्चामिचीरनुसवनं पुरोडाशानां पुरोनुवाक्या अन्वाह वि-

1) एतावते M. 2) प्रिषानु om. M. 3) विमध्नते M. 4) परि-
निन्युस् OoLK, परिनिन्युस् M, परिनिन्युस् C.

आमिचो हैतान्पुरोडाशप्रैषान्दर्शं सखीमताथै माधुच्छन्दास्त्रावभिरूपे
 द्विदेवत्वानां प्रथमस्य पुरोनुवाक्ये अन्वाह मधुच्छन्दा हैतान्द्विदेवत्व-
 प्रैषान्दर्शं सखीमताथै गार्त्समदीं च मैधातिथीं चोत्तरयोरभिरूपे
 अन्वाह मैधातिथीः प्रातःसवन उन्नीयमानेभ्यो ऽन्वाह मैधातिथिर्ह
 प्रातःसवन इन्द्राय सोमं प्रोवाच ता वा आवत्सो हरिवत्सो भवन्ति
 पुरोनुवाक्यारूपेण ता वा ऐन्द्रो भवन्तीन्द्रो हि यज्ञक्रतुस्ता वै गा-
 यत्र्यो भवन्ति गायत्रं प्रातःसवनं ता वै नवान्वाह नव न्वा अच चम-
 सानुन्नयन्ति ॥ २ ॥

षड् हेके प्रातःसवन उन्नीयमानेभ्यो ऽन्वाहुः स्वयमच्छावाकः
 सप्तमीं सप्त सप्तोत्तरयोः सवनयोः सप्त वै प्राञ्च आसीना वषट्कुर्व-
 न्तीति वदन्तस्तदु वा आहुर्ग्रथसूक्तमेवमेवानुब्रूया'होतुर्ह्येविताः पुरो-
 नुवाक्या भवन्ति होतुर्ह्येवितांसमसानुचमसमुन्नयन्ति तस्माद्यथासूक्तमे-
 वानुब्रूयादथ' होचाः संयजन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणं मित्रं वयं हवामह
 इति मैत्रावरुणा मैत्रावरुणः स्वया' देवतया यज्ञमुखस्थानवरार्था
 इन्द्र त्वा वृषभं वयमित्थिन्द्रा ब्राह्मणाच्छंस्तीन्द्रो हि यज्ञक्रतुर्मरुतो
 यस्य हि चय इति मावत्वा पोता यच ह तदिन्द्रं मरुतः पुपुसुदे-
 नानिन्द्रः सोमपीथे ऽन्वाभिजे तस्मात्स मावत्वा पोता प्रथमतश्चान्तस्य
 यजत्वमे पत्नीरिहावहेत्वापिपात्नीवत्वा त्वष्ट्रमत्वा नेष्टा प्रथमतश्चान्तस्य
 यजत्वमिवै' देवानां पात्नीवतो नेष्ट ऋत्विजा तस्मात्स आपिपात्नीवत्वा
 त्वष्ट्रमत्वा नेष्टा प्रथमतश्चान्तस्य यजत्वुचान्नाय वशान्नायेत्वापेव्यापीध्रो
 ऽपीन्ह स समिन्दे तस्मात्स आपेव्यापीध्रः प्रथमतश्चान्तस्य यजत्वगुव-
 षट्कुर्वन्वाहुतीनामेव शान्त्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्वा अघेडाथ होतुच-
 मसस्तस्मोक्तं ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥

अथ यच ह तन्नाभानेदिष्ठो मानवो ऽङ्गिरःसूपहवमीधे स

1) वदन्तस्वै खलु यथासूक्तमनुब्रूयाद् M. 2) तस्माद्यथासूक्तमे-
 वानुब्रूयाद् om. M. 3) स्वयैव M. 4) त्वष्टा वै M.

एतामच्छावाकीयां होत्रां ददर्श स वा इडायामुपहृतायामाजगाम
तस्मात्तन्न प्रवृणुते स वा एतस्मात्पूर्वस्मादवान्तरदेशादाजगाम तस्मादे-
तस्मां दिक्षासीनो ऽच्छावाक उप^१हवमिच्छते तदाहुः कस्मादच्छावा-
काय पुरोडाशवृगलं परिहरन्तीत्यलीकयुर्हं वाचस्पतो नैमिषीयाणां
दीक्षोपसत्सु ब्रह्मास स ह प्रसुते ऽच्छावाकीयां चकार ते होचुरस्मी
वा इमं पुरा ब्रह्मभागं परिहरामः कस्मा एनं परिहरामेति ते होचु-
रस्मा एवैनं परिहरतेति तं तस्मी पर्यहरन्तस् एष ब्रह्मभाग एवाथो
इडाभाजो वा इतरे चमसास्तस्मादच्छावाकाय पुरोडाशवृगलं परि-
हरन्ति चमसस्त्रैवापरीडताथै ॥ ४ ॥

अधेनमध्वर्युराहाच्छावाक वदस्व यत्ते वाद्यमित्यच्छावाकोपहव-
मिच्छस्त्रैवेनं तदाहाच्छा वो अपिमवस इत्याभेयीरन्वाहमियं प्रातः-
सवनं ता वा अनुष्टुभो भवन्ति गायत्री वै सा यानुष्टुब्गायत्रमभे-
च्छन्दस्ता वै तिस्रो भवन्ति त्रिवृद्धा अपिरङ्गारा अर्चिधूम^२ इत्युत्त-
माथै तृतीये वचने प्रणवेन निगदमुपसंद्धाति यजमान होतरध्वर्यो
ऽभीद्वह्न्योतर्नेष्टवतोपवक्तरिति प्रशास्ता वा उपवक्तापि वा च्छाभ्यु-
दितमुपवक्ता जनानामितीषे षयध्वमूर्जो ऽर्जयध्वमित्यन्नं वा इषमन्नमू-
र्जमन्नेन समुच्चध्वमित्वेविनांस^३ तदाह नि वो जामयो जिहता न्यजामय
इति यच्च जामि यच्चाजामि तद्वो निजिहतामित्वेविनांस्तदाह तदेतद्व-
चाभ्युदितम् ॥ ५ ॥

जामिमजामिं प्रमृणीहि शन्नूनिनि नि सपत्ना यामनि बाधि-
तास इति निहता वः सपत्नाः समरण इत्येविनांस्तदाह जेषथाभीत्वरीं
जेषथाभीत्वरी इति सेना वा अभीत्वरी सेनया सेनां जयतेत्येविनां-
स्तदाह अवद्व इन्द्रः शृण्वद्वो ऽभिरिति शृणोतु व इन्द्रः शृणोत्वभि-
रित्याग्निमेव तद्वद्वे प्रस्थायेन्द्राभिभ्यां सोमं वोचतो यो अस्मान्प्राह-

1) °वाकोप° OLK.

2) so M, °रार्चिधूम OoL.

3) °नं त° LoK.

शान्नाब्राह्मणा इत्यध्वमिति सर्वेष्वेवितदुपहवमिच्छत उपहवमयं ब्राह्मण
इच्छते ऽच्छावाको वेत्यध्वर्युराह तं हीतव्यपह्वयस्वेति तं हीतोपह्वयते
स हि तेषां श्रेष्ठी भजते यं वै श्रेष्ठुपह्वयते स उपह्वत इति ह
स्माह ॥ ६ ॥

प्रत्यक्षी पिपीषत इत्यच्छावाक उन्नीयमानायान्वाह ता वै चतस्रो
भवन्ति चतुष्टयं वा इदं सर्वमस्त्रीव सर्वस्त्रास्त्री ता वा अगुष्टुभो भवन्ति
संशसायै बृहत्युत्तमा भवति श्रीर्वै बृहती अयामेव तदन्ततः प्रतिति-
ष्ठति प्रातर्यावभिरागतमित्थिन्द्राग्न्या यजत्विन्द्रापं ह्यस्त्रोकथं भवति गा-
यत्र्या गायत्रं प्रातःसवने मनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां
प्रतिष्ठित्या अगवानं प्रातःसवने यजेयुरिति ह स्माह पैङ्ग्यः क्षिप्रं देवे-
भ्यो हविः प्रदास्याम इत्यर्धर्चश इति कौषीतकिरितद्वि छन्दसां पर्व
यदर्धर्चः पर्वश एव तद्देवेभ्यो हविः प्रयच्छन्ति ॥ ७ ॥

अथात ऋतुप्रेषाणामेव मीमांसा कण्वो हेतानृतुप्रेषान्दर्श मे-
धातिथिर्याज्याः कण्वो ह वै मेधातिथिस्तेन तौ मृत्युं पाप्मानमपजि-
घ्राते स य इच्छेन्मृत्युं पाप्मानमपहन्वामित्येताभिर्यजेत ॥ ८ ॥

पुरुषो वै यज्ञस्तस्य वागेवाज्यं सा वा एकैव भवति तस्मादेक-
देवत्वमाज्यं शंसति प्राणाः प्रउगं ते वा इमे बहवः प्राणास्तस्माद्बहुो
देवताः प्रउगे शस्त्रन्ते बाहू मैत्रावरुणस्याच्छावाकश्च तौ वै द्विगुणौ
भवतस्तस्मात्तौ प्रातःसवने द्विदेवत्वाः शंसत इयमेव वेना सेवनी मध्यं
ब्राह्मणाच्छंसी तस्माद्ब्राह्मणाच्छंसी प्रातःसवने एकदेवत्वाः शंसत्यात्मा
मध्यंदिनः स वा एक एव भवति तस्मान्मध्यंदिने होत्राशंसिन एकदे-
वत्वाः शंसन्ति होता च निष्केवत्समूहः मैत्रावरुणस्याच्छावाकश्च तौ वै
द्विगुणौ भवतस्तस्मात्तौ तृतीयसवने द्विदेवत्वाः शंसत इदमेव शिश्रं
मध्यं ब्राह्मणाच्छंसी तस्माद्विरूपं^१ जायते स्त्री च पुमांश्च तस्माद्ब्राह्म-

१) तस्माद्विरूपं LMK.

णाच्छंसी तृतीयसवने द्विदेवत्वाः शंसति ब्राह्मणाच्छंसी भूचिष्टाः शंस-
त्वात्मा वै ब्राह्मणाच्छंसी तस्मादिदमात्मनो मध्यं खविष्ठम् ॥ ९ ॥

अथ यदावन्तः स्तोत्रियानुरूपा भवन्ति तत्प्रथमस्याहो रूपं वैश्व-
मिचौ मैत्रावरुणस्य चाच्छावाकस्य च स्तोत्रियौ भवतो वासिष्ठौ नव-
चीं पर्यासावन्तावेवैतत्सदृशौ कुर्वतः स्तोत्रियाञ्छस्त्वा चःस्तोत्रियाननु-
रूपात्कुर्वन्त्वहीनरूपताया अहीनसंतत्वा अहरेव तदहो ऽनुरूपं कुर्व-
न्त्वहर्वा अहो ऽनुरूपं तदाहुः कस्मात्स्तुतमनुशस्यते कस्मात्स्तोममतिशं-
सन्तीति न ह वै तत्स्तुतं भवति यन्नानुशस्यते न स स्तोमो देवान्गच्छति
यो नातिशस्यते तस्मात्स्तुतमनुशस्यते तस्मात्स्तोममतिशंसन्ति चतुराहा-
वानि शस्त्राणि पशवो वा उक्थानि चतुष्टया वै पशवो ऽथो चतु-
ष्पादाः पशूनामेवाप्या ऐकाहिका उक्थयाज्याः प्रतिष्ठा वा एकाहः
प्रतिष्ठित्वा एवानुवषट्कुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्वा
आहुतीनां प्रतिष्ठित्वि ॥ १० ॥

॥ इत्यष्टाविंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

अथ यत्र ह तत्सर्वचरौ देवा यज्ञमतन्वत ताम्हार्बुदः काद्रवेयो
माध्वंदिन उपोदाख्योवाचैका वै व इयं होचा न क्रियते यावस्तो-
त्रिया तां वो ऽहं करवाख्युप मा ह्यध्वमिति ते ह तथेत्युचुस्तं हो-
पञ्चुहिरे स एता यावस्तोत्रिया अभिरूपा अपश्यन्ति ते वदन्तु प्र वयं
वदामेति प्रवदन्तु प्र हि ते वदन्त्वथ यत्र बृहद्बृहदिति बृहद्बदन्ति
मदिरेण मन्दिनेति तत्र वि पू मुञ्चा सुषुवुषो मनीषामिति वि-
मुञ्चन्तु ता वै चतुर्दश भवन्ति दश वा अङ्गुलयश्चत्वारो यावाण
एतदेव तदभिसंपद्यन्ते ता वै जगत्थो भवन्ति जागता वै यावाणो
ऽथ यस्त्रिष्टुभा परिदधाति तेनो माध्वंदिने त्रिष्टुनुपाप्ता स वै ति-
ष्ठन्नभिष्टौति तिष्ठन्तीव वै यावाणः स वा उष्णीष्पिण्डाचो ऽभि-
तुष्टाव तस्माद्वा अथेतर्ह्युष्णीष्वेव याव्णो ऽभिष्टौत्वथो खत्वाहुश्च-
व-

रियाय^१ स सर्प आस तदृत्विजो विषमपीयाय स एताः पावमानी-
र्विषापवदनीरभितुष्टाव तद्यत्पावमानीर्विषापवदनीरभितौति यज्ञस्त्रिव
शान्ति यजमानानां च भिषज्याये ॥ १ ॥

अथ स्तुते पवमाने दधिघर्मेण चरन्त्यच कालो हि भवत्यथो
सवनस्त्रिव सरसताया अथ हविष्यङ्गा चरन्ति तस्या उक्तं ब्राह्मणं
वासिष्ठीर्मध्यंदिन उन्नीयमानेभ्यो ऽन्वाह वसिष्ठो ह मध्यंदिन इन्द्राय
सोमं प्रोवाच ता वा आवत्यो हरिवत्यो भवन्ति पुरोगुवाक्कारूपेण
ता वा ऐन्द्रस्त्रिष्टुभो भवन्त्येन्द्रं हि त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनं ता वै
दशान्वाह दश त्वा अच चमसानुन्नयन्त्यथ होत्राः संयजन्ति तासामुक्तं
ब्राह्मणमेन्द्रीभिस्त्रिष्टुभिर्मध्यंदिने प्रस्त्रितानां यजन्त्येन्द्रं हि त्रैष्टुभं मा-
ध्यंदिनं सवनमनुवषट्कुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्वा आहुतीनां प्रतिष्ठित्वा
अथेडाथ होतृचमसस्त्योक्तं ब्राह्मणं ऊतेषु दाक्षिणेषु दक्षिणा नीयन्ते
तासामुक्तं ब्राह्मणं विश्वामित्रो मरुत्वतीयग्रहस्य पुरोगुवाक्कामन्वाह
तस्या उक्तं ब्राह्मणम् ॥ २ ॥

वामदेवं मैत्रावरुणस्य पुष्टं भवति शान्तिर्वै भेषजं वामदेवं शा-
न्तिरेवैषा भेषजं यज्ञे क्रियते नीधसं ब्राह्मणाच्छंसिनस्तद्वि निधनवद्भवति
प्रतिष्ठा वै निधनं प्रतिष्ठित्वा एव कालेयमच्छावाकस्य तद्वा ऐडं वृ-
हतीषु कुर्वन्ति पशवो वा इडा पशवो वृहती बार्हताः पशवः पशू-
नामेवाप्या अथैतान्त्सामप्रगाथांश्छंसन्ति तथैषां होतुर्न्यायादगितं भ-
वति पञ्चर्चे मैत्रावरुणस्य चाच्छावाकस्य चोक्थमुखे भवत एकादशर्ची
पर्यासावन्तावेवैतत्सदृशी कुर्वतो विश्वामित्रस्य च वामदेवस्य च मैत्रा-
वरुणः शंसति वामदेवो ह्यस्य पर्यासो भवति विश्वामित्रस्य च वसि-
ष्ठस्य च ब्राह्मणाच्छंसी वासिष्ठो ह्यस्य पर्यासो भवति भरद्वाजस्य च
विश्वामित्रस्य चाच्छावाको विश्वामित्रो ह्यस्य पर्यासो भवति ते वै

१) ०श्चक्षुर्हाह Mo (Corr. aus चक्षुरियाय), ०श्चक्षुर्हास K.

चतुर्णामृषीणां शंसन्त्याचतुरं वै द्वंद्वं मिथुनं प्रजननं प्रजात्यै विश्वामित्रे
मैत्रावरुणस्य च ब्राह्मणाच्छंसिनश्चोक्थमुखे भवतः पर्यासो ऽच्छावाकस्य
वास्यै विश्वामित्रो वाचैव तत्सर्वतो यज्ञं तन्वत इत्येतद्ब्राह्मणं प्रायणी-
योदयनीययोरेकाह्यं च भवति ॥ ३ ॥

वामदेव्यं मैत्रावरुणस्याहरहः पृष्ठं भवति शान्तिर्वै भेषजं वाम-
देव्यं शान्तिरेवैषा भेषजमहरहर्यज्ञे क्रियते ऽथैतान्कद्वतः प्रगाथानहरहः
शंसन्ति को वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्त्यथो
अशान्तानि वा एते अहीनसूक्तान्यन्यान्यन्यापयुञ्जाना यन्ति तान्वेवैतैः
कद्वज्जिः प्रगाथैरहरहः शमयन्तो यन्त्यथैतास्तन्त्यास्त्रिष्टुभ उक्थ¹प्रति-
पदो ऽहरहः शस्त्रेने बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्ज एव तद्वीर्यं ऽहरहः² प्रति-
तिष्ठन्तो यन्त्यप प्राच इन्द्र विश्वा³ अभिचानिति सौकीर्ती मैत्रावरुणो
ऽपनुत्तवतीं पाप्मन एवापनुत्तै³ यदार्षेये सूक्ते तदार्षेये उक्थमुखीये
इतरयोर्ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्म्युहं नो लोकमनुनेषि विद्वानित्यु-
क्थमुखीये ब्रह्मवत्युहवत्यौ ब्रह्मणि चैव तदुहगाये चाहरहः प्रतिति-
ष्ठन्तो यन्ति ॥ ४ ॥

अथैतानि शिल्पाणि मध्यमे त्र्यहे शस्त्रेने शिल्पवाँ ह्येष मध्यम-
स्त्र्यहो भवति विराजस्य वैमवस्य⁴ चतुर्थे ऽहन्यैराजं हि चतुर्थमहः
पङ्कयस्य महापङ्कयस्य पञ्चमे ऽहन्यपाङ्कं हि पञ्चममहरतिच्छन्दसः षष्ठे
ऽहन्नातिच्छन्दसं हि षष्ठमहरथो अपृष्ठं वा एतद्यदन्यच्च बृहती क्रियते
अथान्त उ वा अथ बृहती पृष्ठानि शिल्पेष्वेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो
यन्त्यथो अन्तरिक्षं वा एष मध्यमस्त्र्यहो ऽनारभ्यणं वा इदमन्तरिक्ष-
मप्रतिष्ठानं शिल्पेष्वेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति तानि वै तृचानि
भवन्ति चिवृद्धे शिल्पं नृत्वं गीतं वादितमिति तेष्वेव तदहरहः प्रति-
तिष्ठन्तो यन्ति मा चिदन्यद्विशंसत मा भेम मा अभिष्मेति मैधातिथं

1) उक्थ^० LoB.

2) चाहरहः OoBK.

3) ०नुत्ति alle Hss.

4). वैमध्यस्य LoK.

मैत्रावरुणस्य दशमे ऽहन्पृष्ठं भवति न हि तस्य प्राग्दशमादहो बृह-
तीषु पृष्ठं भवत्येकस्या वै श्रीः श्रीर्वै बृहती अयामेव तदन्तः प्रति-
तिष्ठति द्विपदाः शस्त्वैकाहिकानि शंसन्ति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठा
दशममहः प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदाः प्रतिष्ठित्वा एव ॥ ५ ॥

नौधसं ब्राह्मणाच्छंसिनस्तस्योक्तं ब्राह्मणं गायत्रीषु ब्राह्मणाच्छं-
सिने प्रणयन्ति षष्ठे ऽहनैवतस्त्रीवाहो रूपेणाहीनरूपताया अहीनसं-
तत्या अहीनान्त्सर्वान्कामानामुम इति न ह्यत्र किंचन द्वियत उदु
ब्रह्माखीरत अवस्थेत्हरहः पर्यासं चतवो वा उदुब्रह्मीयमृतुष्वेव तद-
हरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ता वै षड् भवन्ति षड्वा चतव चतुष्वेव
तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ॥ ६ ॥

कालेयमच्छावाकस्य तस्योक्तं ब्राह्मणं षट्पदास्वच्छावाकाय प्रण-
यन्ति षष्ठे ऽहन्षष्ठस्त्रीवाहो रूपेणाभि तष्टेव दीधया मनीषामित्यहरहः
पर्यासः प्रजापतिर्वा अभितष्टीयं प्रजापतावेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो
यन्ति तदनिर्क्तं भवत्यनिर्क्तं उ वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तदहरहः
प्रतितिष्ठन्तो यन्ति सा वा अत्रैकैव निर्क्तैक उ वै प्रजापतिः प्रजा-
पतावेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति तेषामेतान्यच्युतानि भवन्ति पृष्ठं
मैत्रावरुणस्य पर्यासावितरयोस्तेष्वेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ॥ ७ ॥

दशर्चं भवति दशमे प्राणाः प्राणानेव तद्यज्ञे च यजमानेषु च
दधाति द्विषूक्ता होचाणां मध्यदिना ह्युक्थस्त्रीव होतुः प्रत्युद्यमाया
अथो संवत्सरो वै होत चतवो होचाशंसिनस्तद्यद्वृद्धं समस्ता चतव
आख्यायन्ते ग्रीष्मो वर्षा हेमन्त इति तस्माद्विषूक्ता होचाणां मध्यदिना
अथो आत्मा वै होताङ्गानि होचाशंसिनस्तद्यद्विगुणान्यङ्गानि भवन्ति
तस्माद्विषूक्ता होचाणां मध्यदिनाः सोमातिशंसं प्रातःसवनेषु शस्त्वा-
हीनसूक्तानि मध्यदिनेषु शंसन्ति चतुर्विंशे ऽभिजिति विषुवति विश्व-
जिति महाव्रतीये ऽहन्नहीनो¹ ह्येतान्यहान्यहीनसूक्तानि शस्त्वैकाहिकानि

1) So alle Hss. und C.

शंसन्ति पराङ्गीनि वा एतान्यहान्यनभ्यावर्तीनि भवन्ति तद्यदहीनसू-
क्तानि शस्त्वैकाहिकानि शंसन्ति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्वा एव
पञ्च पञ्च सूक्तानि मीचावक्षणः शंसति सर्वेषु छन्दोमेषु पशवो वै
छन्दोमाः पाङ्गाः पशवः पशूनामेवाप्यै चत्वारि चत्वारि ब्राह्मणाच्छंसी
चाच्छावाकस्य पशवो वै छन्दोमास्तुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः
पशूनामेवाप्यै पञ्चाहावानि शस्त्राणि पशवो वा उक्थानि पाङ्गाः
पशवः पशूनामेवाप्या ऐकाहिका उक्थयाज्याः प्रतिष्ठा वा एकाहः
प्रतिष्ठित्वा एवानुवषट्पुर्वन्त्याङ्गतीनामेव शान्त्वा आङ्गतीनां प्रतिष्ठित्वा
आङ्गतीनां प्रतिष्ठित्वै ॥ ८ ॥

॥ इत्येकोनत्रिंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

वसूनां वै प्रातःसवनं रुद्राणां माध्यंदिनं सवनमादित्यानां तृती-
यसवनं तद्यदादित्यग्रहेण तृतीयसवनं प्रतिपद्यते स्वयैव तद्देवतया
प्रतिपद्यते ऽथो धीतरसं वा एतत्सवनं यत्तृतीयसवनमथैष सरसो
ग्रहो यदादित्यग्रहस्तेनैव तत्तृतीयसवनं सरसं करोति चिष्टभमादि-
त्यग्रहस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या उक्तं ब्राह्मणमथ स्मृते पवमाने
पशुना चरन्त्यत्र कालो हि भवत्यथो सवनस्यैव सरसताया अथ हवि-
ष्पङ्गा चरन्ति तस्या उक्तं ब्राह्मणं वामदेव्यास्मृतीयसवन उन्नीयमानेभ्यो
ऽन्वाह वामदेवो हि तृतीयसवन इन्द्राय सोमं प्रोवाच ता वा आव-
त्यो हरिवत्यो भवन्ति पुरोनुवाकारूपेण ता वा ऐन्द्रार्भव्यस्त्रिष्टुभो
भवन्तीन्द्रमेव तदर्धभाजं सवनस्य करोति ता वै नवान्वाह दश न्वा
अत्र चमसानुत्तयन्ति यथा तु प्रायणं तथोदयनमथ ह्रीचाः संयजन्ति
तासामुक्तं ब्राह्मणमन्थस्वत्यो मदत्यः पीतवत्यो जगत्यो याज्या आगतं
हि तृतीयसवनं मदत्यो मदङ्घ्रि तृतीयसवनमनुवषट्पुर्वन्त्याङ्गतीनामेव
शान्त्वा आङ्गतीनां प्रतिष्ठित्वा अथेडाथ होतृचमसस्तस्योक्तं ब्राह्मण-
मौपासनांस्मृतीयसवन उपास्यन्ति तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ सावित्र्यग्रहेण
चरन्ति तस्योक्तं ब्राह्मणं चिष्टुभं सावित्र्यग्रहस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह

तस्मा उक्तं ब्राह्मणमथ यदुक्थे अन्तरेणापीत्यात्मीयतस्य यजति तेन
तौ होतारमनुसमश्रुवाते ॥ १ ॥

ऐन्द्राप्रान्युक्थोक्थानि भवन्ति तेषामुक्तं ब्राह्मणमथैतान्मैन्द्राणि
आगतान्यहरहः शंसन्ति पशवो वै जगती आगताः पशवः पशूनामेवाप्री
तान्यच्युतानि स्युरिति हैक आहुः सवनधरणाभीति वदन्तो ऽन्यान्य-
न्यानीति स्वेव स्थितमन्यदन्यद्व्यहहपयन्त्यथ वारणं बार्हस्पत्यं वैष्णव-
मिति शंसन्ति जगती वा एतेषां छन्दस्त्रिष्टुभिन्द्रस्य तथच्छन्दसी वि-
परीते द्विदेवत्वताया ऐन्द्रावरुणमैन्द्राबार्हस्पत्यमैन्द्रावैष्णवमिति शंसन्ति
ग्रहणेवैतरनुशंसन्त्येवं हि ग्रहा गृहीता भवन्ति ॥ २ ॥

चर्चणीधृतं मघवानमुक्थमिति मैचावरुणस्तस्योक्तं ब्राह्मणं वा-
सिष्ठो ऽहरहः पर्यासो भवति वसिष्ठो हैतस्मैचावरुणीयाथै तृतीयस-
वनं ददर्श तस्माद्वासिष्ठो ऽहरहः पर्यासो भवति ककुप्सु मैचावरुणाय
प्रणयन्ति तृतीये ऽहंस्तेनो स ब्राह्मणाच्छंसिनो वशमेत्यथ चतुर्थे ऽहन्स्ते
स्ते छन्दसि प्रणयन्ति स्ते स्त एव तच्छन्दसि प्रतितिष्ठन्तो यन्ति गा-
यत्रीषु मैचावरुणाय प्रणयन्त्युष्णिगु ब्राह्मणाच्छंसिने ऽनुष्टुप्स्वच्छावाका-
योत्तरोत्तरिताथै तथेषां चतुर्भिश्चतुर्भिरक्षरैश्छन्दांस्त्वमुच्यन्ति पङ्क्तिषु
मैचावरुणाय प्रणयन्ति पञ्चमे ऽहन्पाङ्क्तं हि पञ्चममहर्द्विपदासु षष्ठे ऽह-
न्प्रणयन्ति द्विपदं हि षष्ठमहरथो गूर्दं^१ भद्रमुदंशपुत्रमिति सामानि
कुर्वन्त्यथो द्विपदासहचराणि वै शिल्पानि भवन्ति तस्मादत्र शिल्पानि
ग्रह्यन्ते नेच्छित्येभ्यो गामेति ॥ ३ ॥

नाभावेदिष्टेनात्र होता रेतः सिञ्चति तं मैचावरुणाय प्रयच्छति
तत्स वालखिल्याभिर्विकरोत्वथैता वालखिल्या विहृताः शंसति पच्छः
प्रथमे सूक्ते विहरति पर्वश एवेनं तत्संभरत्यर्धचर्चशो द्वितीये द्वे वै
पुरुषः^२ कपाले ते एव तत्संदधात्वृचमृचं तृतीये कृत्स्नमेवेनं तत्संभरति
विपर्यस्तेन्नाराशंसे तस्माद्विपर्यस्ता गर्भा जायन्ते ॥ ४ ॥

१) अगूर्दं BoKC.

२) पुरुष O.

तार्क्ष्यं दूरोहणं रोहति वायुर्वै तार्क्ष्यः प्राणो वै वायुः प्राण-
मे'वास्मिंस्तद्धाति तं ब्राह्मणाच्छसिने प्रयच्छति तं स सुकीर्तिना यो-
निना प्रतिगृह्णाति जातमथैतं वृषाकपिं पङ्क्तिशंसं न्यूङ्क्तं शंसत्यन्नं वै
न्यूङ्क्तो जात एवास्मिंस्तदन्नाद्ये प्रतितिष्ठत्यथैतत्कुन्तापं यथाहन्दसं शंसति
सर्वेषामेव कामानामाप्स्ये नाराशंसी रैभीः कारव्या इन्द्रगाथा भूते-
हृदः पारिचितीरेतश्प्रलापमित्येतंशो ह वै मुनिर्यज्ञस्यायुर्ददर्श स^२
ह पुचानुवाच पुत्रका यज्ञस्यायुरदर्शं तदभिलपिष्यामि मा मा कृप्तं
मन्ध्वमिति ते ह तथेत्यूचुस्तद्वाभिललाप^३ तस्य ह ज्येष्ठः पुत्रो ऽभिलष्य
मुखमपिजयाहादृषद्वै^४ नः पितेति तं होवाचापनश्च धित्वा आत्मानु
पापिष्ठां ते प्रजां करोमि^५ यद्वै मे आत्म मुखं नाप्यग्रहीष्यः शता-
युषं गामकरिष्यं सहस्रायुषं पुरुषमिति तस्मादैतशायना आजानेयाः
सन्तो भृगूनां पापिष्ठाः पित्रा हि शप्ताः स्वया देवतया स्वेन प्रजा-
पतिना ॥ ५ ॥

आदित्याङ्गिरसीरुपसंशंसत्यादित्याश्च ह वा अङ्गिरसश्चास्पर्धन्त
वयं पूर्वं स्वर्गं लोकमेष्याम इत्यादित्या वयमित्यङ्गिरसस्ये ऽङ्गिरस
आदित्येभ्यः प्रजिघ्युः श्वःसुत्या नो याजयत न इति तेषां हापिर्दूत
आस त आदित्या ऊचुरथास्माकमब्यसुत्या तेषां नस्त्वमेव होतासि^६
बृहस्पतिर्ब्रह्मायास्व उद्गाता घोर आङ्गिरसो ऽध्वर्युरिति तान्ह^७ प्रत्या-
चचचिरे^८ तमेताभिः शिशिबुस्तदेता अभिवदन्ति^९ ते ऽश्वं श्वेतं दक्षिणां
जिन्यु^{१०} रेतमेव य एष तपति तत उ हादित्याः स्वरीयुः स्वरेति य
एवं वेद ॥ ६ ॥

दिशां कृप्तीः शंसति दिशो हास्ये कल्पन्ते जनकल्पाः शंसति

- 1) प्राण ए० LK. 2) so M; ०युरदर्शत्स OoLK, ०युरदर्श स B.
3) ०पिललाप BLK. 4) मुखमभि० Oo. 5) करिष्यामि M. 6) हो-
तास BLK, होता o Corr. 7) तान्न M. 8) प्रत्याचचिरे MC. 9) अभि-
वदन्तस् OoK. 10) जिन्त्यु० LBK.

जना हास्यी कथ्यन्ते प्रवल्हिकाः प्रतीराधानतीवादामाह्नखाः सर्वा
वाचो वदति तस्मात्पुण्यः सर्वा वाचो वदत्वैकैकामितरे पञ्चवक्ता वा
अष्टौ भवन्नेताभिर्वि देवाः सर्वा अष्टीरानुवत तयो एवैतच्चवमाना
एताभिरेव सर्वा अष्टीरानुवते कपुन्नरः कपुचमुहधातन यच्च प्राचीर-
जगन्तेति हे^१ तथा ता आनाचिष्यो भवन्ति^२ ता दश संपन्नो दशद-
शिनी विराट्छ्रीर्विराड्ज्ञाच्च त्रियो विराजो ज्ञावस्त्रोपायै ॥ ७ ॥

दाधिक्रीं शंसति वान्नि दाधिक्री वाचमेवास्त्रिहधाति पाव-
मानीः शंसति पवित्रं वै पावमान्वाः पुनात्वेनं तत्तमच्छावाकाय प्रय-
च्छति तं स एवयामयता चारयति जातं न्यूजयति न्यूजमानक इव
वै प्रथमं चिचरिषुचरति^३ तदेनममृताच्छन्दसो ऽमृतत्वाय प्रजगयति
ते ऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये षष्ठमहर्षयन्ति सोचियानुरूपी शस्त्वा वा-
लखिन्नाः शंसन्तात्मा वै सोचियानुरूपी प्राणा वालखिन्ना जन-
नार्हिता उ हेमे प्राणास्तदाङ्गः कक्षाद्वालखिन्ना इति यदा उर्वरयो-
रसंभिन्नं भवति खिलमिति वै तदाचक्षते वालमाचा उ हेमे प्राणा
असंभिन्नास्तदसंभिन्नास्तदावालखिन्नाः ॥ ८ ॥

तार्क्ष्ये दूरोहयं रोहतीति तदुक्तं गायत्रीषु ब्राह्मणाच्छंसिने प्रख-
यन्ति द्वितीये ऽहंसेनो स मेचावयस्व वशमेति प्र मंहिष्ठाच्च नृहते
नृहद्रय इति षडृचं द्विस्तावन्वावकीचावयस्व काण्णो ऽहरहः पर्यासो
भवति कृष्णो हेतदाङ्गिरसो ब्राह्मणाच्छंसीयाथै तृतीयसवनं ददर्श
तस्मात्काण्णो ऽहरहः पर्यासो भवत्वनुष्टुप्स्वच्छावाकाय प्रखयन्ति तृतीये
ऽहंसेनो स ब्राह्मणाच्छंसिनो वशमेत्युर्जनिषीथं चयोदशर्षं द्विस्ताव-
न्वावद्ब्राह्मणाच्छंसिना एका चोप भारद्वाजो ऽहरहः पर्यासो भवति
भरद्वाजो हेतदच्छावाकीयाथै तृतीयसवनं ददर्श तस्मान्नारद्वाजो ऽह-
रहः पर्यासो भवति वैष्णवे विपर्यस्तस्वच्छावाकः पर्यासावितरौ द्वि-

1) M ins. एकपातिन्वी.
चरति LBMK.

2) तथा-भवन्ति om. M.

3) चिचर्ष-

पर्यासी मेवावरणस्य¹ ब्राह्मणाच्छसी चैकपर्यासी ऽच्छावाकस्यदक्षुत-
पर्यासी ऽच्छावाकः प्रतिष्ठा वा अच्छावाकः प्रतिष्ठित्वा एव ॥ ९ ॥

षट्त्रिंशत् मेवावरणस्यतुर्विंशे शंसति चत्वारिंशत् ब्राह्मणाच्छसी
चतुस्त्रवारिंशतमच्छावाकसद्विंशतिशतं विंशतिशतं वा अतोरहानि त-
दुत्तुमाप्नोत्युत्तुना संवत्सरं ये च संवत्सरे कामाः पञ्च पञ्च सूक्तानि
मेवावरणः शंसति सर्वेषु छन्दोमेषु पशवो वै छन्दोमाः पाङ्गाः पशवः
पशूनामेवाप्यी चत्वारि सूक्तानि ब्राह्मणाच्छसी शंसति प्रथमे छन्दोमे
पशवो वै छन्दोमास्तुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्यी
पञ्च पञ्चोत्तरयोः पशवो वै छन्दोमाः पाङ्गाः पशवः पशूनामेवाप्यी
पञ्च सूक्तान्यच्छावाकः शंसति प्रथमे छन्दोमे पशवो वै छन्दोमाः पा-
ङ्गाः पशवः पशूनामेवाप्यी षट्षडुत्तरयोः षड्वा अतवः संवत्सरः संव-
त्सरस्त्रीवाप्यी चतुराहावानि शस्त्राणि पशवो वा उक्थानि चतुष्टया
वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्यी षष्ठ एवाह्वीचावरणस्य पञ्चा-
हावं भवति पशवो वा उक्थानि पाङ्गाः पशवः पशूनामेवाप्या
एकाहिका उक्थयाज्याः प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्वा एवानुवषडुर्व-
न्वाङ्गतीनामेव शान्त्वा आङ्गतीनां प्रतिष्ठित्वै ॥ १० ॥

पञ्च छन्दांसि रात्री शंसन्त्यनुष्टुभं गायत्रीमुष्णिहं चिष्टुभं जगती-
मिष्टितानि वै रात्रिच्छन्दांसि पञ्चाहावा रात्रिर्वाजपेयस्य चातिरि-
क्तोकथमुक्थस्वातिग्रही रात्रिच्छन्दसच्छन्दस एव तदाहुयन्त इति
ह आह कौषीतकिरजामिताया अथ यत्तिरोऽब्रह्मवर्ती चिष्टुभमाश्वि-
नोकथग्रहस्य पुरोनुवाक्वामन्वाह तिरोऽब्रह्मवानीषस्तिरोऽब्रह्मा हि सो-
मा भवन्त्यथो बलं वै वीर्यं चिष्टुभसमेव तदीर्यं यजमाने दधाति
चतुराहावान्याप्नोर्थामस्वातिरिक्तोकथानि भवन्ति पशवो वा उक्थानि
चतुष्टया वै पशवो ऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्यी चैत्रपत्न्याः परि-

1) मेवावरणस्य च LBK.

धानीयाः कुर्वत इयं वै चेषं पृथिव्यस्त्रामदीनायामन्ततः प्रतिष्ठास्त्राम
 इत्यस्त्रामेव तददीनायामन्ततः प्रतितिष्ठन्वच यत्तिरोचद्वावत्स्त्रिदुभो
 याव्या भवन्ति तिरोचद्वा हि सोमा भवन्वचो वचं वै वीर्यं चिदु-
 ब्रह्ममेव तदीर्यं यजमाने दधत्वनुवषट्कुर्वन्वाङ्मतीनामेव भ्रातृवा आङ्-
 तीनां प्रतिष्ठित्वा अथ हारियोजनेन चरन्ति तस्मिन् ब्राह्मणं चिदुभं
 हारियोजनस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या उक्तं ब्राह्मणमथ यदतिग्रीवस्य
 पुरोनुवाक्यामन्वाहावीर्यो ह वा उ स ग्रीवो यो ऽपुरोनुवाक्यो ऽयो
 द्विदेवत्वेषु वै पुरोनुवाक्या भवन्ति सर्वेषु च प्रस्थितेषु तस्मादस्य पुरो-
 नुवाक्यामन्वाहाय यदतिग्रीवमाह परमे वै तदहरभिवदति परमे वै
 तदहरभारभ्य वसन्तीति ह स्वाह कौषीतकिः परमे वै तदहरभारभ्य
 वसन्तीति ह स्वाह कौषीतकिः ॥ ११ ॥

॥ इति चिंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ समाप्तं च कौषीतकिब्राह्मणम् ॥

Verzeichniss der im Texte citirten Lieder und Verse.

1) aus dem Rigveda.

aganma mahâ namasâ yavistham	7, 12	26, 14
agna âyâhi vitaye	6, 16, 10	1, 4
agna âyûpshi pâvase	9, 66, 19	1, 4
agna indraçca dâçusho duroçe	3, 25, 4-6	14, 2
agna ojishtham âbhara	5, 10	21, 3. 24, 5
agnâ yo martyo duvaḥ	6, 14, 1	1, 4
agnim vo devam agnibhiḥ sajoshâḥ	7, 3	26, 11
agnim stomena bodhaya	5, 14, 1	1, 4
agninâgniḥ samidhyate	1, 12, 6	1, 4. 8, 1
agnim tam manye yo vasuḥ	5, 6	23, 1
agnim dûtam vṛṇîmahe	1, 12	1, 4. *) 22, 2
agnim naro dîdhitibhir aranyoḥ	7, 1	22, 7. 25, 11. 27, 1
agnim manye pitaram agnim âpim	10, 7, 3	25, 10
agnir indro varuṇo mitro aryamâ	10, 65	21, 2. 24, 9
agnir netâ bhaga iva kshitînâm	3, 20, 4	15, 2
agnir vṛtrâṇi jaṅghanat	6, 16, 34	1, 4
agnir hotâ grhapatiḥ sa râjâ	6, 15, 13-15	23, 3
agnir hotâ na adhvare	4, 15, 1	28, 2
agnir hotâ purohitâḥ	3, 11	26, 17
agneḥ stomam manâmahe	5, 13, 2	1, 4
agne jushasva pratiharya tad vacaḥ	1, 144, 7	9, 5
agne tam adyâçvam na stomaiḥ	4, 10	27, 2
agne patnîr ivâvaha	1, 22, 9	28, 3
agne marudbhiḥ çubhayadbhir ṛkvabhiḥ	5, 60, 8	16, 9
agne mṛḍa mahâ asi	4, 9	26, 13
agne viçvebhiḥ svanîka devaiḥ	6, 15, 16	9, 2
acchâ vo agnim avase	5, 25, 1	28, 5
añjanti tvâm adhvare devayantaḥ	3, 8, 1	10, 2
añjanti yam prathayanto na viprâḥ	5, 43, 7	8, 4
adyâ no deva savitaḥ	5, 82, 4	19, 9. 20, 2. 25, 9
adhi dvayor adadhâ ukthyam vacaḥ	1, 83, 3	8, 4. 9, 3
adhvayo vira pra mahe sûtânâm	6, 44, 13-15	24, 7
anaçvo jâto anabhiçur ukthyaḥ	4, 36	21, 2. 22, 5

*) vs. 1.

antaçca prâgâ aditir bhavâsi	8, 48, 2	9, 6
apa prâca indra viçvâ ^m amitrân	10, 131, 1	29, 4
apaçyan tvâ manasâ cekitânâ	10, 183	8, 4
apa svasur ushaso na jihite	7, 71, 1-3	26, 11
apâd ita ud u naç citratamaḥ	6, 38	24, 8
apâḥ pûrveshâm harivaḥ sutânâm	10, 96, 13	17, 4
apûrvyâ purutamâny asmai	6, 32	26, 12
abudhram u tya indravanto agnayaḥ	10, 35	21, 4
abhi tashṭeva didhayaḥ manishâm	3, 38, 1	29, 7
abhi tyam mesham puruhûtam rgmiyam	1, 51	25, 6. 26, 9
abhi tvâ dâva savitaḥ	1, 24, 2-5	8, 1. 22, 5. 26, 17
abhûd ushâ ruçatpaçuḥ	5, 75, 9	11, 6
abhûd devaḥ savitâ vandyo nu naḥ	4, 54	20, 3
abhûr eko rayipate rayinâm	6, 31	23, 2. 25, 8
ambayo yanty adhvabhîḥ	1, 23, 16	12, 2
ayam venaç codayat prçnigarbhâḥ	10, 123	8, 5
ayam soma indra tubhyam sunve	7, 29, 1-3	26, 11
ayam ha yena vâ idam	8, 76, 4-6	23, 1
ayam jâyata manusho dharimani	1, 128	23, 6
ayam devâya janmanaḥ	1, 20, 1-3	26, 10
ayâ vâjam devahitam sanema	6, 17, 15	11, 6
arûrucad ushasaḥ prçnir agriyaḥ	9, 83, 3	8, 6
arcantas tvâ havâmahe	5, 13	26, 10
arvâg ratham viçvavâram ta ugra	6, 37	24, 8
arhan bibharshi sâyakâni dhanva	2, 33, 10	8, 4
avitâsi sunvato vrktabarhishah	8, 36	23, 1
açvinâ yajvarîr isah	1, 3	14, 5
açvinâ vâyunâ vayam sudakshâ	3, 58, 7	18, 5
astabhnâd dyâm asuro viçvavedâḥ	8, 42, 1	9, 6
asmâ asmâ id andhasaḥ	6, 42, 4	23, 2
asmâ id u pratavase turâya	1, 61	26, 16
aham bhuvam vasunaḥ pûrvyaḥ patih	10, 48	22, 4. 26, 16
ahaçca kṛshnam ahar arjunam ca	6, 9	23, 8
âgan deva ṛtubhir vardhatu kshayam	4, 53, 7	7, 10
â gomatâ nâsatyâ rathena	7, 72, 1-3	25, 2. 26, 8
âgniṃ naro svavrktibhîḥ	10, 21	22, 6
âgmann âpa uçatir barhir edam	10, 30, 15	12, 2
â jâtam jâtavedasi	6, 16, 42	8, 1
â tvâ ratham yathotaye	8, 68, 1	15, 2. 19, 8. 20, 2.
		24, 2. 25, 3
â devo yâtu savitâ suratnaḥ	7, 45	22, 9
â dhenavaḥ payasâ tûrnyarthâḥ	5, 43, 1	12, 1
â na indro dûrâd â na âsât	4, 20	22, 1
â nûnam açvinor ṛshîḥ	8, 9, 7	8, 7
â no deva çavasâyâhi çushmin	7, 30, 1-3	25, 2. 26, 8
â no bhadrah kratavo yantu viçvataḥ	1, 89	20, 4
â no viçvâbhir ûtibhîḥ	7, 24, 4-6	8, 5

āpo revatīḥ kshayathā hi vasvaḥ	10, 30, 12	11, 4. 12, 1
ābhāty agnir ushasām anīkam	5, 76	8, 6
ā yaṃ haste na khādinam	6, 16, 40	8, 1
āyaṃ gauḥ pr̥ṇir akramīt	10, 189, 1-3	27, 4
ā yajñair deva martya	5, 17	24, 5
āyātv indro 'vasa upa naḥ	4, 21	22, 1
āyāhi vanasā saha	10, 172	26, 10
āyāhy arvān upa vandureshthāḥ	3, 43	20, 2
ā rudrāsa indravantaḥ sajoshasaḥ	5, 57	20, 4. 23, 3
ā varvṛtatir adha nu dvidhārāḥ	10, 30, 10	12, 1
ā vām ratho açvinā çyenapatvā	1, 118, 1	18, 4
ā vām upastham adruhā	2, 41, 21	9, 4
ā vāyo bhūshā çucipā upa naḥ	7, 92, 1-3	26, 15
ā viçvadevaṃ satpatim	5, 82, 7	20, 3. 22, 2
ā viçvavârâçvinā gataṃ naḥ	7, 70, 1-3	26, 15
ā satyo yātu maghavā [*] rjishi	4, 16	25, 7. 8. 26, 16
ā sute siñcata çriyam	8, 72, 13	8, 7
idāyās tvā pade vayam	3, 29, 4	9, 2
itthā hi soma in made	1, 80	23, 1
idaṃ vaso sutam andhaḥ	8, 2, 1-3	15, 2. 19, 8. 20, 2.
		24, 2. 25, 3
idaṃ te somyam madhu	8, 65, 8	13, 5
idaṃ tyat pātram indrapānam	6, 44, 16-18	24, 8
idaṃ itthā raudraṃ gūrtavacāḥ	16, 61	23, 8
indra it somapā ekaḥ	8, 2, 4	20, 3
indra ishe dadātu naḥ	8, 93, 34	26, 17
indraṃ viçvā avivṛdhan	1, 11	24, 8
indra tubhyam in maghavann abhūma	6, 44, 10-12	24, 6
indra tridhātu çaranam	6, 46, 9	22, 4
indra tvā vṛshabhaṃ vayam	3, 40, 1	28, 3
indra nedīya ed ibi	8, 53, 5	15, 2
indraṃ naro nemadhitā havante	7, 27, 1-3	26, 15
indra piba tubhyaṃ suto madāya	6, 40	24, 2
indra marutva iba pāhi somam	3, 51, 7-9	22, 7
indram id devatātaye	8, 3, 5 6	22, 8
indraḥ kila çrutyā asya veda	10, 111, 3	25, 4. 5. 6
indra somaṃ somapate pibemam	3, 32	22, 2
indrasya nu vīryāni pravocam	1, 32	15, 4. 20, 4. 24, 2
indro madāya vāvṛdhe	1, 81	23, 2
indro rathāya pravataṃ kṛṇoti	5, 31	20, 2. 26, 16
imaṃ stomam arhate viçvavedase	1, 94	23, 8
imaṃ nu māyinaṃ huve	8, 76	22, 7
imaṃ no yajñam amṛteshu dhehi	3, 21	28, 2
imam ū shu vo atithim usharbudham	6, 15, 1	23, 1. 3
imā u tvā purutamasya kâroḥ	6, 21	20, 3. 26, 12*)

*) vs. 1—8.

imā u tvā purūvaso	8, 3, 3	24, 7
imā nu kam bhuvanā sishadhāma	10, 157	26, 13
imāṃ te dhiyaṃ prabhare mahomahīm	1, 102	26, 12
imāṃ dhiyaṃ cikshamānasya deva	8, 42, 3	7, 10
imāṃ me agne samidham	2, 6, 1-3	8, 8
iheha vo manasā bandhutā naraḥ	3, 60	20, 2. 22, 1
īde dyāvāpṛthivī pūrvacittaye	1, 112	8, 6
ukshānnāya vaçānnāya	8, 43, 11	28, 3
ugro jajñe vīryāya svadhāvān	7, 20	21, 2
ucchrayasva vanaspate	3, 8, 3	10, 2
uta bruvantu jantavaḥ	1, 74, 3	8, 1
uta syā naḥ sarasvatī jushāṇā	7, 95, 4-6	25, 2. 26, 11
uttishṭha brahmaṇaspate	1, 40, 1	9, 5. 20, 3
ud u shya devaḥ savitā damūnāḥ	6, 71, 4-6	23, 3
ud u shya devaḥ savitā savāya	2, 38	23, 8
ud u shya devaḥ savitā hiranyayā	6, 71	8, 7.*) 20, 4. 21, 3. 22, 5
ud yad bradhnasya viṣṭapam	8, 69, 7	17, 3
ud vām cakshur varuṇa supratīkam	7, 61, 1-3	, 25, 2. 26, 8
upa tvāgne dive dive	1, 1, 7-9	9, 5
upa no haribhiḥ sutam	8, 93, 31-33	23, 7
upa prayanto adhvaram	1, 74	11, 1.*) 22, 1
upa priyaṃ panipnatam	9, 67, 29	9, 6
upasadyāya miḍhushe	7, 15, 1-3	8, 8
urum no lokam anuneshi vidvān	6, 47, 8	25, 7. 8. 29, 4
ushāsā naktā bṛhatī supeçasā	10, 36	24, 9
ūrdhva ū shu ṇa ūtaye	1, 56, 13	10, 2
ūrdhvo agniḥ sumatiṃ vasvo açret	7, 39, 1	26, 15
ūrdhvo naḥ pāhy amhaso ni ketunā	1, 36, 14	10, 2
ṛjunitī no varuṇaḥ	1, 90, 1-5	26, 10
ṛbhur vibhvā vāja indro no accha	4, 34	23, 3
etāyāmopa gavyanta indram	1, 33	21, 3
eti pra hotā vratam asya mâyayā	1, 144	20, 2
endra yāhi haribhiḥ	8, 34, 1-15	25, 8
endra yāhy upa naḥ parāvataḥ	1, 130	23, 7
emā agman revatīr jivadhanyāḥ	10, 50, 14	12, 2
evā vandasva varuṇam bṛhantam	8, 42, 2	9, 6
evā hy asi vīrayuḥ	8, 92, 28	23, 2
esha pra pūrvīr ava tasya camṛshaḥ	1, 56	25, 7
omāsaç carshaṇidhṛtaḥ	1, 3, 7-9	26, 10
ka im vyaktā naraḥ sanidāḥ	7, 56	22, 9
katarā pūrvā katarāparāyoḥ	1, 185	23, 8
kathā devānām katamasya yāmani	10, 64	20, 2. 21, 3
kad ittha nṛ ^h pātram devayatām	1, 121	24, 9
kad ū nv asyākṛtam	8, 66, 9	24, 6
kad dha nūnam kadhapriyaḥ	1, 38	26, 13

*) vs. 1.

kan navyo atasinām	8, 3, 13	24, 5
kapṛṇ naraḥ kapṛtham uddadhātana	10, 101, 12	30, 7
kayā tvam na ūtyā	8, 93, 19-21	27, 2
kayā naç citra ābhavat	4, 31, 1-3	27, 2
kayā çubhā savayasah sanidāḥ	1, 165	19, 9. 24, 5. 25, 3. 11. 26, 9
kā rādhad dhotrāçvinā vām	1, 120, 1-9	8, 5
kim u çreshṭhaḥ kim yavishṭho na ājagan	1, 161	19, 9. 21, 4. 23, 8. 25, 9
kuvid aṅga namasā ye vṛdhāsah	7, 91, 1-3	25, 2. 26, 11
kuha çruta indrah kasminn adya	10, 22	22, 8
kṛṇushva pājah prasitiṃ na prthvīm	4, 4, 1-5	8, 4
ko nu vām mitrāvaruṇāv itāyan	5, 41	23, 3
kva sya virah ko apaçyad indram	5, 30	21, 3. 24, 5. 26, 12*)
gaṇānām tvā gaṇapatiṃ havāmahe	2, 23, 1	8, 5. 9, 6
gāyat sāma nabhanyam yathā veḥ	1, 173	24, 5. 26, 16
gāyanti tvā gāyatriṇaḥ	1, 10	24, 7
ghṛtavati bhuvanānām abhiçriyā	6, 70	21, 3. 22, 5
ghṛtena dyāvāpṛthivi abhivṛte	6, 70, 4-6	20, 4. 21, 4
carshaṇidhṛtaṃ maghavānam ukthyam	3, 51	30, 3
citra ic chiços taruṇasya vakshathaḥ	10, 115	21, 3
janasya gopā ajanishṭa jāgrviḥ	5, 11	21, 2
janishṭhā ugrah sahase turāya	10, 73	15, 3. 21, 2. 24, 2. 25, 3
jāto jāyate sudinatve ahnām	3, 8, 5	10, 2
jushasva saprathastamam	1, 75, 1	28, 2
takshan ratham suvṛtaṃ vidmanāpasah	1, 111	20, 4. 22, 2
tac cakshur devahitaṃ çukram uccarat	7, 66, 16	27, 6
tataṃ me apas tad u tātate punaḥ	1, 110	20, 3. 21, 3
tat ta indriyam paramam parācāḥ	1, 103	26, 16
tat savitur varenyam	3, 62, 10-12	23, 3. 26, 10
tat savitur vṛṇimahe	5, 82, 1	16, 3. 19, 9. 20, 2. 25, 9
tad id āsa bhuvaneshu jyeshtham	10, 120	19, 9. 25, 11
tad devasya savitur vāryam mahat	4, 53	19, 9. 21, 2. 4. 22, 2
tam tam id rādhase mahe	8, 68, 7	20, 4
tam tvā yajñebhir imahe	8, 68, 10	22, 7
tapo shv agne antarā ^u amitrān	3, 18, 2	8, 4
tam asya dyāvāpṛthivi sacetasā	10, 113	26, 12
tam asya rājā varuṇas tam açvinā	1, 166, 4	9, 6
tam indram vājayāmasi	8, 93, 7-9	23, 2
tam idishva yo arcishā	6, 60, 10	25, 15
tam u sṭuhi yo abhibhūtoyojāḥ	6, 18	24, 2. 25, 6. 26, 9
tam prātathā pūrvathā viçvathemathā	5, 44	24, 9
tam marjayanta sukratum	8, 84, 6	8, 1
tayor id ghṛtavat payah	1, 22, 14	9, 3
tām su te kirtiṃ maghavan mahitvā	10, 54	26, 12

*) vs. 1—11.

tâ nah çaktam pâthivasya	5, 68, 3	25, 15
tâ hi çaçvanta idate	7, 94, 5	25, 15
tishthâ hari ratha â yuyamânâ	3, 35	20, 4, 26, 16
te no ratnâni dhattana	1, 20, 7, 8	26, 17
te satyena manasâ didhyânâh	7, 90, 5-7	26, 8
te hi dyâvâpṛthivi viçvaçambhuvâ	1, 160	19, 9, 20, 3, 21, 2, 25, 9
tyam su mesham mahayâ svarvidam	1, 52	25, 3, 26, 9
tyam u vah satrâsaham	8, 92, 7-9	22, 8
tyam u vo aprahanam	6, 44, 4-6	23, 2
tyam ū shu vâjinam devajûtam	10, 178	25, 8
traya indrasya somâh	8, 2, 7	20, 4
trikadrakeshu mahisho yavâçiram tuvi- çushmah	2, 22, 1	27, 2
tryaryamâ manusho devatâtâ	5, 29	22, 4, 26, 16
tvam soma kratubhiḥ sukratur bhûh	1, 91, 2	15, 2
tvam hi kshaitavad yaçah	6, 2	20, 3, 22, 2, 25, 3
tvam hy agne agninâ	8, 43, 14	8, 1
tvam dûtas tvam u nah paraspâh	2, 9, 2	9, 2
tvam agne dyubhis tvam âçuçukshaniḥ	2, 1	21, 4
tvam agne prathamô ângirâ ṛshiḥ	1, 31	22, 5
tvam agne vasûr iha	1, 45	20, 4, 22, 3
tvam mahâ indra tubhyam ha kshâh	4, 17	26, 12
tvam mahâ indra yo ha çushmaiḥ	1, 63	26, 12
tvâm citraçravastama	1, 45, 6	7, 9
tvâm agna ṛtâyavaḥ samidhire	5, 8	20, 4
tvâm agne pushkarâd adhi	6, 16, 13-15	8, 1
tvâvataḥ purûvaso	8, 46, 1	17, 1
ḍânâ mṛgo na vâraṇah	8, 33, 8, 9	24, 8
divi kshayantâ rajasaḥ pṛthivyâm	7, 64, 1-3	26, 15
dûtam vo viçvavedasam	4, 8	26, 13
devânâm id avo mahat	8, 83	26, 13
devân huve bhacchravasah svastaye	10, 66	20, 3, 24, 9, 25, 9
dyâvâ nah pṛthivi imam	2, 41, 20	9, 3
dyubhir aktubhiḥ paripâtam asmân	1, 112, 25	8, 6
dyaus na ya indrâbhi bhûmâryah	6, 20	25, 6, 26, 16
dhârâvarâ maruto dhṛshṇvojasah	2, 34	21, 4, 22, 5
nâke suparnam upa yat patantam	10, 123, 6	8, 7
nivartadhvam mânugâta	10, 19, 1	13, 8
ni hotâ hotṛshadane vidânah	2, 9, 1	9, 2
nûcit sahojâ amṛto nitundate	1, 58	22, 2
patamgam aktam asurasya mâyayâ	10, 177	8, 4, 25, 7
parâvato ye didhishanta âpyam	10, 63	22, 5
pari tvâ girvaṇo girah	1, 10, 12	8, 4, 9, 4
pavitram te vitatam brahmanaspate	9, 83, 1, 2	8, 5
pinvanty apo, marutaḥ sudânavaḥ	1, 64, 6	15, 3
pibâ somam abhi yam ugra tardah	6, 17	24, 2
pṛkshasya vṛshṇo arushasya nû sahaḥ	6, 8	20, 3, 21, 3, 22, 2

pra ṛbhubhyo dūtam iva vācam ishye	4, 33	22, 9
pra kāravo mananā vacyamānāḥ	3, 6, 1	12, 7
pra kshodasā dhāyasā sasra esha	7, 95, 1-3	26, 8, 15
pra ghā nv asya mahato mahāni	2, 15	23, 7
pra tavyasīm navyasīm dhitim agnaye	1, 143	22, 1
prati yad āpo adṛṣram āyatīḥ	10, 30, 13	12, 1
prati vām sūra udite sūktaiḥ	7, 65, 1-3	26, 11
pra te mahe vidathe çamsisham hari	10, 96	25, 7
praty asmai pipishate	6, 42, 1-3	23, 2, 28, 7*)
pratvakshasaḥ pratavaso virapçinaḥ	1, 87	20, 2
pra devatrā brahmaṇe gātur etu	10, 30	12, 1
pra devam devyā dhiyā	10, 176, 2-4	9, 2
pra devān devavitaye	6, 16, 41	8, 1
pra dyāvā yajñaiḥ pṛthivī ṛtāvṛdhā	1, 159	20, 2, 22, 1
pra dyāvā yajñaiḥ pṛthivī namobhiḥ	7, 53	22, 9
pra nūnam brahmaṇaspatiḥ	1, 40, 5	15, 2
pra bāhavā sisṛtam jīvase naḥ	7, 62, 5	18, 13
pra brahmāṇo āngiraso nakshanta	7, 42, 1-3	26, 11
pra brahmaitu sadanād ṛtasya	7, 36, 1-3	25, 2
pra manhishṭhāya bṛhate bṛhadraye	1, 57	30, 9
pra mandine pitumad arcatā vacaḥ	1, 101	26, 16
pra yajyavo maruto bhrājadrshṭayah	5, 55	23, 8, 25, 9
pra yad vas trishṭubham isham	8, 7, 1-15(od.9)	26, 10
prayantu vājās tavishibhir agnaye	3, 26, 4-6	22, 9
pra ye çumbhante janayo na saptayah	1, 85	21, 2
pra va indrāya bṛhate	8, 89, 3	27, 2
pra vaḥ pāntam raghumanyavo 'ndhaḥ	1, 122	24, 9
pra vaḥ çukrāya bhānave bharadvham	7, 4	12, 7.***) 26, 8
pra vaḥ spaḍ akrant suvitāya dāvane	5, 59	21, 3
pra vām mahi dyavī ābhi	4, 56, 5-7	26, 17
pra vīrayā çucayo dadrire vām	7, 90, 1-3	26, 8
pra vo devāyāgnaye	3, 13	20, 2, 22, 1, 24, 1, 25, 3
pra vo yajñeshu devayanto arcan	7, 43, 1-3	26, 8
pra çardhāya mārutāya svabhānave	5, 54	22, 1
pra çukraitu devī manishā	7, 34	22, 9
pra samrājo asurasya praçastim	7, 6	22, 9
prātaryāvabhir āgataṃ	8, 38, 7	28, 7
prātaryāvāṇā prathamā yajadvham	5, 77	8, 6
pretām yajñasya çambhuvā	2, 41, 19-21	9, 3.***) 26, 10
predam brahma vṛtratūryeshv āvitha	8, 37	23, 2
praitu brahmaṇaspatiḥ	1, 40, 3	8, 7, 9, 5, 20, 4
praito vadantu pra vayam vadāma	10, 94	29, 1
ḥaṃ mahā ^m asi sūrya	8, 101, 11	25, 5
bṛhad indrāya gāyata	8, 89, 1	27, 2
bṛhad vadanti madireṇa mandinā	10, 94, 4	29, 1

*) vs. 1—4. **) vs. 1. ***) vs 19.

bṛhad vayo hi bhānave	5, 16	24, 5
brahmaṇā te brahmayujā yunajmi	3, 35, 4	29, 4
bhavaṁ no agne sumanā upetau	3, 18, 1	8, 4
bhuvo yajñasya rajasaḥ ca netā	10, 8, 6	12, 7
maruto yasya hi kshaye	1, 86	26, 17. 28, 3*)
marutvā ^u indra miḍhvah	8, 76, 7-9	23, 6
marutvā ^u indra vṛshabho raṇāya	3, 47	23, 1
mahaçcit tvam indra yata etān	1, 109	26, 12
mahā ^u indro nṛvad ā carshaṇiprāḥ	6, 19	21, 4. 26, 12**)
mahī dyāvāpṛthivī iha jyeshṭhe	4, 56	23, 3
mahī dyauḥ pṛthivī ca naḥ	1, 22, 13-15	8, 1.***) 26, 13
mā cid anyad viçamsata	8, 1, 1	23, 7. 29, 5
mā bhema mā çramishma	8, 4, 7	29, 5
mitram vayan havāmahe	1, 23, 4	28, 3
mūrdhānam divo aratiṁ pṛthivyāḥ	6, 7	23, 3
ya eka id dhavyaḥ carshaṇinām	6, 22	25, 5. 6
yaj jāyathā apūrva	8, 89, 5	24, 5
yajñasya vo rathyaṁ viçpatiṁ viçam	10, 92	19, 9. 22, 2
yajñena yajñam ayajanta devāḥ	1, 164, 50	8, 2
yajñena vardhata jātavedasam	2, 2	19, 9. 20, 3
yat pāñcajanya ^u viçā	8, 63, 7	23, 1
yad indra nāhushishv ā	6, 46, 7	23, 2
yad indra yāvatas tvam	7, 32, 18	22, 4
yad dyāva indra te çatam	8, 70, 5	22, 4. 25, 6
yad dha prācīr ajaganta	10, 155, 4	30, 7
yad bāhishishṭham nātividhe sudānū	5, 62, 9	18, 18
yad vāhishishṭham tad agnaye	5, 25, 7-9	7, 9.†) 24, 1
yam tvam ratham indra medhasātaye	1, 129	23, 6
yam indra dadhishe tvam	8, 97, 2. 3	24, 6
yame iva yatamāne yad aitam	10, 13, 2	9, 3
yas te sādhisishṭho vase	5, 35	24, 6
yas tvā svaçvah suhiraṇyo agne	4, 4, 10	8, 2
yaḥ satrāhā vicarshaṇiḥ	6, 46, 3	25, 6
yā ta ūtir avamā yā paramā	6, 25	22, 2. 24, 2
yā te dhāmāni havishā yajanti	1, 91, 19	7, 10
yāvat taras tanvo yāvad ojaḥ	7, 91, 4-6	25, 2. 26, 11
yukshvā hi devahūtamān	8, 75	22, 3
yuñjate mana uta yuñjate dhiyaḥ	5, 81	20, 2. 22, 1. 25, 9
yuñjanti bradhnām arusham	1, 6, 1	25, 15
yudhmasya te vṛshabhasya svarājāḥ	3, 46	22, 8
yuvam vastrāni pīvasā vasāthē	1, 152, 1	18, 13
yuvānā pitarā punaḥ	1, 20, 4-6	26, 13
yuvā suvāsāḥ parivīta āgāt	3, 8, 4	10, 2
ye tvāhibatye maghavann avardhan	3, 47, 4	15, 3
yo jāta eva prathamō manasvān	2, 12	21, 4. 22, 4

*) vs. 1. **) vs. 1-9. ***) vs. 13. †) vs. 7.

yo naḥ sanutyo abhidāsad agne	6, 5, 4	8, 4
yo rayivo rayintamaḥ	6, 44, 1-3	23, 2
revatīḥ naḥ sadhamāde	1, 30, 13-15	23, 7
revāḥ id revataḥ stotā	8, 2, 13-15	23, 7
vaneshu vy antarikṣhaṃ tatāna	8, 85, 2	7, 10
vapur nu tac cikitushē cid astu	6, 66	23, 3
vasuṃ na citramahasam gr̥ṇishe	10, 122	22, 9
vāyav āyāhi darçata	1, 2	14, 5
vibhrād br̥hat pibatu somyaṃ madhu	10, 170, 1-3	25, 5
viçvajite dhanajite svarjite	2, 21	25, 7. 26, 16
viçvānarasya vas patim	8, 68, 4	20, 3
viçvā rūpāni pratimuñcate kavīḥ	5, 81, 2	9, 3
viçvāhā tvā sumanasah sucakshasaḥ	10, 37, 7-9	25, 5
viçve devā rtāvṛdhaḥ	6, 52, 10-12	26, 13
viçve devāḥ çṛṇutemaṃ havam me	6, 52, 13	16, 4
viçve devāsa āgata	2, 41, 13-15	24, 2. 26, 17
viçvebhiḥ somyaṃ madhu	1, 14, 10	14, 5
viçvo devasya netuḥ	5, 50, 1	20, 3. 22, 2
vishṇur yonim kalpayatu	10, 184	8, 5
vi sūryo madhye amucad ratham divaḥ	10, 138, 3-5	25, 5
vṛshṇe çardhāya sumakhāya vedhase	1, 64	19, 9. 20, 3. 22, 2
vedishade priyadhāmāya sudyute	1, 140	25, 9
vaiçvānarāya dhishṇām rtāvṛdhe	3, 2	19, 9. 20, 4. 21, 4.
		22, 5. 25, 9
vaiçvānarāya pṛthupājase vipaḥ	3, 3	20, 2. 21, 2. 22, 1
çam no bhava cakshasā çam no ahnā	10, 37, 10	25, 5
çiksheyam in mahayate dive dive	7, 32, 19	22, 4
çukraṃ te anyad yajataṃ te anyat	6, 58, 1	8, 4
çṛṅgānīvec çṛṅginām samdadṛce	3, 8, 10	10, 2
cyeno na yonim sadanam dhiyā kṛtam	9, 71, 6	9, 6
çrāyanta iva sūryam	8, 99, 3	25, 6
çrudhī havam indra mā rishanyaḥ	2, 11	22, 7
samsīdasva mahāḥ asi	1, 36, 9	8, 4
sakhāyaḥ sam vaḥ samyañcam	5, 7	21, 4
sam ca tve jagmur gira indra pūrvīḥ	6, 34	24, 8
sa pūrvyo mahānām	8, 63, 1-3	23, 6
sam anyā yanty upa yanty anyāḥ	2, 35, 3	12, 1
samidhasya çrayamāṇaḥ purastāt	3, 8, 2	10, 2
samudrād ūrmir madhumāḥ udārat	4, 58	25, 1
sa yo vṛshā vṛshṇyebhiḥ samokāḥ	1, 100	23, 6
sīda hotaḥ sva u loke cikitvān	3, 29, 8	9, 2
suta it tvam nimiçla indra	6, 23	20, 3
sūyavasād bhagavatī hi bhūyāḥ	1, 164, 40	8, 7
soma yās te mayobhuvah	1, 91, 9-12	7, 10
somasya mā tavasaṃ vakshy agne	3, 1	26, 14
somo jigāti gātuvit	3, 62, 13-15	9, 6
śrakve drapsasya dhamataḥ samasvaran	9, 73	8, 5

svaranti tvā sute narah	8, 33, 2. 3	24, 7
hayo na vidvā [*] ayuji svayam dhuri	5, 46	22, 1
havir havishmo mahi sadma daivyam	9, 83, 5	8, 7
havishpāntam ajaram svarvidi	10, 88	23, 3
hinotā no adhvaram devayajyā	10, 30, 11	12, 1
hiranyapānim ūtaye	1, 22, 5-8	22, 9. 26, 13
huve vah sudyotmānam suvṛktim	2, 4	22, 9
hotā janishṭha cetanaḥ	2, 5	19, 8. 21, 2
hotā devo amartyaḥ	3, 27, 7-9	9, 5
hotāram citraratham adhvarasya	10, 1, 5	8, 2

2) aus dem Atharvaveda. *)

(*agnāvishnū mahi tad vām mahitvam	7, 29, 1. 2) Çāṅkh. 2, 4, 3. 4	7, 2
abhi tyam devam savitāram onyoḥ kavikratum	7, 14, 1 „ 5, 9, 11	23, 7. 27, 2
*indra jushasva pravahāgāhi çūra hariha	2, 5, 1 „ 9, 5, 3	17, 1
*brahma jajñānam prathamam purastāt	4, 1, 1. 2 „ 5, 9, 9. 10	8, 4
*bhadrād abhi çreyaḥ prehi	7, 8 „ 5, 6, 2	7, 10
vaiçvānaro na ūtaye	6, 35, 1 „ 2, 5, 3	26, 10
*sāviri hi deva prathamāya pitre	7, 14, 3 „ 5, 14, 8	9, 5

3) aus anderen Quellen.

apeto janyam bhayam	Çāṅkh. Çr. S. 5, 13, 3	9, 4
diviprshtho arocata	„ „ „ 10, 11, 22	26, 17
vātāper havanaçrutah	„ „ „ 10, 17, 14	27, 4
vi yat pavitram dhishaqā atanvata	„ „ „ 5, 9, 20	8, 5
vaiçvānaro ajiñanat	„ „ „ 10, 10, 20	26, 13

4) Yajñagâthâ.

ahorâtrâni vidadhat 19, 3

5) Yajus, praisha, nigada u. s. w.

agnim agna āvaha 3, 3	
agnim āvaha somam āvaha vishnum āvaha 8, 3	
agnir jyotir jyotir agnir	
indro jyotir jyotir indrah	
sūryo jyotir jyotiḥ sūryaḥ 2, 8. 14, 1 (tūshnīmçamṣa)	
agne mahā [*] asi brāhmaṇa bhārata 3, 2 (nigada)	
agnyuktham anujapa 19, 4	
adhvaryo çomsāvo 14, 3 (çomsāmo daiva: Adhv.)	
adhvaryo çoçomsāvo 14, 3 (çoçomsāmo daiva: Adhv.)	
apānam me pāhy apānam me jinva svāhā tvā subhava sūryāya 12, 4	

*) Die aus dem AV. entnommenen Verse zeigen im Çāṅkhāyana Çrauta Sūtra oft bedeutende Abweichungen von dem Texte der Ausgabe; diejenigen, in denen sich solche Varianten finden, sind oben durch einen Stern bezeichnet.

amushmai svāhāmushmai svāhā 4, 14

ayāḍ yajñam jātavedaḥ

antaraḥ pūrvo asinin nishadya 26, 6

asmāsu nṛṇaṃ dhāt 27, 4

āgura udṛcam 7, 2

ā ca vaha jātavedaḥ suyajā ca yaja 3, 3

āvaha devān yajamānāya

agnim agna āvaha vanaspatim āvahendram vasumantam āvaha
indram rudravantam āvaha

indram ādityavantam ṛbhumantam vibhumantam vājavantam bṛ-
haspatimantam viṣvadevyāvantam āvaha 12, 7

idam aham arvāvasoḥ sadasi sīdāmi 6, 13

idam aham mām kalyāṇyai kīrtiyai svargāya lokāyāmṛtatvāya dak-
ṣiṇām nayāni 15, 1

indro brahmā 6, 14

ishe shayadhvam ūrjo 'rjayadhvam 28, 5

upahūtā devā asya somasya pavamānasya vicakṣaṇasya bhakṣha
upa mām devā hvayantām asya somasya pavamānasya vicak-
ṣaṇasya bhakṣhe manasā tvā bhakṣhayāmi vācā t. bh. prāṇena
t. bh. cakshushā t. bh. çrotreṇa t. bh. 12, 5

ubhāv apāpaç ca 10, 4

ghṛtasya yaja saumyasya yaja 16, 5

cakshushpā asi cakshur me pāhi 16, 5

jushṭo vāco bhūtyāsam jushṭo vācaspater devī vāg yat te vāco
madhumattamaṃ tasmin no adya dhāt svāhā sarasvatyai 10, 6

jeshathābhīvarīm jeshathābhīvaryā 28, 6

daivyāḥ çamitāra uta ca manushyā ārabhadhvam upanayata me-
dhyād ura āçāsānā medhapatibhyām medham 10, 4

nama upa *3, 8

namo devebhyah 2, 1

ni vo jāmayo jihatā ny ajāmayah 28, 5

ni sapatnā yāmani badhitāsaḥ 28, 6

pratyetā vāmā sūktāyaṃ sunvan yajamāno 'grabhīd uta pratishṭho-
topavaktar uta no gāva upahūtāḥ 13, 8

prāṇam me pāhi prāṇam me jinva svāhā tvā subhava sūryāya 12, 4

bṛhaspatir brahmā 6, 13

brahmant stoshyāmaḥ praçāstaḥ 17, 7

brahman praṇeshyāmo brahman pracarishyāmo brahman prasthāsyā-
mo brahmant stoshyāmaḥ 6, 12

bhūr bhuvaḥ

ojaḥ sahaḥ saha ojaḥ svaḥ 3, 5

mano me manasā dikṣhatām svāhā

vān me vācā " "

prāṇo me prāṇena " "

cakshur me cakshushā " "

çrotram me çrotreṇa " " 7, 4

mitrasya tvā cakshushā pratikṣhe

devasya tvâ savituḥ prasave 'çvinor bâhubhyâm pûṣṇo hasta-
bhyâm pratigrhâmi
pṛthivyâs tvâ nâbhau sâdayâmy adityâ upasthe
agnesh ṭvâsyena prâçnâmi
çântir asi

indrasya tvâ jaṭhare sâdayâmi 6, 14

yajamâna hotar adhvaryo 'gnîd brahman potar neshtar utopavaktaḥ
28, 5 (nigada)

çomsâvo 14, 3 (çomsâmo daiva: Adhv.)

çravad va indrah çṛṇavad vo agniḥ 28, 6

svâhâ devâ âjyapâ jushânâ agna âjyasya havisho vyantu 3, 4

havir agne vihi 13, 3

havir ajushata havir ajushata 3, 8

hotâ yakshad dhotâ yakshat 13, 7

Eigennamen.

Aptcin Mauna 23, 5

Atrayah 24, 3

Ayâsya 30, 6

Arbuda Kâdraveya 29, 1

Arvâvasu, brahman der Götter 6, 13

Alikayu Vâcaspatha 26, 5. 28, 4

Avatsâra Prâsravaṇa 13, 3 (v. l. Prâçravaṇa)

Arûṇi 26, 4

Iṭant Kâvya 7, 4

Ula Vârshnivṛddha 7, 4

Etaça 30, 5

Kaṇva 28, 8

Kavasha 12, 1. 3

kumârî gandharvagrhitâ 2, 9

Kṛshṇa Âṅgirasa 30, 9

Keçin Dârbhya 7, 4

Kaushitaki 2, 9. 7, 4. 10. 8, 9. 11, 5. 7. 14, 2. 4. 15, 2. 16, 9. 18, 5. 22, 1. 2. 23, 1. 4.

24, 8. 9. 25, 8. 10. 14. 15. 26, 3. 4. 5. 8. 9. 11. 14. 27, 1. 6. 28, 2. 7. 30, 11

Kaushitakam 3, 1. 19, 9

Gṛtsamada Bhârgava 22, 4 (v. l. Bâbhrava)

Gauçra 16, 9 (v. l. Gaushya)

Ghora Âṅgirasa 30, 6

Citra Gauçrâyaṇi 23, 5 (Gauçro vâ)

Jâtukarṇya 26, 5

Jâbâlagṛhapatayah 23, 5

Daksha Pârvati 4, 4

Daivodâsi Pratardana 26, 5

Nâbhânedishṭha Mânava 28, 4

Naimishîyâṇâm sattram 26, 5

Naimishîyâṇâm dikshopasadaḥ 28, 4

Paingya 8, 9. 16, 9. 26, 3. 4. 14. 28, 7

Paingyam 3, 1. 19, 9. 24, 8

Paingī sampad 25, 7

Prāgahi 26, 4

Bharadvāja 15, 1. 29, 3. 30, 9

Madhuka 16, 9

Madhuchandas 28, 2

mādhyamāh 12, 3

Medhātithi 28, 2

Vasishṭha 4, 7. 26, 14. 29, 2. 3. 30, 3

Vāmadeva 28, 2. 29, 3. 30, 1

Viçvāmītra 15, 1. 26, 14. 28, 1. 2. 29, 3

Vṛshaçushma Vātāvata 2, 9 (v. 1. Vādhāvata)

Çamyu Bārhaspatya 3, 8

Çikhaṇḍin Yājñasena 7, 4

Çvetaketu 26, 4

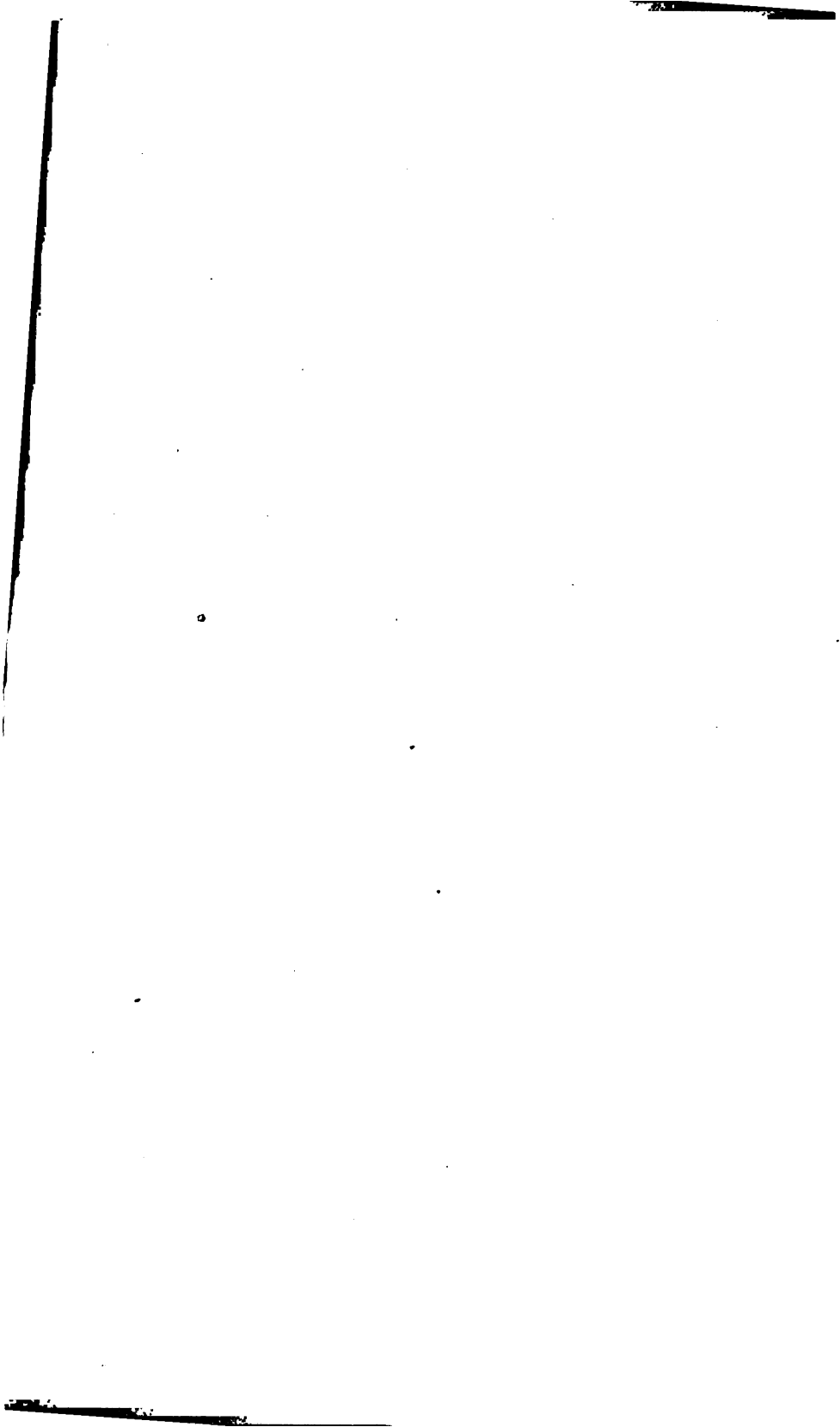
Sarvacaru 29, 1 (nach dem Pet. W.)

Saudāsāh 4, 8

Svarbhānu Āsura 24, 3

Corrigenda:

S.	1	Z.	12	für	देवितवत्तौ	lies	देवितवत्तौ
"	2	"	21	"	अङ्गनदमे	"	•दमे:
"	5	"	13	"	अ्रीर्वि°	"	इ्रीर्वि°
"	11	"	18	"	•राघन्तरं	"	•राघन्तरं
"	11	"	19	"	रघन्तरं	"	रघन्तरं (zweimal; ebenso 89, 22. 90, 9. 91, 16. 93, 25. 96, 12)
"	12	"	1	"	•पिवि	"	•पिवि
"	13	"	23	"	द्वन्द्वं	"	द्वंद्वं
"	15	"	2	"	रूपं	"	रूपम् (ebenso 15, 9. 16, 6)
"	20	"	7	"	मध्यन्दिने	"	मध्यन्दिने
"	22	"	13	"	•रेविष	"	•रेविषा
"	34	"	10	"	विज्ञात	"	ऽविज्ञात
"	45	"	9	"	निकेतु°	"	नि केतु°
"	76	"	2	"	अ्रीर्वि°	"	इ्रीर्वि°
"	82	"	2	"	यन्त	"	यन्त
"	90	"	2	"	•रूपवन्धुरेष्ठा	"	•रूप वन्धुरेष्ठा
"	109	"	14	"	यजिर्देव	"	यजिर्देव
"	117	"	13	"	यः सर्वाणि	"	यत्सर्वाणि
"	119	"	10	"	•बन्ध	"	•बन्ध
"	122	"	21	"	द्वन्द्वं	"	द्वंद्वं

FOURTEEN DAY USE
RETURN TO DESK FROM WHICH BORROWED

This book is due on the last date stamped below, or
on the date to which renewed.

Renewed books are subject to immediate recall.

20 Nov '55 RE

REC'D LD

AUG 13 1956

OCT 10 1969 41

REC'D LD JUN 7 71-6PM 52

JAN 30 1976

ICLF

AUG 15 1982

RET'D AUG 16 1982

SENT ON ILL

SEP 13 1994

LD 21-100m-2, '55
U.C. BERKELEY

General Library
University of California
Berkeley

YC 54559

M143331

230
A27

THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

